TARİHİN SONUNDAN BARIŞIN SONUNA

Terörizmi Anlamak ve Anlamlandırmak

Deniz Ülke Arıboğan

TİMAŞ

tarihin sonundan barışın sonuna

terörizmi anlamak ve anlamlandırmak

DENİZ ÜLKE ARIBOĞAN

TİMAŞ YAYINLARI

İrtibat : Alaykaşkı Cad. No: 11
Cağaloğlu / İstanbul
Telefon : (0212) 513 84 15
Faks : (0212) 512 40 00

www.timas.com.tr
timas@timas.com.tr

Bu kitap
***Osman Okçu**'nun yayın yönetmenliğinde,*
***Emine Eroğlu**'nun editörlüğünde*
yayına hazırlandı.
*Kapak tasarımı **Kenan Özcan***
tarafından yapıldı.
Kapak baskısı, iç baskı ve cilt işlemleri
***Sistem Matbaacılık**'ta gerçekleştirildi.*
1. baskı olarak 2003 Mart ayında yayımlandı.
Kitabın Uluslararası Seri Numarası
(ISBN) : 975-362-765-3

TİMAŞ YAYINLARI/845
TÜRKİYE GERÇEĞİ/50

©Eserin her hakkı anlaşmalı olarak Timaş Yayınları'na aittir.
İzinsiz yayınlanamaz.Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

tarihin sonundan barışın sonuna

terörizmi anlamak ve anlamlandırmak

DENİZ ÜLKE ARIBOĞAN

TİMAŞ YAYINLARI
İSTANBUL 2003

DENİZ ÜLKE ARIBOĞAN

1965 yılında İstanbul'da doğdu. Orta ve lise öğrenimini TED Ankara Koleji'nde tamamladıktan sonra, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü bitirdi. Yüksek Lisans ve Doktorasını İstanbul Üniversitesi'nde, Uluslararası İlişkiler üzerine yaptı. 1998 yılında doçent oldu. Halen İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi ve Meslek Yüksekokulu müdürü olarak görev yapmaktadır. Arıboğan, Uluslararası Çalışmalar Birliği, Karşılaştırmalı Disiplinlerarası Bilimler -ISA/CISS- bölümünün başkan yardımcılığını da yürütmektedir.

Yazarın yurtiçi ve yurtdışında yayınlanmış çok sayıda makalesinin yanı sıra, ***"Globalleşme Senaryosunun Aktörleri", "Kabileden Küreselleşmeye; Uluslararası İlişkiler Düşüncesi"*** *adlı kitapları bulunmaktadır.* ***"Uluslararası İlişkiler Sözlüğü"****nün ortak yazarlarından biri ve* ***"Çin'in Gölgesinde Uzak Doğu Asya"*** *kitabının da editörüdür.*

İçindekiler

Önsöz / 7

Bu Dünya Bizim Tasarımımız / 11
Terörizmi Anlamak ve Anlamlandırmak / **13**

Bana Değil, Kötü Kaderine Küs / 33
Terörün Kurbanları Üzerine / **35**

Tango İki Kişiyle Yapılır / 51
Terörün Yarattığı Kahramanlar / **53**

Tüm Nefretle Beslenenler Adına / 69
Terörün Psikolojisi / **71**

Kötü Haber İyidir / 89
Terör ve Medya / **91**

Firavun'u Öldürmek / 111
Terörün Motivasyonu / **113**

Demos, Kratos'a Karşı / 135
Terör ve Demokrasi / **137**

Nükleer Bomba mı, Yoksa Şarbon mu Tercih Ederdiniz? / 157
Teröristin Eylem Araçları / **159**

Tarihin Sonundan Barışın Sonuna / 181
Küreselleşen Terör / **183**

Mikroba Gününü Göstermek / 201
Terörle Mücadele / **203**

Önsöz

Geride bıraktığımız yüzyıl, şiddet ve terörizm adına her gün bir "yeni" ile karşılaştığımız, yeni acılar tattığımız, yeni silahlarla tanıştığımız bir dönem oldu. Şiddetin en kötüsünü, acının en derinini, ölümün en sefilini, bedelin en ödenemezini gördük. Milyonlarca öldük, öldürdük. Ebem kuşağı renklerinden fotoğraflar çekip, al kırmızıya boyadık. Kana doyamadık, hep açtık. Her doğan günle yeni ölümler, öldürmeler tasarladık. Ve başardık.

Yalnızca bir yüzyıl içinde değil elbet, bin yıllarca sürdü muhteşem eserimiz. Her yeni günle daha da sert darbelerle şekillendirdik *civitas diabolic*'in biçimsizleşen vücudunu. Ellerimizle başlayıp, oklar, mızraklar, toplar, tüfekler, uçaklar kullandık malzeme yerine. Şimdiyse eskisinden binlerce kat daha güçlü nükleer silahlarımız var. Kimyasal gazlarımız, biyolojik savaş senaryolarımız da hazırda duruyor bir gün belki ihtiyaç hasıl olur, diye. Heykelimize son rötuşları yapıp, artık "konuş" demenin zamanı. Ama ya konuşursa! Ya birden koşarak gider ve elimizin altından kaçarsa! Ya bir daha hiç kontrol edemezsek! Ya hepsi, zaten gerçekleştiyse!

Bu kitap, her şeye rağmen terörizmin kontrol edilemez bir boyuta gelmediği ve gelemeyeceği umuduyla tasarlandı. Önümüzdeki dönemin, "Keşke hiç yaşamasaydık!" diyeceğimiz günlere gebe olmayacağı ümidiyle. Bir şeyi anlamanın, onu çözmenin önkoşulu olduğu görülerek ve mümkün olduğunca objektif kalınmaya çalışılarak yazıldı. Ancak her şeye rağmen terörizm gibi bir konuda tam bir tarafsızlık sağlamanın imkansızlığını da belirtmek gerek. "Terör" kavramını kullanıyor olmamın bile, ne tarafta durduğumu yeterince gösterdiği düşüncesindeyim. Hiçbir özgürlüğün bedeli, başkalarının tutsaklığı olmamalı, hiçbir yaşamın bedeli, başkalarının ölümü olmamalı inancındayım. Özgürlük ve haklar adına verilen mücadelelere olan saygım, kabul edilemez metodları çare olarak benimsememi gerektirmiyor. Terörü bir mücadele stratejisi olarak reddediyor ve onunla mücadele edebilmek için çok yönlü bir analizin çok önemli olduğunu düşünüyorum.

Kitap, terörizmin farklı boyutlarıyla incelendiği denemelerden oluşuyor. Akademik kaygılarla değil, anlaşılma gayretiyle yazıldığından, gerek yazım dili, gerekse dipnotlandırma sistemleri açısından mümkün olduğunca basit olmaya gayret ettim. Herkes okuyabilsin ve daha önce bu konuda yazılan kitaplardan farklı olsun istedim. Popüler deyimiyle sert bir konuda, "light" bir tasarım bu kitap. Bu nedenle terörizmle ilgili tarihçe, eylem sayıları, örgüt modelleri gibi teknik ayrıntılara girmedim. Ayrıca Türkiye hakkında da hiçbir şey yazmadım. Bu, bilinçli bir tercih. O konuda yazan da, konuşan da çok nasıl olsa. Kaldı ki, fazlasıyla taraf olduğum bir konuda çok tarafsız bir yorum yapabileceğimi düşünmediğimden, yapacağımın da nasılsa birilerine yetmeyeceğini bildiğimden, kendi ülkemden uzak kaldım. Ancak hatırlatmakta fayda var; "Aynı yerküre üzerinde ve aynı gökkubbe altında yaşıyoruz." Ve her şey her yerde aynı, fazlaca bir değişiklik yok.

Uluslararası ilişkiler alanında çalışan bir akademisyen olarak, güvenlik sorunlarının ve yeni tehditlerin, bilimsel çevrelerde de kapsamlı bir biçimde değerlendirilmesi gerekliliğine inanmaktayım. Kendim bir terör uzmanı olmadığım gibi, Türkiye'de bu alanda çalışan uzmanlara da pek rastlamadığımı belirtmeliyim. Oysa böyle bir konuda çalışabilecek uzmanlara olan ihtiyaç, bugün her günkünden çok daha fazla. Ülkemizde ise dünyanın hiçbir yerinde olmayan miktarda materyal var. Birbirinin aynısı olan kitapları hızla yayınlamak yerine, düzgün araştırmalar yapmanın zamanı. Zira bu konu, hepimizin yaşam kalitesini etkileyebilecek kadar ciddi ve gidecek başka bir yerimiz yok.

Terörizm konusunda çokça konuşanlardan olduğum ve sevgili hocam Toktamış Ateş'in sıkça kullandığı "Söz uçar, yazı kalır." ifadesini çok benimsediğim için, bu konuda yazdım. Terörizm en sevdiğim konu olmadığı gibi, en çok çalışmak istediğim alan da değil açıkçası. Uluslararası ilişkiler felsefesine bir an önce dönüş yapmayı ve gerçek ilgi alanımla buluşmayı iple çekiyorum. Tek amacım bu konunun "Teröristleri öldürürsün ve bu iş biter." kadar basit olmadığını göstermek ve akademik ilginin bu yöne de dönmesi gerektiğine dikkat çekmekti. Başarılı olacağımı umut ediyorum.

Kitabımı yazdığım sürece beni teşvik eden sevgili dostlarıma, aileme, eleştiri ve yorumlarıyla destek olan Dr. Adil Baktıaya'ya teşekkürü borç biliyorum. Doğal olarak kitaptaki tüm kusurlar ve eksiklikler bana aittir.

Deniz Ülke Arıboğan

2003

Bu Dünya
Bizim Tasarımımız...

Terörizmi Anlamak ve Anlamlandırmak

"Savaşı bilen, bütün insan türünü bilir." der Proudhon. Savaşa son vermek için onu anlamış olmak gerekir.[1] Ademoğlunun en lanetli keşiflerinden biri olan terör, tarih kadar eski bir savaş biçimidir ve onunla mücadele de, başlı başına bir savaş içeriğindedir. Yıkıcı, yıpratıcı ve acımasız bu kör dövüşünün tarafları, taraftarları, kurbanları, kahramanları bulunur. Herkes safını tutar ve birileri "kötülerin", diğerleri ise "kötülerle" savaşan "kötülerin" yanında yer alır. Türlü nedenler ve niçinlerin arasında, yaşamlar, ölümler, haklar, hukuklar, sevgiler, nefretler sorgulanır. Cevapları olmayan sorular, soruları olmayan hazır cevaplarla karşılanır; "Terörizm kötüdür.", "Başka çaremiz mi vardı?", "Ölenler masumdu!", "Bizim kurbanlarımızın ne günahı vardı?", "Cezalandırılmayı hak ettiniz."; "Biz zaten cezamızı çekiyorduk, sıra sizde.", "Düzeni bozdunuz.", "O bizim düzenimiz değildi ki!", "Nefret saçıyorsunuz.", "Biz hiç sevilmedik ki!"

1 Pierre-Joseph Proudhon, Savaş ve Barış, Savaşa Son Vermek İçin, çev. Cüneyt Akalın, Cogito, sayı 3, Kış, 1995, s.89

altından ya da gökyüzünden bakmamıza bağlı olarak farklı şeyler göreceğimiz muhakkak. Ağacın çevresinde durduğumuz her noktanın bizlere sonsuz bakış açıları sunacağını keşfetmek zor değil. Her bakış bir görüntü ve her görüntü yeni bir doğru demek. Oysa bizler kendi görüntümüzün her şeyi anlattığından fazlasıyla emin, doğrumuzun doğruluğunu cansiperane savunmayı marifet bilenlerdeniz. Kanımızın son damlasına kadar! Örneğin bir yerde bomba patladığında, bunun bir terör eylemi olarak nitelendirilmesi gerektiğini biliriz ve herkesin de bunu öyle bileceği inancını taşırız. Başka birilerinin bakış açısıyla bu eylemin, kendi topraklarını işgalcilere karşı savunan onurlu insanların savaş biçimi olduğu fikrinin bir saçmalıktan ibaret olduğundan da kuşku duyamayız. "Doğru" her zaman bizim gördüğümüzdür. Ne zor, her daim haklı olmak!

Bir olgunun anlaşılmasındaki en temel zorluklardan birisi de, zaman faktörüdür. Zira zaman, "değiştirir". Doğrularımızı da, yanlışlarımızı da yeniden yaratır. Örneğin bir ağaca ilk baktığımız andaki görüntü ile, bir göz kırpması sonrası arasında mutlaka bir fark bulunur. Belki üzerine bir kelebek konar ağacın, dallarında karıncalar yeni adımlar atar, yapraklar bir milim daha büyür. Değişim kaçınılmazdır ve artık karşımızda yeni bir gerçeklik vardır. Doğrularımız ister istemez değişmiştir; "O ağacın üzerinde kelebek yok!" diye bağırmaksa nafile. Kelebek konmuştur işte.

"Derin görüş", baktığımız resmin geri planını ve resimde görünmeyenleri de fark etmemizi gerektirir. Hiçbir görüntü, gerçeğin bütününü yansıtamaz. Bu nedenle gerçekliği, çıplak görüntüsünden daha ileri bir safhada değerlendirebilmek, onu anlayabilmek adına önemli bir adımdır. Her görüntü, kaynaklarıyla, nedenleriyle, varlığını sağlayan unsurlarıyla, sonuçlarıyla değerlendirilmelidir. Örneğin denize baktığınız zaman, eğer yalnızca mavi bir su birikintisi görmekteyseniz, gerçeğin çok uzağındasınız demektir. Her şeyden önce önünüzde duran su, mavi olmadığı gibi, renksiz H_2O molekülü ile ışığın

birlikteliğinden doğan muazzam bir bütünlük sergiler. Suyun içinde tek hücreliler de dahil olmak üzere türlü deniz hayvanları ve su bitkileri bulunur. O su birikintisi, insanoğluna ana besin depolarından birini oluşturmasının yanı sıra, ulaşım ve enerjinin sağlanması açısından da vazgeçilmez bir kaynak sağlar. Nice savaşlar yaşanmıştır, o sular üzerinde ve nice barış antlaşmaları imzalanmıştır üzerinde seyreden gemilerde. Ne sevdalara ilham kaynağı olmuş, ne sevdaların arasındaysa aşılmaz bir engel oluşturmuştur. Yerkürenin 3/4' ünü kaplayan suların birleşme noktalarıdır denizler. Her denizin bir mazisi, bir karakteristiği ve bir ruhu vardır. Tanımlanmaz ve sadece bakılarak görülemez özelliklerdir bunlar. Bu nedenle deniz, sizin için yalnızca mavi renkli bir su ifade etmekteyse eğer, kilometrelerce uzaktasınızdır gerçeklerden.

Kaldı ki tüm duyularınızı kullanarak algılayacağınız gerçeklik bile, insanın sınırlı bir varlık olması dolayısıyla sınırlıdır. John Locke'un meşhur ifadesindeki gibi "İnsanın bu dünyadaki bilgisi kendi deneyimlerini aşamaz." Algılarımızı güçlendirecek bir bilgiyi, deneyimlerimizin sınırlarını aşarak edinme yeteneğimiz de bulunmuyor. Sağlanabilecek en önemli gelişme, yüzeysel bir görüntüyü, "gerçek" ile en fazla örtüşebileceği biçimde, en azından üç boyutlu bir resim haline getirebilmek.

Terörizm tek boyutlu bir görüntü olarak değerlendirildiğinde, eli silahlı bazı psikopatların, insanlıktan uzak bir tavırla, asla meşrulaştırılamayacak bir nedenle masumları katletmesi biçiminde algılanabilir. Terörizme başvuran bu kişiler, çocukları, kadınları katletmekte, binaları yıkmakta, bankaları soymakta, uçakları düşürmektedir. Bunlara insan muamelesi yapmak ve azılı katilleri normal insanların tabi oldukları kurallar çerçevesinde yargılamak yanlıştır. Sıradan katillerin bile onlardan daha onurlu olduğu söylenebilir. Zira adi bir cinayette ölen ile öldüren arasında dolaysız bir nedensellik bağının bulunduğu bilinir. Hatta "Öldürene değil, ölene bak." deyişi, katillerin bile toplum tarafından meşru görülebileceğine dair önemli göstergelerden birisidir.

Buna mukabil, teröristlerin eylemleri kurbanların katıksız masumiyetinden dolayı reddedilir ve lanetlenir.

Kaldı ki terörist denilen bu kişiler, inanışa göre çoğu zaman devletin düzenini yıkmak gibi son derece tehlikeli ve kabul edilemez tavırlar içerisindedirler. Bu nedenle bu teröristlerin görüldükleri yerde yok edilmeleri, toplumun bazı pisliklerden temizlenmesi adına doğru bir girişimdir. Teröristlerin tamamen ortadan kaldırılması terörizmle mücadelenin başarıyla sonuçlandığı anlamına geleceğinden, mücadelede ana amaç teröristleri öldürmektir. Hedef gerçekleştirildiğinde vücud hastalıktan kurtulmuş olacaktır.

Oysa ki, terörizm gibi son derece karmaşık ve çok boyutlu bir fenomenin bu kadar basitçe ele alınması gerek toplum, gerekse yönetimler açısından ciddi sıkıntılar yaratabilir. Teşhisiniz yanlış olduğu müddetçe, tedavinizin işe yaramayacağını bilmeniz gerekir. Bu açıdan terörizm ile etkin mücadele edilebilmesinin ön koşulu, teşhisin doğru yapılmasından, yani terörizm gerçekliğinin her boyutu ile doğru tanımlanmasından geçiyor. Aksi halde yanlış tedavi, vücudun büyük zararlar görmesine yol açabileceği gibi, kimi noktalarda geriye dönüşü mümkün olamayacak kadar hastalığın yayılmasına neden olabilir.

Gerek bakış açılarının sonsuz çeşitliliği, gerekse terörizmin esnek doğası gereği, genel geçer bir tanımlamanın yapılabileceğini iddia etmek anlamsız. Çeşitli tanımlamalar arasında yapacağımız tercih ise, doğuştan varolan kimliklerimiz kadar, sonradan kazanılan kimliklerimizin yönlendirmesiyle de şekilleniyor. İnançlarımız, ideolojilerimiz, sosyal, ekonomik, sınıfsal statümüz, yöneten ya da yönetilenlerden oluşumuz, terörizme bakış açımızı önemli ölçüde belirliyor. Bu nedenle, bazen egemen siyasi erkin koymuş olduğu kuralları hiçe sayan grupların, siviller üzerinde kullandığı şiddet, bazen de egemen siyasi erkin, birilerince reddedilen iktidarını kabul ettirebilmek için toplum üzerinde kullandığı şiddet, terörizm olarak tanımlanıyor. Böylece hem varolan düzene karşı başkaldırı hareketleri,

hem de başkaldıranlara karşı uygulanan şiddet aynı çerçeveye oturuyor. Garip bir ikilem gibi gözükse de, resim oldukça net. Kim tarafından uygulandığına bakılmaksızın "Eğer bir yerlerde şiddet kullanılıyorsa, orada eziyet çeken birileri mutlaka bulunur." Eziyet çekenlerinse, şiddeti meşru olarak kabul etmeleri beklenmemeli.

Terörle ilgili en ciddi tanımlama sorunu da buradan kaynaklanıyor. Paranın bir yüzünü görenler, diğer tarafı ile ilgilenmiyorlar. Bu eksik görüş, bilinçli bir tercih olabileceği gibi, içinde yaşanılan koşulların dayattığı kaçınılamayan bir duruştan da kaynaklanabilmekte. Eğer bir ülkede etnik, dinsel ya da ideolojik azınlık konumundaysanız "muhalif", varolan siyasi otoritenin bir parçası ya da o ülkenin çoğunluğunu oluşturan grubun bir üyesi iseniz "muhafazakâr" düşünmeniz doğal. Takınılacak tavrı belirleyen esas unsur, varolan siyasi düzeni ve otoriteyi içselleştirebilip, kendine ait hissedebilmek. İnsanların kendilerine ait olduğunu hissedemedikleri siyasal iktidarlara ya da hoşlanmadıkları kurallara karşı olumsuz duygular beslemeleri de normal karşılanmalı. Sorun, insanların özdeşleşemedikleri, benimsemedikleri bir siyasi düzene karşı başkaldırma ve bunu yaparken de yasadışı şiddete başvurma haklarının varolup olmadığı! Böyle bir hakkın varlığının kabul edilmesi halinde anarşi ve kaosun kaçınılmaz olduğu ortada. Birilerinin toplumsal sözleşmeyi bozma hakkına sahip olduklarını düşünmeleri, diğerlerinin yaşamlarını, özgürlüklerini ve varlıklarını tehlikeye atıyor.

Paranın öteki yüzünü görenlerin temel iddiası ise, herkesin kurulu siyasal düzeni benimsemek zorunda olmadığı. Düzen muhaliflerinin otoriteler tarafından baskı altına alınmasınınsa direnme haklarını meşru hale getirdiğini ve bu hakkı, her yöntemi deneyerek elde etme özgürlüğüne sahip olduklarını savunuyorlar. Bu iddia ulusal düzeyde de, uluslararası alanda da geçerli. Birileri yönetme iddiasında olunca, yönetilmek istemeyen birileri de hep varoluyor. Bu çatışmada bir taraf "İtaat et, çünkü ben gücü elinde tutan meşru otoriteyim." derken, diğer

tarafsa "İtaat etmem, çünkü ben seni meşru kabul etmiyorum." düşüncesini taşımakta. Tüm bu iddiaların arasında "terörizm"in yerinin ne olduğu ise, oldukça tartışmalı. Öncelikle şu soruları cevaplamak gerekiyor. Siyasi otoriteye karşı direnme hakkı nereye kadar meşru görülebilir? Terör, taleplerin dile getirilmesi ve kitlesel destek alabilmesi adına işlevsel ve adil bir yöntem midir? Terörden başka çare yok mudur?

19. yüzyılın ikinci yarısında dünya gündemine giren Narodnaya Volya (Halkın İradesi) örgütünün terörizme bakışı, yukarıdaki sorulara kısmen cevap oluşturabilecek nitelikte. Çarlık Rusyası'nın, despotik olduğunu iddia ettikleri yönetimine karşı başlattıkları suikastler zinciri, örgüt tarafından "zorbalara karşı direnme hakkı" zemininde açıklanmıştı. 1878'de St. Petersburg valisi Trepov'a karşı giriştikleri suikast saldırısı ile başlayan eylemlerinin zirve noktası, 1888'de Çar II. Alexander'ın vurularak öldürülmesi oldu. Narodnaya Volya'nın sahneden çekilmesinden hemen sonra ise, Sosyalist Devrimciler aynı görevi devralarak, önce devlet bakanı Plehv'i, sonra da dük Sergei'i düzenledikleri suikastlerle eylemlerine kurban seçmişlerdi. Eylem stratejisi olarak devletin önemli mevkilerindeki seçilmiş hedeflere karşı suikastleri tercih eden her iki örgütün de, ideolojik motivasyonu, yukarıdan gelen şiddet ve zorbalık eylemlerinin sorumlusu olarak gördükleri kişileri yok etmek ya da cezalandırmak olarak tarif edilmişti.

Kullandıkları eylem stratejisi anlamında 11. yüzyılda Hasan Sabbah'ın liderliğinde kurulan haşhaşinlerin takipçisi olan bu örgütler, uyguladıkları terörün kapsamını oldukça sınırlı tutmuş ve toplumun geneline yönelmekten ziyade, siyasette ağırlığı olan, simgesel anlama sahip yöneticileri hedef almışlardı. Terörizm, onların seçtikleri eylem stratejisinde, direkt olarak sorumlu tutulan kimseyi hedeflemişti. Ancak 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren terörizmin değişim süreci içerisinde, kurbanlar kötü gidişten sorumlu tutulanlar değil, sorumlulara mesaj ileten kişilerden seçilmeye başlandılar. Bu şekilde direniş

hakkı olarak nitelendirilen tavır, suçlu olarak kabul edilenlere değil, vekil olarak görülen hedeflere yöneldi. Modern terörizmin temel özelliklerinden bir tanesi de bu evrimin sonucunda "masum kurbanların seçilmesi" haline geldi.

Peki, masum kurbanların katledilmesi, siyasal taleplerin karşılanabilmesi için ne gibi bir fayda sağlıyor, dersiniz? İnsanlar hayatını kaybettikçe daha çok özgürlük ve daha çok hak mıdır kazanılan? Yoksa tam aksine siyasal otoriteler terörizmle ne kadar muhatap olurlarsa, o kadar sert ve kural tanımaz mı olmaktalar? Şiddet, yumuşamayı sağlamakta bir araç olarak işlevsel mi, yoksa her kullanılan şiddet, daha fazla şiddet için davetiye mi çıkartıyor? Kullanılan araç, amaca ulaşmakta en uygun yöntem mi? Cevaplar farklılaşıyor ve herkesin kendi haklılığına emin olduğu bir düzende anarşi, terör ve düzensizlik kaçınılmaz hale geliyor.

Terörizm kuşkusuz insanoğlunun tarihindeki en namert, en acımasız mücadele yöntemi. Ama sonuçta çoğunlukla güçlü olanlara, sistemi yönlendirebilme yeteneğine sahip bulunanlara karşı kullanılan bir silah. Beğensek de beğenmesek de varolan, sıkça yüzleştiğimiz, korktuğumuz, tiksindiğimiz bir savaş tarzı bu. Her birimiz onun hedefi haline gelebiliriz. Hiçbir ayrıcalığımız yok. Yalnızca uygun zamanda, uygun yerde bulunmamız yeterli. Terörü kendi yaşam kalitemizi etkileyebilecek, hayatımızı tehdit edebilecek bir düşman olarak değerlendirdiğimizde tartışmasız reddediyor, ona karşı yürütülen en sert mücadeleleri bile alkışlayabiliyoruz. Ama eğer o, bir başka halkı ya da bizden olmayan birilerini, rakiplerimizi hedefliyorsa, kendimizi kolayca soyutlayabiliyor, teröristin eylemini meşru gösterebilecek detaylar yakalayabiliyoruz.

Tarihte gelmiş geçmiş tüm terörist hareketleri destekleyen birilerinin olduğuna ve en kabul edilemez gibi görünenlerin bile, birileri tarafından benimsenip, takdir edildiğine şaşırmamalı. Sicariiler de, Haşhaşinler de, Narodnikler de, Naziler de birileri tarafından sevilmiş ya da en azından makul karşılanmışlardı.

Zenginleri soyarak fakirlere dağıtan Sherwood ormanının Sakson eşkiyası Robin Hood'u, bir de Norman aristokratlarına soralım isterseniz. Meşhur "cesur yürek" William Wallace bir bağımsızlık neferi miydi, yoksa İngiliz krallığını içeriden çökertmek için bozgunculuk yapan bir devlet düşmanı mı?

Bu sorulara verilecek farklı cevapların varlığı, insanların paranın hangi yüzünü gördükleri ile ilgili bir konu. Kaldı ki terör, bazı kuraldışılıkları olmakla beraber, çoğunlukla sistem karşısında zayıf durumda bulunanlar ya da azınlıklar tarafından başvurulan bir eylem stratejisi olduğundan, sempati toplayabilecek birçok argümanı da içerisinde barındırıyor. Çok tipik bir ifade ile "terör zayıfın gücü" olarak kabul ediliyor ve sömürenlere karşı verilen varolma mücadelesinde mecburen başvurulan, çaresizlikten kaynaklanan bir eylem biçimi olarak değerlendiriliyor. Bu inanışa göre güçlü olan, ezmeyi tercih ettiğinden ve zayıf olanın da yapacak başka bir şeyi kalmadığından, terör son çare olarak istemeden de olsa kullanılıyor. Aksi halde kim, masum insanların binaların enkazı altında kalmasından, bombalarla parça parça edilmesinden, uçakların kaçırılıp düşürülmesinden hoşnut olabilir ki(!)? Böyle bir reklam, kaç kişiyi mutlu edebilir? Kaç mücadele başarıya ulaşabilir ya da kaç savaş kazanılabilir bu yöntemle?

Terörizmin görünürde ifade edilen amaçlarına uygun sonuçlar yarattığı tartışmalı. Ne marksist bir devlet kurulması mümkün olabilmiş, ne farklı dinlere inananların tamamen yok edilmesi, ne de kapitalizmin çökertilmesi. Sömürgelerin uluslaşmaları sürecindeki Kıbrıs, İsrail gibi birkaç örnek dışında terör kullanımının hedeflenen neticeleri doğurmadığı ortada. El Kaide'nin terör eylemleri yoluyla ABD'yi yok edebilmesi mümkün olmadığı gibi, IRA'nın tek başına bağımsız bir Kuzey İrlanda yaratabilmesi de, Hamas'ın ya da İslami Cihad'ın İsrail'in kurmuş olduğu devleti feshetmesi söz konusu değil. Ancak terörizm, her şekilde pazarlık için bir ortam yaratabiliyor ve özellikle uluslararası kamuoyunu harekete geçirebilecek bir reklam kampanyası başlatabiliyor. Dikkat çekiyor, etkiliyor ve izleniyor.

Terör eylemi, seyircinin önünde gerçekleştirilen büyük, renkli bir şov haline dönüştürülürken, kimilerinin gözyaşları, kimilerininse büyük alkışları altında sahneleniyor. Çok bilinen deyişiyle gerçekten de "Terörizm bir tiyatro oyunu".[2] Aktörleri, yönetmeni, dekoru, senaryosu, seyircisi olan, yazılı ve görsel medyada reklamı yapıldığı müddetçe seyirci kitlesini artıran, alkışlanan, eleştirilen bir drama. Sheakespearevari senaryoları ile sonunda tüm kahramanlarının ölüyor olması, gözyaşları ile alkışların birbirine karışmasına ve toplu histerinin zirveye ulaşmasına yol açmakta. Sonuçta seyircinin memnuniyeti tartışılsa da, hem senaristin, hem de starların çok meşhur olduğu ortada. Broadway ya da Holywood'a nispet yaparcasına, en ince ayrıntısına kadar düşünülüyor her sahne.

Senaryonun kan ve gözyaşı, nefret ve şiddet üzerine kurulu olduğu böylesi bir oyunun izleyicileri arasında en çok alkışlayanlar kimler dersiniz? Kimler çirkin suratlı iblisin, güzel yüzlü masumları katletmesini ayaklara fırlayıp sevinç gözyaşları dökerek kutsamakta? Bu nefret kime, bu kin niye?

11 Eylül eylemine baktığınızda yalnızca uçaklara binerek, maket bıçaklarıyla pilotları ve yüzlerce yolcuyu esir almış ve kendini ölümün kucağına atmakta bir an bile tereddüt etmeyen Usame fanatiklerini görüyorsanız, bu soruları cevaplamanız imkansız. Bir intihar komandosuna bakıp, yalnızca yürüyen, bombalarla kuşanmış, nefret dolu bir ceset görmekteyseniz de anlayamazsınız. Tarihten, sosyolojiden, psikolojiden, felsefeden ve siyasetten bihaber, hangi soruyu anlayabilirsiniz ki, cevaplandırasınız? Anlayamazsınız.

Bir ağaca baktığınızda sadece kahverengi dalları, yeşil yaprakları ve kırmızı elmaları fark ediyorsanız mümkün değil, uğraşmayın. Siz terörü de anlayamayacak, hatta büyük bir ihtimalle yanlış anlayacak ve asla tedavi edemeyeceksiniz. Ne acıdır ki,

2 Brian Jenkins'ten aktaran Bruce Russet ve Harvey Starr, World Politics: A Menu for Choice, New Heaven, Freeman and Company, 1989, s.174

yanlış anlamak, hiç anlamamaktan çok daha tehlikeli sonuçlara gebe. Zira anlamayanların anlamaya çalıştıkları bir ortamda, yanlış anlayanların kendilerinden emin bir biçimde, kendilerince gerekli önlemleri almaya başlamaları, olayları daha da karmaşık hale getiriyor. Gribe karşı kemoterapi tedavisi uygulamak ne sonuçlar verir dersiniz?

Doğru tedaviyi uygulamak, doğru teşhisi koyabilmekle mümkün. Bunun içinse bir elma ağacına baktığınızda dalların, yaprakların ve elmaların, Platon'un mağarasındaki duvara vuran gölgelerden, bir başka deyişle formlardan başka bir şey olmadığını bilmeniz gerekir. Anlamalısınız ki o ağaç, içinde yer aldığı ekosistemle muhteşem bir uyum sergilemekte. Sistemin ayrılmaz bir parçası ve o bütünden soyutlanarak değerlendirilebilecek bir varlık değil. O, kökleri toprağın en derinlerine kadar uzanan, havadaki oksijen ve karbondioksit düzeylerinin ayarlanmasında bir anlam sahibi, gökyüzündeki bulutlardan dökülecek yağmur damlalarına muhtaç bir canlı organizma. Topraktan aldığı mineraller ve güneş ışığı, varlığını idame ettirebilmesi açısından vazgeçilmez. Önceleri genç bir fidanken, zamanla meyve veren heybetli bir ağaç haline dönüşmüş. Varlığı, aynı sistemin içerisinde varlığını sürdürmeye çalışan birçok canlıya kaynak oluşturmakta. Gövdesine yapışık türlü asalakların dışında, karıncalar, kuşlar ve böcekler de onun korunaklı gövdesinde barınmakta. Büyüdükçe daha da fazlalaşan meyveleri, diğer canlılara yaşamsal besinlerini sağlamakta, hatta ürünlerinin içerisinde yerleşmiş küçük kurtçuklar bile onu sömürmekten kaçınmamaktalar. Gölgesi koruyucu, meyveleri doyurucu bu varlık, diğerlerinin varolabilmeleri adına *sine qua non** bir unsur. Onun yok olması halinde ondan beslenen, faydalanan, onun gölgesinde gizlenen türlü canlıların varlığı da tehlikeye girebilir. Öyleyse o hep varolmalı ve ulu gövdesi, diğer tüm gerçeklerin önünde bir perde oluşturmalıdır.

* Olmazsa olmaz.

Ağacın meyveleri yalnızca elmalarla sınırlı değildir kuşkusuz. Gövdesi kâğıttan ahşaba birçok yeni ürünün geliştirilmesine imkan sağlarken, onun ve diğer ağaçların varlığı sellerin, erozyonun önünde engel oluşturmakta. Kaldı ki onu, bir tepenin doruk noktasında tek başına bir varlık olarak değerlendirmekle, bir ormanın içerisinde ele almak arasında da fark bulunuyor. Kısaca bir elma ağacı, yalnızca bir ağaçtan fazla bir şeyi temsil etmekte. Ona bakmakla, onu görmek arasındaki farklılık, onu anlamakla yanlış anlamak arasındaki uçurumu oluşturuyor.

Terörizm de tıpkı bir ağaç gibi, sistemin içinde yerleşik, sistemden beslenen ve birçok asalağı bünyesinde barındıran bir yapı. Varlığı, onu besleyen kaynakların varlığı ve devamlılığına bağlı. Çatışmacı bir sistemin, ulusal ve uluslararası rekabetin bir parçası, bir ürünü. Adaletsizlik, eşitsizlik, sosyal farklılıklar onun suyunu, güneşini oluşturuyorlar. Devlet otoritelerinin şiddet kullanmakta çekinmemeleri ve baskıcı yönetimler onun gübresi, dünyanın her yerinde sistemden beslenemeyen, hoşnutsuz insanların varlığı ise onun topraktan aldığı mineralleri. Terörün görünen meyvesi olan çatışma, kan ve kurbanlar gibi ürünlerini de göz ardı etmemek gerek. Keza trajedilerle beslenen ve malzeme açlığını onunla gideren medya, şiddet kullanımının meşrulaştırılması yoluyla rahatlayan siyasal otoriteler, yeni kontr terörist politikaların ve silahların geliştirilmesi için oluşturulan yeni bütçeler ya da terörle mücadele konusunda kararlı yeni kahramanlar da cabası.

Terör ağacı, varlığı ve ışığı engelleyen gölgesiyle, ardında gizlenen ve yasadışı faaliyetlerde bulunan pek çok kişi ve örgütün üzerini koruyucu bir perde ile örtmekte. Onu bizzat, bir mücadele stratejisi olarak kullananların dışında, onunla mücadele ettiğini ileri sürerek bir dokunulmazlık zırhı kuşanan ve terörden dolaylı olarak beslenen kimi asalaklara da dikkat çekmek gerek. Onlar, varlıklarını ancak terörün varolmaya devam etmesi halinde sürdürebilirler. Terörizm, şoven kültüre ve şovenizmi dayanak olarak kullanan siyasi partilere

destek sağladığı gibi, kimi zaman bir tek eylemin bile bütün bir toplumun siyasal tercihlerini ve sosyal yönelimlerini etkileyebildiği unutulmamalı.

Yapılan her terör eyleminden sonra timsah gözyaşları dökenleri, ellerini ovuşturarak yapacağı sert konuşma metnini hazırlayan politikacıları, üretimi biraz daha artırmaları için fabrika müdürlerine emir veren silah patronlarını, narkotik transferini daha rahat yapabileceği için şerefe kadeh kaldıran mafiosoları düşleyin. Bir de kendi insanlarına daha iyi bir yaşam sağlayabileceği düşüncesiyle, diğer insanların yaşamlarını kabusa çevirmekten çekinmeyen, kendilerini bile bu uğurda feda etmekte gözlerini kırpmayan teröristleri hayal edin. Elma ağacının dallarından başka bir şey olamadıklarınının bilincinde midirler dersiniz? Üzerlerinde onlara yapışık olarak yaşayan asalakları fark edebilirler mi? Onlar birilerinin kahramanı olurken, ne bedeller ödendiğini, gölgelerinde ne pisliklerin gizlendiğini hissedebilirler mi? Hiç sanmam.

Terör, ne teröristin, ne kurbanın ne de izleyicinin kolayca anlayabileceği türden bir şey değil kuşkusuz. Kimi bilimadamlarına göre, devletler arası çatışmaların, hatta doğal afetlerin acımasızlığı ve yıkıcılığıyla mukayese edildiğinde terörizm basit bir dertten başka bir şey değil.[3] Sonuçta ne kadar kayba yol açıyor ki? En yüksek maliyet, 11 Eylül sonrası söz konusu olan birkaç bin kişilik bir kurban listesi, birkaç yüz milyar dolarlık da iktisadi maliyetten ibaret. Oysa ABD, II. Dünya Savaşında 292.000, Kore'de 53.000, Vietnam Savaşı'nda ise 47.000 kişi kaybetti. Savaşları'n maliyetleri ise trilyonlarca doları buldu. Birkaç terör eylemiyle dünyanın efendisini yıkmak mümkün mü?

Kuşkusuz değil, en azından bu kadarı yetmez. Ama terörizm, küçük grupların siyasal etki yaratabilmeleri ve varlıklarını duyurabilmeleri açısından son derece güçlü bir strateji.

3 James Der Derian, Antidiplomacy: Spies, Terror, Speed and War, Oxford, Blackwell Pub., 1992, s.80

Küreselleşen iletişimin de bir getirisi olarak, yerel savaşlardan çok daha etkili bir silah. Üstelik "az maliyetle büyük iş". İlk Dünya Ticaret Merkezi saldırısında 6 kişi ölmüş ve 1000 kişi yaralanmış olmasına karşın, eylemin yalnızca 400 dolarlık bir harcama ile gerçekleştirilmiş olması dikkat çekici. Saldırının ABD'ye ekonomik maliyeti ise ilk etapta 550 milyon dolar. İkinci saldırı ise birkaç milyon dolarlık bir bütçeyle gerçekleştirilmiş. Yarattığı hasar ilk anda 40 milyar dolar, sonrasında ise etkileri ile birlikte ABD ekonomisine 150 milyar dolarlık bir yük bindirdiği söyleniyor.

İşte bu nedenledir ki terörizm, onu gerçekten anlayan ve planlayanların elinde, inanılmaz tahrip gücüne sahip bir bombaya dönüşebiliyor. Devletler iktisaden ve moral olarak çökertilebiliyor, askeri güçler yeniden yapılandırılıyor, misillemeler uygulanıyor, savaşlar çıkıyor ve onbinlerce insanın hayatını kaybetmesine yol açabilecek çatışmalar yaşanıyor. Erickson'un "çarpan etkisi" olarak nitelendirdiği ve terörist faaliyetlerin çok daha önemli olayların başlamasında tetiği çeken, esas neden olabileceği savı[4] gerçeğe dönüşüyor. Bazen devletler, bazen uygarlıklar savaşıyor. Kısaca terör yuvarlandıkça daha da büyüyen bir kartopuna dönüşüyor ve seyirciler alkışlamaya devam ediyor.

Terörizmin dünya gündemine böylesine sert bir giriş yapması sürpriz değil. On yıllardır beslenen, evrilen ve devletler tarafından kullanılan bir mücadele aracı. Ya da diğer bir deyişle "sıcak savaşın, başka araçlar kullanmak suretiyle" sürdürülme şekli. II. Dünya Savaşı'nın yarattığı büyük insan maliyeti, terörizmin 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren daha fazla kullanılmasının temel nedeni. Savaş süresince on milyonlarca insanın birkaç sene içerisinde hayatını kaybedivermesi, ortaya çıkan iktisadi çöküntü, yıkılan şehirler ve alt üst olan düzenler, devlet otoritelerini uluslararası rekabeti sürdürebilmeleri adına yeni

4 Richard Erickson, Legitimate Use of Military Force Against State Sponsored International Terrorism, Alabama, Air University, 1989, s.40

arayışlara yöneltmişti. Devletler arasında rekabet, uzlaşmazlık ve hegemonya mücadelesi ise hâlâ sürmekteydi. Aradaki fark artık bu mücadelenin bedelini başkalarının ödemesi gerekliliğiydi. Belki de bilinmeyen sessiz bir oydaşma ile sistemin büyük güçleri, Üçüncü Dünya'ya kaydırılmış lokal savaşları ve terörizmi, büyük çaplı savaşlara tercih ettiler. Bundan böyle İvan'ın, George'un, Mark'ın yerine Hasan, Eduardo ya da Won Lee ölecekti. Ne savaş endüstrileri zarar görecek, ne de sivil ekonomiler savaşlar nedeniyle krize girecekti. Silahlar üretilecek, ama atış poligonları Asya'da, Afrika'da, Latin Amerika'da kurulacaktı.

Terör aynı zamanda önemli bir propaganda silahı olarak tasarlanmıştı. Her iki taraf da terörü lanetlemekte ve suçlu olarak karşı tarafı ilan etmekteydi. Soğuk Savaş süresince birileri KGB'yi itham ederken, diğerleri her şeyin sorumlusunun CIA olduğunu öne sürmüştü. Soğuk savaş mantığıyla organize olmuş bir dünya sisteminde her iki tarafın da kendi ideolojisini destekler nitelikteki eylemlere sempati ile bakmaları anlaşılabilir bir tavırdı. Peki Soğuk Savaş bittikten sonra, yani tarihin sonu geldikten sonra(!) ne olmuştu? Kendi denetimlerinden çıkan, kendilerine karşı aynı taktikleri uygulamaya başlayanlar kimlerdi? Yoksa onlar dedikleri aslında kendileri miydi? Bumerangı atan da, sonunda vurulan da kendileri olmuştu. Çeçen, Afgan, Arap bu teröristler de nereden çıkmıştı? Bunların Rusya'yı, ABD'yi, İsrail'i yok etmeleri mümkün müydü? Terör, gerçekten teröristin seçtiği hedefe attığı bir ok muydu? Bazı namertler hedef tahtasının yerini sürekli değiştiriyordu işte. Okunu ne kadar özenle atarsan at, gerçek hedefi vurmak asla mümkün olamıyordu. Ne demeli, *"veri juris"*.*

Korku, terörle yaşamın yapışık ikizi; teröristin eyleminin en görünür ürünü. Pek çok terör uzmanının üzerine en çok vurgu yaptığı konu da bu. Bir uzman, terörizmi "örgütlü bir grubun gerçek veya sanal hedefleri ele geçirmek üzere, geniş bir korku

* Adalet yok.

atmosferi oluşturmak amacıyla şiddet kullanması"[5] olarak tarif ediyor. Yani amaç korku oluşturmak, dehşete düşürmek. İnsanların bir şeylerden korkması, görülüyor ki bir anlam taşımakta. Thomas Hobbes, ünlü eseri Leviathan'da (1651) ölüm korkusunu, insanları barışa yönelten duygular arasında sayar. Onun düşüncesine göre "Doğal olarak, herkesin her şeye hakkı vardır." ilkesi temel doğa yasasıdır.[6] Ve bu yasa, herkesin birbirine karşı sürekli bir savaş durumu içerisinde bulunmasına yol açar. Bir başkasının yaşam hakkını elinden alabilme hakkının varolması ise, ölüm korkusunun esas nedenidir. Bu korkudan kurtulmanın çaresi, insanların, yaşamlarını güvence altına alabilmek maksadıyla, kimi haklarını şiddet kullanma tekeline sahip Leviathan'a yani devlete devretmelidirler. Güvenliği sağlamanın, korkuları ortadan kaldırmanın tek yolu devlet otoritesinin gücünü göstermesi ve kılıcı kınından çıkartmasıdır. Bu şekilde korku bir başka korku ile dengelenecek, itaat kaçınılmaz hale gelirken, barışın kurulması mümkün olabilecektir.

Terörün, teröristlerin arzuları hilafına(!) devlet otoritesini güçlendiren bir etki yaratması bu nedenle çok da şaşırtıcı olmamalı. Zira anarşi ve kaos ortamlarının siyasal otoriteleri daha baskıcı ve ceberrut hale getirdiği yüzlerce yıllık felsefi geleneklere konu olmuş. Tüm sosyal bilimler alanında en önemli paradigmalardan bir tanesi olarak kabul edilen "realizm" ya da diğer adıyla "siyasal gerçekçilik", bu argümanın üzerine inşa edilmiş. Kautilya, Hobbes, Machiavelli gibi isimlerin öncülük ettiği bu akım, güçlü devlet modelinin insanları garanti altına alacak ve kaostan koruyacak tek alternatif olduğu görüşünü savunmakta.

Gerçekten de teorik dünyadan pratik yaşama döndüğümüzde karşımıza çıkan gerçeklik, devlet otoritelerinin barışın hüküm sürmesi durumunda daha demokrat ve ılımlı, savaş ve

5 Yonah Alexander, "Introduction", International Terrorism: National, Regional and Global Perspectives, edt.Yonah Alexander, New York, Praeger Publishers, 1979, s.XI

6 Thomas Hobbes, Leviathan, Çev. Semih Lim, Istanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001, s.97

çatışma ortamlarında ise daha despot ve sert olduğu. Ya da tam tersi. Devletler sertleşip despotlaştıkça toplumsal muhalefet ve kaos artmakta, demokratik uygulamaların hakim olduğu, insanların evrensel olarak tanınmış olan haklara sahip bulunduğu ortamlarda ise siyasal iktidarlar daha huzurlu ve barış içerisinde görev yapabilmekteler. Tavuk mu yumurtadan, yumurta mı tavuktan çıkar hesabı. Hangisi diğerini belirliyor ve koşullandırıyor tartışmalı. Ancak en net görünen, terörizmin karşı şiddeti meşrulaştırdığı, şiddetinse terörizme davetiye çıkarttığı.

Teröristlerin bir yandan toplumsal huzuru bozmaya yönelik eylemler planlarken, diğer yandan da siyasal yöneticilerden kimi haklar talep etmeleri ve onları suçlamaları, yukarıdaki ikilem düşünüldüğünde oldukça mantıksız geliyor. Ne kadar çok terör ve hak isteği, o kadar çok karşı terör ve hak yoksunluğuna yol açıyor. Öyleyse neden hâlâ terörizm daha fazla özgürlük için bir mücadele biçimi olarak kabul edilmekte? Nedir teröristleri bu kadar irrasyonel kılan?

Her şeyden önce teröristin eylemi gerçekleştirdiği andaki hedefinin çok fazla öneminin olmadığını bilmek gerekir. Eylemci açısından halkını özgür kılmak, kendinden kabul ettiği insanlara karşı girişilen kötü muameleleri cezalandırmak, intikam, nefret gibi motivasyonlar söz konusu olsa da, eylemin planlayıcıları çoğu zaman karşıya iletilecek mesajın daha fazla üzerinde durmaktalar. Onlar açısından, kullandıkları bu acımasız silah, karşı tarafın kalbine yönelik, onu yok etme amacını taşıyan bir kurşundan çok, düşmanın sinir sistemini felç etmeye yarayan bir kimyasal zehir.

Bu şekilde düşman yaşamaya devam etmesi ama, kendisine karşı gösterebileceği tüm direnişin kırılması beklenir. Yaşanan olayın dehşeti ve acımasızlığı, karşı tarafı göremez, düşünemez kılmalı, siyasi otoritenin el yordamıyla ya da refleks olarak gösterdiği tepki ise, amaçlanan esas sonuçlara zemin hazırlayacak kadar yanlış olmalıdır. Hesap, etki üzerine değil, gösterilecek tepkiye göre yapılmıştır.

11 Eylül saldırısı etki ve tepki dengesi açısından incelenmeye değer özel örneklerden biri. Eylemin etki boyutu açık. İki simgesel kuleye ve Pentagon'a çarpan uçaklar, ABD'yi sinir sisteminden vururken, büyük bir dehşet ortamı yaratıldı. Eylemi kimin gerçekleştirdiği bu noktada çok fazla önemli görünmüyor. Ancak sonuç olarak eylem bir savaş ilanı olarak algılanırken, sorumlu tutulan Taliban yönetimini bertaraf edebilmek amacıyla kıtalaraşırı bir misilleme yoluyla Afganistan bombalandı. Bir yandan eski Sovyet Cumhuriyetleri'nin topraklarına asker konuşlandırılırken, diğer yandan da yeni ulusal güvenlik doktrini ilan edildi. Savunma harcamaları ileride daha da yükseltilmek koşuluyla 400 milyar dolarları bulacak biçimde inanılmaz boyutlara taşındı. Terörizmle ancak dünya çapında mücadele edilebilir iddiasıyla, Ortadoğu müdahalesi gündeme getirildi. Ayrıca nükleer stratejide değişiklik yapılarak, nükleer silahlara sahip olmayan devletlere karşı da nükleer saldırı yapılabileceği ilan edildi. Sinir sisteminden vurularak felç olmuş ABD halkı ise tüm bu önlemleri sorgulamadan kabul etmek durumunda kaldı. Seçimlerin şaibeli galibi Cumhuriyetçi başkan George W. Bush'un eylem sonrası popüleritesi %80'lere ulaşırken, eylemin daha önceden bilindiğine ilişkin yükselen çatlak seslerse "daha çaplı bir saldırının gelmekte olduğu" uyarısı ile kısa sürede kesildi.

Ülkede yaşayan yabancılara, özellikle de Müslümanlara yönelik antidemokratik yargılama süreci, o çok övünülen Amerikan hukuk sisteminde köklü değişikliklere neden oldu. İnsan hakları gibi kavramlar, güvenlik endişeleri karşısında önemsiz detaylar haline geldi. Ameliyat öncesi anestezi başarıyla uygulandı ve duyamayan, hissedemeyen, hareket etme kabiliyetinden yoksun Amerika, her şeye razı hale geldi. Sonuçlarına bakıldığında Usame'nin neye hizmet ettiğini düşünürsünüz bilmem, ama eğer eylemin planlayıcısı gerçekten oysa, George W. Bush yönetiminin ona teşekkür telgrafı çektiğinden şüpheniz olmasın. Afganistan halkını ve tüm Müslümanları kurtarmakta çok başarılı olduğu aşikâr(!)

Eylemin daha çaplı sonuçları açısından olaya baktığınızdaysa farklı bir görüntü ile karşılaşmanız mümkün. Zira ABD, bir yandan Batı dünyasının, kerhen de olsa, desteğini alarak dünyanın farklı bölgelerinde terörizm ile mücadele adına çeşitli operasyonlara girişirken, diğer yanda ABD karşıtı bir İslami bloğun katılaştığı, şekillendiği görülmekte. Uluslararası sistem kimilerine göre Batı ve diğerleri arasında bir uygarlıklar çatışması modeline doğru evriliyor. Terörün, daha büyük çaplı olayların tetiğini çekebileceği iddiasından hareketle, belki de istenen esas sonuç gerçekleşiyor. Batı uygarlığı, onu bir blok halinde tutmaya yardım edecek somut bir düşman tasarımına kavuşurken, Doğu'nun geri kalmış halkları ise ilk kez bloklaşma eğilimine giriyor. Tüm dünya felç olmuş bir şekilde olayları izliyor, hareket edemiyor, taşlaşıyor. Teorisi doğru çıksın diye Samuel Huntington bu saldırıyı planlamış olabilir mi acaba?

Terörizm tarihsel bir fenomen olmasına karşın, ilk kez 21. yüzyılda bu denli olağanüstü boyutlara varan bir etki aracı niteliğini taşımaya başladı. 20. yüzyıl bir terör çağı olarak anılmasına karşın, 21. yüzyılın bir süper terör çağı olacağı iddiası[7] gerçeklik kazanmış görünüyor. Artık o yaşamımızın bir parçası ve yaşam kalitemizin en tehlikeli düşmanı. Onu anlamak, onunla mücadele edebilmenin yarısı. Arthur Schopenhauer'in "Bu dünya benim tasarımımdır." iddiası önümüzde duruyor. Bu dünya bizim tasarımımız ve tasarladıklarımızla birlikte nefes almamız kaçınılmaz. "Eğer içimizde günahsız olanımız varsa, ilk taşı atsın."

7 Marvin Cetron ve Owen Davies, "The Future Face of Terrorism", Futurist, Vol.28, No.6, Nov.-Dec., 1994, s.10

Bana Değil,
Kötü Kaderine Küs...

Terörün Kurbanları Üzerine

"Gerçek kötülük için bile gelecek var daha! Ve en sıcak güneyi henüz bulamadı insan." Nietzsche'nin meşhur karamsarlığının bir sonucu muydu bu sözler; yoksa en sıcağı, cehennem sıcağını henüz tatmadığımızdan mı dem vuruyordu acaba? Yangın yerine dönen bu yerküre üzerinde, daha sıcak nasıl olabilirdi ki? İnsan uygarlığının varoluşundan bu yana nice büyük sistemler kurulmuş çökmüş, yüzmilyonlarca insan savaşlardan, siyasal şiddet olaylarından, salgın hastalıklardan, açlıktan veya sefaletten hayatını kaybetmiş, tarifsiz acılar yaşanmış; nice umutlar yitirilmiş, ne ocaklar sönmüştü. Daha ne istiyordu ki, bu deli bozuk filozof? Sevimsiz gülüşünü dudaklarına yapıştırarak, daha neler var görmediğiniz, bekleyin derken, ne demeye çalışıyordu?

Kimilerine çok sempatik gelmişti, elbet sözleri. "Böyle Buyurdu Zerdüşt" isimli eseri, I. Dünya Savaşı'nda cephede savaşan Alman askerlerinin neredeyse kutsal kitabı halini almıştı. "Savaş kardeşlerim!" diyordu. "Gözleriniz her daim düşmanınızı aramalı." Nietzche'nin aslanları, 20. yüzyıl boyunca ellerinden geldiğince onu tatmin etmeye gayret gösterdiler. Son yüzyıl içerisinde, iki dünya savaşının yarattığı kayıplar yaklaşık 80 milyonu buldu. İki savaş sonrası sağlanan "barış" döneminde

ise, siyasal çatışmalar sonucu ortaya çıkan kayıplar 50 milyonu aşıyordu. "Soğuk barışın" kavurucu sıcaklıktaki yüzü, global savaşlardan bile daha ağır tablolarla karşımıza çıkmıştı. 1945 sonrası dünya sathında 70 tanesi büyük çaplı olmak üzere, yaklaşık 190 savaş çıkmış ve 1945 ile 1990 arasında geçen soğuk savaş dönemi boyunca, 2340 hafta içerisinde dünyada gerçekten savaşsız yalnızca[8] üç hafta yaşanabilmişti. Aziz Augustinus'un tarif ettiği "şeytanın ülkesi" burası olmalıydı. Ruhsuz, sevgisiz ve cehennem sıcağı. Mutlu günlerini beyaz, uğursuz günlerini ise siyah taşlarla işaretleyen Romalılar, 20. yüzyılı nasıl renklendirirlerdi acaba? Sanırım tüm zamanlar adına *"nigro notanda lapillo"*.*

Kucağımızda biriktirdiğimiz siyah taşlar koleksiyonumuzun her geçen gün kalabalıklaşması "şeytanın ülkesi"nde yaşıyor olmamız ile açıklanabilir mi? Tüm kötülükler bizim dışımızda, bizlere ait olmadan mı gerçekleşmekte? Bizler bize yazılan kaderleri tıpkı bir film izler gibi edilgen bir kabulle mi karşılıyoruz? Cehennem sıcağının alevlerini kimler yakıyor; kimler körüklüyor; kimler üzerine benzin döküyor, hem de söndürüyoruz diye üstelik?

11 Eylül sabahı Dünya Ticaret Merkezi'ndeki ofisine gitmeden önce güzel kızı Laura'yı öperek okula gönderen ve eşiyle akşam yemeği programını yaparak güne başlayan John Ashley'in kötü kaderine mi bağlanmalı her şey! Gerçekleşenler sıradan, yaşamın akışı içerisinde her an vaki olabilecek teferruatlardan mı ibaret? Sabah ofisinize gidip, kahvenizi aldıktan sonra masanıza dönerken camdan dışarı bir an baktığınızda, karşınızda size çarpmakta olan bir Boeing gördüğünüzde ne hissedebilirsiniz acaba? Cehennem sıcağı böyle bir şey olsa gerek. Ya da yalnızca John'un kötü kaderi, belki de Laura'nın.

Kasım da, cehennem sıcağını hissedenlerden. Afganistan'ın dağlık bölgelerinde yetişmiş genç bir delikanlı. Sanırım on

8 Alvin ve Heidi Toffler, Savaş ve Savaş Karşıtı Mücadele, Çev. Mehmet Harmancı, İstanbul, Sabah Yayınları, 1994, s.12

* Siyah taşlarla işaretlenmesi gereken günler.

beşinde falan olmalı. Bıyıkları erken terleyenlerden. Esasen gıdasızlıktan biraz az gelişmiş. Yiyebildiği, daha doğrusu yemek için bulabildiği otların dışında bildiği en lüks yiyecek patates. Okula hiç gitmemiş, televizyon, radyo ya da gazete görmemiş. Dünya Ticaret Merkezi'nin iki dev kulesinin yıkıldığından haberi de yok. Bu nedenle gece gündüz yağmur gibi üzerlerine yağan ateş saçan şeylerin ne olduğu hakkında en ufak bir fikir sahibi değil.

Bir gece, hayatının son gecesinde üzerine büyük bir gürültü ile gelen ve dünyayı başına yıkan şeyin anlamını, nedenini ve içeriğini çözemeden cehennem sıcağını hissediyor. Birilerine göre o, internet üzerinden haberleşen ve tüm dünya barışını bozmaya niyetlenen teröristlerden ya da onlara yardım edenlerden biri. Bu da Kasım'ın kötü kaderi olsa gerek.

İshak bir çocuk. Her sabah okula giden ve tüm okula giden diğer çocuklar gibi okula gitmemek için direnen, annesine mazeretler bulan bir ufaklık. Yaşadığı ülkede her gün insanların öldüğünü ve bu yüzden annesinin onu sokağa çıkarmamak için direndiğini biliyor. Dışarıda bir hamburger yemek en büyük özlemi. Ancak her an bir intihar komandosuna hedef olabilecek yerler arasında fast food restoranlar da var. "Keşke hamburgerciler güvenli olsa da, şu okullar güvensiz sayılsa!" diye arkadaşları ile her gün dua ediyor. O zaman okula gitmesine annesi izin vermeyebilir. Heyhat!

O sabah, annesi bin bir tembihatla İshak'ı okula gönderiyor. Kimse ile konuşmayacak, kalabalık yerlerden uzak duracak ve okuldan asla ayrılmayacak. Yarınsa büyük gün, yedinci doğum gününü kutlayacaklar. Otobüste arkadaşları ile şarkı söyleyerek ilerlerken görebildiği son görüntü hızla üzerlerine gelmekte olan patlayıcılarla yüklü bir araba. Cehennem sıcağı bu, ya da İshak'ın kötü kaderi.

Muhammed bebeklikten yeni çıkmış. Sıcak bir ülkenin yoksullukla boğuşan çaresiz bir ailesinin ferdi. Ağabeyleri sabahları başlarına kefiyelerini bağlayıp taş atmaya gidiyorlar. Taş

atmak çok zevkli. O da büyüyünce taş atacak. Ama kurşunun tadını bilmiyor. Babasının yıllardır düzenli bir işinin olmadığını ve eve ekmek getirebilmek için orada burada temizlik, taşımacılık, badanacılık gibi işleri yaptığını bilmiyor. Zira onun babası eskiden varlıklı olan bir ailenin oğlu. Geniş toprakları olan, iyi eğitim almış bir dedesi varmış. Ta ki birileri gelip onları yaşadıkları yerlerden uzaklaştırana kadar. Her şeylerini geride bırakıp sürülmüşler. Ne kendisi ne de ağabeyleri için sağlam bir gelecek beklentisi yok. Onun doktor, mühendis, avukat olma şansı bulunmuyor. Buralarda en büyük meziyet, en uzağa taş fırlatabilmek. Ya da, bir gün kendisi gibi çaresizliğe ve umutsuzluğa itilenler adına, kendisini parça parça silah haline dönüştürmek. O zaman bir kahraman haline gelebilir. Avukat olamayacak, doktorluk yapamayacaksa, o da intihar komandosu olabilir. Güzel bir meslek! Büyüyünce o bir komando olacak. Acaba büyüyebilir mi?

O gün, annesinin sabah kahvaltısı olarak ona verdiği bayatlamış ekmeği kemirirken, camdan bakarak fark ettiği son görüntü, namlusunu onların evine doğru çevirmiş kocaman bir tank. Büyük bir gürültü ve cehennem sıcağı. Kötü kaderine küs, Muhammed!

Kader her şeyin açıklaması olabilir mi? Sonsuz neden ve niçinler arasında verilebilecek tek yanıt "takdir-i ilahi" mi? Masum insanlar, günahkârlar, askerler, siviller, teröristler, kurbanlar hepsi bir arada yok olup giderlerken tüm yok oluşların izahı yalnızca kötü bir kadere bağlanabilir mi? Yoksa her şey zaten yalnızca ve yalnızca bizim, biz insanların ontolojik varlığının bir ürünü mü? *"Bellum Omnium Contra Omnes"* * in mucidi Hobbes'un, bu kadar haklı olmaya hakkı var mı? Çatışma, rekabet ve nefret mi, asıl vazgeçilmezi bu yaşamın? Yoksa başka bir dünyanın varlığından haberdar olmadığımızdan mı, elimizdekinin zaten olabilecek tek alternatif, hatta olması gereken olduğunu düşünüyoruz? Kanıksıyor, tepkisizleşiyor, normalleştiriyoruz. ABD'de, Çeçenistan'da, Çin'de, Somali'de,

* Herkesin herkesle savaştığı bir dünya

Endonezya'da, Irak'ta, İsrail ya da Filistin'de ölüyor, cehennem sıcağında yanıyor ve kanıksıyoruz. Her şey normal! İyi uykular, pembe rüyalar...

İnsan hayatının "normal" seyri içerisinde, "normal" savaşlarda hayatını kaybeden yüzmilyonlarca insana, son derece "normal" terör faaliyetleri sonucu ölen binlercesi de katılınca, "normal" olarak, gündelik yaşantımızda sürpriz olarak nitelendirecek bir şey bulamaz hale geliyoruz. Dünya Ticaret Merkezi'nin alev alev yanan görüntüsü de, yüzüncü kattan kendisini aşağıya atan o talihsiz adamın resmi de, üzerlerine yıkılan tonlarca ağırlıktaki betonların altında can veren itfaiyecilerin cenaze törenleri de sıradanlaşıveriyor. İlk şok ve hemen ardından olayla ilgili yorumlar, demeçler, mücadele stratejileri. Kurbanlarsa bir ya da bin tane olmaları fark etmeksizin cehennem sıcağından, toprağın serinliğine kavuşuyorlar. Oysa "İnsan hayatı buğday hasadı gibi istatistik bir malzeme değil ve her ölümle dünya sona ermekte." [9]

Gerçek kurbanlarsa geride kalanlar, sevdiklerini kaybeden ve onlardan yoksun yaşamaya mahkum edilenler. Sabah kahvaltısında anlattığı fıkraya, belki onuncu kez dinlemesine karşın, usanmadan kahkahalarla gülen babasını bir daha göremeyecek olan küçük kızın masum gözlerinde tutuklu bu dram. Annelerin, babaların, çocukların, sevgililerin toplu mahkumiyeti. Kötü olan cezanın süresi; afsız müebbetlik.

Eylemin sonrası ortaya çıkan travmayla beraber olağan yaşantısını kaybeden, düzeninden mahrum olan, psikolojisi bozulan milyonlarca ikincil kurbanı göz ardı etmek hata. Onlar da bu dramın figüran oyuncuları olarak varlar. Şiddeti, ölümü, kaybetmeyi, korkuyu izliyor, hissediyor ve içindeymişçesine yaşıyorlar. Eylem çoğunlukla amacına ulaşıyor ve etki kitleselleşiyor. Bazıları eylemin direkt hedefi olarak etkilenirlerken, (ki bunların sayısı kitlesel bir saldırıda bile sınırlı kalıyor), büyük bir çoğunluksa eylemden dolaylı olarak etkilenmesine karşın,

9 Mehmet Ali Kılıçbay, "11 Eylül ve Milat Tartışması", Karizma, Sayı.9, Ocak-Şubat-Mart, 2002, s.110

maddi ve manevi açıdan çok ciddi zarar görüyor. Psikolojileri bozuluyor, ekonomik kayıplara uğruyor, işlerini kaybediyor ya da kişisel zevklerinden fedakârlık yapmak zorunda kalıyorlar. 11 Eylül saldırısının ardından, tüm dünyada yüzbinlerce insanın uçağa binemez hale gelişi, finans piyasasında ve petrol fiyatlarında ortaya çıkan istikrarsızlık, taşımacılık sektöründe birbiri ardına gelen iflaslar ve binlerce kişinin işsiz kalışı, eylemin ikincil etkilerinden. Olayla hiçbir ilgileri olmamasına karşın, yaşamları değişiyor ve ceza görüyorlar.

Eylemin direkt hedefi konumundaki kurbanların da, diğerlerinden farkı yok aslında, yalnızca "kurbanlıkları" daha fazla fark ediliyor. Ölmüş, yaralanmış, eylemin aracı haline gelmiş olduklarından, onların durumları koyu renk harflerle yazılmış. Bu tür kurbanların en önemli özelliği, zaten olayla hemen hiçbir ilintisi bulunmayan saf bir masumlar kitlesi oluşturmaları. İnsan olarak hiçbir siyasi kimlikleri bulunmasa da, kurban olarak siyasi bir anlam ifade ediyorlar. Sıradan bir ölüm, onları diğer sıradan fanilerle aynı noktada buluşturup, ecelin gelmesiyle açıklanacak iken, böylesi bir kurban olma süreci, onların varoluşlarına yeni bir anlam kazandırıyor. Politik bir mesaj yükleniyor ve yerine iletiyorlar.

Kadınlar, çocuklar, yaşlılar da dahil tüm siviller bu mesajcılar arasında yer alabilmekte, hatta kimi terörist örgütlerce tercih edilmekteler. Zira teröristlerin bakış açısıyla, infial ne kadar büyük olursa, eyleme karşı gelişecek tepkinin de, o kadar sert olacağı biliniyor. Bu sertlik arzulanan bir durum olduğundan, kurbanların seçimi de son derece anlamlı. Bazen sıradan, hiçbir özelliği olmayan insanlara yönelen terör, bazen de etkin politik kimlikleri hedef alabiliyor. Suikastlere dayalı bu eylem stratejisinde, hedefin ortadan kaldırılması bizzat amacın kendisi olarak beliriyor. Kurban, politik bir tavrın ifade edilmesinde tek başına da bir anlam taşıdığında, o kişiden kurtulmak muhalif siyasal görüş açısından bir kazanım olarak kabul ediliyor. İsrail'i resmen tanıyan ilk Arap ülkesi olan Mısır'ın lideri Enver Sedat, İsrail

parlamentosu Knesset'te konuşma yapmaya cüret ettiğine göre bedelini ödemeli! Olof Palme, apartheid'a karşı mücadele etmekten, İzak Rabin ise, İsrail ile Filistin'in çatışmasına bir son vermek amacıyla barış görüşmeleri yapmaktan suçlu(!). John F. Kennedy, Rajiv Gandhi ya da Franz Ferdinand, hepsi kişisel olarak politik bir anlam ifade ettiler ve terörizme maruz kaldılar.

Özellikle bağımsızlıkçı ve ideolojik nitelikli terörde, suikastlerin vazgeçilmez silahlar arasında olduğu görülüyor. Geniş kitlesel destek arayışındaki terör örgütlerinin yalnızca belirli insanlara yönelik terör uygulamasını tercih etmeleri, toplumsal sempatiye ihtiyaç duymalarından da kaynaklanmakta. Bu şekilde mesajlarını net bir biçimde toplumun anlayacağı dilden vermekteler. "Biz yalnızca bazılarına kötülük yaparız, o da onlar kötü oldukları için." diyorlar. Bu türlü terör eylemlerinde kurbanın masum kabul edilmediği de açık. Tüm suikaste kurban gidenler aslında satılmışlıkla, kötülükle ya da halk düşmanı olmakla suçlanmaktalar. Onların ortadan kaldırılması halinde de, süregitmekte olan sorunların bitebileceği ya da en azından karşı taraf olarak algılananlara caydırıcı bir mesaj iletilebileceği öngörülmekte. Bu nedenle kurban spesifikleşiyor ve toplumun kalan kısımlarından izole, onlara yabancı bir varlık olarak seçiliyor. Kurban ile izleyicinin empati kuramaması ve yabancılaşması, eylemin izleyiciye yönelik içeriğini de yok ediyor. Eylem bir haber değeri taşımakla birlikte, geniş kitleleri etkileyebilecek bir dehşet ortamı doğurmuyor.

Kitlesel ve düzensiz eylem yapmak yerine, belirli hedeflere yönelen örgütlerin eylem alanlarına, silahsız durumdaki askerler ve askeri hedefler de giriyor. Bu tür eylem stratejisinde, devletin her türlü görevlileri, öğretmenler, doktorlar, polisler, korucular da askeri hedeflerle eş tutuluyor. Meşhur bir IRA militanının bombaladıkları bir restoranda birçok sivilin ölmesinin ardından "Orası bizim için bir askeri hedeftir. Zira çoğunlukla askerlerin yemek yemeye gittikleri bir yerdir." açıklaması, terörist örgütler açısından, askeri hedefler olarak tanımlanan herkesin üniforma giymesi gerekmediğini göstermekte.

Askeri olmasa da, askeri olarak tanımlanan hedefler arasında restoranlar, tren istasyonları, otobüsler, metro istasyonları gibi yerlerin bulunması, savaşın cephe dışına taşınması ile eş içerikte. Sivil mekanların bile, yalnızca askerlerin zaman zaman o mekanları kullanıyor olmaları dolayısıyla, eylemin hedefi haline gelmesi, çatışmanın yayılmasına önayak oluyor. Sivil ve askeri yaşam alanları arasındaki ayrımın ortadan kalkması ise terörün her yere yayılması anlamını taşıdığından, önemli bir güvensizlik kaynağı. Terör şu veya bu biçimde, bir kez toplumsal yaşam alanına girdikten sonra her yer güvensiz bir ortama dönüşebiliyor. İnsanın kaçacak hiçbir yerinin ve konumunun olmaması ne korkutucu değil mi? Potansiyel kurbanlar olarak güne başlamak ve ben aslında o sizin istediklerinizden değilim demek. "Beni vurmayın aradıklarınız diğerleri!"

11 Eylül eylemi, insanların kendilerini fazlasıyla güvende hissettikleri bir ülkenin, en güvenli ekonomik bölgesinin, yüksek güvenlikli kulelerine yönelikti. Ancak eylemin ilk yapıldığı sıralardaki tahminlere göre 5-6 bin, sonraki hesaplamalara göreyse 3 bin kişilik bir topluluk en büyük kitlesel terör saldırısının kurbanı oldu. Genç, dinamik ve üretken insanlardan oluşan, bu süper terör kurbanları, aynı zamanda küresel iktisadi entegrasyonun öncü birliklerini de teşkil etmekteydiler. İngiliz, Alman, Fransız, İtalyan, Amerikalı, birçok farklı ülkenin insanlarıydılar. Dünyanın her yerinden en başarılı, en çalışkan ve en seçkin olanlar, bu iki sembolik kulenin çalışanları arasına girmeye muvaffak olabilirlerdi. Dünya Ticaret Merkezi'nde bir ofise sahip olmak ayrıcalıktı; başarının göstergesiydi. New York'un aristokratları idiler, çok kazanan, iyi yaşayan, finans dünyasının nabzını ellerinde tutan "yuppie"lerdi. Saltanatlarını sona erdiren iki füze/uçak onları canevinden vurana dek kraldılar. Sıradışıydılar, sıradanlaştılar, diğer terör kurbanlarıyla aynı kaderi paylaştılar.

Oysa masumların seçkin sınıflardan olmalarına alışık değildik. Asya'da, Latin Amerika'da ya da Avrupa'da olması fark etmeksizin çoğunlukla köylerde, mezralarda, şehrin varoşlarında

hayatını kaybeden kurbanları kanıksamıştık. Ama onlar öteki dünyadandı(!) ve orada olanlarla ilgilenilmez, yalnızca seyredilirdi. En üzüntü verici olay bile tıpkı bir film gibi izlenir, filmin acıklı sahnelerinde dökülen gözyaşı ise unutulan bazı duyguların kısa süreli hatırlanmasının ötesine gitmezdi. Belki de içinde yaşanılan dünyanın kıymetinin anlaşılabilmesi için gerekli sayılabilecek, faydalı üzüntülerdi bunlar. Hayatı renklendiren, unutanlara mutsuzluğu ve umutsuzluğu izlettirerek, mutluluğu öğreten senaryolardı. Tüm bunları izlemek iyi, hoş da, yaşatmak reva mıydı? Televizyonunuzu kapatma ya da filmi yarıda terk etme özgürlüğünüzün olmaması ne demekti? Filmin kahramanları olmaya ne gerek vardı?

Ölümler acı ama, Zbigniew Brzezinski'nin "mega ölümler yüzyılı", Eric Hobsbawm'un ise "felaketler çağı" olarak nitelendirdiği bu son yüzyıl içerisinde, siyasal şiddet nedeniyle yaşamını kaybeden yüzmilyonlarca insan dururken, yalnızca 11 Eylül kurbanlarına konsantre olmak, terör kurbanlarının tanımlanması adına yetersiz kalıyor. Zira şiddet, dünyanın her yerinde, herkese karşı kullanılabilen, nefreti ve umutsuzluğu körükleyen bir silah. Büyük çaplı savaşların bitmesi, kıyımların, acıların, sürgünlerin bitmesi anlamına gelmiyor. "Soğuk barışlar, sıcak savaşlardan daha tehlikeli süreçlere gebe."

Soğuk savaşın bitiminden sonraki ilk on yılda ortaya çıkan 110 silahlı çatışmanın çoğunluğunun yerel çatışmalar düzeyinde kalması iyi haber, ama kayıpların %84'ünün sivillerden oluşması çok düşündürücü. Bu savaşlarda asker olarak çarpışanların çok büyük bir çoğunluğu ise gençler ve hatta çocuklardan oluşmakta. Kaldı ki çatışan taraflar birbirlerini yalnızca cephede çarpışılacak rakipler olarak algılayacak bir disipline sahip olmadıklarından, sivil kesimler bilinçli olarak hedef seçiliyor ve toplumsal travmalara yol açacak soykırımlar, tecavüzler, işkenceler olağan vakalar halini alıyor.

Şiddet ve etnik taciz, insanlara yerlerini yurtlarını terk ettirecek kadar vahim boyutlarda. Yugoslavya'nın çözülmesi sonrası

ortaya çıkan göç tablolarına ek olarak, etnik temizleme arayışları sonucu Kafkaslarda, Orta Afrika'da, Kenya'da, Doğu Timor'da ve Çeçenistan'da da aynı görüntüler yaşanıyor. İnsanlar kendi evlerini, bahçelerini, ağaçlarını, nehirlerini, bulutlarını terk edip, yalnızca hayatta kalabilmek adına bilmedikleri diyarlara gitmek zorunda kalıyorlar. Veriler ortada. Birleşmiş Milletler'in 2002 yılı hesaplamalarına göre dünyada 8.820.000'i Asya, 4.855.000'i Avrupa, 4.173.000'i Afrika, 1.086.000'i Kuzey Amerika, 1.086.000'i Latin Amerika ve Karayipler, 81.000'i ise Okyanusya'da olmak üzere yaklaşık 20 milyon kişi mülteci durumunda. Siyasal şiddete, kötü muameleye ve ayrımcılığa maruz kalmış ve yurtlarını terk etmişler. Kaybetmedikleri tek şey hayatları, ne kadar "hayat" diye tarif edilebilirse.

Hayatlarını kaybedenler ise kurban statüsünü mültecilere göre kolay kazanıyorlar. Siyasal nedenli şiddete hedef olmuş, savaşlarda veya iç çatışmalarda can vermiş on milyonlarca kurbanın dramı daha belirgin. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ortaya çıkan savaşlarda ve çatışmalarda en büyük kayıpların %42'si güneydoğu Asya ve Uzakdoğu'da gerçekleşirken, bu bölgeleri %31 ile alt Sahra Afrikası takip etmiş. Kuzey Afrika ve Ortadoğu ise yaklaşık %7 ile bu bölgelerin ardından geliyor. AKUF (Savaşın Nedenleri Üzerine Çalışma Grubu) verilerine göre, bu dönem süresince söz konusu olan savaşların %94'ünün gelişmekte olan ülkelerde meydana geldiği belirtiliyor.[10] UNICEF'in araştırmalarında ise 1987 ile 1997 yılları arasında girişilen silahlı çatışmalar sonucu 2 milyon çocuğun yaşamını yitirdiği, 6 milyon çocuğun sakat, 1 milyonun ise öksüz kaldığı ifade edilmekte. Bugün 12 milyona yakın çocuk yerlerinden edilmiş ve mülteci statüsünde bulunurken, 10 milyondan fazla çocuğun ise psikolojik travma yaşadığının altı çiziliyor. Halen 540 milyon çocuk, yani dünya üzerindeki her dört çocuktan bir tanesinin tehlike altında

10 A. J. Jongman, Database Section Dimensions of Contemporary Conflicts and Human Rights Violations, Terrorism and Political Violence,Vol.13, No.2, Summer 2001, ss.148-150

yaşamını sürdürmeye çalıştığı biliniyor.[11] Yeryüzü cehenneminin çaresiz ve günahsız kurbanları onlar.

Tüm masumların arasında en masumlar, bu çocuklar. Mavi, yeşil ya da kara gözlerine bakılınca, kolayca fark edilebilen bir masumiyet onlarınki. Ama o çocuklar, çatışmaların birçok aşamasında asker olarak değerlendiriliyor, intihar komandosu olarak kullanılıyor, tacize uğruyor, sağlıksız koşullar nedeniyle hayatlarını kaybediyorlar. Kamboçya'da, Sierra Leone'de, Liberya'da, Sudan'da 5-6 yaşında çocuklar, birer çocuk asker olarak silahlarla oynamayı, atari ile oynamaya tercih etmek durumunda kalıyorlar. Onların birer joystick yerine kullanabilecekleri kocaman tüfekleri, oyuncak bebekleri yerine toprağa vermek zorunda kaldıkları ölüleri var. Onlar, Disney Dünyası'ndan da, Mc Donalds hamburgerden de, Nestle çikolatadan da haberdar olmadan siyasal şiddetin kurbanları arasına katılmakta, insanlığın en büyük trajedisinin süjeleri olarak varolma mücadelesi vermekteler. Onlar öteki dünyanın çocukları...

Çocuk ya da değil, kurbanların öteki dünyaya ait olmalarının daha az reaksiyon doğurduğu ve daha kabul edilebilir bir olgu olarak nitelendirildiği aşikâr. Ölüm, buralarda tıpkı doğum gibi kanıksanmış, olağan bir gelişme olarak toplumsal yaşamın bir parçası. Epikuros'un "Ölüm bizim için hiçtir." ifadesi çarpıcı bir somutlukta hissediliyor bu dünyada. Her ne kadar Epikurosçular bu deyişi, yok olmanın insanın kaçınılmaz yazgısı olduğu, bu dünyada iyi yaşamak ve mutlu olmanın esas olarak kabul edilmesi gerektiğini vurgulamak maksadıyla kullandılarsa da, "Öteki dünyanın kurbanları, hiçliğe doğru seyahatlerinde, mutluluğun yolunu kaybetmiş görünüyorlar." Belki de bu dünyanın insanlarına mutlu olmaktansa, anlamlı yaşamak daha kolay geliyor. Bu yüzdendir ki, küçücük ellerine aldıkları silahlar, oyuncaklar kadar zevkli olmasa ve onları mutlu etmeye yetmese de, ölü bedenleri onları anlamlı kılabilmekte.

11 UNICEF, The State of World's Children, New York, UNICEF, 2000, aktaran age, s.164

Ya o bedenleri kendi savaşlarına malzeme olarak kabul edenlere ne demeli? 2 aylık bir bebeğin ölüsünü, bir et parçası gibi tüm Filistin'de dolaştırıp, İsrail'e yönelik nefretin daha da beslenebilmesi için kullananlar; kirli ellerinde, başka kirli eller tarafından yaşam hakkı elinden alınmış zavallı bir bebeği taşıyanlar, Ariel Şaron'dan daha temiz olduklarını mı düşünmekteler acaba? İsrail liderine göre, Hamas'ın eylemci kollarından biri olan İzzettin El Kasım Tugayı'nın lideri Salah Şehada ve yanındaki 9'u çocuk, 17 kişinin öldürülmesi büyük bir başarı. Gazze'de evleri başına yıkılan 2 aylık bebek de kurbanlardan. Arafat'ın "İnsanın hayal bile edemeyeceği bir kıyım!" diye nitelendirdiği operasyona Hamas'tan yanıt: "Her restoranda, her durakta, her otobüste Siyonistlerin bedenlerini parça parça edeceğiz." "Ey yeni kurbanlar, bizi bekleyin, intikam meleğinin elleri boğazınıza yapışmak üzere. Sizin günahınız olmasa da!"

Peki niçin bu insanlar günahsız, masum ve sivil oldukları halde kurban olarak seçilmekte, sorumluların yerine vekaleten hayatlarını kaybetmekteler? Yalnızca seçilen kurbanların ortadan kaldırılması bir amaç olarak nitelendirilebilir mi? Kurbanların yaşamlarını yitirmiş olmasının varolan politik sorunun, olumlu ya da olumsuz gelişimi açısından ne gibi bir anlamı olabilir? Dünya Ticaret Merkezi'nde çalışan binlerce insanın ölmesinin, İsrail-Filistin çatışmasının çözümü, ya da azgelişmişlik ve yoksulluk probleminin ortadan kaldırılması adına ne gibi bir katkı sağlayabileceği nasıl izah edilebilir? Birilerinin ölümü, yanlış giden bazı şeyleri düzeltecek enerjiyi sağlayabilmekte ve verilen kan, aranan kana uymakta mı acaba?

Teröristler kurbanlarını seçerken, çoğunlukla özel birilerini aramıyorlar. Seçilenler eğer bazı düşüncelerin ve grupların sembol isimleri değillerse, sıradan insanlar. Yalnızca matematik bir değer ifade etmekteler, "ölü sayısı bir kişi, bin kişi, yüz bin kişi" gibi. Amaç kurbanları yok etmek değil, onların ne kadar korumasız, zavallı ve biçare olduklarını ispatlamak yoluyla, onları korumakla yükümlü kimselere şu mesajı verebilmek;

"Sizler, bizleri durduramazsınız. Korumakla yükümlü olduklarınızı koruyamazsınız. Gerçek güce itaat etmek ve şartlarımızı kabul etmekten başka alternatifiniz yok."

Kurbanın önemli bir politik kimlik olması durumundaysa, ne kadar ünlü ve özel olursa, eylemin de o kadar ihtişamlı olacağı düşünülmekte. Zira şöhret, kurbanı sıradan insanlar açısından ulaşılamaz bir mertebeye oturturken, buna karşın teröristin ona kolayca ulaşabilmesi ise, eylemcinin gücünü tahayyül sınırlarının ötesine taşıyor. Suikastçi, papa, devlet başkanı, bakan demeden herkesi eylem alanına dahil edip, bu suretle tüm cismani varlıkların kendisine karşı durmaktaki güçsüzlüğünü milyonlarca insana hissettirebiliyor.

Terörist, eylem anında, halkının temsilcisi, ideolojisinin en yürekli neferi ya da Tanrı'nın eli olarak vazifesini yerine getirmekte ve bu şekilde efsaneleşmekte, ölümsüzleşmekte, kutsanmakta. O, artık en az kurbanı kadar iktidar sahibi! Kurbanının kanı, kendinin ve mensup olduğu grubun şöhretini ve gücünü besleyen ana kaynak. Eylem yapılıyor; efsane geri dönüyor ve gerçekte kendisine ait olan kılıcı görkemli bir törenle geri alıyor.

Sedat, Rabin, Gandhi ya da Kennedy gibi isimlerin kurban olarak seçilmeleri de, bu açıdan eylemin gösterişini artıracak, etkilerini dünya çapında hissettirecek birer stratejik girişim olarak kabul edilmeli. Pek çok siyasal kimliğin suikast türü terör saldırılarına hedef olması, bu kişilerin tercih ettikleri siyasal yönelime bir darbe olarak düşünülse de, madalyonun diğer yüzü yani "tepki" boyutu göz ardı edilmemeli. Zira bu politik kimliklerin yok edilmesinin, mensup oldukları grup açısından büyük bir kayıp yaratmasına karşın, genellikle bir misilleme saldırısının yapılması sonrası kayıpların eşitlendiği görülür. Bir önceki saldırıya karşı yapılan misillemenin biçim ve içeriği sonraki siyasal gelişmeler açısından belirleyici. Bu nedenle, kimi zaman asıl amacın, seçilmiş politik kimliği ortadan kaldırmaktansa, muhalif gruba yönelik misillemenin meşru zeminini yaratmak biçiminde şekillendiği görülüyor.

Suikastlerin en önemli özelliklerinden bir tanesi de bir provokasyon olasılığının her an gündeme gelebilmesi. Bu şekilde ideolojisi belirgin bir politik figüre suikast düzenlemesinin ardından, misilleme olarak karşıt ideolojiye yönelik yaptırımlar uygulanması meşru kılınabiliyor. Taşeron terör örgütleri bu tür işler için son derece elverişli ve kullanıldığı da bilinmekte. Bu yöntemle terör eylemleri, devletler tarafından kendi ülkeleri içerisinde ya da uluslararası alanda birer şekillendirme aracı olarak da kullanılabiliyor. Yönlendirilmiş terör, kamuoyunun da desteğini sağlayarak, devletler tarafından yapılacak operasyonlara meşru zemin hazırlamanın basit yöntemlerinden birisi. Terör örgütleri bu durumun nadiren farkında olduklarından, genellikle kendilerinin de istemedikleri sonuçlar söz konusu olabiliyor. Eylemin, teröristin hiç de ummadığı bir mecraya doğru gelişmesi sıkça görülen bir şey. Halkının özgürlüğünü ve baskıdan kurtuluşunu hedefleyen bir teröristin eylemi sonrası, halkın daha da ciddi sıkıntılara girmesi ve özgürlüklerin daha çok kısıtlanması olağan. Teröristin eylemi, bazen kötü cinin lambadan çıkmasına yol açıyor ve gelişen tepki, eylemin etkisinin ötesine geçiveriyor.

İster Tanrı'nın savaşçıları, ister bir başka inancın müridleri, isterse bir ideolojinin militan savunucuları olsunlar, teröristlerin esas arzu ettikleri şey, kendi varlıklarını ispatlamak. Bu yolla tanınmak, varolan otoriteyi yok saymak, reklam yaparak inanç ve iddialarını popüler kılmak arayışında olduklarından gerek seçilen kurbanların, gerekse eylemin biçiminin seyirciye mümkün olduğunca ilginç gelmesi isteniyor. Acı ve nefret ise en iddialı senaryoların ana teması. Ne kadar çok ölü, o kadar "gözyaşı"; ne kadar sert eylem, o kadar "alkış"; ne kadar çok seyirci, o kadar "reklam"; ne kadar çok acı, o kadar "güç". Bu nedenle sıradan faniler için izahı çok da kolay olamayacak biçimde en dehşetengiz eylem stratejilerinin seçilmesi, en kabul edilemez kayıpların gerçekleştirilmesi, terörist açısından oldukça anlamlı görünmekte. Binaların temellerine dinamitler yerleştirilmekte, metroda seyahat eden insanların üzerine Sarin

gazı salınmakta, iş kulelerine uçaklar çarpmakta, şarbon mikrobu bir silah olarak piyasaya sürülmekte ve eylemciler birer film starı gibi her gün televizyonlarda, gazetelerde boy fotoğrafları ile yer almaktalar "Dehşetin çağında", şiddetin efendileri en yüksek reytinglerle bizleri esir alırken, siyah taşlarımızın sayısıysa her geçen gün biraz daha artmakta.

İşin ilginç tarafı, şiddetin efendilerinin -belki de kölelerininde aslında birer kurbandan başka bir şey olmamaları. Bellerine bağladıkları bombalarla, ülkelerindeki işgalcileri kovacağına inananlar da, uçaklara binip ABD'ye karşı verdikleri mücadelede tüm Müslümanları kurtaracağını düşünenler de, ellerine tüfeklerini alıp dağlarda, kuş uçmaz kervan geçmez yerlerde ömürlerini tüketenler de, kısaca ölenler de, öldürenler de hepsi birer kurban. Birilerinin dünyayı şekillendirmek için kullandıkları basit bazı yöntemlerin, basit araçlarından başka bir şey değiller. Bu kişiler romantiktirler, inançlıdırlar, mücadelecidirler, başka bir şeyi kendilerinden daha fazla sevecek kadar duyarlıdırlar, ama yine de basit ve edilgendirler. Dünyayı değiştirebileceklerine inanır, ama dünyayı olduğu gibi muhafaza etmeye çalışan ulu otoritelerin(!) amaçlarına hizmet etmekten başka bir işe yaramazlar. Birileri onlara izin verdikleri müddetçe özgürdürler. Tıpkı bir uçurtma gibi rüzgârla salınır dururlar, tam da göbeklerinden bir şeylere bağlı olduklarını bilmeden.

Ölme ve öldürebilme özgürlüğüne sahip olduklarını düşünmeleri teröristlerin kendi kendilerine söyledikleri en büyük yalandır aslında. Onları birilerinin ellerine mecbur bırakan ipin çoğu kez farkında olmadıkları için, kesmeye de yeltenemezler. Uçurtmayı oradan oraya savuran rüzgârın, onların gerçek efendisi olduğunu bilmez; havaya yükselmeden önce uçurtmanın ipinden tutarak olanca hızıyla koşan ve yükselene kadar yavaş yavaş ipi bırakan kişinin kim olduğunu sorgulamazlar. Rüzgârda salınır durur, rüzgâr kesildiği anda da yere düşmekten kaçışın olmadığını düşünmezler.

17 Kasım örgütünün lideri Aleksandros Yiotopulos sıradan bir profesörken, bir anda dünyanın en tehlikeli terör şebekele-

rinden birinin lideri haline geleceğini ve yaklaşık otuz yıl boyunca kimsenin onları yakalayamayacağını tahmin etmiş miydi acaba? 1975'te CIA istasyon şefi Richard Welsh'i öldürmelerinden bu yana gerçekleştirdikleri sayısız eyleme rağmen, nasıl olup da hiçbir istihbarat servisi ve polis şebekesi onlara yaklaşamamıştı bile. Ve birden bir gün rüzgâr kesiliverince, bir tek gün içerisinde örgüt çökmüş, uçurtma yere çakılmıştı. Yoksa gerekli oldukları sürece varlıklarını sürdürmüş, işleri bitince de, hiçbir vefa duygusu hissetmeyen nankörlerce terk mi edilmişlerdi? Kaç örgüt daha bu şekilde bir gecede çökertilip, eylemlerin sorumluları bir bir gün ışığına çıkacak dersiniz? Yoksa 11 Eylül sonrası bir temiz eller operasyonu mu yaşananlar? Kimin elleri daha kirli? Temiz kalmış bir el var mı? Hangi devlet, ellerini daha temiz yıkayacak bakalım?

Kurbanlar ve aileleri affetmese de eller bir kez temizlendi mi, sorgulayacak, suçlayacak bir şey kalmayacak elbette. Ne de olsa teröristler yakalanmış olacağından, yakalayanlara karşı bir minnet duygusu içerisinde rahatlayacak herkes. Bu teröristlerin de özünde bizim kurbanlarımıza, ilave olan yeni kurbanlar olduğunu fazlaca düşünmeyeceğiz. Birileri tarafından kullanılıp sonra kenara fırlatılan kâğıt parçalarından başka bir şey olmadıklarını unutmayı tercih edeceğiz. Silahı kullananlara değil, silahlara söveceğiz, birilerince tetiklerine basılmadan ateş almayacaklarını bilsek bile.

John'u, Kasım'ı, İshak'ı, Muhammed'i kurban vereceğiz, aralarına daha nicelerini katarak. Dehşeti kanıksayacak, ölümü kardeş ilan edeceğiz yaşama. Siyah taşlarımızla mezarlıklar, hapishaneler, kaleler dikeceğiz, gelecek nesillere tarihi miras olarak kalsınlar diye. Ama belki de son kurbanlarımız olacak, son gidenler. Beyaz taşlardan yapılmış bir dünyanın kapısında buluvereceğiz kendimizi. Ve... *"pulsate et aperitur vobis"*.*

* Kapıyı çalın, size açılacaktır.

Tango,
İki Kişiyle Yapılır...

Terörün Yarattığı Kahramanlar

Yıl 1056, aylardan Şaban. Küçük Hasan'ın hayata karşı ilk merhabası yeni doğmuş çelimsiz bir bebekten beklenmeyen kocaman bir çığlık. İran'ın Reyy şehrinin taş ve kum karışımı evlerinin duvarlarına çarparak yankılanan meydan okuyan bir haykırış. Kara gözlerinde anlamlı ve zeki bir ifade var. Annesinin göğsüne yaslanmış, küçücük sevimli ve özel bir bebek. Ve...

Selçuklu yönetiminin en acımasız düşmanı. Vezir Nizamülmülk'ün de aralarında bulunduğu yüzlerce insanın ölüm emrini verebilmiş bir canavar. Haşhaşinlerin efsanevi lideri. Alamut Kalesi'nin komutanı, haşhaş kullanarak vecd durumuna gelen ve tarihin belki de en acımasız katilleri haline dönüşen fedainlerin kahramanı. Köktendinci terör örgütlerine modern dönemlerde bile örnek model teşkil edecek bir organizasyonun yaratıcısı ve biri cinayetle, diğeri ise ayyaşlıkla suçlanan iki evladını idam ettirmekten çekinmeyen bir baba. O, tüm zamanların efsanesi; Hasan Bin Ali Bin Muhammed Bin Cafer Bin Hüseyin Bin El-Sabbah El-Himyeri.

Kuşkusuz Hasan Sabbah, doğumundan yaklaşık bin yıl sonra üniversitelerde terör ve güvenlik konularında yapılan çalışmalarda atıfta bulunulan bir şahsiyet olacağını tahmin

etmemişti. Muhtemelen o, onyedi yaşında seçtiği İsmailiye mezhebinin savunucusu ve Selçuklu Türklerine karşı savaşan bir komutan olarak Tanrı'nın onu fark etmesini yeterli bulmuştu. Nereden bilecekti ki, bir gün minik Hasan romanlara konu olacak, ansiklopedilere tema oluşturacak, kendisine özgürlük savaşçısı diyen birilerine kahraman olacak. Elbette düşünemezdi, küresel dünyanın, küresel iletişim sisteminin cilalanmış imajlara ihtiyaç duyacağını ve 21. yüzyılın masallarında prens ve prenseslerden çok karizmatik kahramanlara gereksinim duyulduğunu.

20. yüzyılın son onyıllarında artık aşk filmlerinde bile şiddet ve terör ana temayı oluşturmakta, büyük aşkın kahramanlarından erkek olanlar kötülere karşı savaşarak, dövüşerek en güzel kızın aşkına hak kazanmaktaydılar. Senaryoların iyi tarafı, kötülerin hep yenilmesiydi. Mutlaka bir insan üstü kahraman, güçlü pazuları, dövüş tekniklerine mükemmel hakimiyeti ve soğukkanlı tavırlarıyla "iyi" insanları son anda kurtarmayı başarmaktaydı. İyiler genellikle üst sosyal sınıfa mensup, güzel yüzlü ve melek tavırlı kimseler olarak resmedilmekteydi. Onlar günahsız, kusursuz ve her şeyin en iyisini hak eden insanlardı.

Filmlerde kötü adamların vahşetine ilk hedef olanlar, kahramanın yetişmesinden önce telef olan, çoğunlukla dış görünümleri vasat ya da vasatın altında ve senaryodan çıkması halinde seyirciyi çok rahatsız etmeyecek tiplerden seçilirdi. Kahramanımız ise bir iki kurbandan sonra rehineleri, ya da tüm dünyayı kötülerden kurtararak iyi kalpli, güzel kızın kalbini çalardı. Seyirci dünyanın yok olmaktan kurtulmasının memnuniyeti içerisinde, huzur-ı kalple evine döner; "O kötü adamların başarmasını isteyenler de var mı acaba?" diye hiç sorgulamazdı. Kendi kahramanları elbette herkesin kahramanları olmalıydı. Yakışıklı ve güçlü kahramanlar dünyayı ve tüm insanlığı kurtarmamış mıydı? Sorgulamaya ne hacet! Ama ya kurtarılan dünya yalnızca beyaz mutlu azınlığa aitse; ya beyaz kahramanlar

yalnızca diğerlerini kurtarıyor, onların varlığından bile haberdar olmuyorsa; ya kötü adamlara karşı, milyarlarca insandan oluşan bazılarını koruyacak hiç kimse yoksa ve, ya birilerinin kahramanı diğerlerinin kötü adamlarıysa aslında...

Herkes kendi kahramanının yaratıcısıdır gerçekte. Yarı tanrısal soyut varlıklar olarak tasarlanır kahramanlar. İnsani zaaflara ve kusurlara sahip bedenlerinden arınık, birer resim olarak kafalarımızda biçimlenirler. Asla bireysel düşünmez, kendilerini insanlarına, güzel duygulara adarlar. Kıskançlık, kötü arzular, kişisel ihtiraslar onlara yakışmayan nitelikler, üzerlerine asla giydiremediğimiz elbiselerdir. Hep kötülere karşı mücadele ettiklerinden, kötü adamların tanımlanması da son derece önemlidir. İyi adam George, kötü adam Saddam'a karşı, ya da tam tersi. Kahraman Usame, küçük George'a karşı. Buradaki sorun, hangi açıdan bakarsanız bakın, birinin varlığının diğerinin varlığına bağlı olmasıdır. Yani Saddam'ların olmadığı yerde George'lar, George'ların olmadığı yerde de Saddam'lar fazla anlam ifade etmezler. Daha açık bir ifade ile kötü adamların olmadığı yerde kahramanlara yer yoktur. Her potansiyel kahramanın düşü de doğal olarak, kötü bir adamın bir an önce ortalığa çıkıp dünyayı ele geçirmeye çalışmasıdır. Tuhaf bir çelişki gibi görünse de, biz̈ler birbirlerinin aynada yansıyan yüzleri olan bu kimliklerden birisini sever, diğerinden ise nefret ederiz. Kutsal savaşçı George, iblis Usame'ye karşı, ya da mücahit Usame, şeytan George'a karşı...

İlginç olan bir diğer nokta, kahramanların da, kötü adamların da çoğunlukla aynı yapı içerisinde yetişmiş ve tıpkı birbirlerine benzer şekilde davranıyor olmalarıdır. Eylem biçimleri, sahip oldukları silahların farklılığı nedeniyle değişiklik gösterse de, temel stratejileri ciddi benzerlikler taşır. Öncelikli hedef karşı tarafın hemen ortadan kaldırılmasından ziyade, gösterilecek tepkinin meşrulaştırılması olduğundan, kötü adamdan gelecek eylem beklenir. Eylemin şiddeti gösterilecek tepkiyi alabildiğince desteklenir hale getireceğinden, kötü adam ne kadar kötü olursa, kahraman da hareketlerinde o kadar serbest olacaktır.

Hiçbir filmde kahraman kötü adamı öldürdüğünde, keşke kahramanımız, o zavallı, şartlar nedeniyle kötülüğe teşvik edilmiş adamı öldürmeyip, topluma kazandırmaya çalışsaydı diye düşündünüz mü? Tüm kötü adamlar ve onu destekleyenler sonuçta yok edilmeyi hak edecek kadar kötü olmalıdırlar. Bu yok ediş toplumsal bir oydaşmayla desteklenmeden oldukça zor bir hale gelecektir. Nixon'un Vietnam savaşında düştüğü durum, toplumsal destek sağlanmadan, kahraman olma arayışınızın bir fiyaskoya dönüşebileceğinin göstergesidir. Paul Kennedy'nin ifadesiyle "Bu, Birleşik Devletler'in kuşku götürmeyecek bir biçimde kaybettiği ilk savaştır."[12] Savaş kaybedildiği gibi, bir ulus olarak Amerikan manevi varlığı üzerindeki etkileri, günümüze kadar yansıyan bir parçalanma duygusu yaratmış ve İkinci Dünya Savaşı'nın zafer sarhoşluğunu bir çırpıda yok edivermişti. Savaşın sonunda kahramanlar Amerikalı değil, kendi toprakları için çarpışan çekik gözlü Vietnamlılar oldular. Esasen Vietnam'da binlerce ölü bırakarak evlerine dönen Amerikalı ordu mensupları da birer kahraman olarak değerlendirileceklerine inanmışlardı. Kendi ülkeleri adına yıllarca tahammül edilemez koşullarda savaşan, onun için ölen, sakat kalan, yaralanan on binlerce gencecik asker ne kusur işlediklerini bilemediler elbette. Küçültücü bir yenilginin üstüne, kendi halkları tarafından da reddedildiler, aşağılandılar ve suçlandılar. Birileri kahraman olmak istemiş, onlarsa bunun bedelini ödemişlerdi. Zaten tüm kahramanlar adına bedel ödeyen birileri olmaz mıydı? Onlar da bu kervana katılmış, tıpkı kendi evlerinde kendi çatıları başlarına yıkılan, yok olmaya mahkum edilen onbinlerce Vietnamlı gibi onlar da kurbanların arasına katılmıştı. Senaryonun yazarı bazen saçmalıyordu işte.

Garip olan kahramanlar adına bedel ödeyenlerin kendi kahramanlarına daha da sağlam bağlarla bağlanması, kahramanın otoritesinin daha da sorgulanamaz hale gelmesi ve neredeyse

12 Paul Kennedy, Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2001, s.479

platonik-romantik bir sevda ilişkisinin ortaya çıkmasıdır. Örneğin kahramanları Saddam Hüseyin olan Irak halkı, kaybettikleri umutlarının, geleceklerinin sorumlusu olarak yalnızca kötü adam George Bush'u ya da Amerikalıları gördükleri gibi, Saddam'a olan bağlılıkları ve inançları her geçen gün artmakta ve ödenen bedel, mistik bir tevekkülle karşılanmaktadır. İktisadi, siyasal, sosyal kayıplara karşın hâlâ yıpranmadan dimdik ayakta duran bir siyasal kimliğin varlığı, bir kült olarak sosyal yapının en önemli yapıştırıcısı haline gelmektedir. Kahraman, orada ayaktadır, ölmez yıkılmaz, pes etmez bir resim olarak bedeninden ve insani kimliğinden soyutlanmakta,, tapınılası bir varlığa dönüşmüştür. Ona bağlılık bir cinş ibadet biçiminde algılanır. Kötü adamlara karşı ayakta durabilecek, dayanılabilecek, umut beslenilebilecek bir tek o vardır. Spartaküs Roma'ya karşı..

Spartaküs de, tıpkı bugünkü kahramanlar gibi aslında karşısına geçip savaştığı, mücadele ettiği sistemin bir ürünüdür. Roma ordusunda savaşmak üzere yetiştirilen ama sonra Roma ordusuna karşı Gladyatörler ayaklanmasının liderliğini yapan bir köle askerdir. M.Ö. 73 yılında başlayan kahramanlık hikâyesi, diğer 70 gladyatörle birlikte ordudan kaçması ve diğer kaçak kölelerle birleşerek, dünyanın en büyük ve en güçlü ordusuna karşı özgürlük bayrağını açmasıyla başlar. Özgürlük savaşçısı ve belki de "terörist" Spartaküs, tam iki kere Roma ordusunu bozguna uğratarak, yaklaşık yüzbin kişiye ulaşan bir asi ordusunun ve kölelerin kahramanı olmayı başarmıştı. Her biri Roma'nın gücünü somutlaştıracak şekilde inanılmaz eğitimlerden geçerek yetiştirilen Herkül kılıklı gladyatörlerin en özgürü ve en kahramanı Spartaküs, ne yazık ki hikâyesini çok da uzun tutamamıştı. Roma'daki tüm kölelerin içine bir özgürlük ve mücadele ateşi düşürdükten çok kısa bir süre sonra kahramanın ordusu, bir başka kahraman tarafından, asilere karşı devletin bekasını koruyan Marcus Licinius Crassus'un komutasındaki lejyonlarca yok edildi. Spartaküs savaşarak ölmeyi

başardı; esir alınan altı bin asi ise Via Appia'da çarmıha gerildi. Otoriteye karşı ayaklanan ya da niyet besleyen tüm kölelere ibret olsun diye...

Gündüz Vassaf "Cehenneme Övgü" isimli eserinde Spartaküs'ün kahramanlık hikâyesini şöyle yorumluyor; "Çağrıları ne olursa olsun kahramanlar, kaçınılmaz olarak ve ister istemez totalitarizmin güçlerine hizmet ederler. Baskı güçlerine karşı çıkan bir kahraman, kahraman hüviyeti dolayısıyla, bizatihi bir baskı aracıdır... Spartaküs gibi, Che gibi kahramanlar kurulu düzenin gereksinimlerini karşılarlar. Kışkırtıcıdırlar. Renkli kişilikleri, uzlaşmacı olmayan tutumlarıyla sömürülenlere çekici görünürler. Sömürülenlerden birkaçı (kahramanın çağrısı üzerine) kahramanın arkasından giderler. Sonunda hepsi birden yok edilir. Muhalefet yatıştırılmış, daha kötüsü halkın direnci kırılmıştır." [13] Sonrası ise, yaşasın Roma!

Roma'nın yöneticileri kendi elleriyle yetiştirdikleri bir gladyatörün yüce Roma idaresine karşı bir mücadeleye girişeceği ihtimalini düşünmüşler miydi, bilinmez. Ancak onlar sistemlerinin mükemmelliğine ve gücüne çok inandıkları gibi daha önce kendi varlıkları gibi bir deneyimin asla gerçekleşmediğini biliyorlardı. Peki ABD'ye ne demeli? Yıllardır savaştıkları, kötü adam ilan ettikleri en simgesel anti Amerikan kahramanların kendi sistemleri içerisinden yetişmiş olmaları hakkında ne düşünülmeli acaba? Manuel Noriega'yi, Saddam Hüseyin'i, Usame Bin Ladin'i nereye koymalı? Kendi elleriyle yarattıkları Frankenştaynların gazabı diyerek basitçe geçiştirilebilir mi? Kötü adamlara karşı ürettiğiniz kahramanların, bir gün yeni kötü adamlar olarak karşınıza dikilmesi, iyi niyetlerle başlatılan bilimsel deneylere benzer sonuçlar vermiş gibi. Laboratuvarda aşı ya da deney olarak geliştirdiğiniz faydalı mikroplar vücudunuzu istila etmeye başlıyor. Hemen tedaviye geçmeli ve yeni ilaçlar, aşılar geliştirmelisiniz. Buradaki problem, sağlığınıza

13 Gündüz Vassaf, Cehenneme Övgü; Günlük Hayatta Totalitarizm, İstanbul, Ayrıntı, 1997, s.78

kavuşmak için her yeni geliştirdiğiniz aşı ya da tedavi yönteminin size, çok daha ağır hastalıklar olarak dönebilme olasılığı. Zira vücud sağlıklı yapılanmamış olduğundan, dengesi bir kez bozuldu mu, yeniden kendini bulması mümkün olamıyor. Sosyal bilimlerin temel ilkeleri bu anlamda ekoloji ilkeleri ile birebir örtüşüyor.[14] Örneğin "doğada hiçbir şeyin yok olamayacağı ilkesi", yani doğaya salıverilen hiçbir maddenin yok olmayacağı gerçeği. Birinci termodinamik kanunu şöyle der: "Ortamda varolan madde ve enerji bir şekilden ötekine dönüşebilir ama yok edilemez." Bu nedenle her zararlı atık şu veya bu şekilde, şu veya bu yerde ortaya çıkar. Stratejistlere duyuru; sisteme salıverdiğiniz zararlı organizmalar, şu veya bu zamanda veya yerde karşınıza çıkabilir. Zararlı ürün bugün karşı tarafa, yarınsa size zarar verebilir. Dikkat...

"Doğanın öz denetimi ilkesi"; ekosistem denilen şey birbiriyle etkileşim içerisinde bulunan her türlü canlı ve bunların cansız çevrelerinin oluşturduğu bir bütündür ve bütünde kendiliğinden ortaya çıkan bir denetim bulunmaktadır. Yani belli bir canlı türü gereğinden fazla artarsa, sistem bu fazlalığı giderecek bir denge kurabilir. Sosyologlara duyuru; sistemde herkesin liberal ve globalist olması diye bir şey maalesef mümkün değil, karşıt sosyal grupların ölçüsüz yayılmayı dengeleyecek akımları çıkarması doğanın bir kanunu.

"Doğaya karşı elde edilen her başarının bir bedeli vardır ilkesi"; doğadan elde ettiğimiz her nimet bir bedel karşılığında kazanılmaktadır. Ekonomistlere duyuru; iktisadi zenginliğimizin bedeli birilerinin yoksulluğudur. Bu yoksulların bizde varolana gösterecekleri talep kaçınılmaz olarak bir gün ciddiye alınması gereken siyasal akımlar ve rakipler yaratacaktır. Bunlarla mücadele etmenin bedeli ise refahınızın bir kısmını kaybetmeyi göze alarak askeri yatırımlar yapmanız olacaktır.

14 Mine Kışlaoğlu, Fikret Berkes, Çevre ve Ekoloji, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1993, ss.17-25

Yani zenginliğinizin bir kısmı siz isteseniz de istemeseniz de elinizden kayıp gidecek, iyisi mi sosyal harcamalar yapmaktan ve paylaşmaktan kaçınmayın. O zenginliğe bedelsiz sahip olamazsınız..

"Doğanın geri tepmesi ilkesi"; doğa üzerinde bir etki elde etmeye çalıştığınız zaman bunun geri tepmesi de mümkündür. Örneğin tarımsal ürününüzü artırmak için zararlı bir böceği yok etmeye çalışırken, bir başka böceğin aşırı yayılarak ekinlerinizi telef ettiğini görebilirsiniz. Ya da tarlanızda yılanlara karşı bir mücadele başlatıp hepsini yok ettiğinizde, karşılaşacağınız tablo, "tarla farelerinin egemenliğidir". Siyasetçilere duyuru; komünizme karşı güzel mücadele ettiniz. Yeşil kuşak projeniz bir harikaydı. Fundamental İslam'ı yanınıza alarak, zararlı böcek sosyalistleri perişan ettiniz. Şimdi kurtarın tarlanızı bakalım...

Her kurtarma operasyonu kuşkusuz yeni kahramanlara ihtiyaç göstermekte. Kimileri şu anda bombalanmakta olan topraklarda yeşeren, biat etmiş yeni liderler olacak elbette. Halkını hem içerideki, hem de dışarıdaki kötü adamların elinden kurtaracak yeni kahramanların benimsenmesi için iktisadi destek de hazır tutulacak. Devletler uçurumların kenarına gelecek ve kahramanları tarafından kurtarılacak. Kahramanları çok sevme garantisi önceden verilmekte zaten. İnsanları kötü kaderlerinden uzak tutsun yeter. Afganistan'da, Panama'da veya Irak'ta yaşıyor olmak, çok farklı sonuçlar yaratmıyor. Tüm kahramanlar kollektif idealleri, umutları, incinmişlikleri, öfkeleri yansıtıyor. Zaten sevilen, desteklenen, uğruna bedel ödenen, sahiplenilen şey de kahramanın, bir insan olarak kendisi, bir kişi olarak varlığı değil. Onlar yürüyen, ayaklı bir öfke, umut abidesi olarak algılanıyorlar. Bu nedenle de kahramanların kişisel olarak kötülüğü ya da yanlışları çok fazla bir anlam ifade etmiyor. Yapılanlar sorgulanmıyor.

İlkesel olarak kahramanların başarılarla beslenmesi, zaferlerden üremesi gerekse de, özellikle Ortadoğu halkları açısından

kahramanlarının çok da muzaffer olması gibi bir önkoşul yok. Tarihte giriştiği savaşlarda Saddam Hüseyin kadar çok kaybedip, buna karşın onun kadar popülarite kazanan başka bir lider var mıdır, bilinmez. Bu tuhaflığın açıklanması muhtemelen ciddi bir sosyolojik araştırma gerektirse de, kötü adamların varlığının ve gücünün, kahramanın popülaritesini besleyen ana unsur olduğu bir gerçek. Düşman tarafa karşı kazanılmış zaferlerse, yalnızca garnitür. Olsa da olur, olmasa da. Zira kahramanın taraftarları, yenilse de yense de, onu desteklemekten vazgeçmedikleri gibi, kötülere karşı, en azından mücadele gücünün varolmasını bile yeterli vasıf olarak kabul etmekteler. Irak halkının Saddam Hüseyin tarafından yönetilmeyi hiç arzu etmeseler bile, George Bush tarafından kurtarılmayı ondan "daha da hiç" istemedikleri gerçeği, göz ardı edilmemeli. Belki de ormanın yanması yerine, selin gelmesini daha tercih edilir buluyorlar. Sel, yangını söndürecek diye düşünüyorlar; kendi ocaklarını söndürmek pahasına da olsa.

Kahramanların mutlaka zaferler kazanmaları gerekmese de, a priori sahip olmaları gereken bazı önemli özellikler bulunuyor. Öncelikle karizmatik bir kişilik her şeyden değerli ve belirleyici bir avantaj. Doktor Ernesto'dan Comandante Che Guevara haline gelmek, ölümünden on yıllar sonra bile hâlâ milyonlarca insanın kahramanı olabilmek, karizmanın dışında çok da kolay açıklanamaz gibi görünüyor. 1959 yılında çıkarılan özel bir kanunla doğuştan Kübalı ilan edilen efsane kahraman, ağzında Monte Cristo purosu, dalgalı saçları ve genç kızların rüyalarını süsleyen etkileyici yüzüyle, yalnızca Latin Amerika'nın değil, tüm dünyadaki sosyalistlerin simgesel kahramanlarından birisi olmuştu. ABD'nin sürgündeki Kübalı mülteciler ve CIA ajanlarıyla ortak bir operasyonla gerçekleştirdiği Domuzlar Körfezi çıkartmasının püskürtülmesinin ardından, alaycı bir tavırla ABD Başkanı J. F. Kennedy'ye ilettiği teşekkür mesajı da karizmasını doruğa ulaştırmaya yetmişti; "Playa Giron

savaşından önce devrim çok sallantıdaydı. Şimdi ise hiçbir zaman olamayacağı kadar sağlam."[15] Teşekkürler, kötü adam!

Karizmatik kahramanlardan söz ederken Usame Bin Ladin örneğini göz ardı etmek hata olur. Fiziki anlamda, Che'ninki gibi evrensel standartlara uyumlu bir örnek olmasa ve Batılı bakışla çok cazip görünmese bile, Usame'nin zarafeti ve insanlar üzerindeki etkileme potansiyeli oldukça açık. Yemenli bir köylü olan babasının 51 oğlundan 17.'si olarak dünyaya gelen ve çok genç yaşta bölgenin en varlıklı ve prestijli adamlarından birisi olan, Usame'nin karşı konulamaz yükselişi, karizmatik kişiliğinin de bir sonucu olsa gerek. Birileri tarafından zengin edildiği iddiası doğru olsa bile, "niçin onun seçildiği" sorusunun cevabı, "Elbette onu diğerlerinden ayıran kimi özelliklere sahip olduğu için." olmalı. Seçilmişlik, özel insanlara mahsus bir özellik ne de olsa. Herkes seçilemez ki!

Bir kez seçildikten sonra potansiyel kahramanın kendisine nasıl bir yön çizdiği de son derece önemli. Sovyet işgaline karşı Afganistan'da mücahitlerle birlikte savaşması ve tüm mal varlığını kendi savaşçılarını yetiştirmeye adaması, Usame'nin bazıları tarafından şiddetle reddedilirken, bazıları tarafındansa büyük bir hayranlıkla benimsenmesine yol açmıştı. Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan çekilmesiyle ülkesine dönse de, Suudi yönetimiyle çatışması ona Afganistan, Pakistan, Sudan gibi birçok bölge ülkesinin kapılarını araladı. Ünü, önce Afganistan ve Arap ülkeleri halkları arasında yayılan bu karizmatik kahraman, 11 Eylül'den sonra Batı merkezli olarak küreselleşen sisteme ve ABD hegemonyasındaki bir dünya tasarımına karşı çıkan herkes tarafından desteklenmeye başladı. Kimi Müslümanlarca kutsanan adam, bu arada Allah'ın emri gereğince(!) fetvasını yayınlamaktan geri kalmıyordu: "Düşmanı püskürtmek için yapılan savaşta, kutsallığı ve dini korumak kabul edilen

15 Temel Demirer ve Mustafa Erdem Sakınç, "Ve Bizim Che", 21.Yüzyılla Gelenler; Söylenceler ve Gerçek, der. Özgür Orhangazi ve Cahide Sarı, Ankara, Ütopya, 2002, s.422

bir görevdir. Hiçbir inanç, dine ve hayata saldıran bir düşmanı püskürtmekten daha kutsal değildir. Bu ana düşünceyle.. Başta El Aksa Camii ve Kutsal Camii'yi (Mekke) onların işgalinden kurtarmak ve onların ordularını İslam topraklarından kovmak, Müslümanları tehdit edemeyecekleri hale gelmelerini sağlamak için mümkün olan her ülkede Amerikalıları ve müttefiklerini öldürmek, sivil ve asker her Müslüman'ın görevidir."[16]

Bu fetva, 11 Eylül saldırısı gerçekleşir gerçekleşmez, parmakların Usame Bin Ladin'i göstermesine temel oluşturmuştu. ABD, saldırı sonrası kötü adama karşı tarihin en büyük çaplı anti terör operasyonunu düzenlemiş, İslami giysili, sakallı, yavaş sesle konuşan bu adam, yıllık bütçesi 400 milyarları bulan dünyanın en büyük askeri gücünün önüne hedef olarak konmuştu. Tarih, her daim kendi kahramanlarını yaratmaktaydı ve Usame de artık listeye dahil olmuştu; birilerinin kahramanı ve birilerinin kötü adamı olarak!

Terör kahramanlarının kullandığı en etkili silah, Usame'nin de en az ABD yönetimi kadar bilinçli olarak kullandığı kitle iletişim araçları. Zaten 21. yüzyıl kahramanlarının "olmazsa olmaz" özellikleri arasında medyatik olmaları da var. Medyanın yoğurabileceği, şekillendirebileceği hamurdan olmaları çok önemli. Sıradan, renksiz ve fazlasıyla normal kimlikler medya açısından elverişli değil. İdeal kahramanlarda aşırılıklar, uç fikirler, fantastik tasarımlar bulunmalı. Dünyayı ele geçirmeyi ya da ele geçirenlerden kurtarmayı tasarlayacak kadar iddialı ve hırslı olmaları tercih sebebi. Bütün hayali sandalına atlayıp, saatlerce balık tutmak ve en kocaman orkinosu avlamak olan birinden, karizmatik bir kahraman yaratmayı medya bile başaramayacaktır.

Gerek terörü uygulayanlar, gerekse terörle mücadele edenler açısından kitle iletişim araçlarının toplumu etkileme ve

16 "Yahudilere ve Haçlılara Karşı Cihat Dünya İslami Cephesi Bildirisi", 28 Şubat 1998, aktaran, Michael S. Swetnam ve Yonah Alexander, Bir Terörist Ağının Profili; Usame Bin Ladin, İstanbul, Güncel Yayıncılık, 2001, s.130

yönlendirme potansiyeli son derece önemsenir. İyileri, kötüleri, yanlışları, doğruları tayin eden merciler haline gelen medya grupları, artık kimlerin sistemin yeni kahramanları olacağını da belirleyen ana merkez konumunda bulunmaktadır. Saddam Hüseyin'i, henüz Kuveyt'i işgal ve ilhak etmeden önce, "dünyanın en tehlikeli adamı" ilan eden popüler dergilerin, son yirmi yılın bazen iyi, bazen de kötü kahramanının ortaya çıkma sürecindeki etkisini inkar etmek mümkün değil. Esasen aynı Saddam, İran ile savaşırken de, Kuveyt'i ilhak ederken de farklı birilerinin kahramanı olmayı başarmıştı. Medya ise onun arkasına düşmüş, yeni haber kaynağını sevinçle kucaklamıştı. Nasılsa her gün medya kanalıyla yeni kahramanlar yaratılmakta, kötüler belirlenmekte, gündem oluşturulmaktaydı. Saddam da onların arasına neden dahil olmasındı ki?

"Yeni bir habercilik çağı" [17] olarak nitelendirilen Körfez Savaşı sonrası on yılda, medya giderek kavramlarımıza, düşünce sistematiğimize, inançlarımıza daha fazla müdahil oluyor, şekillendiriyor. Bu yolla algılamalarımız ve değer yargılarımız yeniden belirlenirken, hayata bakışımız belirli bir çerçeveye sokuluyor. Dünyadaki haber akışının %50 ila %80'inin Batı merkezli haber servisleri AP, UPI, Reuters ve AFP tarafından gerçekleştirildiği göz önüne alınırsa, kötü adamlarla iyi kahramanlar arasındaki yorumlarımızın ve bakış açılarımızın hangi merkezden yönlendirildiğini de anlamak mümkün görünüyor.

Örneğin eğer CNN televizyonunun müdavimleri arasındaysanız, Irak'a yağan füze ve bombaları birer havaifişek gösterisi olarak algılayabilir, tıpkı bir Hollywood filmi izlercesine, kahraman ABD askerlerinin Sylvester Stallone eşliğinde Saddam'ı yok etmesini, Bağdat'a ABD bayrağı dikmesini sevinçle karşılayabilirsiniz. Tehlikeli olarak ilan edilen adamların ellerindeki silahların gücünü, kimlere karşı kullanabileceğini, o güne kadar kaç kişiyi yok ettiğini bu kanalın güzel

17 Barbie Zelizer, "CNN, the Gulf War and Journalistic Practice", Journal of Communication, Vol.42, No.1, Winter, 1992, s.78

yüzlü, ciddi tavırlı haber spikerlerinden öğrenebilirsiniz. Keza, Usame Bin Ladin'in ne kadar korkunç ve eli kanlı bir terörist olduğu, tüm dünya ve insanlık adına mücadele edilmesi gereken bir mikrop olarak algılanması gerekliliğini tüm benliğinizle kabul edersiniz.

Eğer El Cezire televizyonunu seyretmezseniz, Bin Ladin'in ve onu destekleyen insanların hislerini, kızgınlıklarını ve mücadele nedenlerini öğrenemezsiniz. ABD'nin elindeki silahların gücünün, diğer tüm terörist olarak ilan edilen devletlerin elindekinden yüzlerce kat daha tehlikeli olduğunu göremez, bugüne kadar ABD müdahaleleri sonucu hayatını kaybeden insanların sayısının yüzbinlerle ifade edildiğini bilemezsiniz. Ama yalnızca El Cezire ile yetindiğinizde, sivil insanlara yönelik bir eylem stratejisini benimser, binlerce günahsız insanın ölümüne neden olan iblisleri, "özgürlük savaşçısı" olarak tanımlamaya başlarsınız. Kahramanlarla kötü adamlar birbirine karışır ve normal şartlar altında asla benimsemeyeceğiniz tutumların birer parçası olmayı göze alırsınız. Bu nedenle medyatik kahramanlara olabildiğince şüphe dolu yaklaşmak, kötü adamlar olarak ilan edilenleri ise bir kalemde silip atmamak en doğrusu.

Medyanın, kahramanlar yaratma konusunda oynadığı bir başka önemli rol de, onları birer efsane haline getirerek, somut birer insan kimliğinden arındırmak. Onları gerçek varlıklar olmaktan çıkarıp soyutlamak, onlar hakkında hikâyeler yazmak, anılar aktarmak, romantik tasarımlar yapmak ve onları ulaşılamaz bir konuma sokmak. Ürünler iyice parlatıldıktan sonraki aşama ise kuşkusuz, pazarlama detayları. Tüketiciye en kolay ulaşabileceği şekilde satışa sunulmalılar. En cafcaflı renklerle ambalajlanmalı ve tüketicinin en zahmetsiz şekilde ürüne ulaşabilmesi için ayağına kadar götürülmeliler. Pazarlama stratejileri sınırsız! Her topluluğa onun değerlerine uygun kahramanlar sunabilmek açısından, bazen İslami sakallı esmer tenliler, bazen aryan ırkın örnek modeli parlak sarışınlar, bazen

çekik gözlüler, bazen zenciler tercih ediliyor. Afrikalılar, peygamber İsa'nın zenci olduğu konusunda kendilerinden çok eminler. Değerlerimiz, idollerimizi şekillendiriyor, renklendiriyor. Medyanın görevi de bizim renklerimize ve zevklerimize uygun ürünleri keşfetmek ve allayıp pullayıp bizlere sunmak. Müslüman mahallesinde salyangoz satılamayacağını ya da Norveç'te işkembe çorbasının rağbet görmeyeceğini onlar da biliyorlar.

Terörizm literatürü, kahramanların birer ürün olarak pazarlanmasıyla olduğu kadar, birer kişi olarak zaafları ve arzularıyla da ilgilenmekte. Birçok uzmana göre terörist liderlerin neredeyse tamamı ün ve reklam peşinde koşmaktalar. Bu nedenle de medyanın olumlu ya da olumsuz her türlü reklamı, liderin karizmasını güçlendireceği gibi, örgüt üyelerinin kendisine itaatini kolaylaştıracak, toplumsal etkinliğini artıracak ve örgütün arzu ettiği hedeflere daha kolayca ulaşmasını sağlayacak bir katkı oluşturuyor. Terörist lider, medya tarafından ne kadar yazılır çizilirse, imajı o kadar cilalanmakta, parlak bir kahraman olarak, seyirciye sunulmakta. Kahramanlarsa zaten medyanın arayıp da bulamadığı bir malzeme olduğundan, oyunun baş aktörü olarak sayfaları ya da ekranları doldurmakta, evimizin birer parçası haline gelmekteler.

Eylemin medya tarafından, bir terör girişiminden çok bir savaş durumu haline getirilmesi, kahramanın yiğit kişiliğini(!) vurgularken, bazıları açısından da onun kimliğini neredeyse kutsal bir içeriğe sokacaktır. Ne de olsa "Eskiler, savaşçıları tanrısal güçlerin dostu olarak algılamaktadır. İnanışa göre, Tanrı'nın himayesindeki savaşçı, cesaretini yukarıdan almakta ve bir Tanrı tarafından kalkanı ile korunmaktadır. Savaşçı hukukun savunulmasında, suçun cezalandırılmasında, güçsüzün korunmasında kutsaldır ve toplumda adaletin aldığı ilk biçim budur."[18] Terörün kahramanları da, birileri tarafından adaletin

18 Pierre Joseph Proudhon, "Savaş ve Barış", Çev. Cüneyt Akalın, Cogito, Kış, Sayı. 3, 1995, s. 90

savaşçıları olarak nitelendirilip, adaletsizliğe karşı başkaldırmış insanların simgesi olarak benimsenmekteler. Usame, azgelişmişliğin pençesinde kıvranan yoksul Müslümanların kahramanı olarak adaleti sağlarken, George ise binlerce insanını terör saldırısına kurban vermiş medeni dünyanın kahramanı olarak "ebedi adalet"in peşine düşmekte. "Kahramanların dansı", böyle oluyor herhalde; aşk, nefret, histeri, öfke her şey var bunun içinde. Her iki taraf da mükemmel bir uyum içerisinde karşılıklı adımla atıyorlar. Seyirciler mest bu senkronize dansa kendilerini kaptırmış, dans edenlerle özdeşleşiyorlar. Gösteriyi izlemeye devam etmek serbest ama tango yapabilmek için en az iki kişiye ihtiyaç olduğunu unutmadan!

Tüm kahramanlık hikâyelerinin bir sonu var elbette. Bazen kahramanlara adanan şarkılar olacak geri kalan, bazen şiirler, bazen ahlar. Tüm kahramanların işlevleri bir gün sona ererken, yeni kahramanlar üretilecek ve tüketime sunulacaklar. İhtiyaç hasıl olduğunda 1000 yıllık kahramanların bile mezarlarından çıkarılabildiğine şaşırmamalı. Günün anlam ve önemine uysunlar yeter. En değerli kahraman, karşı tarafa en fazla ziyanı veren olmalı. En tahrip edici, en yıkıcı ve en öfkelisi, en makbul olan. İnsan hayatı kin, öfke, savaş ve saldırganlık üzerine döndükçe, kaçınılmaz gerçeklik bu.

Terör göründüğü kadarıyla yeni silahlar, eylemler, örgütler, kurbanlar ve kahramanlar üreterek akışına devam edecek. Kahramanlarsa korkularımızın karanlığında birer umut ışığı olarak, her bir aynada farklı yansımayı sürdürecekler. Kollektif memnuniyetsizliklerin, ümitsizliklerin, öfkelerin köklerinde palazlanarak, buldukları ilk çatlaktan yeryüzüne fışkıran kaynak suları misali yükselecekler. Şiddetle, öfkeyle akacak, aktıkça bulanıklaşan sularına önlerine gelen her şeyi katarak ilerleyecekler, denizlere varana, durulana, yutulana dek.

Tüm Nefretle
Beslenenler Adına

Terörün Psikolojisi

"Gözyaşı", insanoğluna bahşedilmiş en muhteşem özelliklerden bir tanesidir. Mutlu, kederli, öfkeli ya da heyecanlı, hangi ruh halinde olursak olalım, hemen gözyaşı kanallarımız çalışmaya başlar. İçimizde tüm birikenler taşar, saçılır etrafa. Kimi zaman zaaf, kimi zamansa güç gösterisidir gözyaşlarını salıvermek. Gözyaşlarımızı bir silah olarak kullanabildiğimiz gibi, başkaları tarafından bize karşı kullanılabilecek bir silah olabileceğini de biliriz. Yumuşak karnımız, en kırılgan noktalarımız gözyaşlarımızda gizlidir. Bizi ve tüm gizlerimizi anlatır, deşifre ederler. Eğer önüne geçmeyi başarabiliyorsanız, kendinizi saklı tutabilecek kadar güçlüsünüz demektir; güçlü ve huzursuz, aynı zamanda tehlikeli. Eğer onları salıverecek kadar güçlüyseniz, kendinizi açığa vurmaktan korkmayacak kadar güçlüsünüz demektir; güçlü ve rahatlamış, aynı zamanda incinebilir.

11 Eylül gibi bir terör saldırısı sonrası dökülen gözyaşları nelerin ifadesidir dersiniz? Tarifsiz bir keder mi, yoksa öfke midir o kristal damlalarda parlayan? Belki korku, belki de kurbanlar arasında sevdiklerimiz olmadığı için derin bir rahatlama duygusu. Belki ölenlere karşı duyduğumuz kinden ötürü bir sevinç, belki saldırıyı gerçekleştirenlerin canları pahasına

giriştikleri o muhteşem eylemin yansıyan gururu. Olayın kahramanlarından biri olamamanın kıskançlığı ya da kendisini yüzüncü kattan aşağı bırakan adamın fütursuzca ölüme meydan okuyuşunun heyecanı. Tüm duygular bir tek eylemin içerisine sıkışmış ve patlıyor. Zaten eylemin mantığı da bu. Tüm izleyiciler bir şekilde bu gösteriyi iliklerinde hissedecek, üzülecek, kızacak, heyecanlanacak ve en önemlisi de dehşete kapılacak. Gösterinin başarısı dökülen gözyaşı ile doğru orantılı. Bu nedenle "İkiz Kulelerin Yıkılışı" adlı filmin hasılat rekorları kırması doğal karşılanmalı. Ne de olsa dünya, dünya olalı böyle eylem görmedi.

Terörün geride bıraktığı yıkımın yalnızca maddi hasarlardan ve kurbanlardan ibaret olmadığı bilinen bir gerçek. Psikolojik yıkım, gösterinin en önemli bölümü. Panik, depresif hal, dehşet, korku ve felç bireylerden toplumun geneline, oradan da devlet kurumlarına ve resmi otoritelere kadar sıçrayan bir ruhsal durumu ifade ediyorlar. Reaksiyonlar asla aklın süzgecinden geçirilmiş değil. Her an bir saldırıya maruz kalabileceği endişesiyle evlerine kapanan halk, yüksek binalarda çalışmaktan korkan ve işlerine gitmeyen personel, uçak şirketlerini iflasa sürükleyebilecek denli kapsamlı ve yaygın bir uçak korkusu, siyah saçlılarla başlayan ve sakallı, bıyıklı ya da Müslüman olabileceği görüntüsünü veren herkese yönelen bir endişe ve nefret duygusu, eylem sonrasının sıradan halleri.

Bunun toplumsal düzleme yansıyan etkileri ise, sosyolojik analizlere ihtiyaç gösteriyor. Bireylerin psikolojik çöküntüleriyle başlayan süreç, toplumsal psikolojinin de alt üst oluşu ile sonuçlanıyor. Meşhur Amerikan "melting pot"unun çöküşü ve her renkten, dinden, ırktan insanı Amerikalılık potasında eritiği iddia edilen üst kimliğin toz duman oluşu pek çok şeyi gösteriyor. Tüm toplumsal yapılarda bizleri bir arada tutan, bağlayan iplerin ne kadar ince ve ilişkilerimizin ne kadar kırılgan olduğunun bir belirtisi yaşananlar. En iddialı sistemlerde bile bağlayıcı ve birleştirici dinamiklerin bir anda ayrıştırıcı ve

farklılaştırıcı unsurlara dönüşmesi mümkün. Dinleri, lisanları, renkleri, etnik kökenleri, gelir durumları, giyim kuşamları, davranış kalıpları, tüm insanlara birbirlerinden ne kadar farklı olduklarını hatırlatıyor. İnsanları diğerlerinden ayıran özellikler belirginleştikçe, giderek küçülen grupları benzeştiren nitelikler de daha fazla somutlaşıyor. Gruplar homojenleşiyor. Amerikalılar Amerikalılığın, Avrupalılar Avrupalılığın ne anlama geldiğini yeniden tarif etmeye başlıyorlar. Eylem gösteriyor ki, herkes Amerikalı ya da Avrupalı olamaz. Sınırlar yeniden çiziliyor, "öz Amerikalılar" yeniden tanımlanıyorlar. Kendi içine kapanma ve xenophobia, farklılığının bilincine varan insanlar tarafından daha fazla benimsenmeye başlıyor. Sonuç, bir terör eylemi ve ardından gelişen çözücü, dağıtıcı toplumsal travma.

Sosyal çözülmenin, yalnızca 11 Eylül benzeri, tek bir patlamanın dağıtıcı etkileri sonrası ortaya çıkabilecek bir süreç olduğunu iddia etmek, kuşkusuz doğru olmaz. Terörün yıllarca sürdürülmesi sonucu ortaya çıkan travmatik etkiler, bir tek eylemde ortaya çıkabilecek olanlardan çok daha fazla. Zira eylemlerin tekerrür etmesi, olayın şok boyutunu ortadan kaldırmakta ve kanıksanan durum, farklılıkların asla aşılamaz biçimde birer kimlik unsuru haline gelmesine neden olmakta. Tek bir eylemin yarattığı şok sonrası, akl-ı selim zaman içerisinde kendisini göstererek, toplumsal düzen kendisini iyileştirme sürecine girerken, sürekli hal alan bir çatışma durumu, çatışan özellikleri, kimliğin ana belirleyicisi haline dönüştürmekte. Yani her Filistinliliğin ön koşulu İsrail karşıtı olmak biçiminde tarif edilirken, İrlandalılık, İngiliz karşıtı olmakla eşdeğer hale gelmekte.

Çatışma ve zıtlık üzerine kurulu olan toplumsal kimliklerin ürünü ise, her an kavgaya, sıcak kapışmalara gebe sistemler olarak şekilleniyor. Çatışan taraflardan güçlü olanı silahlı kuvvetlerini kullanırken, zayıf olansa silahlı milisler ve terörist taktiklere bel bağlıyor. Kısır döngü sürekli beslenen bir kinle, hızla devinimini sürdürürken, toplumlar arasındaki uçurum iyice derinleşiyor. Hatlar keskinleşirken, düşman resmediliyor. "Onlar

karşı taraf ve bizden değiller, bizi bir arada tutan birleştirici unsurumuz ise onlardan olmamamız." Çatışan farklılıklar ve Amin Maalouf'un deyimiyle "ölümcül kimlikler" dünyası burası! Biz papatyalarız, onlar karanfil. Bizim bahçemizde karanfillere de, karanfil severlere de yer yok. Tek renk bir bahçe istiyoruz ve bahçedeki tüm güneşi, tüm suyu, tüm mineralleri biz tüketmek istiyoruz. Kahrolsun karanfiller ve papatya sevmeyen tüm çiçekler!

Terörizmin psikolojisi de "onlar" olarak kabul edilen, düşman saflara karşı girişilmiş bir savaş içeriğine sahip. Genellikle, karşı tarafın orduları, tankları, uçakları bulunmakla birlikte, terörü kullanan tarafta bu tür ekipmanlar yok. Teröristlere göre onları yenilmez kılan şey, iman güçleri ve haklı davaları. Niceliksel zayıflıklarını, sahip oldukları manevi güçle telafi etmekteler. Kaldı ki başka mücadele şansları ve araçları da bulunmuyor. İddialarına göre, bahçeyi istila etmiş olan edepsiz, saldırgan ayrık otlarına karşı varolma mücadelesi veren "kırılgan güller" onlar. Dikenlerinin batması gerektiğine inanıyorlar. Sert adamlar, sert mücadeleler veriyorlar. Bu da onlara prestij ve kimlik kazandırıyor. Kendini savunamayan menekşelerin, papatyaların, lalelerin de koruyucusu oldukları iddiasındalar. Eylemciler kimseye fikir sormadan, bildikleri yolda ilerliyor, bombalıyor, yakıyor, yıkıyorlar. Kendilerince adaleti sağlıyorlar. Adalete güç verilemediğinden, "güce" hak verilmesini ve haklı olan güçlü olamayınca, güçlü olanın haklı olmasını[19] reddediyorlar. Varolan durumun yanlış olduğunu kabul ettirene kadar, olması gereken adına mücadele etmeye kararlılar.

Ancak eylemi gerçekleştirenler de insan ve insani zaaflarla, korkularla, endişelerle dopdolular. Esasen pek çoğumuz açısından onları insan kategorisine sokmak hayli zor. Zira teröristlere insan demeye dilimiz varmıyor. Olsa olsa bir psikopatlar güruhu olarak nitelendirilebilirler. Sorunlu, kompleksli,

19 Pascal'dan aktaran Georges Sorel, Şiddet Üzerine Düşünceler, Çev. Anahid Hazaryan, Ankara, Epos, 2002, s.50

sevgisiz ve hastalar. Akıllarını başlarından alan bir nefret duygusu ile kirlenmiş katiller onlar. ABD'de, Sudan'da, Afganistan'da ya da Peru'da olmaları fark etmeksizin aynı özellikleri paylaşıyorlar. Masum kanı içiyor, yaralıyor, öldürüyor ve düzen bozuyorlar. Böyleleri sabah uykudan kalktıklarında neye benzerler acaba? Kahvaltılarını ederlerken bir gün önce katlettikleri insanların son bakışlarını hatırlarlar mı? Herhalde suratları filmlerdeki kötü adamlara benzer. Fesat bakışlı, pis suratlı, psikopat tavırlı ve çirkin. İblisin oralarda bir yerlerde olduğunu, fiziksel görünüm ele vermeli mutlaka. Hayallerimizdeki terörist tipleri bizlerden farklı birileri olmalı. Bizim gibi doğmamalı, annelerine bizim gibi sokulmamalı, bizim gibi saklambaç oynamamalı, sevmemeli, sevilmemeli.

Aksine bir durum önemsediğimiz, yücelttiğimiz ve gurur duyduğumuz "insani kimliğimizle" çelişkili bir durumdur. Zira insanoğlu kin tutmamalı, öfkelenmemeli, isyan etmemeli, herkesle kardeşçe yaşamalı, bencillikten ve saldırganlıktan uzak durmalıdır(!). Hangi şart altında olursa olsun. Peki, hangi koşullar, sıradan bir insanı bile ölüm makinesi haline getirebilir sizce? Yaşamının tehlike altında olması ya da sevdiklerinin veya halkının güvenliği mi? Belki de uğruna canını vermekten çekinmeyeceği vatanının bekası? Tanrının sevgisini kazanma arayışına ne dersiniz? Elbette hangi ulusa mensup olurlarsa olsunlar, tüm ezilenleri kurtarma ve sömürüye karşı mücadele misyonunu da yabana atmamak gerekiyor. Pek çok değişik neden bulmak mümkün olsa da, hepsinde varolan en önemli nokta, teröristlerin kendilerini uğrunda savaş verdikleri idealin birer askeri olarak tanımlamaları ve hep, birilerini kurtarmak için mücadele ettiklerini düşünmeleri.

Ölürken de, öldürürken de ulvi bir sebebin varlığı teröristleri sıradanlıktan uzaklaştırıyor. Hırsızlık için, kan davası için ya da ruh sağlıkları bozuk oldukları için değil, insan oldukları için, iyiyi temsil ettikleri için, herkes için öldürdükleri düşüncesini taşıyorlar. Eylemleri, umduklarının çok dışında sonuçlar

verse de, kendilerini ve ideallerini sorgulamaktan ısrarla kaçınıyorlar. Bir terörist için en zararlı şey sorgulamak. Liderini, örgütünü, silah arkadaşlarını ya da yaptığı şeyin gerçekte kimlere zarar verdiğini sorgulamaya başladığı anda, mücadele kaybedilmeye yüz tutuyor. Bu nedenle, kutsallar üretilip, bağlılığı sınayacak testler tekrarlanıyor ve itaat mecburi hale getiriliyor. İnançlarsa mutlaka aklın önüne geçmelidir. Teröristin, ikiz kuleleri yıkmanın, ABD'nin küresel hakimiyetini engellemeyeceğini, aksine askeri yayılmasını daha da kolaylaştıracağını ya da meşrulaştıracağını düşündüğü noktada eylem zayıf düşecektir. Bu nedenle liderin emirleri tartışılmamalı, yalnızca katıksız uygulanmalıdır. Lider "öl" emrini verse de..

Liderin adamlarıyla ilişkisi gerçek bir askeri disiplin gerektirir. Zaten örgüt üyeleri kendilerini birer asi ya da katil olarak değil, asker olarak tanımlarlar. Onlar büyük bir mücadeleye hayatlarını adamış, kanlarının son damlasına kadar o ordunun bir üyesi olarak hizmet etmeye söz vermiş, savaşçılardır. Psikolojileri savaşta ülkesini savunan birer askerden farklı değildir. Kötülere karşı müdafaa etmek zorunda oldukları birileri vardır. Kendileri adına değil, kendilerinden birileri namı ve hesabına talepte bulunurlar. Bu taleplerini gerçekleştirebilmek ve direniş gösterdikleri otoriteleri zorlayabilmek amacıyla, masum kurbanlar da dahil herkesi hedef almaktan kaçınmazlar. Haklılıklarına o kadar inanmaktadırlar ki, karşı taraf olarak kabul ettikleri insanlara ne kadar acı verdiklerini hesaba katmazlar.

Kurbanın masumiyeti terörist tarafından da bilinmektedir aslında. Hatta bazılarının, kurbanları adına üzülüyor, onları incittikleri için suçluluk hissediyor olmaları mümkündür. Ancak genel anlamıyla "kurbanın", terörist açısından çok önemi yoktur. O, "özel" olarak kurban üzerinden gerçekleştirdiği eylem ile, karşı tarafa "genel" bir ceza vermekte, kendi çektiği acıları onlara da hissettirerek, siyasi otoritelerin aczini göstermektedir.

Teröristlerin pek azının öldürdükleri kişiler için üzüntü ya da empati duydukları bilinen bir kuraldır. Ölenler hakkında

düşünmez, ölünün acısını hissetmez, yorum yapmaz, yalnızca karşı tarafa verdirdikleri kaybın hesabıyla ilgilenirler. Bu, onların kendi ruhlarını kurtarmak ve psikolojik olarak rahatlamalarını sağlamak adına da anlamlıdır. Yapılanlar, kayıplar, masumlara verilen zararlar, herhangi bir insani değer çerçevesinde açıklanamayacağı için, kurbana yabancılaşmak ve onu matematik olarak sayılabilir, kullanılabilir bir materyal olarak algılamak en geçerli yöntemdir.

Kurbanlarını birer insan olarak değerlendiren ve yaptıkları eylemin korkunçluğu ile yüzleşebilenler açısındansa, kendileri de en az öldürdükleri insanlar kadar şeytanın kurbanlarıdır. Tüm kötülüklerin yaratıcısı olan şeytan -ki burada şeytan, dini bir tasarım değil, genellikle somut politik bir figürdür- kendisini de bu davranışa mecbur bırakmaktadır. Bu şekilde suçlu belirlenir ve kurbanların sorumluluğu da şeytanın eseri olan kötü düzene atılır. Teröristin vicdanen rahat olması eylemin başarısı açısından önemlidir. Unutulmamalıdır ki, sıradan, ruh sağlığı yerinde olan bir insan için öldürmek, en az ölmek kadar zordur.

Terörist açısından ölebilmek ile öldürebilmek eylemleri arasında bir geçişkenlik vardır. Ölüm, küçümsenmektedir. Bu şekilde "kurbanların hayatlarını kaybetmeleri" de olgusal olarak basitleşmektedir. Kendileri bu kadar kolayca ölebildiklerine göre, kurbanların ölmeleri de, o kadar önemsenmemelidir. Ölüm kaçınılacak bir şey değil, herkesin karşılaşacağı bir sondur ve "Eğer ölüm önceden belirlenen bir zorunluluksa, o zaman korkakça ölmek bir utançtır."[20] Nitekim korkakça ölmeyeceklerini ispatlama arayışındaki intihar eylemcileri, kendilerini duraksamadan kurban edebilecek bir yüreklilik ve inanışla, bedenlerini amaçlarına feda etmekten kaçınmazlar.

İntihar olgusu sosyal ve dinsel anlamda reddedilse bile, bir amaç uğruna ölüme korkusuzca gidebilmek, tarihten günümüze

20 Usame Bin Ladin'in Müslüman Kardeşlerine mesajından, age., s.119

hep olumlu bir nitelik olarak değerlendirilmiştir. Örneğin Roma döneminin en sert muhalifleri olan Sicariiler, dava uğruna ölmeyi çok eğlenceli bir şey olarak telakki etmiş ve Tanrı tarafından kurtarılmayı beklemişlerdi. Onlara göre Kudüs, Romalılardan kurtarılırsa, günahkâr rejim iktidardan düşecek ve Tanrı onlara kendisini göstererek ödüllendirecek, kurtaracaktı.[21]

Kurtarılmanın bu dünyada gerçekleşmesi de zorunlu bir şart değildir. Zira dinsel inançların çoğu, gerçek selametin ancak öbür dünyada olduğunu ve bu dünyadaki fedakârlıkların, öteki tarafta ödüllendirileceğini kabul ederler. Sonlu yaşamınızda çekeceğiniz sıkıntılar, sonsuz varlığınızın gerçekleşeceği Tanrı katında size sunulacak olan mükemmel ortamın garantisi olarak değerlendirilirler. Bu nedenle acılar ve sıkıntılar birer fırsat olarak kabul edilirken, dinsel bir amaçla kendini feda etmek, şehadet mertebesine ulaşmak anlamına geleceğinden kaçınılacak değil, özenilecek bir durum halini alır.

Her ne kadar, sonucu özenilecek bir durum olarak algılansa da, kendisini inancının askeri olarak tanımlayan herkesin, intihar komandosu olabilmesi söz konusu olamayacağından, başka faktörlerin de göz önünde bulundurulması gerekir. Zira hangi motivasyon ve inançla olursa olsun, sıradan bir insanın psikolojik sorunları olmaksızın bir intihar eylemine girişmesi çok kolay değildir. Bu nedenle intihar eylemcisinin inancını pekiştiren, onu besleyen kişisel travmalarının bulunması, genellemede bir ön koşul olarak kabul edilir.

İntihar komandolarının neredeyse hepsinin karşı tarafa (mücadele ettikleri gruba) kurban verdiği bir akrabasının ya da yakın arkadaşının olduğu görülmektedir.[22] Yani bir kan davasının varlığı ve intikam arayışı, intihar eylemcisini tetikleyen en

21 Walter Laqueur, Terrorism, Boston, Little Brown Company, 1977, s.7

22 H. Kushner, Suicide Bombers: Business as ususal. Studies in Conflict and Terrorism, No.19, 1996, ss. 329-338, aktaran Peter M.Forster, The Psychology of Terror-The Mind of the Terrorist
http://www.blue-oceans.com/education/terror_psych.html

önemli unsurlardan bir tanesidir. Zaten terörist eylemlerde hemen her zaman meşru öfkelerin izlerine rastlamak mümkündür.[23] İntihar eylemcileri, kendilerini feda etmek suretiyle karşı tarafa kendi acılarını hissettirme şansını yakaladıklarını ve kayıplarını eşitlediklerini düşünürler. Onlar incinmiş, acı çekmişlerdir. Ölüm ise acılarına son verip, onları görevlerini tamamlamış olmanın huzuruyla en son yolculuklarına uğurlamaktadır. Bu ölümle gelen yıkım, karşı tarafta derin acılar yaratacak ve bundan böyle keder, diğerlerine yoldaş olacaktır. Bu tarafta ise ebedi sükun sağlanmıştır.

Terör eylemcilerinin en tehlikelileri olarak kabul edilen intihar komandolarının bir başka önemli özelliği de, genellikle 16 ile 28 yaşları arasındaki gençlerden oluşmalarıdır. Genç, gözü pek ve deneyimsizdirler. İnançlarına ölümüne bağlı, mükemmeliyetçi ve devrimci olmaları ortak özellikleridir. Aralarında istisnalar olmakla birlikte çoğu fakir ve az eğitimli ailelerden gelmektedirler.[24] İdeolojik tabanlarının ise etnik ya da dini motiflerle süslü olması daha olağandır. Zira en güçlü ideolojiler bu şablonlara oturmakta ve eylem ile sonuçlar açısından bakıldığında daha rasyonel bir zemine yerleşmektedir.

İnsanın kendi kendisini ölüme mahkum etmesinin ve inanışı uğruna yaşama veda etmesinin kolayca açıklanabilir bir tavır olmadığı söylenebilir. Üstelik intihar eylemcisi açısından psikolojik bir travma ya da nefret ettiği, artık içerisinde bulunmak istemediği bir hayattan kaçış arzusu da bulunmaz. Tersine yaşama ölesiye bir bağlılık ve onu kendi inancına göre, kendisini feda ederek daha güzel kılma arayışı vardır. Ölüm bir kaçış ya da bir son olarak değil, bir açılış, bir başlangıç olarak tasarlanır. İntihar komandosu hayatla vedalaşırken, onun inandığı

23 Noam Chomsky, Tages Zeitung, 20 Eylül 2001, aktaran 21. Yüzyılla Gelenler, der. Özgür Orhangazi ve Cahide Sarı, İstanbul, Ütopya, 2002, s.256

24 A. Merari, "The Readiness to Kill and Die; Suicidal Terrorism in the Middle East", Origins of Terrorism: Psychologies, Ideologies, Theologies and States of Mind, W. Reich eds., Cambridge University Press, 1990, aktaran Peter M. Forster aynı website

değerler adına gerçek mücadele başlamaktadır. Georges Sorel'in çok çarpıcı ifadesi şöyle; "Gerçeklikler için değil fikirler için, bilinenler uğruna değil, inanılanlar uğruna ölünür... İnançlar söz konusu olduğunda, en önemli işareti ve en etkili kanıtı uğruna ölümdür."[25] Uğruna ölünebilecek bir davaya sahip olması ise, teröristin en büyük gücüdür.

İnsanın davası uğruna, kendi bedenini bir araç olarak kullanması ideolojik nitelikli terör eylemlerinde de görülmekle beraber farklı bir içerikte şekillenir. Burada intiharın amacı kamuoyunun sempatisini kazanma ve soruna dikkat çekme yönündedir. Açlık grevleri, kendini yakma gibi eylemler, intihar komandosunun eyleminden farklı olarak çevreye zarar verme ya da kendisini bir silah haline getirme amaçlı olmadığı gibi, yalnızca eylemcinin kendi bedeni üzerindeki bir tasarrufuna dayanır. Eylemci kimseyi yok etme, kan davası gütme ya da intikam alma gibi bir hedef gütmeyip, kendi bedeni üzerinden kamuoyuna ve siyasi otoritelere bir mesaj vermeyi amaçlar.

Cinsiyet açısından bir değerlendirme yapıldığında intihar eylemcilerinin yalnızca %15'inin kadın olduğu gözlenmektedir. Buna karşın kimi örgütlerin özellikle kadın militanları tercih ettiği de bilinir. Örneğin Sri Lanka'nın Kara Kaplanları'nın elinde sınırsız bir kadın intihar eylemcisi potansiyeli bulunduğu söylenmektedir. Kadın militanlar kararlı ve tereddütsüz birer eylemci olabildiğinden, çoğunlukla acımasızlıkta erkekleri de geride bırakabilmekte ve son derece tehlikeli bir potansiyel taşımaktadırlar. Nitekim "Önce kadınları vurun!" sloganı, bu tehlikenin bir uzantısı olarak yerleşmiş ilkelerden birisine işaret eder. Unutulmamalıdır ki, ölesiye inanmış bir kadın, gerçek bir nükleer bombadan daha tehlikeli olabilir(!).

Ölebilmek, daha doğrusu nasıl ve ne zaman öleceğine karar verebilmek kimilerine göre en büyük özgürlüktür. Montaigne'nin denemelerindeki en çarpıcı ifadeler bununla ilgilidir.

25 Aktaran Georges Sorel, age., s.56

"Derler ki, bilge yaşayabildiği kadar değil, yaşaması gerektiği kadar yaşar... Hayata giriş yolu bir tek, ama çıkış yolu yüzbinlercedir. Yaşamak için toprağımız olmayabilir, ama ölmek için toprak bulunur nasıl olsa... Hiçbir zaman korkulmayacak, çok kez aranacak bir limandır ölüm... Yaşamak kölelik olur, ölme özgürlüğümüz olmazsa."[26] İntihar eylemcisi de, bir anlamda köleliğine böyle bir son vermekte, ancak başkalarının yaşam özgürlüğünü elinden almaktan çekinmemektedir. Yaşama özgürlüğü ise, ölme özgürlüğünden daha değerli bir şey olsa gerek. Özgürlükler elbette değerlidir, ancak bir başkasınınkini elinden almadıkça.

İntihar eylemcilerinin yerleşmiş psikolojik sorunları ve derinlere giden travmaları olduğu iddiası çoğunlukla kabul görmekle birlikte, genel terörist tipolojisinde böyle bir kriter bulunmamaktadır. Kuşkusuz terörü bir mücadele stratejisi olarak benimsemek, yani terörist olmak çok kolay bir seçim değildir. *Hiç kimse akşam normal bir insan olarak uykuya dalıp, sabah* terörist olma kararını veremez. Travmalar, birikimler, olumsuz şartlar ve beklentiler en temel iteliyicilerdir. Ancak geniş bir toplumsal kabul gören teröristlerin deli ya da sapık olduklarına ilişkin kanaat, oldukça tartışmalıdır. Teröristler arasında ruhsal açıdan sorunlu tiplere pek rastlanmadığı gibi, klinik açıdan kişilik bozukluğuna sahip olarak nitelendirilebilecek olanları bulmak da son derece zordur. Kaldı ki, terör örgütlerinin psikolojik problemleri olan dengesiz kişilerle irtibat kurmadıkları, onları güvenilmez buldukları bilinir.

Örgüt üyesinin, yaptığı şeyin doğruluğuna sorgusuz inanan, liderine karşı itaatkâr, işbirliğine yatkın ve mücadeleci olması önemlidir. Buna karşın hayata bakışında çeşitli sapmaların olması da normal kabul edilir. Zira standart terörist, çok farklı psikolojileri bir arada yaşayan, duygusal gelgitleri olan birisidir. Sıradan ve hayatı normal gidişinde yaşayan insanlardan ki-

26 Montaigne, Denemeler, Çev. Sabahattin Eyüboğlu, İstanbul, Cem Yayınevi, 1983, ss.209-210

mi farklılıkları bulunduğu da açıktır. Terör uzmanlarına göre, olayların gereğinden fazla küçümsenmesi, yoğun hayal kırıklıkları, risk almaya yönelim, kendi doğruluğuna aşırı güven, hayalperestlik, sosyal izolasyon ve fark edilme arzusu, terörist tipolojisinin en genel nitelikleridir. Bu özelliklerin çeşitli derecelerdeki varlığı, teröristin başarısı üzerinde de önemli bir belirleyicidir. Örneğin risk almaktan korkan, kararsız ve güvensiz kişilerin ya da geniş bir aile çevresinde kuvvetli sosyal ilişkilere sahip olarak yaşayan ve kendisini mutlu, beklentileri karşılanmış olarak nitelendiren kişilerin terörist olma potansiyelinin düşük olduğu farz edilir. Genel nitelikleriyle sıradan bir terörist, sistemle barışık olmayan, ama o sistemin değerleriyle düşünen, yanlışları şiddet kullanarak düzeltme arayışında olan ve sistemin içerisinde yerleşik bir kimliktir. Oysa terörist örgütlerin liderleri ve kitle imha silahı kullanmayı hedefleyen sıradışı teröristler açısından aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Onlar farklı hedeflere ve kişilik yapılarına sahiptirler. En basit ifadesiyle "başka dünyanın insanlarıdırlar".

Eylem emrini veren ve örgütte karar verici konumunda olan kişiler, kişisel hedeflerinin yarı sıra, son derece ütopik senaryoların da sahibi olabilirler. Özellikle tarikat türü terör örgütlerinde bunu görmek çok kolaydır. Binyılcı, kıyamet günü bekleyen ve peygamber vasıflarına sahip olduğu iddiasında olan terör örgütü liderleri, akıl sağlıkları yerinde olmayan, derin ihtiraslara sahip çizgi film kahramanları gibi hareket etmektedirler. Onlar için, dünyayı ele geçirme, tüm insanlığa ceza verme, kıyamet gününün gelişini sağlama gibi amaçlar söz konusu olabilmektedir. Lider, örgütün efendisi kimliğini peygamber vasfı ile de donatarak, Tanrı'nın emirlerini yerine getirmekte olduğuna inandığında, son derece tehlikeli terörist tiplemeleri ortaya çıkmakta ve kitle imha silahlarının kullanımı gündeme gelmektedir.

Kitle imha silahlarının kullanılması emrini verebilecek bir liderin akıl sağlığının yerinde olma ihtimalinin bulunmadığı ortadadır. Bu kişilerin paranoid, paranoid-şizofrenik, şizofrenik,

pasif-saldırgan kişilik ya da sosyopat olmaları mümkündür. Ancak terörizm konusunda araştırmalarıyla tanınan Jessica Stern'e göre şizofrenikler ve sosyopatlar kitle imhasına dayalı bir eylem hayal etseler bile, bunu gerçekleştirmeleri oldukça güçtür. Zira her şeyden önce büyük çaplı bir kimyasal, biyolojik ya da radyolojik saldırı için gerek sosyopatlar, gerekse şizofrenikler grup çalışmasına elverişli değildirler.[27] Bu nedenle herhangi bir psikolojik bozukluğun varlığı değil, bazı spesifik problemlerin bulunması daha anlamlıdır. Ayrıca liderin zeka düzeyi de son derece önemlidir ve bu tür liderlerin normalin çok üzerinde IQ düzeylerine sahip oldukları bilinmektedir. Onlar sistemin bir parçası değil, sistemin potansiyel hakimi gibi, sisteme dışarısından bakarlar. Tıpkı nehrin akışının tersine yüzen somon balıklarını avlayan, iştahlı ayılar gibi örgüt üyelerini toparlar ve günü gelince kış uykusundan kalkmak üzere, güç depolarlar. Bekledikleri gün ise bellidir; -çoğunlukla- kıyamet ve yeniden diriliş!

İster ruhani ve dini esaslardan güç alsınlar, isterse gerçek yaşamın içerisinde varolan sorunlardan beslensinler, örgüt liderlerinin, örgütün genel politikasını ve uyulması zorunlu ahlâki değerlerini belirleyerek, bunlara uymayanı cezalandırma yetkisi tartışılamaz. Grubun içerisinde herhangi birisinin yapılan eylemi sorgulaması ya da "Neden masum insanları öldürüyoruz?" sorusunu sorması grubun birlik ve bütünlüğünü sekteye uğratacağından engellenmelidir.

Lider, örgütün tüm üyelerine, gruptan çıkışın tek yolunun, ölümle gerçekleşebileceği mesajını verebildiği ölçüde, gücünü ve otoritesini pekiştirir. Kaldı ki, bir kez grubun içerisine girilip, örgütün ideallerinin benimsetilmesi sürecine girildikten sonra, örgüt üyelerinin fikir değiştirmeleri de pek rastlanılan bir durum değildir. Bu nedenle kontr terör politikalarının en

27 Jessica Stern, The Ultimate Terrorists, Cambridge, Harvard University Press, 1999, s.77

önemli ilkelerinden bir tanesi de, örgütten çıkışın sağlanmasından ziyade, öncelikli olarak örgüte girişin engellenmesidir.

Bir kez örgütün içerisine girildikten sonra, bir şeye ait olma duygusu, büyük bir projenin parçası olma hayali, örgütün yeni üyesini sarıp sarmalar. Yalnızlık, yerini silah arkadaşları ile çevrelenmiş kocaman bir aileye bırakır. Örgüt üyesi artık tek başına sistemden hoşlanmayan bir adam değil, o sistemin kurallarını parçalayan, haksızlıklarla mücadele eden, düzenli bir ordunun parçası haline gelmiştir. Tüm zaafları, eksiklikleri örgüt içerisindeki dayanışma ile birlikte kapatılır. Toplum içerisinde kaybolan, silik, kimsenin tanımadığı, önemsemediği bir kişilik, yavaş yavaş sert, hedefe kilitlenmiş, saygı uyandıran, ürkülen bir insan modeline doğru evrilmeye başlar. O, artık özeldir ve yemekten, uyumaktan, diş fırçalamaktan daha anlamlı(!) bir şeyler yapabilme fırsatı eline geçmiştir. Öyleyse dünyayı değiştirmenin zamanıdır, bombalar yapılmalı, düşmanlar yakılmalıdır; kadın, erkek, çoluk çocuk demeden.

Teröristler göründüğü kadarıyla dünyayı yorumlamaya çalışan filozoflardan değil, değiştirmeye çalışan devrimcilerdendirler. Değişim şart olduğuna göre, bunun yapılabilmesi için şiddet kullanılması gerekse de, "vazife" yerine getirilmelidir. Teröristlere göre, onlar "aklar" ve "karaların" çok net görülemediği bir dünyada, akları gösterme misyonunu gütmektedirler. Diğerlerinin akları görememesi esasen şaşırtıcıdır, ancak göremeyenleri yola getirmek de onların görevidir. Bunun için türlü fedakârlıklara katlandıklarını düşünürler. Gri renklerle uğraşmaz, kendi doğrularının en ak, karşı tarafın doğrusunun ise en kara olduğuna sonsuz bir inanç beslerler. Bu sarsılmaz inanç tüm bedenlerini ve zihinsel faaliyetlerini esir aldığından, bir tür toplu histeri içerisine girerler. Örgüt aynı anda nefes alıp vermeye, birey, bir organizmanın parçası olarak yaşamaya başlar. Beyin, örgütün lideri olduğu için üyelerin fazlaca düşünmesine gerek olmaz. Onların yerine düşünen birisi vardır. Onlarsa beyinden diğer organlara giden komutlara, vücudumuzun diğer uzuvlarının

verdiği tepkileri vermekle yetinirler. Koş diyen bir beyine koşan bacaklar, sindir diyen beyine sindiren mide, öldür diyen beyine öldüren eller. Aksine bir durum hastalık belirtisi olurdu zaten.

Örgüte dışarıdan bakan birisine çok anlamsız ve akılsızca gelen birçok eylemin ve ritüelin, kimi zaman çok eğitimli, zeki kişilerce benimsenmesinin nedeni de, örgüt içerisindeki bu hiyerarşik ve yarı mistik yapılanmadır. Tarihteki en büyük matematik dehalarından Pisagor'un, kendi tarikatına mensup üyelere baklagilleri yasaklaması ya da beyaz horoza dokunmanın, ana yollarda dolaşmanın, yere düşeni kaldırmanın yanlış olduğunu kabul ettirmesi bizlere elbette komik geliyor. Oysa bugünden yaklaşık 2500 yıl önce yaşayan bu insanlar, üçgenlerde $a^2+b^2 = c^2$ formülünün mucidine, dörtlük esasına göre yapılmış hiçbir şeyin üstüne oturmayacak, ışığın yanında aynaya bakmayacak, yürek yemeyecek veya ekmeği koparmayacak kadar çok inanmışlardı. Tarihin en şaşırtıcı adamlarından birisi olan Pisagor, bir terör örgütü kurmasa da, tarikatı ve fikirleri ile dönemin en etkili kişilerinden birisi olmuştu. Garip fikirleri ve müritleri ile oluşturduğu sosyal çevre yüzünden Kroton'dan kovulup, güney İtalya'daki Metapontion'a gelene kadar da, kendi polisinde siyasi ağırlığını hissettirmişti.[28]

Aum Shrinkyo tarikatının lideri Shoko Asahara'nın, modern dönemin Pisagor'undan farkı, şiddetin meşruluğuna inanması ve kitle imha silahlarını kullanabilmeyi düşünmesidir. Müritlerine bakıldığında dünyanın en yetenekli mühendislerinin, bilgisayar uzmanlarının, biyologlarının ve doktorlarının, onun emirlerini kutsal ayetlermişçesine benimsedikleri görülür. Japonya'nın ya da İngiltere'nin güvenliğe ilişkin software yazılımlarını yapabilecek kadar usta bir yazılımcının, Asahara'nın her istediğini yapması nasıl açıklanabilir? Organizma her uzvuna düşünme yetisini verse idi, organik sistemin çalışması tabii ki mümkün olamazdı. "Birey düşünerek ve sorgulayarak varlığını kanıtlasa

28 Bertrand Russell, Batı Felsefesi Tarihi, İstanbul, Say Yayınları, 1983, s.39

da, örgüt üyesi düşünmeyerek ve itaat ederek kendi varlığından soyutlanır." Bu şekilde kimlik başka bir şablonun içerisinde oluşur ve bireyden, grubun bir parçası haline geçiş mümkün olabilir. Ortaya çıkan, teröristin yeni kimliğidir ve bir şeylere ait olma duygusunun yarattığı motivasyonla, şevkle benimsenir.

Grubun iç dinamiği, dışarıdan aldıkları etkilere bağlı olarak şekillenir. Karşı tarafın katılığı ve gücü, grubun dayanışma duygusunu ve bağlılığını kuvvetlendirdiği gibi, ideolojisini keskinleştirerek, eylem stratejisini daha da sertleştirir. Teröristler açısından alternatif çıkış bulunamaması halinde en tahrip edici süreçlerin başlaması mümkündür. En sert eylemler, genellikle finişe en yakın dönemlerde gerçekleştirilenlerdir.

Terörle mücadele giderek sertleşirken, "korku" yalnızca toplum için değil, örgüt açısından da en belirgin psikoloji halini alır. 11 Eylül sonrası, El Kaide militanlarının korkmadığını söylemek, çok hafif bir iddia olacaktır. Her şeyin bir bedeli vardır ve onlar da bunun farkındadırlar. Yalnızca eylemciler için değil, sempatizanlar açısından da durum aynıdır. Eylemden önce sahip oldukları hareket serbestisini, konforu ve özgürlüklerini sürdüremeyecekleri söylenebilir. Nitekim El Kaide üyeleri, daha önce de sabıkaları olmasına karşın, esasen bir tek eylem sonrasında, İslami fundementalizm taraftarı, gerici bir grup olmaktan, insanlık düşmanı, şiddet yanlısı terörist şeytanlar haline dönüşmüşlerdir.

Demokrasi ve insan hakları olguları, güvenliğin öncelikli olduğu bir düzende anlam ifade etmeyeceğinden, düşüncelerini özgürce ifade etmeleri, diledikleri gibi toplanmaları, giyinmeleri, iktisadi faaliyetler sürdürmeleri mümkün olamayacaktır. Hatta Guantanamo'daki gibi işkence görmeleri, hukuksuz yargılamalara maruz kalmaları çok muhtemeldir. Buna çok da fazla şaşırmamak gerekir. Zira mücadele eden taraf açısından bakıldığında, insanlığa ve hukuka saygı duymayan, o kavramlarla düşünmeyen insanlara karşı, hukuk ve saygı prensiplerini geçerli kılmanın gereği yoktur.

Öç alma duygusu ve nefret, öfkeyle birleştiği zaman, kuralların çiğnenmesi için en mükemmel zemini oluşturduğundan, eylemcilere ve sempatizanlarına karşı hiç de hukuki olamayan tepkiler gösterilmesi olağandır. Mücadele eden ekip elemanlarının teröriste karşı saldırgan tavırlar içerisine girmesi ve şiddet kullanması çok sık görülen bir durumdur. Hissi bir nedenle girişilmiş bu şiddet gösterisi, teröristin şiddet eyleminden farklıdır. Zira teröristin kullandığı şiddet araçsaldır, yani şiddet amaç doğrultusunda kullanılan bir araç durumundadır. Belirli bir öfkenin anlık tepkisi olarak değil, uzun dönemli birikimlerin siyasi ifadesi olarak kullanılır. Teröriste ve sempatizana karşı kullanılan şiddet ise, eğer bir tepki niteliğindeyse ve yapılanı cezalandırma amacını taşıyorsa, kendisinden öte bir içeriği bulunmaz. Buna karşın teröristlere karşı kullanılan şiddet, terörizm potansiyeli taşıyan muhalifleri korkutmak, caydırmak gibi bir üst amaca yönelik olarak ve belirli bir plan dahilinde yapılıyorsa, teorik düzeyde teröristin kullandığı şiddetin içeriği ile aynı kalıplarda değerlendirilebilir. Uygulanan şiddetin her iki yönlüsü de hukuki değildir. Bir kez uygulanmaya başladı mı, itaat-otorite ilişkisinin meşruiyet terazisi bozulur. Roma hukukunun en temel ilkelerinden birisi olan *vis legibus inimica*[29] ifadesi, her yönüyle geçerli hale gelir. Yasalar rafa kalkar, toplumsal sözleşme tek taraflı feshedilmiş sayılır.

Oysa ki yasaların işlemediği ortamlarda anarşi ve kaosun hakim olması kaçınılmazdır. Korku, düzensizliğin en belirgin ürünlerinden bir tanesidir. Teröristin de arzu ettiği sonuç budur. Otoritenin zayıflatılması, insanların geleceklerini görememesi, tedirginlik ve sisteme inançsızlık. Korkularımızla yarattığımız ve sınırladığımız yaşamımızın, aynı zamanda daha da fazla korkmamız için gerekli tüm şartları sağladığını fark etmek oldukça zordur. Aslında en çok korkulması gereken şey ise, korkularla dolu bir yaşamdır.

29 Şiddet yasaların düşmanıdır.

Eğer yaşanacaksa, öcülerle, korkularla dolu bir yaşamın ne anlamı olabilir? Bir amacı ve uğruna tüm korkularını yenebileceği bir inancı, bir hedefi bulunanlar, yaşamın gerçek anlamını keşfedebilenlerdir. Önemli olan uğruna bir yaşam feda edilebilecek olan inançların, öfkeyle nefretle beslenenlerden değil, sevgiyle hoşgörüyle güçlenenlerden olması. Hain kalplerin karanlığında beliren "kötü"nün değil, aklın parlak ışığında seçilen "iyi"nin egemen kılınması. Kazanmanın ön koşulu ise en az şiddete tapanlar kadar inançlı ve dirençli durabilmek. Yoksa onların yaşamlarının ardından mezar taşlarına *vixid,* yani "yaşadı"; inançsızların ölümlerinin ardındansa *morte,* yani "öldü" yazılması kaçınılmaz.

Kötü Haber İyidir...

Terör ve Medya

O sabah her şey yolunda giderken, gittikçe huzursuzlanmaya başlamıştı. Güneş yedi renkten ışıklarını saçıyor, tatlı bir meltem ile karışan ısısı, insanı rehavete sokuyordu. Siyasetteki monotonluk ve düzen bıktırıcı olmaya başlamıştı. Ne bakanların birbirleri hakkında ileri geri konuştuğu, ne de muhalefetin sesini yeterince yükselttiği uzun süredir duyulmuyordu. Ekonomi ile ilgili haberlerse her gün birbirinin aynısıydı. Devletler birbirleriyle savaşmıyor, Ortadoğu kaynamıyordu. Sanatçıların bile skandal çıkartmaya niyetleri yoktu. Kısaca sinir bozucu bir sessizlik ve durgunluk vardı. Doğal afetler bile sanki ona cephe almıştı. Ne deprem, ne sel, ne sis. Bir iki asparagasın dışında medyadaki hareket sıfıra inmişti. Ratingler yerlerde sürünüyordu. Ta ki...

"Müdürüm, teröristler büyük bir yangın bombası atmışlar. Alışveriş merkezi dumanlar içerisinde." anonsu gelene kadar. Tanrı'ya şükür! Her şey yoluna girmişti. Haber merkezi inanılmaz bir telaş ve hevesle koşuşturmaya başlamıştı. Haftalarca süren bir açlığın ardından muhteşem bir sofraya oturmanın heyecanıyla hepsinin dizleri titriyordu. Müdür yüksek sesle emirler yağdırıyor, gelen görüntüler hemen ekrana yansıtılıyordu.

Dumanların içerisinde insanlar, yanan vücutlar, çığlıklar, kendilerini onbeşinci kattan aşağıya bırakan çaresiz kurbanlar. Dehşet ekranlardan evlerin içerisine taşıyordu. ABD'de, İran'da, Fransa'da herkes büyülenmişçesine görüntülere kapılmış olanları izliyordu. Alevlerin sıcaklığı, fiber optik kablolardan dünyanın dört bir yanına sıçramıştı.

Haber müdürü, güneşin önüne perdesini çeken gri dumanlara şükranla baktıktan sonra hafifçe gülümsemesini önleyemedi. O, puslu havaları seviyordu. Ne yapsın! Doktorlar da hastalıklarla savaşmalarına karşın, hastalıkların olmadığı bir dünyayı düşlemezlerdi herhalde. Terörden de, teröristten de nefret ediyordu aslında, ama bir yandan da şu durgun günlerde eylemin ilaç gibi geldiğini kendisine itiraf etmeliydi. Görüntüleri günlerce tekrar tekrar kullanacak, en az bir haftalık haber ihtiyacını buradan karşılayabilecekti. İzleyicilerin bu görüntüleri defalarca izlemesinin ne gibi sosyal ve psikolojik sonuçları olacağı ile fazlaca ilgilenmiyordu. Ama çocuğunun bu görüntülerden etkilenmesini elbette istemezdi. Hemen rehabilite edici haberleri de hazırlaması gerektiğini fark etti. Reyting rakamları muhteşemdi. Gerçi diğer haber kanalları da coşmuştu ama, en vahşi görüntüleri kendi kanalı verdiği için halk onu ödüllendirmişti. Kan ve gözyaşı ister istemez en yüksek primi sağlıyordu. O da, bunu bilecek kadar akıllıydı.

Teröriste gelince, eyleminin olağanüstü bir ses getirmesinden fazlasıyla memnundu. Defalarca gösterilen yangın görüntüleri eylemin etkisini kendisinin de beklemediği kadar büyütmüştü. "Birkaç molotof kokteyli ile..." diye düşündü, "Neredeyse, Eyfel kulesini çökertmiş kadar olduk." Medyanın muhteşem gücü sayesinde çok küçük olarak kabul edilecek eylemler bile, büyük ses getirir olmuştu. Kendisini şanslı hissetti. 19. yüzyıl teröristlerinin ancak Çar'a suikast düzenleyince bu kadar başarılı olabildiğini hatırladı. 21. yüzyıl onun çağı olacaktı. O da puslu havayı severdi. Özellikle müdürün kanalını

çok beğenmişti. Orada yayınlanan görüntüler, ona gücünü hissettirmiş, kibirle dolmuş ve kendisini ölüm Tanrısı olarak görmeye başlamıştı. Güneşin önünü kesen dumanlara hafifçe gülümseyerek bakmayı ihmal etmedi. Şu müdüre bir teşekkür emaili çekse nasıl olurdu acaba?

Haber müdürünün tepkilerinin olayın tamamen dışında bir kişi olmasına karşın, sıradan birinden farklı olması çok doğal. Zira teröristle medya birbirinden ayrılmaz, yapışık bir yaşam biçiminin iki tarafı olarak varlıklarını sürdürmekteler. Karşılıklı olarak birbirini besleyen bu ikili ilişki, bir yandan teröristlere kendilerini ve taleplerini ifade ederek, popülerleşebilecekleri fırsatlar sağlamakta, diğer yandan da medyanın haber açlığını giderebilecek kaynakları üretmekte. Reklam yapmaya hakkı olmayan, kürsüde konuşamayan tüm muhalif hareketler, medya aracılığıyla bir reklam saati kazanma yarışına girmekte.[30] Üstelik bedava!

Eylemlerin yapılış biçimleri, yapılış zamanları, eyleme muhatap olacak kişilerin seçimi özenle yapılırken, terör de kaçınılmaz bir biçimde medya merkezli olarak şekillenmekte. Amaç, terör uzmanı Brian Jenkins'in ifadesiyle, "Çok kişiyi öldürmek değil, çok fazla kişiye seyrettirmek[31] ve korkutmak olunca, medya da teröristin en önemli silahı halini almakta." Öyleyse o silahın susturulması, ya da tıpkı bir bumerang gibi onu kullanana geri döndürülmesi gerekiyor.

Susturmak duygusal tepkiler veren, otoriter sistemlerin tercihi; silahı geri teptirmek ise rasyonel tepkiler veren, demokratik sistemlerin yöntemi. Susturmak varolan bir silahın ortadan kaldırılması, bir başka deyişle karşı tarafın elindeki artı "bir"in yok edilmesi anlamına geliyor. Eylem yapılıyor ve kimsenin haberi

30 Erhan Yarar, "Medya-terör; Bir Kavram Savaşı, Strateji, No.2, 1995, ss.194-195

31 Brian Jenkins, "International Terrorism: A New Mode of Conflict." David Carlton and Carolo Schaerf, eds., International Terrorism and World Security, London, Croom Helm, 1975, s.15

olmuyor. Haberin iletilmesi engelleniyor ve sıfır toplamlı oyunda her iki taraf da sıfıra sıfır eşitlenerek, eylem yok sayılıyor. "Uluslararası terörizmin yalnızca üçte birinin medya tarafından duyuruluyor" [32] olmasının ardında yatan gerçek de bu. Terörle mücadele anlamında teröristin, eylemini seyircilere aktaramaması, oyun performansını ortadan kaldırıyor. Muhteşem bir drama bile boş koltuklara oynandığında bir anlam ifade etmiyor.

Silahın geri teptirilmesi, yani medyanın teröristin istediği amacın tersine kullanılarak haberin, teröristin hiç de arzulamadığı bir biçimde şekillendirilmesi ise, eşitliği mücadele eden taraf yerine bozuyor. Yani karşı tarafın elindeki silah sizin elinize geçmiş oluyor ve bu da, sıfıra karşı "bir" öndesiniz anlamını taşıyor. Bunun çeşitli yöntemleri var elbette. Örneğin teröristin eylemi, esasen bir alışveriş merkezindeki, bol paralı insanlara yönelik olarak planlanmış olmasına rağmen, medya o alışveriş merkezinde görev yaparken hayatını kaybeden zavallı temizlikçi figürünü ön plana çıkartıyor. "Kapitalizme karşı savaş ve daha eşit, daha güzel yarınlar!" adına slogan atan, eylem yapan teröristlere karşı, yarınlarını kaybetmiş çocuklar gündeme getiriliyor. Ya da terörist, etnik sebeplerle eylem yapıyor, medya ise onu dinsel nitelikli global terörizmin içerisine oturtuyor ve etnik taleplerden hiç bahsetmiyor. Tıpkı araba lastiğini tanıtmaya çalışan bir reklam filminde, karayollarında kullanılan asfaltın kalitesinin anlatılması gibi. Araba frene basınca duruyor, ama lastiğin yolu iyi tutması konusunda esas neden asla tekerlek değil, yolların kalitesi gibi sunuluyor.

Medyanın, terörizmi haber haline getirirken kullanabileceği yön değiştirici yöntemler arasında, terörist eylemin arkasındaki grubun bilinçli olarak yanlış yansıtılması da bulunmakta. Düşünün! Dinsel amaçlı bir terör örgütü üyesi olarak bir eylem yapıyor ve inanıyorsunuz ki, sizinle aynı inancı paylaşan

32 Gabriel Weimann and Hans-Bernd Brosius, "The Newsworthiness of International Terrorism", Communications Research, Vol.18, No.3, 1991, s.340

insanlar, sizi benimseyecek ve şeytana karşı mücadelenizi destekleyecek. Ama bir bakıyorsunuz, Avrupa'da gerçekleştirdiğiniz bir saldırıyı Japonya'daki Aum tarikatı, Amerika'daki Yükselen Güneş Grubu, Alman RAF veya Çeçen gruplar üstlenivermiş. Medya ise, olayı sizin gerçekleştirmiş olmanıza ve tüm iletişim kanallarını arayarak eylemi üstlenmenize rağmen, sorumluluğu başka bir gruba yüklemeye çalışıyor. Ne yaparsanız yapın, ürününüzü sahiplenemiyorsunuz. Bu acayip düzenin iletişim kanalları, eyleminize ağız tadıyla sahip olmanızı engelliyor, hatta sizin çocuğunuza başka veli bulmaktan kaçınmıyor. Kendinizi yaksanız, birileri çıkıp "Kuzey denizindeki balina avcılığını protesto için yaptı." diyebilir. Kısaca ne ürettiğiniz değil, ne pazarladığınız anlamlı artık. Eyleminizi pazarlayamadığınız zaman elinizde patlaması çok mümkün. Bu nedenle medya bağlantıları ve tüm iletişim kanallarının istediğiniz doğrultuda yönlendirilmesi hayati önem taşıyor.

Medyanın en fazla reklam saatini sağlayacak biçimde kullanımı, terörist açısından özel stratejiler geliştirme zorunluluğunu ortaya çıkartıyor. Eylem günleri, saatleri incelikle planlanırken, en medyatik günler tespit ediliyor. Günler, saatler, mekanlar, kurbanlar, hepsinin medya referanslı bir anlamı var. Örneğin Kızıl Tugaylar örgütü, gazetelerin en çok sattığı günlerin perşembe ve pazar olduğunu hesaplayarak, çarşamba ve cumartesi günleri eylem yapmayı tercih etmiş, haberlere girebilmek içinse prime time'ı kovalamıştı. Bu şekilde daha fazla insanın konudan haberdar olması mümkün olabilecekti. 1995 yılında gerçekleştirdiği eylemle terörizm literatürüne giren Oklahoma bombacısı Timothy Mc Veigh de, Alfred Murrah binasını seçme nedenini şöyle açıklamıştı: "Çevresinde iyi fotoğraflar çekebilmek ve kameraları yerleştirebilmek için yeterli alan vardı." Mc Veigh yalnızca eylemi planlamamış, aynı zamanda onu tüketiciye ulaştırırken en mükemmel ambalajın nasıl yapılabileceğine de karar vermişti. Kara Eylül grubu 1972'deki İsrailli

sporcuları rehin alma eylemini, neden Olimpiyatlara sakladı, dersiniz. Tüm dünyanın gözü, kulağı ve kameraları Münih'te bulunduğu için olmasın! Eyleminizi yapıyorsunuz ve zaten tüm dünya medyası orada hazır bulunduğundan, milyarlarca insana naklen izletiyorsunuz. Stratejik planlamanın zirve noktası bu olsa gerek.

Terör örgütü açısından gerçekleştirdiği eylemlerin nedenlerini ve iddialarını aktarabileceği bir kanala sahip olması, özellikle izleyici potansiyeli varsa, kuşkusuz çok kolaylaştırıcı bir faktör. 11 Eylül sonrasında El Cezire televizyonunun, El Kaide'nin açıklamalarını yayınlayarak ne kadar ciddi bir misyon yüklendiği görülmüştü. Olay sonrasında örgütün ve Usame bin Ladin'in fikirleri ve hareketin toplumsal tabanı hakkındaki bilgi dağarcığımız, alternatif merkezlerden akan haberlerle gelişti. Haber kanallarının kontrolünün veya en azından daha verimli kullanılabilmesinin ne kadar önemli olduğu Amerikan yönetimi tarafından da bilinmekteydi. Bu çerçevede gerek Araplara, gerekse Arap olmayan Müslüman halklara ulaşabilmek ve kamuoyu oluşturabilmek adına, Colin Powell, Condolezza Rice, Donald Rumsfeld gibi dış politika yapımında en üst düzey yetkililerin El Cezire'ye ve diğer Müslüman ülke televizyonlarına açıklamalar yapmaktan kaçınmadığı görüldü. Hatta eski Suriye büyükelçisi Christopher Ross, El Cezire televizyonunda yapılan röportajda ABD'nin görüşlerini Arapça aktarmayı tercih etti. ABD yönetimi ani bir kararla 2002 Mart'ında yeni bir girişimde daha bulunarak, Arapça Radyo İstasyonu Sawa'yı kurdu.[33] İkinci Dünya Savaşı sırasında, Amerika'nın Sesi Radyosu'nun kurulmasından bu yana hayata geçirilen en ciddi girişimlerden bir tanesi olan bu istasyon, özellikle gençleri hedef alacak biçimde, ABD'nin en iyi radyo kanallarının formatında hazırlandı. Arapça, herkesi şaşırtan bir hızla kısa sürede en popüler yayın dillerinden birisi haline geldi(!).

33 http://www.terrorismanswers.com/responses/diplomacy2.html

Kolombiyalı FARC militanları da eylemlerini yayınlayabilmek için kendi kanallarını kurmayı tercih etmişlerdi. Eylemin bir şekilde kamoyuna duyurulması her şeyden önemli olduğu için, teröristler açısından bu konuya da özel yatırım yapılması gerekliliği aşikârdı. Mantık belliydi. "Ya varolan kanalları kullanırsınız, ya da engelleniyorsanız kendi iletişim kanallarınızı yaratırsınız." Kaldı ki, iletişim kanallarının yalnızca radyo ve televizyondan ibaret olmadığı da bilinmekte. Artık post-endüstriyel toplumun, "post olmaya yakın pre-sanal" âleminde yaşıyoruz. Bu nedenle de yeni iletişim yöntemleri mutlaka el altında olmalı.

İletişim alanında son dönemlerdeki en önemli gelişmelerden bir tanesi de, hemen her grubun kendi web sitelerini kurmaları. Üst denetimi çok sınırlı bir iletişim kanalı olarak gelişen internet aracılığıyla örgütlerin, gerçekleştirdikleri eylemlerin tüm ayrıntılarını aktarmaları mümkün. Bu şekilde iddialarını dünyanın dört bir yanındaki internet kullanıcılarıyla paylaşarak, kendilerini, en kendi istedikleri gibi anlatabilme imkanına kavuşuyorlar. Üstelik hiç aracı kullanmadan, direkt ağın ucundaki kişiye ulaşarak.

İnternet kullanıcılarının dünya sathında giderek daha karmaşık, ama daha hızlı hale gelen bilgi edinme süreçlerine kanalize olmaları, özellikle yazılı medya açısından ciddi sıkıntılar yaratabilecek gibi görünüyor. Zira haber, internet ortamında, dakikalar içerisinde ağa girerken, gazetelerin yayın hızlarının 24 saat içerisinde dönmesi, bir hız çağı olarak nitelendirilen 21. yüzyıl şartlarıyla uyuşmuyor. Radyo, televizyon, internet gibi naklen yayın yapabilme ve yorumları anında okuyucuya aktarabilme yeteneğine sahip bu iletişim araçlarının karşısında yazılı basın, işlevsel olarak zayıflamış görünüyor. Matbaalar alışkanlıklarla dönüyor, ancak bir yandan da bergamut kokulu çay ya da taze kahve eşliğinde gazete okuma keyfimiz yavaş yavaş tarihe gömülüyor. Artık gazetelerimizi de internetten takip ediyoruz. Haber, odamızda, işyerimizde her an karşımızda.

Aynı web sitesi içerisinde onlarca farklı yorumu bir arada bulmak mümkün. Arama motorlarından birine girip, "terörizmi ara" komutunu verdiğinizde teröristler kategorisinde Usame Bin Ladin'i ya da Remzi Yusuf'u bulabildiğimiz gibi, Putin'i veya George Bush'u da görebilirsiniz. Herkesin teröristi aynı sayfada alt alta dizili duruyorlar. Size yakın gelen, mantıklı bulduğunuz bilgi hangisi ise alınız. Bilgi, burada bedava!

İnternetin üst kontrollerden görece bağımsız olması da, yazılı basına karşı sahip olduğu önemli bir üstünlük. Ancak henüz ciddi bir kısıtlama veya müdahale söz konusu olmasa da, dünya üzerindeki tüm iletişim ağlarının kontrol edildiği de biliniyor.

ABD, İngiltere, Kanada, Avustralya ve Yeni Zellanda hükümetlerinin 1948 yılında yaptığı, gizli UKUSA anlaşması, 50 yıl öncesinde bile bilginin denetlenmesinin ne kadar önemsendiğini gösteriyor. Bu anlaşmayla kurulan ve kod adı ECHELON olan global istihbarat girişimi, dünya üzerindeki tüm telefon, fax, telex ve e-mail mesajlarını denetleyebiliyor. Sistemin işletilmesi özellikle son dönemde ciddi bir önem kazanmış durumda. İçerisinde belirli kelimelerin geçtiği her mesaj ayıklanıyor. Ses tanıma sistemleri kullanılıyor ve potansiyel(!) teröristlerin birbirlerine geçtiği mesajlar, yaptıkları konuşmalar hemen tesbit edilebiliyor. Kısaca, birileri bizi gözetliyor. Gözetliyor, ancak henüz müdahale etmiyor, zira bu şekilde iz sürmek kolaylaşıyor, sistem kontrol altında tutuluyor. Özgür bırakıldığımız kafeslerimizde, temel haklarımıza saygı duyulduğunu ve serbestçe haberleşme özgürlüğümüzün korunduğunu düşünüyoruz. Birileri ise haberleşme özgürlüğümüzden daha fazla korunması gereken başka özgürlüklerimizin olduğunu düşündüğünden, bizlere güvenli bir yaşam sağlamak adına bizi dinliyor. Saklımız gizlimiz yok zaten. Ne de olsa iyi vatandaşların saklanacak sırları bulunmaz. Kötülerse bir şekilde saklamayı başarıyor. Aksi halde 11 Eylül saldırısı fark edilmez miydi, dersiniz?

İnternet sistemlerinin hızlı, pratik ve en az müdahale edilen iletişim kanalları olması, dünyanın dört bir tarafına yayılmış

küçük çaplı terör örgütlerini, yüzmilyonlarca internet kullanıcısını, en üst düzey siyasi yetkilileri, askerleri, bürokratları aynı masanın etrafına oturtmayı başarabiliyor. Kartlar ve şanslar eşitlenmiş durumda. Küçücük bir grup bile iyi hazırlanmış bir web sayfası ve güzel ifade edilmiş siyasal taleplerle onbinlerce sempatizana kavuşabiliyor. Normal şartlar altında nefret etmeniz gereken bir terör örgütünün web sayfasındaki dramatik ifadeler, sosyal talepler ve insani haykırış, sizi kolayca gözyaşlarınızı tutamaz hale getirebiliyor. Bu nedenle de terör örgütlerinin medyayı kullanma konusundaki ilgileri, devlet otoriteleri tarafından dikkatle izleniyor.

Terörizme karşı mücadele konusunda son derece deneyimli olan İngiltere'de, Margareth Thatcher başbakanlığındaki hükümet, IRA ile ilgili haber ve yazılar konusunda medyaya kısıtlama getirirken, teröristlerin oksijenlerini kestiklerini iddia etmiş ve bir anlamda medya olmadan teröristlerin yaşayamayacağını öngörmüştü. Zira kimi terör uzmanlarının iddiasına göre "Medya istemese bile, genellikle güvenliği göz ardı edip, teröristlerin imajlarını göz alıcı hale getirerek ve hatta romantikleştirerek, onlara inanılmaz bir reklam sağlamaktaydı." [34] Bu nedenle de reklam saatlerinin ellerinden alınması, teröristlerin ciddi anlamda etkinlik kaybetmesi anlamına gelecekti. Dünyanın en özgürlükçü olduğu iddiasındaki toplumlarından birinde, medyaya uygulanan bu sansürün mantığı, güvenliğin sağlanması ve teröristlerin işlevsiz kılınmasıydı.

Bu önlemin ne kadar fayda sağladığı tartışmalı olsa da, alınan kararlar medya mensupları ile güvenlik güçlerini karşı karşıya getirmeyi başarmıştı. Dünyanın en ünlü terör uzmanlarından Paul Wilkinson'a göre medya ile güvenlik birimlerinin hedefleri zaten temelden çatışan amaçlara sahip bulunmakta. Zira ona göre medya profesyonelleri drama, duygusallık ve şiddet eylemleri ile seyirciyi eğlendirerek, haberlerde birinci olmanın

34 Paul Wilkinson, "The Lessons of Lockerbie", Conflict Studies, Research Institute for the Study of Conflict and Terrorism, 1989, ss.21-22

açgözlülüğü içindeler. Buna karşın güvenlik yetkilileri ise halkı korumak, hukukun uygulanmasını sağlamak, suçluları yakalayarak adalete teslim edilmelerini sağlamak gibi kaygılarla hareket etmekteler.[35] Bu nedenle de gerek siyasi otoritelerin, gerekse güvenlik kurumlarının medya üzerinde denetim uygulanmasını istemesi ve yasaklamalar getirmeye çalışması sıkça görülen eğilimler. Dünyanın her yerinde de bu böyle.

Medyanın kontrolü ve yönlendirilmesi gerek teröristler, gerekse güvenlik güçleri açısından öncelikli hedef. Güvenlikçilerin bakış açısıyla medya, terörizme ilişkin haberler yapmak ve onları kitlelere tanıtmak yoluyla terörizmi meşrulaştırdığından, bulaşıcı bir etkiye sahip.[36] Terörizmin tamamlayıcı parçası olarak işlev görüyor ve terörizme destek olan ana unsurlardan birisi olarak kabul ediliyorlar.[37] Bu nedenle de terörizme karşı bir mücadele, ister istemez medyayla karşı karşıya gelmeyi gerektiriyor.

Medya ise, terörizm haberleri olmadığı takdirde en fazla haber niteliği taşıyan, en ilgi çekici konulardan birinden yoksun kalıyor. Terörizmin haber olarak kullanılmaması, medya profesyonelleri açısından aç karnına oturulan bir sofrada, en sevilen yiyecekleri reddedip, yalnızca kuru ekmekle yetinmek anlamını taşıyor. Ya birileri sizin elinize vurup "Sakın o kızarmış tavuğa elini sürme, sana çok zararlı!" diyecek, ya da sorumluluklarınız ağır basacak ve nefsinizi kontrol ederek "Bu tavuğu yememin çeşitli olumsuz sonuçları olabilir, ekmek yeterli!" diye düşüneceksiniz. İkinci yöntemde, kendinizi kontrol edebildiğiniz ölçüde, en azından teorik düzeyde, kimsenin sizin elinize vurma ihtimali kalmayacaktır. Gerçi bazıları ekmeği bile yemenizi istemeyebilir ama o, konumuzun dışında!

Medyanın haberleri iletme sorumluluğu ile toplumsal güvenliğin zedelenmemesine ilişkin yükümlülükleri çatıştıkça,

35 age., ss. 21-22

36 Aktaran Philip Schlesinger, Medya, Devlet ve Ulus, Çev. Mehmet Küçük, Istanbul, Ayrıntı Yayınları, 1994, s.61

37 David Long, The Anatomy of Terrorism, New York, The Free Press, 1990, s.105

denetleyici yasaların, özgürleştirici yasalara ağır basması kaçınılmaz hale geliyor. Denetleyici yasalar aracılığıyla haber akışı kontrol edilip, her şeyden önemlisi şekillendirildikçe, birçokları tarafından asalak bir ortak yaşam düzeneği olarak tarif edilen, terör ile medya arasındaki ilişkinin sekteye uğrayacağı varsayılıyor. Aradaki ilişki kesildikçe, "Taraflar birbirlerini besleyemez hale gelecek ve susuz kalan bir fidan gibi kuruyacaktır." diye düşünülüyor. Çok da mantıksız görünmeyen bu iddiayı sahiplenen güvenlik güçlerinin tercihi de, prensipte denetleyici yasaların kullanılması yönünde. Gelen haberler elekten geçirilirken, bazıları topluma aktarılıyor, bazılarıysa sansüre takılıyor. Haber alma özgürlüğü ise, bir başka bahara dek unutulmaya mahkum, terk ediliveriyor.

Esasen resmi otoritelerin önlemleri "haber alma özgürlüğüne" değil, "haber verme özgürlüğüne" yönelik bir tutum olduğundan, tarifi yapılmamış özgürlükler kategorisine dahil oluyor. Müdahale, haberin toplum tarafından alınması aşamasında değil, topluma verilmesi aşamasında yapılıyor. İsteyenin verilen tüm haberleri alma imkanı var elbette! Verilemeyenler ise toplumun değil, medyanın sorunu! Bu tür bir algılamanın varlığının en demokratik sistemlerde bile söz konusu olması ironik bir durum. Ama bir gerçek. Haberler mutlak surette denetime tabi tutulur. Gerekirse toplum için, topluma rağmen!

Haber ne kadar denetlenirse denetlensin, kimi zaman kitlelere ulaştırılmasının ve sonuçta toplumsal travmalara yol açmasının önüne geçmek mümkün olmaz. İlginç olan, aktarılan görüntüler, ne kadar korkutucu, ürpertici ve psikolojik olarak yıkıcı olursa, o kadar çok izlenmesidir. Haber değeri taşıyan bir olayı izlemeye direnmek, gerçekten son derece zordur. Bu, insanın yapısının kaynaklanır. Acı çekilir, korkulur, ruhen çökülür ama; yine de aynı şey defalarca izlenir. Bir aksiyon filmini seyretmenin heyecanı ile, sahneler ezberlenir. Ancak gösteri elbette bedelsiz değildir. Yapılan araştırmalar, özellikle çocukların bu tür görüntülere muhatap olmaları halinde

"travma sonrası stres bozukluğu" çektiğini ve psikolojik yardıma ihtiyaç duyduklarını belirtmekteler. Her ne kadar doğdukları andan itibaren izledikleri çizgi filmler vasıtasıyla şiddet dolu bir dünya ile bütünleşseler de, çizgi kahramanların gerçeğe dönüşmesi çok da kolay hazmedilemiyor gibi. Güvensizlik duygusu, gereksiz korkular, somutlaşmış öcüler, küçücük dünyalarını kuşatıveriyor. Bu nedenle medyanın ve haber akışının denetlenmesi, bir sosyal güvenlik sorunu olarak da algılanıyor.

Güvenlik merkezli bakanlar açısından, elekten geçirilen görüntülerden sonra, izleyicinin gerçekleşen eyleme sempati ile değil, nefretle yaklaşması birincil hedef. Eylem sonrası ortaya çıkabilecek dehşet ve korku ise belirli bir düzeyde tutulmaya çalışılıyor. Ne siyasi otoriteleri acz içinde kalmakla suçlayarak kendi güvenliğini, kendi başına sağlama arayışına yol açacak bir gerilim, ne de herkesin evlerine kapanmasına ve umutsuzluğa neden olacak bir karamsarlık oluşmalı. Bu da çoğunlukla izlettirilen dehşetin dozunun, meşru devlet otoritelerisinin ilgili kurumları vasıtasıyla ayarlanmasını gerektiriyor. Eylem yapıldıktan sonra izleyicilere, aktarılması gerektiği kadar, uygun şekilde aktarılmalı ve sonrasında gelişen olaylarsa amaca uygun olmalıdır. Kaos, korku ve kendi yaşamını, varlığını birilerine emanet ederek, resmi otoriteye tam itaat. Yaşasın kral!

Savaş ortamlarında medya nasıl denetleniyorsa, terör eylemi sonrasında da aynı ilkeler geçerli. Post modern savaş açısından, enformasyonun önemi savaş alanıyla sınırlı kalmadığından, gerek ülke içerisinde, gerekse uluslararası alanda bilgi akışının kontrolü, savaşın sürdürülebilmesi açısından en önemli koşul. Körfez savaşına ilişkin haberlerin nasıl denetlendiğini anlatan Albay Darryl Henderson denetim mekanizmasını şu ifadelerle aktarıyor; "Haberlere erişilmesini kısıtlayarak, bu haberleri tek bir örnek olarak sunarak ve haberlerin günler, haftalar geçtikten sonra kontrollü bir biçimde sızmasını sağlayarak haber akışı kontrol edilir. İyi haberler hemen piyasaya sürülür

ve hatta kötüleri dengelemek için bazıları uydurulur."[38] İster savaş ortamında, isterse barış döneminde karşı karşıya kalınan bir terör eyleminde olsun, yöneticilerin tavırları aynıdır. "Haber kontrol edilmeden serbestçe dolaşımına izin verilemeyecek kadar tehlikeli bir şeydir." Şarbon tercih edilir!

11 Eylül eylemi ve sonrasındaki yansımalar, medyanın ne kadar profesyonelce yönlendirilebileceğinin en mükemmel örneklerinden birini oluşturmuştu. Tüm dünyaya naklen yayınlanan görüntüler içerik açısından olduğu kadar estetik anlamda da gerçekten çok özeldi. İki dev gökdelen, gücü ve hegemonyayı temsil edercesine gökyüzünü de kavrayacak bir heybetle yükselirken, aniden ortaya çıkan iki asi motorlu kuş, alevler içerisinde binalara dalıyordu. Göğün berrak mavisi kızıla dönüşürken, gri duman bulutları, yeni dünyalı firavunun piramitlerini bir sis perdesiyle kaplıyordu. Binaların çöküşü ise başlı başına bir fenomendi. İsteseniz de, istemeseniz de televizyonlarınızın başından kalkamayacağınız bir seyir harikası! Enkazın altında binlerce beden olduğunu düşündüğünüzde sırtınıza yapışan ürperti, kısa sürede dehşete dönüşecekti kuşkusuz. Sonradan birkaç yürekli kameramanın binanın içerisinden aldığı görüntülerde ise, hayata son kez bakan insanların, birkaç dakika sonra neler olacağının farkında olmaksızın binadan çıkmak için beklerkenki halleri vardı. Herkes kendisini dışarıya atmaya çalışırken, itfaiyeciler ise kaderlerine doğru, üst katlara çıkmaya çalışıyorlardı. New York itfaiye teşkilatından 343 itfaiyeci, binanın çelik konstrüksiyonunu bile eriten o cehennem sıcağında kavruldu. 6 yıl 8 ayda inşa edilen ve 1 saat 42 dakika içinde çöken binanın enkazının bulunduğu yere "ground zero" adı verildi. Manhattan'ın meşhur siluetinin yerini, laser ışıklar yardımıyla gökyüzüne çizilen Dünya Ticaret Merkezi figürü alırken, bölge New York'un en önemli turistik mekanlarından

38 Chris Hables Gray, Post Modern Savaş; Yeni Çatışma Politikası, Çev. Derya Kömürcü, Istanbul, Alfa, 1997, s.53

birisi haline getirildi. Dünyanın dört bir yanından gelen insanlar, enkazın önünde hatıra fotoğrafları çektirdiler, üzerlerinde dünya ticaret merkezinin eski görüntüsü bulunan baskılı tişörtlerden, fincanlardan, anahtarlıklardan aldılar.

Hiç ceset görmedik; kopuk kol, ezik bacak ya da kan yoktu görüntülerde. Aczi, beceriksizliği, otoritesizliği fark edemedik. Kendini yerden yere atan, isyan eden insanlar değil, vakur ve kararlı bireyler vardı cenazelerde. Kederlerini ifade eden şarkılar ve dualarla uğurladılar sevdiklerini. Görebildiklerimiz, görmemize izin verilenler, yalnızca bunlardı. ABD yönetiminin nasıl bir çaresizlik içinde kaldığını anlatan görüntüler, telaş içerisinde koşuşturan görevliler, parça parça toplanan cesetler sanki kutsal emanetlermişçesine gizlendi. Kralın çıplak olduğu fark edilmesin diye kamuflaj yapıldı. Titrek kral ise, sarayından çıktığında, cesur yürek William Wallace'a dönüşmüştü. Demir yumruk önce Afganistan'a indi. Sonrasında ise, pek muhtemeldir ki Irak'a inecek.

Hiç kimse Afganistan'da hayatını kaybeden binlerce kurbanın görüntülerini de izleyemedi. Açlıktan perişan hallerini, bombalarla yıkılmış evlerini, umutsuzca bakan gözlerini göremedi. Medya görmemiz gerekenleri yansıttı sadece. Bir iki görüntü, yasak savarcasına, nispeten daha az denetlenen yerel kanallardan aktarıldı. Hep birlikte El Kaide'nin, ABD merkezli Batı hegemonyasına ve ABD'nin de terörizme karşı verdiği savaşı izledik, binlerce masum kurbanın üzerinden. Belki de her gerçeği görmek istediğimizde, o kadar uzaklaştık gerçeklerden. Medya, sanal dünyanın çarpıcı renkleriyle öylesine gözlerimizi kamaştırdı ki, fazlasıyla siyah beyaz ve basit gerçekleri göremez olduk. Ve hatta belki de görmememiz daha iyi oldu. Daha güvenli, daha mutlu uyuduk, dört duvar arası evlerimizde.

Medya, beğensek de beğenmesek de, camsız evlerin dışarıya açılan pencereleri. Hep aynı bahçeyi görmekten sıkılmayanlar için çok fazla bir sorun da teşkil etmiyor. Bahçe güzel, renkli

çiçeklerle bezenmiş. Zaman zaman yağmur yağıp her tarafı çamur etse de, güneşin yeniden doğacağını bilmek güzel. Pencerenin önünde uzanan görüntüde hep aynı dağ, aynı nehir, aynı ağaç var. Çiçeklerse mevsimlik. Her mevsim bir başkası açıyor. Kimi zaman en uzak ufuklar bile oldukça net görünüyor, küçücük penceremizden. Güneş hep doğudan doğuyor, batıdan batıyor. Kuzey hemen her zaman çok net seçilse de, güney hiç görünmüyor bu pencereden. Güney, duvar! Her daim kuzeye bakmak zorundasınız ve hep aynı bahçe.

CNN'in penceresi de aynı yöne bakıyor, BBC'nin de, NBC'nin de. İnsanların tüm dünyayı bu medya kanallarının açtığı pencereden görülenlerden ibaret sayması ise, doğal karşılanmalı. Ne görüyor ve işitiyorsak onu algılıyoruz. Kavramlarımız bizlere öğretilenlerden ibaret. Açılan pencerenin vizyonu ne kadar genişse, dünya o kadar büyüyor, kavramlar o kadar çoğalıyor, düşünceler o kadar farklılaşıyor. Üç beş kelimelik gündelik dergilerden, Dostoyevski'ye terfi ediyoruz. Basit dünyalarımız, evrensel karmaşa ile tanışıyor. Medya bize, yeni dünyalar kuruyor.

Bu dünyada, kötülük ve şiddet en kök salmış, en kalıcı unsurlar arasında. Bu nedenle de medya, pencerelerimizi açıp bahçemizin en çamurlu hallerini bilgimize sunarken, ister istemez terör ve teröristlerle ilişkisi de farklı içeriklerde kendini gösteriyor. Zira çoğunlukla, o pencereden içeri girmek ve hayatımızın bir parçası olmak isteyen birileri var. Bahçenin altını üstüne getirip ilgimizi çekmeye çalışıyorlar. Ama bazıları da var ki, sessiz sedasız ve hatta fazlaca görünmeden bahçede istedikleri düzenlemeyi yapma arzusundalar. Kısaca medyaya karşı "tam bir kayıtsızlık" söz konusu.[39] Medyada yer almaya gayret etmiyor ve buna uygun stratejiler kullanmaktan kaçınıyorlar. Bu tarz eylem yapan teröristlerin arayışı popülerleşme olmadığı gibi, kurbanın dışındaki bir

39 Michel Wieviorka, The Making of Terrorism, Çev. David Gordon White, Chicago, University of Chicago Press, 1993, ss. 43-45

kitleyi korkutma amacı bulunmadığından, medyanın aracılığına da ihtiyaç kalmıyor. Peru'daki Sendero Luminoso örgütünün uzun süre medyadan uzak durması ve ideolojisini yayma girişiminde bulunmaması bu duruma verilen en özgün örnek.

Medya ile terörist arasındaki ilişkinin bir başka evresi ise, eylemlerini gazete başlıklarına taşınmaktan ziyade, yerel kanalların kullanılmasını hedefleyen örgütlere işaret ediyor. Literatürde "göreceli kayıtsızlık" olarak nitelendirilen bu durumda, örgüt üyeleri yalnızca kendi gazetelerinde, kiliselerde, camilerde, üniversitelerde ve kendilerini özgürce ifade edebilecekleri yerlerde propaganda yapmayı tercih etmekteler. Bu, tam profesyonelleşmemiş, gelişmekte olan terör örgütlerinin kullandığı bir yöntem olarak tarif ediliyor.

"Medya yönelimli terörizm" olarak nitelendirilen üçüncü evrede medya, teröristin kullandığı en önemli araç olarak gündeme geliyor. Tüm iletişim kanalları açık tutularak gerginlik tırmandırılmaya ve izleyici mümkün olduğunca daha fazla etkilenmeye çalışılıyor. Bu noktada teröristler, medyayı yalnızca kendi kahramanlıklarını ve söylemlerini yaymak için değil, aynı zamanda hesaplanmış sosyal bir manipülasyon aygıtı olarak da görüyorlar. Yani amaç, medya vasıtasıyla eylemi tanıtmak ve bir tepki yaratmak, tepkiyi istenildiği biçimde yönlendirmek.

Terörle medya arasındaki ilişkinin evrelerinden en serti ise, "tam kopuş" olarak tanımlanan ve medyanın bir araç olarak kullanılması yerine, mensuplarının birer hedef haline geldiği durum. Bu noktada tıpkı işadamları, politikacılar, askerler diplomatlar gibi, medya mensupları da şiddetten paylarını alırlar. Sistemi yönlendirenlerin işbirlikçisi olarak algılanır ve acımasızca cezalandırılırlar. Savaşların, iç savaşların, terörist eylemlerin kurbanları arasında bu kadar çok gazetecinin olması da bu durumdan kaynaklanır. Kimi örgütler açısından her medya mensubu, karşısında savaştığı gücün stratejik destekçilerinden biridir. Onun ortadan kaldırılması karşı tarafa verdirilen stratejik

kayıplar arasında sayılır. Bu nedenledir ki, terör örgütlerinin hedef listelerinde hemen her zaman medya mensupları ya da kanalları bulunur. Şarbonlu zarfların haber kanallarına gönderilmesinin gerisinde, daha fazla reklam sağlamanın yanı sıra bir tehdit içeriğinin de bulunduğu açık.

El Kaide militanlarının günlerce rehin tuttukları Washington Post muhabiri Daniel Pearl'ü öldürmelerinin ne kadar büyük bir tepki yarattığı hatırlanırsa, bir gazetecinin, sıradan bir kurbandan önemli ölçüde farklı olduğu anlaşılır. Örgüt açısından ciddi bir stratejik hata olarak nitelendirilebilecek bu olaydan sonra, örgütün medya açılımı oldukça zayıflamış ve medya görevlileri örgütle bağlantı kurmaktan kaçınır hale gelmişlerdi. Oysa Çeçen teröristlerin Rusya'da gerçekleştirdikleri tiyatro baskını sırasında, medya mensupları teröristlerce birer diplomatik elçi olarak kullanılmış ve onlarla röportajlar yapılmıştı. Rehin alma eylemini gerçekleştirenlerin esas amacı, karşı tarafa kayıp verdirmekten ziyade, kendi sorunlarına dikkat çekmek ve bir anlamda reklam yapmak olunca, medya mensupları "en çok gözetilen insanlar" halini almıştı. Pencere açıldı ve kapatmak siyasi otoritelere düştü.

Rusya parlamentosu, eylemde medyanın rolünün artması üzerine, vakit geçirmeden terörizmle mücadeleyi sekteye uğratabilecek haberlere kısıtlamalar getiren yasaları kabul etti. Hükümetin fiili baskısını, hukuki kılan anti terör yasaları, kimi Rus gazeteciler tarafından ifade özgürlüğüne karşı bir darbe olarak değerlendirilse de, tiyatronun içerisine kadar giren televizyon muhabirlerinin teröristlerle yaptıkları röportajların yayınlanması, gazetecilerle yaptıkları telefon görüşmelerinin kamuoyuna yansıması ve yapılan bu yayınların bir sonraki terörist eylem için özendirici olabileceği endişesi, yasakların önünü açtı. Savunma ve Güvenlik komitesi üyesi Victor Ozerov'un "yasakların demokratik özgürlüklere aykırı olmadığı iddiası ve bu tür durumlarda bilginin ilk elden, yani hükümet

kanalıyla aktarılması gerekliliğini vurgulaması", insanların yaşamlarının haberin doğruluğundan çok daha önemli olduğu varsayımına dayanıyordu. Nitekim İzvestia gazetesi "Çeçen teröristlerin medya stratejilerini çok iyi hazırlamış ve Rus medyasının tavrını çok önceden tahmin etmiş bulunduklarını" iddia etmekteydi. Öyleyse onların tuzağına düşen medya, kendini kontrol edemediğine göre, denetim yukarıdan yapılmalıydı. Yapıldı da.

Devlet otoritelerinin her yerde, medyayı Rusya'daki kararlılıkla denetleyebilmesi elbette çok kolay değil. Zira dünyadaki haber akışı, büyük medya devleri tarafından kontrol ediliyor, yani pencerelerimizin ne kadar açılacağına karar verenler belli. Belki bahçıvanlık görevini de onlar yapıyordur ya! Time Warner, CNN televizyonuna sahip olduğu gibi, dünyanın her yerindeki medya ağlarıyla da kurumsal birliktelikler kurmuş durumda. Onun ardından gelen Disney ise, ABC televizyonu ile Disney Channel, ESPN, History Channel gibi uluslararası ve yerel onlarca televizyon kanalına hükmediyor. Bertelsmann şirketi RTL, Vox gibi kanalları kontrol ederken, Viacom, UPN, VH1, Nickelodeon ve MTV'nin sahibi. General Electric'e bağlı NBC şirketi CNBC, MSNBC gibi kanalları denetliyor. Fox kanalları ise News Corporation'ın kontrolünde. Tüm bu dev medya kuruluşları, on milyarlarca dolarlık ciroları ve olağanüstü siyasi etkileme kapasiteleriyle, devletlerin kontrolüne girmeyi reddediyorlar. "Biz, dünyayız!" felsefesini güdüyorlar. Kara kalem çizilmiş, yerkürenin resmini kendi renkleriyle boyuyor ve izleyicinin önüne çıkıyorlar. Otoriteler çoğu zaman aciz. Dünyanın nasıl tasarlandığına ve bizlere nasıl pazarlandığına ilişkin söz söyleyebilecek kimselerse çok sınırlı.

Haber, yüz milyarlarca dolarlık bir piyasada üretilen, şekillendirilen ekonomik bir ürün. Bir yerlerde bir bomba patlıyor ve oluşan mamül pazarlanıyor. Aktarımda kullanılan terminoloji birçok şeyin belirleyicisi. Aynı eylemi "Kahpe DHA teröristleri

yine masumların kanını içti. Ölenler arasında bebekler de var!" biçiminde de, "DHA gerillaları hükümetin baskısını ve katliamlarını hatırlatmak amacıyla bir eylem gerçekleştirdi." şeklinde de verebilirsiniz. "Vatansever hükümet güçleri teröristleri yakalamaya çalışıyor." ya da "Faşist hükümet yine oligarşinin bekçiliğini yaptı, insanlara işkence yapılıyor!" diyebilir, "Teröristleri protesto eden halk, güvenlik güçlerine desteğini haykırdı." yerine "Özel ekiplerin organize ettiği gösteriye, zorlamalara rağmen sınırlı katılım oldu." ifadesini kullanabilirsiniz. "Terörist örgütün kurbanlarının sayısı 67'ye yükseldi." ifadesini "Gerillaların ve halkın toplam kayıpları 67 oldu." şeklinde yorumlayabilirsiniz. Fırça elinizde olduğu müddetçe, resmi istediğiniz renge boyamanız mümkün.

Nereye giderseniz gidin ortaya çıkan gerçek, aynı ürünün pazarlanmasında bile farklı ifadelerin kullanıldığı ve eylemin içeriğinin de, sonuçlarının da medyanın yönelimlerine göre farklılaştığı. Gazetenin birisine göre faşist olan, diğerine göre vatansever, birine göre terörist olan, diğerine göre gerilla olabiliyor. Birileri resmi kırmızıya boyamaya çalışırken, diğerleri mavide ısrarlı. Rengarenk boyanmış bir dünya resminde hangi renkleri daha fazla duyumsarsanız, bilgilendirilme süreciniz de ona göre tamamlanıyor. Bu nedenle aslında terörizme karşı çok olumsuz bir tutuma sahip olsanız da, bazı teröristler size terörist gibi gelmiyor. Kaldı ki, terörizme karşı olumsuz tavrınızın oluşması bile, bir bilgilendirme sürecinin ürünü.

Bilgi edinme araçları her geçen gün çeşitlendiğinden, renklerin karmaşası da artıyor. Filozof Martin Heidegger, 20. yüzyılın başlarında radyoyu muhteşem bir teknolojik yenilik olarak niteleyerek, "Ulaşamayacağım büyüklükte bir dünyayı, benim ve herkesin erişebileceği, kullanılabilir hale getirdi."[40] derken, renklerin ayırdına bizden daha fazla varıyordu muhtemelen.

40 Paddy Scannel, Radio, Television and Modern Life, Oxford, Blackwell Publishers, 1996, s.67

20. yüzyılın insanları büyük savaşları, çatışma haberlerini radyolardan dinlemeye, gazetelerden okumaya alışmışlardı. Bizlerse uydu bağlantılı televizyonlarımız, internet ağlarımız, cep bilgisayarları ve mobil telefonlarımızla Heidegger'e nispet yapıyoruz.

Dünya bir avucumuzun içine sığabilecek kadar küçüldü. Teröristler ise, avucumuzdaki dünyalara müdahale edebilecek, kendi kök boyalarını sürecek kadar donanımlı ve yıkıcı hale geldiler. Oynadıkları tiyatronun sınırsız sayıda izleyiciye ulaşabileceğinin bilincinde, beş yıldızlık performansların peşinde, her gün yeni bir oyunla sahneye çıkmaktalar. İşin kötü tarafı gösteri devam ediyor ve bizlerse izlemekten keyif alır hale gelmeye başlıyoruz.

Firavunu Öldürmek...

Terörün Motivasyonu

Günlerden pazartesi, saat 8.30. Ofisinize gitmek üzere evinizden çıkmadan önce vitaminlerinizi ve kan sulandırıcı aspirininizi aldınız. Saçlarınızın biraz ıslak olması doğal, zira her sabah yarım saatlik bir koşudan sonra duş almaktasınız. Sağlıklı yaşam sizin için bir amaç, hatta en belirgin yaşam motivasyonunuz. Asla hastalıklı bir yaşlı olma niyetiniz olmadığı gibi, dinamik sağlıklı ve uzun bir yaşam için ne gerekirse yapmaktan da kaçınmazsınız. Düzenli doktor kontrolleri, asla sigara ve içki kullanımı yok, uyumlu bir aile hayatı ve mutlu, gerginlikten uzak bir iş ortamı. Arabanızı kullanırken asla hız yapmaz, işinize yetişmek için slalomlara başvurmazsınız. Elbetteki o sabah arabanıza biner binmez kemerinizi bağladınız. Motoru çalıştırdınız ve her zaman dinlediğiniz radyo kanalını açarak yola çıktınız. O da ne! Birileri kırmızı ışıkta duran arabanızın yanındaki siyah renkli resmi araca doğru yaklaşıyor. İnanılmaz bir patlama. Allah'tan yanınızdaki araç zırhlı ve içindeki dışişleri görevlisi kurtuldu. Aman Tanrım! ama siz öldünüz.

Eylemin amacı bağımsız bir devletin kurulması ve geçmişte yaşanan kötü şeylerin intikamının alınmasıydı. Buna göre plan

yapılmıştı. Amaç, hedeflenen ülkenin diplomatını ortadan kaldırmak olmasına karşın, aksilik bu ya, gerçek kurban ilgisiz bir kişi oldu. Konuyla etnik, dinsel, ideolojik, akrabalığa dayalı, simgesel, kısaca hiçbir biçimde bağlantısı olmayan birisi, yaşamını kaybetti. Esasen hedef alınan diplomatın olaylarla ilgisi de, yalnızca hedef ülkenin vatandaşı olmakla sınırlıydı. Ne teröristlere arzu ettikleri toprak parçasını verebilirdi, ne de eski günlerde olanlardan sorumluydu. Özür dilese bile, geçmişte yaşananların çözümü olamazdı. Ölseydi eylem ilk aşamasını başarıyla tamamlamış olacaktı; ancak planlar bazen suya düşebilirdi. Diplomat kurtulmuştu, buna karşın başka birisi o kadar şanslı değildi. Kötü şans!

Diplomat, gazeteci, güvenlik görevlisi, öğrenci, öğretmen ya da terzi, kim oldukları fark etmeksizin terör kurbanları, terör eyleminin en görünür çıktısıdır. Eylem gerçekleştirilir ve bazı insanlar can verir, kayıplara uğrarlar. Bu kayıpların bir mantığı, bir anlamı vardır. Onlar, belirli bir siyasal amaç uğruna eyleme hedef seçilen ve teorik olarak "masum" kabul edilen insanlardır. Eylem sonucu madur olanlar, suçlunun bıraktığı birer parmak izi niteliği taşımakla beraber, suçun nedeni ya da suçlunun amacı değildir (Seçilmiş politik kimliklere yapılan suikastler dışında). Analizci için faillere ulaşılması değil, nedenlerin, yani eylemin geri planındaki siyasal amacın belirlenmesi ana hedeftir. Teröristin eylemi gerçekleştirme nedeni, onun siyasal motivasyonunu ortaya koyar.

Kurban ise, eylemin reklamı aşamasında ön plana çıkar. Tüketiciye en kolay yoldan pazarlanması gereken bir üründür terörizm. Pazarlama stratejisi açısından kullanılan iletişim dilinin büyük önemi vardır. Şiddet ve zarar verme esasına dayalı bu iletişim modelinde, kurban olarak seçilen kişiler ya da gruplar, özünde ulaşılmak istenen amaç için kullanılan araçlardır. Birileri zarar görürken, diğer birileriyse bundan gerekli dersi çıkararak, iletilen mesajı alırlar. Eylemin gerçek amacı mesajın

yerine ulaştırılmasıdır; kurbanlarsa postacılar (yani kitle iletişim araçları) tarafından adrese teslim edilen mektuplardan başka bir şey sayılmazlar. Bu nedenle incelenmesi gereken esas unsur, eylemin niteliğinden ya da kurbanlardan ziyade, mesajın içeriğidir. Kurbanın dini, rengi, siyasal kimliği, adresi gösterir.

İçerisinde siyasal bir mesajın bulunması, terörizm eylemini diğer adi vakalardan ayıran en önemli unsur olarak kabul edilir. Esasen insanları terörize edebilecek birçok farklı durumun söz konusu olması mümkündür. Örneğin günlük, olağan yaşantılarımız içerisinde akli dengesi yerinde olmayan birinin ya da bir adi suçlunun hiç beklenmeyen bir saldırısına uğrayabiliriz. Bazen serseri bir kurşun, bazen cüzdanımızı kaptırmama çabamız, hayat ile aramızdaki ince bağı koparıp alabilir. Kendimizi güvende hissetmiyor olmamız, her an tehlikelerle baş başa olduğumuzu düşünerek psikolojik çöküntü içerisine girmemiz, terörize olduğumuzun göstergesidir. Bu güvensiz ruh hali, kitlesel bir travma oluşturacak biçimde toplu olarak da yaşanabilir. Hayat tehlikelerle doludur ve en zor olansa, zihnimizdeki "güven bunalımının" sürekli bir hal almasıdır. "Terör, yaşamın gölgesidir; ona yapışık, onunla birlikte gelişen ve onu takip eden bir çizgide hareket eder."

İlkel töreler ya da bir kan davası nedeniyle bir köyün basılması ve yüzlerce insanın yok edilmesi de "terör" yaratır. Gelişmemiş, ilkel toplumlara özgü, sıradan bir haldir kan davası gütmek. Hep, öcü alınması gereken birileri vardır. Bir sizden, bir onlardan derken, karşılıklı katliamlar yüzlerce insanın kaderine yön veren ana unsur haline geliverir. "Terör, törelerin gölgesinde yeşerir, büyür."

Kimi zamansa tek bir keskin nişancı, örneğin meşhur "sniper", koca bir devletin tüm güvenlik sisteminin sorgulanmasına ve toplu dehşet yaşanmasına neden oluşturabilir. Masum insanlar korumasız ve acz içindedir. Düşünün! Marketten alışverişinizi yapmış evinize dönerken, sizinle hiçbir ilgisi olmayan birisi

tarafından kalbinizden vurularak öldürülüyorsunuz. Adaletsiz, izahı mümkün olmayan bir cinayet. Belki bir delinin, belki de planlı programlı hareket eden soğukkanlı bir katilin hedefi oldunuz. Hiçbir somut neden yokken! "Terör, nefretin ve öfkenin gölgesinde serpilir, gelişir."

Adi cinayetlerde katil ile maktül arasında bir nedensellik ilişkisi olması, olayla ya da kişilerle bağlantısı olmayanları rahatlatacak biçimde menzil dışında tutar. Olayın dışındaki kimselerin yaşayacağı dehşet, bir yabancının gözüyle izlenenlerden ibarettir. Kişi kendisini olayla özdeşleştirmez, kurbanla empati oluşturmaz. Oysa sniper örneğindeki gibi rastgele işlenen bir cinayetler serisi, dehşeti kitleselleştirir. Herkes eylemcinin hedef alanına girebileceği inancını taşıyabilir. Buna karşın eylemin bir kişiyi ya da binlercesini dehşete düşürmesi, terörizm literatürü açısından bir fark yaratmaz. Eylemin mantığı ve nedensellik kurgusu önemlidir. Patronunun, maaşına istediği miktarda zam yapmamasına kızıp, uçak kaçıran birisinin Pentagon'un üzerine bir intihar dalışı yapması ciddi bir olaydır, ancak ciddiyetle izlenmesi gerekmez. Keza sniper'ın seri cinayetlerinin siyasal bir içeriğinin olmaması, olayın terörizm literatürüne değil, adi suçlar dosyasına girebilecek bir örnek olduğunu gösterir. Eylemcinin sadece ruh hastası olduğu ya da intikam almak istediği için, böyle bir girişimde bulunması ile, kapitalizme karşı mücadele verdiğini öne sürmesi, İslamcı militanlara destek vermesi ya da vaktiyle Yugoslavya'nın bombalanmasını protesto ediyor olması arasında oldukça önemli bir fark bulunur.

Örneğin Unabomber olarak bilinen Theodore Katzchinsky bir teröristti. Eylemlerini dayandırdığı ideolojik gerekçelerini, "endüstriyel toplum ve geleceği" başlıklı manifestosunda net bir biçimde dile getirmişti. Ona göre sanayi devrimi ve sonuçları, insan ırkı için bir felakete yol açmıştı. Teknolojik ilerleme bu süreci daha da kötüleştirecekti. Bunun için girişilmesi gereken öncelikli eylem stratejisi, devrimi mümkün kılabilmek için,

toplumsal stresi yükseltmeye çalışmaktı. İkinci olarak sistemi zayıflatabilmek amacıyla teknoloji ve sanayi toplumu karşıtı bir ideolojinin propagandasını yapmak gerekiyordu. En üst ideal ise teknolojiyi ortadan kaldırarak "doğal hale" geri dönüştü.[41] Bombalı mektuplarını teknolojinin simgesi olarak gördüğü insanlara göndermiş ve bazılarının ölümüne yol açmıştı.

Amerikan halkını neredeyse 11 Eylül saldırısı kadar dehşete düşürmeyi başaran "sniper" vakası ise, terör yaratmakla birlikte, bir "terör-izm" eylemi değildi. Zira sniper, eylemlerini hiçbir politik çerçeveye oturmayan bir amaçla gerçekleştirmişti. Bir seri katil tiplemesine ya da adi bir cinayet suçlusu profiline daha fazla uyuyordu. Sniper'ın eylemleri süresince güvensizlik, korku ve dehşet tüm toplumsal katmanlara yayılmıştı. İnsanlar evlerinden çıkamaz hale gelmiş, emniyet birimleri seferber olmuştu. Buna karşın eylem bir terörizm eylemi değil, sıradan bir kriminal hadise idi.

Gerek "psikopatik terör" yani ruhsal bozukluk nedeniyle girişilen eylemlerin, gerekse "kriminal terör" yani adi suç olarak değerlendirilebilecek eylemlerin, siyasal terörden farklı bir içerik taşıdığı açık. Adı üstünde siyasal terör, "siyasi" olmak durumunda. Bir inancın, ideolojinin ya da ortak bir kimliğin çatışmacı dışa vurumu olarak şekillenmeli. Siyasal bir amaca yönelik olarak, benzer taleplere sahip, ortak bir kimliği paylaşan kişilerin örgütlenmesi ve şiddete başvurmalarını ifade etmeli. Zaten böyle bir tanıma sahip olması da, onu diğer suçlardan farklı kılan ana unsur.

Terör eylemcilerini aynı yönde düşünmeye ve davranmaya iten, eylemlerinin meşruiyet kaynağı olan ana tema, terörist grubun müşterek paylaşımıdır. Bu ortak motivasyon, ortak kimlik duygusunu ve aidiyet hissini besler. Kimlik hissinin dayandığı temel, ulusal ya da etnik bağlardan mesleki veya politik

41 Christopher J. Harmon, Terrorism Today, Portland, Frank Cass Publishers, 2002, s.9

özdeşliklere, sınıfsal farklılıklardan paylaşılan ortak bir soruna veya düşmana kadar uzanabilir.[42] Aynı etnik kökene sahip olmak, aynı maden ocağında işçi olmak, aynı yoksulluğu paylaşmak ya da aynı dili konuşmak gibi ortak değerler, bu tür grupların birleştirici unsurudur. Benzer değerlere sahip kişiler olarak, kendilerini "birleştiren" ve diğerlerinden "farklılaştıran" unsurlar belirginleştikçe grup, sınırlarını daraltarak çizmeye başlar. İç içe geçen zincir halkaları misali en geniş kimlikten, en dar ortak birleştirene kadar grubun kimliği tanımlanır. "Biz" olarak tarif edilenler ve "onlar" yani "bizden olmayanlar" tespit edilir. Bu tespit siyah ve beyaz karşıtlığı misali keskinleştikçe, çatışma ihtimali artmaya başlar. Siyahın ne kadar siyah olduğu beyazla mukayese edilerek ölçüldüğünden, beyaz, siyahı belirleyen ana referans noktası haline gelir. "Zıtlık" kimliğin ta kendisi olur ve çatışma kaçınılmazdır.

Çatışmanın tarafları karşı tarafı ötekileştirirken, karşı taraf da "biz" olarak kendi grup kimliğini geliştirir ve pekiştirir. Ötekinin tanımlanması süreci, karşılıklı dışlama davranışı eşliğinde iki tarafı birbirine yabancılaştırır ve hatta zıtlaştırır. Sonuçta öteki ne kadar çok ötekileşirse, algılamalar da o kadar netleşir, kolaylaşır. Kavramlar ona göre şekillenir, algılamalar koşullandırılır. Örneğin bir suçlu beyaz ise "suçlu", siyah ise "siyah ya da zenci suçlu"; terörist, Hıristiyan ise "terörist", Müslüman ise "İslamcı terörist"[43] olarak tanımlanır. Tüm nesnelerin bizden ve ötekilerden olarak kategorik bir ayrıma sahip olduğu görülür. "Bizim dilimiz", "bizim dinimiz", "bizim ırkımız", "bizim milletimiz" gibi. Bize ait olan değerler iyi ve üstün, ötekilerin sahip oldukları ise, kötü ve aşağı olarak tarif edilir.

Irk, dil, din, etnik grup, cinsiyet gibi farklılıkların yanı sıra, gelişmiş-azgelişmiş, uygar-barbar, sömüren-sömürülen benzeri

42 David Long, age., s.113

43 Umur Talu, "Ötekinin Medyada Yeniden Üretimi", Karizma, Sayı 3, Temmuz-Ağustos, 2000, s.9

karşıtlıklar da grup kimliklerinin şekillendirilmesinde önemli rol oynarlar. Bu tarz bir bloklaşmada eğer bir tarafa aitseniz, ötekine karşısınız demektir. Bir devlet otoritesi açısından, vatandaşlık bilincinin geliştirilmesi adına "öteki"ni tarif etmek ne denli önemliyse, bir terör örgütü açısından da karşı tarafın belirlenmesi o kadar önemlidir. Sömürgeci, beyaz, kapitalist, Yahudi, Hıristiyan ya da Müslüman, örgütün kime karşı olduğunun, neyle mücadele ettiğinin sınırları belirlendikçe, örgütün temel motivasyonu da ortaya çıkar. Bazen işgalcilerle, bazen kan içici sömürgecilerle, bazen şeytanla ve "Her zaman kötülerle savaşılır."

Hangi motivasyonla beslenirse beslensin, terör örgütlerinin esas hedefi kendi mesajlarını verebilecek faaliyetler gerçekleştirerek seslerini duyurmak, popülerleşmek ve siyasal otoriteleri baskı altına alarak, bazı haklar talep etmektir. Hak hukukla, hukuk ise siyasetle ilintili olduğundan, sonuçta her türlü hak talebi, siyasal bir çerçeveye sahiptir. Zira "hak" talebinin muhatabı, varolan siyasi otoriteler olduğundan ister istemez "taraf"lardan birisidir. Her iki taraf da kendi mücadelesini verir; "bir taraf almak, diğer tarafsa aldırmamak için".

Eğer terör varsa siyaset, siyaset varsa da ister istemez bir muhalefet ve terör gündeme geliyor. Bu durum, tarihsel bir gerçeklik. Terörizmin bir kavram olarak literatüre son iki yüzyılda girdiğini kabul etsek bile, siyasal şiddetin insanlık tarihi kadar eski olduğu aşikâr. Zaten "Her firavunun bir Musa'sı vardır." sözü de bu çerçevede değerlendirilmeli. Firavunlar çoğunlukla sevilmediler. Hatta yüzlerce yıl "firavun" kelimesi, dünyanın birçok yerinde kötülüğün ve acımasız tiranik düzenlerin simgesiydi. Enver Sedat suikastini gerçekleştirenlerden biri, "Firavun'u öldürdüm!" diye bağırmıştı. Firavun, laik kesim açısından Mısır'ın ulusal şanının sembolüyken, Kur'ân'da ise tiranlığın ve despotluğun en yüksek derecesini temsil etmekteydi.[44]

44 Nazih Ayyubi, Arap Dünyasında Din ve Siyaset, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Düşün Yayınları, 1993, s.245

Tarihin her döneminde siyasi otoritenin varlığı muhalefeti, muhalefetin varlığı, baskı ve şiddeti, şiddetin varlığı ise kaçınılmaz biçimde "direniş"i doğuruyor. Tüm direnişler ise zayıflar, yoksullar, yoksunlar varoldukça meşruiyet zemini bulabiliyor. Meşruiyet arayışı yalnızca yerel düzeyde sağlanmaya çalışılan bir destekten ibaret değil. Nitekim terörist örgütlerin eylemleri belirli bir siyasal hedefe yönelmekle birlikte, bu örgütlerin çoğu, eylemlerini yalnızca siyasal amaçlarla değil, evrensel doğrularla da gerekçelendirmeye çalışıyorlar. Örneğin Hizbullah, yalnızca Lübnan'da Şii İslam anlayışını egemen kılacak bir yapılanma için değil, şeytana karşı sürdürdüğü kutsal bir cihadı devam ettirmek maksadıyla eylem yaptığını iddia ediyor.[45]

Düşmanın şeytan olarak tanımlanması, karşı tarafın ne denli kötü ve zararlı olduğunu gösterdiği gibi, onunla mücadele edenlerin ne kadar kutsal bir dava güttüğünü ve haklılığını da vurgulamakta. Bu şekilde teröristler, kendilerini yalnızca kendileri için değil, tüm insanlık, ya da mensup oldukları grup adına hareket eden, bu uğurda canlarını vermekten çekinmeyen, son derece fedakâr insanlar olarak tarif etmekteler. Öylesine fedakârlar ki, kendilerini kurban etmekten çekinmedikleri gibi, birçok masum kurbanın kanının sorumluluğunu üzerlerine almaktan da kaçınmıyorlar. Onlara göre bunca özverinin ödülü, öteki dünyada onlara bağışlanacak olan huzur!

Tanrı adına savaş ve karşılığında cennete ulaşma düşüncesi, siyasal şiddeti tetikleyen en etkili motiflerden birisi kuşkusuz. Tarihten günümüze Zealotlar'dan, Haşhaşinler'e, Hizbullah'tan Tanrı'nın Ordusu grubuna kadar, birçok terör örgütü dini referanslarla eylem yaptılar. Dini nedenlerle ordular çarpıştı, insan kıyımları gerçekleştirildi. Haçlı Seferleri, Yüzyıl Savaşları, 30 Yıl Savaşları hep benzer motiflere sahipti. Katliamlar, dini

45 David E. Long, age., s.5

çatışmaların en vahşi ve kabul edilemez uzantılarıydı. 1572 yılının 24 Ağustos'unda Fransa'nın katolik kraliçesi Catherine De Medici'nin emriyle Fransız protestanların yok edilmesi, tarih defterinin en kanlı sayfalarından bir tanesi olmuştu. Meşhur St. Bartholomew gününde başlayan ve bir hafta süren katliamlar boyunca yaklaşık 100 bin kişi katledilerek, Seine nehrine atıldı. O kara gün, Almanya'da başlayarak Fransa'ya sıçrayan ve nüfusun yaklaşık üçte birini etkisi altına alan dinde reform çabalarına verilen en büyük ceza olarak kabul edildi. Katolikler, Tanrı'nın böyle istediğine inandılar. Diğerleri şeytanın etkisine girmişti ve onlara cezalarını vermek ise, onlara cennetin kapılarını açabilecekti. Böyle inanıyorlardı ve inançları sarsılmaz, sorgulanamaz ölçüde sağlamdı.

Kullanılan şiddetin düzeyi ve niteliği açısından özel bir konuma sahip olan dinsel nitelikli eylemlerde, kurban sayısının artmasının çok fazla önemi bulunmaz. Hatta ne kadar çok kurban varsa, cennetin kapıları o kadar aralık görünür. Dinlerin sapkın yorumları, ölümü ve öldürmeyi birer ibadet içeriğinde sunarken, eylem bir ayin havasında gerçekleştirilir. Dualar, yakarışlar, ritüeller eylemin bir parçasıdırlar. Kurbanını Tanrı'ya şükrederek kesenleri, dini liderlerine bağlılıklarını gösterebilmek adına metroya zehirli gaz salanları, kelime-i şehadet getirerek, bellerine bağladıkları bombaları patlatanları düşünün! Hiçbir ideolojik gerekçe ya da inanış ölüme bu kadar yakın, katliama bu kadar sempatik durmayacaktır. Zira diğer tüm gerekçeler, son kertede kitlesel desteğe ihtiyaç duyar ve olayı seyreden -en azından- kimi insanların olumlu düşüncelerinin varlığıyla beslenirler.

Dinsel içeriğe sahip terör örgütleri için ise, toplumun onlara sempati göstermesinin hiçbir anlamı olmadığı gibi, karşı taraf olarak algılanan herkes ve her şey şeytanın bir uzantısıdır. Hedeflenen amaç Tanrı'nın sempatisini kazanmak olduğuna göre, her türlü eylem stratejisi kullanılabilir. "Cihad", "haklı savaş"

ya da "kutsal emirler" çerçevesinde en sert terör eylemleri gerçekleştirilebilir. Zira dinsel inançlar ölümle yaşam arasındaki ayrımı kaldırırlar. Ölümle birlikte Tanrı'nın yarattığı bir yerden, vadettiği bir yere göçüş söz konusudur ve vadedilen yer, şehadet mertebesine ulaşılması halinde, yaratılan yerden çok daha mükemmeldir. Elbette, Tanrı onun için savaşanları takdir edecek ve ödüllendirecektir. Cennetin kapıları ardına kadar açık, onları beklemektedir.

Bir teröristin yapacağı eyleme ikna olması, gerekçesinin ideolojik gücü ile doğru orantılıdır. En güçlü gerekçelerse, dinsel temalarla desteklenenler arasında bulunur. Bu, doğrudur. Ancak eylemin dini motiflerinin olmasının, onu daha da yıkıcı ve şiddet içeren bir boyuta sürüklediği gerçeğinin yanı sıra, bu kadar insanı sorgusuzca itaate sevk eden dinsel gerekçelerin nereden beslendiği de sorgulanmalı. Zira dinler arasında yaşanan çatışmalar yüzyıllardır sürmekle birlikte, modern çağın değerleri ile uyumlu bir içerik sergilememekteler. Bu nedenle, görünen şablonun din olması, arkasındaki diğer motiflerin göz ardı edilmesine neden olmamalı. Hangi "Yaradan" inancı, ona olan sevgisini, onun yarattıklarını yok ederek göstermeyi bir maharet bilir ki? Yaratılana sevgisizlik, "Yaradan"a saygısızlık olmaz mı? Belki de nefretleri, kişisel ihtirasları, grup çıkarlarını belirli kimliklere büründürerek, onlara belirli elbiseler giydirerek sunmak daha kolay bir yöntem. Sorgulanması mümkün olmayan en üst otoritenin referansı ile de desteklenince, kabul edilemez iddialar bile, kutsal hale gelebiliyor.

"Öteki"nin yaratılması adına da en kolay kullanılabilecek kimlik şablonu, dinsel inançlar gibi görünüyor. Farklı bir peygambere, farklı bir ibadet biçimine ya da farklı bir inanç diline sahip olmak, insanlara kendilerini kolayca farklılaştırabilme imkanını sunuyor. Diğer tüm değerleri, yaşam biçimleri, zevkleri birbirine benzer olsa da, farklı bir inanç sistemine mensup olmaları, geniş toplulukları birbirlerine düşman hale

getirebiliyor. Başka birilerine duyulan nefret, Tanrı'ya olan sevginin nişanesi sayılıyor. Bu sevgi uğruna bin yıllardır ölünüyor, öldürülüyor.

Bin yılların düzeninin modern dünya ile uyumsuzluğu nedeniyle biteceğini ve her dönemde tekrarlanan alışkanlıkların, küreselleşen dünyada yer alamayacağını düşünmekse nafile. Birileri 21. yüzyıla son derece doğru bir tespitle "yeni ortaçağ" adını veriyor. Evrensel değerler yaratma çabasıyla bir yandan küreselleşen dünya, diğer yandan da dinsel referanslar eşliğinde parçalanıyor. Gilbert Achcar'ın deyişiyle "barbarlıklar çatışması"[46], yeni bir güçle start alıyor.

11 Eylül saldırısının ardından yaşanan "İslami terör" histerisi bu çatışmanın başlamasında bir mihenk taşı olarak kabul edilmekte. Ortaçağ'ın basit zihinsel tasarımları, son derece sofistike bir yapıya sahip yeni dünyayı açıklamak için kullanılmaya çalışılıyor. Birbirinden son derece farklı inanç düzenekleri, ortak bir İslam çatısı altında "öteki"leştiriliyor. Birileri ötekileştirirken de, ister istemez diğer tarafta "biz" olgusu gelişiyor. Olabilecek en sert "biz" ve "ötekiler" ayrımının, en ince hattı üzerinde, dört bir taraf uçurum iken seyretmek zor görünüyor. Üstelik uçurumun derinliği her geçen günle daha da artıp, virajlar daha da keskinleşirken!

Son yüzyıllarda eşitsiz gelişimin, dünyanın farklı parçaları üzerinde farklı modeller yarattığı biliniyor. Neoliberal ekonominin nimetlerinden faydalanabilenler, üstün teknoloji ve emperyal aklı buluşturabilenler. Onlara türlü sıfatlar bulmak mümkün; "gelişmiş", "modern", "demokrat", "liberal", "uygar" vs. Onlar, uygarca yaşayıp, uygarca savaşıyor, pespembe rüyalar görüyorlar. Diğerlerinin karabasanları ise uyandıktan sonra bile sürmekte. Onlar "azgelişmiş", "ilkel", "totaliter", "despotik", "barbar" vs. Barbarların(!) rüyaları olmaz mı, dersiniz? Tüm güzel rüyaların yalnızca birilerine ait olması adil mi?

46 Gilbert Achcar, Barbarlıklar Çatışması, Çev. Diren Kahriman, İstanbul, Everest Yayınları, 2002

Görünen o ki, kimileri geleceğe ilişkin pembe rüyalar görürken, kimileri de düşlerini öbür dünyaya ertelemekte. Nitekim bir iddiaya göre, İslami terörizm denilen şey, esas olarak siyasal düşkırıklıklarının bir ifadesi.[47] Birileri kabuslarını diğerleriyle paylaşmak istiyor anlaşılan. Belki de pembe rüyalarını kendilerine saklayanlara karşı bir tepki yaşananlar. Kaldı ki, İslami terör yalnızca Batı'ya karşı değil, liberal doktrine ve onun aşırı bireyciliğine karşı bir tepki olarak da şekilleniyor. Batı'nın toplumsal, ekonomik, siyasal değerlerinin evrensel, kutsal doğrularmışçasına empoze edilmesi, o değerleri benimsemeyen, reddeden kesimler üzerinde tahrik edici bir unsur halini alıyor. Kendi yerini modern Batı'nın içerisinde tarif edemeyen insanlar, kendilerini kimlikleri çalınmış, aşağılanmış ve soyutlanmış hissediyorlar. "Aşağılananlar" yalnızca doğuda değil, her yerde var. ABD'de ya da Avrupa'nın en modern yöresinde bile fark edilebiliyorlar. Onların bazıları "düşsüz", bazıları "kabus görenler"den. Küçük bir grupsa "kabuslarını ihraç edenler" grubunu oluşturuyor. İşte onlar en tehlikelileri!

Modern dünyanın en ciddi sıkıntısı bu grupları tanımlayamamak, yani "öteki"ni belirleyememek. 11 Eylül saldırısı, İslami terörü namlunun ucuna koyduysa da, bu çatışma ortamının ne kadarının bir mitten ibaret olduğu, ne kadarının ise gerçeklikle örtüştüğü konusu tartışmaya açık. Kimilerine göre İslam tehdidi mitleri, tıpkı meşruiyet ya da milliyetçilik mitleri gibi, iktidarda kalmak veya iktidarı ele geçirmek isteyenlerin siyasi mücadelelerinde kullandıkları söylemin bir parçası. Bu çıkarlar varolduğu sürece mitler meşru kılmak, harekete geçirmek, yanıltmak, susturmak için yaratılmaya devam etmekteler. Daha da önemlisi, söz konusu mitlerin asılsız olduğu gösterilse de, mitler bir kez oluşturulup ifade edildiklerinde, kendi kendilerine

47 Frank Tachau, "Ethno-Religious Violence: Islamic Terrorism", Terrorism and the New World Disorder, Cindy Moors ve Richard Ward eds., Office of International Criminal Justice, Chicago, 1998, s.172

bir gerçeklik, bir hayat kazanmaktalar. Örneğin ırkçı nefret mitleri, başıboş yabancı düşmanlarının uydurduğu yalanlar olarak ortaya atılmış olsa da, bu mitlerin siyasal alana girmesi ve etnik gruplar arasındaki ilişkilerin gergin olduğu ortamlarda yayılmasıyla, daha önce sahip olmadıkları bir kuvvet ve gerçekliğe sahip oluyorlar.[48] Tıpkı "Bir şeyi kırk kere söylersen, gerçekleşir." sözü gibi.

"Siyah renklilerin kötü kalpli" olduklarını sürekli tekrar ettiğinizde, en azından birkaç kişinin buna inanması, siyah renklilere karşı kötü muamele etmelerine neden olacak, bu da siyah renklileri kötü tepkiler vermeye itecektir. Kötü tepkiler veren siyah renklilere karşı, beyaz renkliler arasında "siyah renklilerin kötü kalpli" oldukları düşüncesi yaygınlaşacak ve siyahlar kendilerine yönelik bu nefret karşısında giderek daha da kötü hale gelmeye başlayacaklar. Ya da birileri Müslümanların kötü, terörist, uygarlık yıkıcı olduğunu iddia edecek ve bazı olumsuz eylemler tüm İslam dünyasına mal edilecek. İslam bir tehdit olarak algılanmaya başlandıkça bu tehdidi ortadan kaldırmaya yönelik baskılar artacak, antidemokratik ve eşitsiz yasalar kabul edilecek, haklar sınırlanacak ve "öteki" olarak tanımlanan, aşağılanan, farklılaştırılan bu insanlar da bir tepki vermeye yönelecekler. Gösterilen tepki önceki baskıları haklılaştıracak, karşılıklı öfke giderek artacak ve herkes haklı olacak. Ne yazık ki, bu kısır döngü, günün birinde karşılıklı kitlesel imha arayışına kadar gidebilecek bir sürecin başlangıcı. Bir kez mitler oluşturuldu mu, sonraki merhale onu "gerçek" hale dönüştürmek. Gerçek ise, yalanlar üzerine kurulu!

Mitler oluşturarak "farklılaştırmak" ve "dışlamak" edimlerinin beraberinde getirdiği en ciddi olumsuzluk, tarafların birbirlerini anlamaya çalışmaktan ziyade yenmeye, yok etmeye uğraşması. Üstelik yenme gayreti, sportmence belirlenmiş ilkeler çer-

48 Fred Halliday, İslam ve Çatışma Miti, Çev. Umut Özkırımlı ve Gülberk Koç, İstanbul, Sarmal Yayınları, 1997, s.18

çevesinde cereyan etmediğinden, taraflar her türlü faullü girişimde bulunmaktan da kaçınmamakta. Amaç golü bulmak olunca, golün elle atılmış olması da sonucu değiştirmiyor. Bu maçta tarafların kararlarına saygı gösterecekleri bir hakemlik müessesesi de bulunmuyor ve kurallar, küresel ormanın bildik kanunları; "güçlü ve acımasız olan kazanır". Bombaları 2 kilometre yükseklikten aşağıya bırakmakla, birkaç metre uzaktan elle fırlatmak arasında fazlaca bir fark bulunmuyor. Kimin haklı, kimin haksız olduğunun da önemi yok. Herkes haklı ve herkes kendi haklı davası uğruna savaşıyor.

Dünyanın böylesi bir parçalanmaya doğru sürüklenmesi, en çok zıtlıklardan beslenen çatışmacı siyasal yapıların işine geliyor. Bu yapılar öncelikle kendilerine bir düşman imajı yaratarak, bu düşmanın farklılığını ve kendi kültürlerine yönelik olumsuz tasarruflarını vurgulamayı tercih ediyorlar. Düşman imajının oluşturulması safhasında tarihsel yalanlar, anılar, soykırım hikâyeleri değişmez unsurları. Ya tüm Müslümanları çoluk çocuk kılıçtan geçiren Haçlılar, ya da kutsal topraklarını Müslüman barbarlardan korumaya çalışırken canlarını veren, inanmış Hıristiyanlar söz konusu. Her iki taraf da kan dökme konusunda birbirlerinden aşağı kalmadıklarından tarihsel dayanaklar bulmak, onları yeniden hikâyeleştirerek efsaneler yaratmak kolay. Karşı taraf hep korkunç, hep kötü ve hep acımasız. Şeytan ruha girmiş bir kere...

Düşmanın resmedilmesinden sonraki aşamada ise, taraflar kendi savaşçı potansiyellerinin altını çizerek ne kadar güçlü olduklarını gösterme arayışına girerler. Böylece kendi taraftarları adına, sığınabilecekleri, gurur duyabilecekleri bir otoritenin kurulması mümkündür. Düşmana karşı savaş için kurulan otoritenin dinsel referanslarla desteklenmesi her zaman anlamlıdır. Bu nedenle de şeytana karşı savaşmak, başlıca misyon olarak kabul edilmelidir. Tanrı'nın inayetiyle de sürdürülen bu büyük mücadelede muhteşem bir direniş gösterilmeli ve yenilmez, önüne

geçilemez bir güç gösterisi sergilenmelidir. Bu şekilde yandaşlar çoğalacak, otorite sorgulanmaz hale gelecek ve gücün büyüsü tüm taraftarları esir alacaktır.

ABD gibi bir hipergücü, kalbinden vurabilen bir gücün taraftar kitlesine saçtığı sinerji düşünülenlerin çok ötesinde. Amerikan imparatorluğunun oldukça abartılmış, soyut bir hayalden ibaret olduğunu, birkaç günlüğüne olsa bile, diğerlerine hissettirebilmenin prestiji, (bu noktadan sonra, eylem kendilerine ait olmasa da) Usame Bin Ladin'i ve El Kaide'yi daha on yıllarca bir efsane olarak yaşatabilir. Onlar, kısa sürede birkaç yüz kişiden oluşan bir terör grubu olmaktan çıkıp, yüzbinlerce sistem muhalifini bünyesinde toplayan, alternatif bir sistemin savunucuları haline geldiler. Teklif ettikleri yapının başarı şansı ve verimliliği hiç mümkün olmasa da, masal yazıldı, efsane tanımlandı bir kez. Efendinin rolünü oynayanınsa tercih seçenekleri sınırlı. Süregiden sistemi savunan taraftarlar kitlesini yanına toplamak ve alternatif önerinin yetersizliğini ispat etmek zorunda artık. Nelere mal olabileceğini çok fazla umursamadan.

Taraftar kitlesinin mümkün olduğunca kapsayıcı tutulması, stratejik bir üstünlük için ön koşul. Nitekim giderek popülerleşen İslami terör örgütleri de, söylemleri gereği, eylemlerini yerel taleplerle sınırlı tutmayarak, iddialarını tüm İslam dünyasını arkalarına alacak biçimde meşrulaştırmayı ve sosyal bir başkaldırının ilk kıvılcımını çakmayı amaçlamaktalar. Ayetullah Humeyni'nin her türlü farkı göz ardı ederek, bundan yıllar önce "İslam'da sınırlar yoktur." söylemini kullanmasına[49] benzer yöntemler bugün de geçerli. Usame Bin Ladin ve El Kaide'nin ideolojik tabanını Filistin sorunu üzerine oturtmaya çalışması ve anti Amerikan bir söylem benimsemesi, kitlesel desteği artırarak, "biz" olarak tanımlanan kitleyi genişletmeye ve birleştirmeye yönelik tavır.

49 Fred Halliday, age., s.125

Buna karşılık ABD'nin benimsediği tutum ise, barışsever uygar dünyanın, şiddet kültürüne karşı elbirliği ile vereceği bir cevabın oluşturulması yönünde. "Haçlı Seferleri", "Ebedi Adalet" gibi kavramlar, taraftar kitlesini sert ve radikal kılacağı, dolayısıyla sınırlayacağı için, önceleri yanlışlıkla(!) kullanılmasına rağmen, uzun dönemli sloganlar olarak tercih edilmediler. Zira böyle bir mücadelede taraflar kendi gruplarını tayin ederlerken ister istemez karşı tarafın çerçevesini de çizmekte, "öteki" olarak tarif edileni de resmederek somutlaştırmaktalar. Karşı taraf ne kadar dar tutulursa, gücünün o kadar azalacağı da aşikâr.

Tüm İslam dünyasını karşıya alacak bir çatışmanın ne denli maliyetli olacağı bilindiğinden olsa gerek, ABD yönetimi, çatışmanın bir uygarlıklar savaşına doğru dönüşmemesi için oldukça stratejik hamleler yapmakta. Türlü yöntemlerle İslam dünyasının bir blok haline gelmesinin önü alınmaya çalışılıyor. Kaldı ki, bu tür bir çatışmanın yalnızca askeri önlemlerle çözümlenemeyeceği de son derece açık. Zira günümüzde terörizm, Soğuk Savaş süresince gündemde tutulan nükleer bir savaş ihtimalinin çok daha üzerinde riskler taşıyor. Kitlesel imha artık gerçekleştirilebilir. Kaldı ki, kapasitesi sınırlı, ne yapacağı, ne zaman yapacağı belli bir orduyla savaşmak, rastgele, dengesiz ve tehlikeli dinsel motiflere sahip bir terör örgütü ile çatışmaktan çok daha kolay; özellikle de dünyanın en büyük askeri gücü için.

Ordular dünyanın devletsel sınırlar düzleminde parçalanması esasına göre yapılanmışlar. Mücadele eden tarafların kullanabileceği silahlar, uymaları gereken kurallar aşağı yukarı belli. Ancak yeni tehditler, "savunma" olgusunun yeniden kavramsallaştırılmasına ihtiyaç göstermekte. Bir devletle savaşmak bildik, tanıdık bir şey, ama ya bir uygarlıkla savaşmak? Üstelik o uygarlık, ilahi temeller üzerine bina edilmişse çok zor. Tarafların kendi kimliklerini ve varoluşlarını, diğerlerine duydukları nefret üzerine inşa etmiş olmaları çatışmanın çok sıcak geçeceğinin göstergesi. Mücadelenin uzun soluklu olması kaçınılmaz.

Motif uygarlığın yüceltilmesiyse ve uygarlığın referansı dinsel değerler ise, ortaçağın kutsal savaşları da kapıda demektir.

Ancak başka birilerinden nefret duyarak, kendinden olanlara yönelik bağlılığı kurmanın tek yolu dini inançlar değil kuşkusuz. Her şeyden önce dinsel kimlik, insanların diğer kimliklerinden yalnızca bir tanesi. En güçlü olanlardan birisi olmakla birlikte, tek ve değişmez değil. Tarihin hemen her döneminde büyük çaplı insan kıyımlarının temel nedeni dinsel farklılıklar olmuş, siyah ile beyaz, birbirini kan kırmızıya boyamayı başarmışsa da, farklı ırklara, milliyetlere, etnik köklere sahip olmanın da, dinsel gerekçeler kadar etkili olduğu dönemlerin bulunduğu ortada.

Sırf renkleri siyah olduğu için, ya da farklı bir milliyete sahip oldukları için katledilenler, sırf Yahudi, Müslüman ya da Hıristiyan olduğu için öldürülenlerden çok da az olmasa gerek. Unutulmamalıdır ki, on milyonlarca insanın ölümüne yol açan 20. yüzyıl savaşları dinsel motifli olmadığı gibi, milliyetçilik duygularıyla bezenmişti. Sosyalizmin yerleşmesi adına can veren milyonlarca insanın, yok ediliş gerekçesi ideolojikti. Nedenler bulmak tarihin hiçbir döneminde zor olmadı. Kralları adına savaşanlar, ırklarını üstün bulanlar, milletlerini ya da devlet anlayışlarını koruyanlar, inançlarını yüceltme peşinde olanlar, tüm insanlık adına savaş verdiklerini düşünenler; hepsi, bir neden bulabilmişlerdi. Tarih, her dönemde kendi vahşi akışını devam ettirebilecek siyasal gerekçeleri hazırlamıştı. Sistem krize girdikçe ve değişim kaçınılmaz oldukça, çatışma çıkmış, çatışmalarsa konjonktürel olarak, farklı alt kimliklerle beslenmişti.

Süregiden düzenden "memnun" olanların, alt kimliklerini gündeme getirmeleri ve sistemi acze uğratacak farklılaşmaları desteklemeleri beklenmemeli. Zira sistemle barışık olmak, statükonun devamından hoşnut olunduğu anlamına geliyor. Çatışma değil, barışın sağlanması esas kabul ediliyor. Buna karşın

genel gidişatı lehlerine değiştirmek isteyenlerse, kendilerini şu veya bu şablonun içerisine yerleştirerek ifade edebilme arayışına girmekteler.

Çoğu zamansa "Barış, bir dilim ekmekle gelir." Ekmeği olmayana barışın güzelliğinden söz etmek komiktir. Çünkü ekmeksize göre barış diğerlerinin, yani ekmeği olanların barışıdır. Kendisinin o barışı sürdürmeye ikna olması için bir neden bulmak oldukça zordur. Süren barıştan memnun olmayanlar, kötü ya da uzlaşmaz olduklarından değil, kendi lehlerine oluşturulabilecek yeni bir barışı yaratmak için savaşa başvururlar. Kurulacak yeni barış, onları ekmek sahibi yapacaktır; diğerleri ise ekmeksiz kalabilir, ya da ekmeği paylaşabilirler. Biraz iddialı da olsa Wilhelm Reich'in şu meşhur sözünü biraz değiştirerek tekrarlamak anlamlı olabilir; "Asıl açıklanması gereken, aç insanların neden çaldığı ya da sömürülenlerin neden terör yaptığı değil, aç insanların çoğunun neden çalmadığı ya da sömürülenlerin çoğunun neden terör yapmadığıdır." [50]

Açlık ve yoksulluğun terörü besleyen ana kaynak haline gelmesi, kaçınılmaz olarak, sertliğin dozu ve vahşetin biçimini de farklılaştırıyor. Dünya üzerinde günde 2 doların altında bir standarda sahip 2 milyardan fazla insan bulunmakta. Her gün binlerce insan açlıktan hayatını kaybediyor. Ekolojik dengesizlik, kuraklık ve açlığın çok daha büyük boyutlarda yaşanabileceğinin sinyallerini veriyor. Endüstriyel açıdan gelişmiş ülkeler sürdürülebilir kalkınma için yapılması gereken düzenlemelerden kaçınıyor, refahlarından ödün vermiyor ve dünyanın kalan bölümünü sefalete terk ediyorlar.

İnsan, kendi çocuğunun açlıktan öldüğü bir dünyada, barış adına mücadele edebilir mi? "Tüm savaşlar kötüdür.", doğru da, "Tüm barışlar iyi midir?" dersiniz? Kendi barışını kurmaya

50 Deyişin gerçek versiyonu şu şekildedir; "Asıl açıklanması gereken neden aç insanın çaldığı ya da sömürülen adamın grev yaptığı değil, neden aç insanların çoğunun çalmadığı ve sömürülenlerin çoğunun greve gitmediğidir.", aktaran Gündüz Vassaf, age., s.12

çalışmak onursuzluk mu? Ya o barışı kurarken, tüm diğerlerinin barışını yerle bir etmek?

Kurulan tüm barışlara, karanlık bir geceden sonra güneşin doğuşu olarak bakarız da, o barışın kimlerin gününü kararttığı ile ilgilenmeyiz hiçbirimiz! "Savaşlar tüm insanlığın ortak mağlubiyetidir." savı kabul edilse bile, savaşlardan sonra kurulan barışlara "tüm insanlığın ortak zaferi" olarak bakmak çok mümkün değil ne yazık ki! Her düzen, yeni muzafferler ve yeni mutsuzlar yaratmakta. Mutsuzların yeni düzene karşı mücadele etmelerini engellemekse mümkün olmadığı gibi, adil de değil. Eleştirilebilir olansa, yalnızca mücadelenin yönteminden ibaret.

Mücadelede kullanılan yöntem de, söylem de zamana ve mekana bağlı olarak farklılaşabilir. Irkçı, etnik, milliyetçi, dinsel, ideolojik, birçok farklı söylem kullanılabilir. Ancak "söylem" yalnızca şablonu belirler ve muhalife bir kimlik sağlar. Ancak asıl olan ağacın görünen kısmı yani yaprakları, dalları değil, köklerini en derinlere kadar saldığı toprağın içeriğidir. Teröristin inanışına göre, toprak dejenere olmuş, sistem bozulmuştur; hastadır. O, kendisine hastalığa karşı savaşan bir doktor rolünü biçmiştir. Bunu hangi kimlik çerçevesinde gerçekleştirdiğinin de teorik düzeyde çok fazla anlamı bulunmaz. Ana hedef bozulmuş olan bu sistemi tamamen çökertmek olduğundan sistemle uyumlu olanları "öteki"leştirecek herhangi bir kimlik kullanılabilir. Radikal bir hedefin varlığı, eylemlerin çok daha sert ve yıkıcı olmasına sebebiyet verir ve eylemci kitlesel tahribat yaratabilecek saldırılardan kaçınmaz. Bu da eylem stratejileri ve kullanılan silahlar ile eylemcilerin motivasyonları arasında bir paralellik bulunduğunu gösterir.

Kullanılacak şiddetin dozu, teröristin, eylemini hangi amaçlarla gerekçelendirdiğine bağlı olarak değişir. Radikal talepleri olan dinsel ve etnik iddialar teröristi daha yıkıcı hale getirirken, ideolojik talepler sınırlı ve simgesel eylemlere uygundur. Küçük çaplı reform talepleri ise basit eylemlerle geçiştirilebilirler. Aradaki fark, molotof kokteyli ile yapılan bir öğrenci

eyleminden, nükleer kapasiteye sahip radikal dinci bir örgütün kitle imha saldırısına kadar genişleyebilir.

İdeolojik, etnik veya milliyetçi motivasyonlara sahip terör örgütleri açısından, yapılacak eylemin çok kabul edilemez bir yıkım yaratması amaca terstir. Eylemin performansı açısından amaç ile araçların uyumlu olması gerekir. Örneğin Marksist bir devrim gerçekleştirmeyi amaçlayan bir terör örgütünün içi çocuklarla dolu bir okul otobüsüne saldırı düzenlemesi mantıksızdır. Böyle bir eylem teröristin temsil ettiği hareketi güçlendirmeyeceği gibi, aksine toplumdan soyutlanmasına, reddedilmesine ve hatta daha önce sağlamış olduğu desteği kaybetmesine yol açabilir. Bu gruplar için bir eylem yapılması halinde hedeflenen kitlenin kapitalist sınıf ya da işbirlikçi olarak tarif edilen kişilerden seçilmesi daha manalıdır. Bu nedenle de bankalar, iş merkezleri ya da refahla özdeşleştirilen mekanlar hedef olarak tercih edilirler.

Milliyetçi-ayrılıkçı bir terör örgütünün rastgele bir eylem stratejisi benimseyerek, herkesin bir arada bulunduğu alanlarda eylem yapması da çok sağlıklı değildir ve arzulanan tepkiyi vermez. Bu tür örgütlerin tercihleri daha ziyade varolan meşru otoritenin, yani devletin temsilcisi olarak kabul edilen kamu görevlileri ile, devlete yakın duran kendi etnik kökenlerine mensup kişilerdir. Belirli bölgelerde devletin, otoritesini yitirdiğini ispatlamak adına kendilerinden kabul ettikleri insanlara bile saldırılar düzenlemeleri, bazılarını işbirlikçi olarak tanımlamalarıysa stratejileri gereğidir. Zira yaratılan kaos ortamında, devlet aygıtını iş göremez hale getirmeleri halinde, kendi otoritelerini empoze etmeleri mümkün olabilir. Devletin asli görevi vatandaşlarını her türlü tehlikeye karşı korumak olmasına karşın bunu başaramaması, ona olan güveni sarsacaktır. Ona hâlâ güven duyanlara verilen cezalarsa, diğerlerini ürkütecek, devletten daha güçlü gibi görünen alternatif siyasi yapıya itaat sağlanacaktır. Siyaset, güç oyunları çerçevesinde anlaşıldığına göre, gücünü ortaya koyanın, masadakileri

kazanması beklenir. Riskler büyüktür, ama kazanç da büyük olabilmektedir.

Etnik ve ideolojik motivasyona sahip örgütlerde, partileşme ve meşru siyasal zemine çıkma arayışı baskındır. Buna mukabil nihilist, anarşist ya da marjinal arayışlardaki grupların, kitlesel destek arayışları bulunmadığı gibi, "teröristlik" bir kimlik unsurudur. Bu da terörü daha uzlaşılmaz ve tahrip edici kılar. Nitekim son dönemlerde terör eylemlerinin gittikçe daha fazla sertleşmesine paralel olarak, eylemin arkasındaki motivasyon unsurlarının da radikalleştiğini görmek mümkün. Artık talepler daha ütopik, ideolojiler ve inançlar daha katı bir görünüm vermekteler. 60'lı 70'li yıllarda bağımsız bir devlete sahip olabilmek, kendi yöneticisini özgürce seçebilme hakkı bağımsızlık adına mücadele eden terör örgütleri için yeterli motivasyonu sağlamakta iken, artık talepler çok daha farklı. Öyle ya, Sartre'ın dediği gibi "Eğer insan açlıktan ölüyorsa, seçim hakkının ona ne yararı olabilir?"[51]

Teröristin inanışı ve nedenleri hangi düzlemde açıklanabilir olursa olsun, hiçbir zaman yalnızca eylemin yapılış sebeplerinden ibaret kalmazlar. Dini, etnik ya da ideolojik tüm gerekçeler, eylemin unsurları olmaktan çıkıp zamanla teröristin varlık nedeni haline dönüşürler. Eylemcilerin iddiaları, sahip oldukları kimliklerin bir uzantısı olarak şekillenir, ancak sonrasında kimliklerini şekillendiren birincil faktörler arasına katılırlar. Bu öylesine sert bir geri dönüştür ki, nihayetinde eylemcinin tanımı ve tasvirinin yapıldığı öncelikli nitelik haline gelir. Örneğin Hans Alman'dır, Münihlidir, Heidelberg Üniversitesi'nin felsefe öğrencisidir. Varlıklı Weinberg ailesinin ferdi ve üç oğlundan birisidir. Sahip olduğu tüm özellikler bir kimlik unsuru olmasına karşın, Hans aynı zamanda bir neo-nazi eylemci olduğu ve terörist eylem yaptığı için diğer tüm kimliklerinden soyutlanır. Yalnızca neo-nazi kimliğiyle varlığını bulur. O bir faşisttir ve

51 Jean Paul Sartre, Hepimiz Katiliz, Istanbul, Belge Yayınları, 1995, s.15

ırkçıdır. Eylemi yapmakta ona yön veren asli unsur diğer kimlikleri değil, inandığı neo-nazi değerlerdir.

Hans'ın giyim kuşamı, zevkleri, iddiaları, yaşam tarzı o değerlere göre şekillenir. Bir kez kendisini belli bir ideoloji ile özdeşleştirdikten sonra, o ideolojinin ve o ideolojiyi savunanların imajına, onun kahramanlarına göre büyümeye, kendisini biçimlendirmeye başlar. Kendi sağduyularına ve deneyimlerine karşı çıkmayı tercih ederek, gördüğünü, duyduğunu algılayamaz hale gelir. Giderek kendisini hem fiziki görünüş, hem de zihni paradigma bakımından o ideolojinin imajına göre yoğurup, kalıba döker. Sonunda ideolojisi yaşamın kendisinden bile daha önemli hale gelir.[52] Ki bu da, bir terör eylemcisinin sahip olabileceği en güçlü kazanımdır. Bu kazanım sayesinde ölür, öldürür, ölürken öldürür.

İnsan zihni, en kabul edilemez davranışları bile sergileyebilme özelliğine sahip bulunuyor. Bir kez yaptığının doğru olduğuna inanması yeterli. Sir Francis Bacon, ünlü eseri Novum Organon'da insan zihnini "kıvrımlı bir ayna" olarak tarif etmekte. Ona yansıyan nesnelerin doğasını, kendi doğasıyla karıştıran, bozan ve kirleten bir ayna. Her şeyi kirletmeyi başarabilen bir yansıtıcıya sahip olmamız ne kötü! Ya kirlettiklerimizi temizleme niyetini hiç taşımamamız! Ne kötü!

52 Gündüz Vassaf, age., s.174

Demos,
Kratos'a Karşı...

Terör ve Demokrasi

Korkularınız, özgürlüklerinizin sınırıdır, özgürlükleriniz ise insani varlığınızın. Korkarsanız düşünemez, düşünemezseniz insan olamazsınız. Tersinden bakarsak, insan olmazsanız düşünemez, düşünemezseniz korku duymazsınız. İnsani kimliğiniz düşüncelerinizin, düşünceleriniz ise korkularınızın sınırıdır. Bu zincirleme etkileşim, hayatımızın genel akışını yönlendirir, şekillendirir. En büyük korkumuz ise mevcut koşullar çerçevesinde, varlığımızı sürdürüp sürdüremeyeceğimizdir. Bunu sağlamak adına özgürlüklerimizden, hayallerimizden, insani varlığımızın ispatı olan düşüncelerimizden vazgeçebiliriz. Geriye ne kalırsa!

Varlığımıza yönelik tehlikeler, kimi zaman doğadan, kimi zamansa bizzat, biz insanlardan kaynaklanır. İnsan, kendi kendisine yönelik en ciddi tehlikedir de aynı zaman da. Zaafları, korkuları, iddiaları, hırsları ve tercihleri, içerisinde yaşanılan ortamın koşullarını belirleyeceğinden, insanların kendi güvenlik ve güvensizliğinin esas kaynağı da bizatihi kendileridir. Örneğin arabanızı kullanış stiliniz, güvenlik katsayınızı belirleyecek önemli bir veridir. Keza mutlak başarıya kanalize olmuş gergin bir iş yaşamını tercih etmiş olmanız, fazla yemek yemeniz,

depreme dayanıksız bir evde oturmanız, bol elektrikli, yağmurlu bir havada açık alanlarda dolaşmayı sevmeniz, özellikle son dönemlerde ofisinizin bir iş kulesinde bulunması(!), intihar komandosu olma fikrinin size sıcak gelmesi(!) gibi faktörler de belirleyici rol oynarlar. Eğer güvenlik katsayınızı mümkün olduğunca yüksek tutmak istiyorsanız, seçimlerinizi dikkatle yapmalı ve güvenliğinizi tehlikeye sokabilecek alternatiflerden uzak durmaya çalışmalısınız.

Güvenliğiniz ön plana çıktığında ise seçimlerinizi özgürce yapabilme lüksünüz kalmıyor maalesef. Süratli araba kullanmayı sevseniz de, tatlı ve yağlı yemeklerden hoşlansanız da, gökdelenlerin camlarını kayışsız silme gibi bir fantaziniz varsa da, bunları hayata geçirmeniz mümkün olamıyor. Korkularınız devreye girerek, sizi bu tür seçimlerden uzaklaştırıyor. Varlığınızı sürdürememe korkusu, özgürlüğünüzü sınırlayarak sizi tutsak alıyor. Bu durum sosyal yaşamda "aklı başında olmak" biçiminde nitelendirilmekte. Aksine davranışlar "delirmek" kategorisinde değerlendirildiğinden, aklı başında olan her insanın, öncelikli hedef olarak varlığını sürdürmeye çalışması ve fantazilerini belirli sınırlar içerisinde gerçekleştirmesi beklenmekte.

Seçimlerinizle ilgili özgürlüklerinizin diğer bir sınırı da, diğerlerinin kendi varlıklarını sürdürebilme haklarını tehlikeye atmamanız. Güvenlik herkes için öncelikli hedef olduğundan, seçme hakkı size ait olsa bile, seçimlerinizi diğerlerini gözeterek yapmanız ve sınırlarınızı bilmeniz gerekir. Canınız her kazandığınız futbol maçından sonra etrafa tabanca ile ateş etmek istiyorsa da, motosikletinizi bir uçak süratinde kullanma fantaziniz varsa da, elinizdeki kocaman taşları oraya buraya fırlatmak istiyorsanız da yapamazsınız. "Fazla özgürlük, güvensizlik nedenidir ve gereği yapılır."

Toplumsal yaşamı düzenleme adına "Birinin özgürlüğünün sınırı, diğerinin özgürlüğünün sınırıdır." ilkesi bu anlamda

fazlasıyla açıklayıcı. Kendi özgürlüklerinizi kullanırken, diğerlerinin diledikleri gibi, güven içinde yaşama özgürlüklerini ellerinden alamazsınız. İnsanların özgürlüklerini ve hatta kimi zaman yaşam haklarını ellerinden alma yetkisi ise, yasal olarak devletin tekeline verilmiş bir ayrıcalıktır. Devlet, yargılar, cezalandırır, hapse atabilir, ölüme mahkum edebilir. Başka hiçbir kurumun sahip olmadığı bir haktır bu. Devlete tanınmış olan yetkinin içeriği ise, devletin vatandaşlarına karşı temel sorumluluğu olan "güvenliğin sağlanması" çerçevesinde belirlenir. Yani devlet, vatandaşlarının genel güvenliğini garanti edebilmek adına, bazı vatandaşlarının kimi özgürlüklerini ellerinden alabilme yetkisine sahiptir.

Buradaki ilk sorun devletin hangi durumlarda, hangi sınırlar çerçevesinde insanların, salt insan olmaları dolayısıyla sahip olduğu farz edilen, tanınmış özgürlüklerine müdahale edebileceğidir. Örneğin yaşam hakkı her insanın kötü, katil ya da terörist olduğuna bakılmaksızın sahip olduğu en öncelikli hakkı olduğuna göre, yasalar diğerlerinin yaşam hakkını ellerinden alabilen bu kişilere karşı ne tür önlemler alabilecektir? "Asmayalım da, besleyelim mi?" felsefesinin daha fazla kabul gördüğü ülkelerde bu tür bir sorunun cevabını vermek kolay olsa da, özellikle çağdaş toplumların kabul ettiği evrensel kıstaslar, insanların tüm kötü vasıfları bir kenara bırakılarak, bir insan olmaları önceliğinden hareket edilmesini gerekli kılar. Bu nedenle de idam cezası birçok ülkede uygulanamaz.

İnsanların yaşamlarını sürdürebilme hakkının dışındaki tanımlanmış diğer özgürlükler açısından da benzer durumlar söz konusudur. Devlet otoriteleri, düşünceleri ifade edebilme, seçme ve seçilme, özgür haberleşme gibi birçok temel özgürlükler açısından vatandaşlarına yönelik kısıtlamalar getirebilir. İşin ilginç tarafı, tüm bu kısıtlamaların, diğer vatandaşların "özgürce ve güvenle yaşamalarını sağlamak" için konulduğunun vurgulanmasıdır. Yani tehlikeli ve tehlikesiz vatandaşlar vardır ve

devlet tehlikesiz vatandaşların güvenliğini garanti altına almak durumundadır. "Tehlikesiz" vatandaşların düşüncelerini ifade etmeleri serbestken, "tehlikeli" vatandaşların düşüncelerini dile getirmeleri, zararlı görüşlerini yayma çabası olarak değerlendirilir ve yasaklanır. "Tehlikesiz" vatandaşların parti kurabilme, seçme, seçilme gibi özgürlükleri bulunmaktaysa da, "tehlikeli" vatandaşlar bu tür özgürlüklerden faydalanamazlar. Kısaca evrensel olarak tanımlanmış hak ve özgürlükler, yerel olarak tanımlanmış tehlikesiz vatandaşlar için geçerlidir. Devlet otoriteleri tehlikesiz vatandaşları, tehlikeli vatandaşlara karşı koruma yükümlülüğünde olduklarından, çeşitli önlemler alarak, kimi özgürlükleri sınırlandırmaya mecbur(!) kalmaktadırlar.

İkinci sorun, devlet otoritelerinin özgürlükleri kısıtlamak adına kullandığı gerekçelerin toplum tarafından meşru kabul edilip edilmediğine ilişkindir. Bu, bir anlamda varolan otoritenin meşruiyetini de göstermekte. Zira bütün otoriteler özünde hak ve özgürlükleri sınırlamaktalar. Bu sınırlar ne kadar daraltılırsa, demokratik süreçler ve özgürlükler o kadar tehdit altında demektir. Demokratik süreçlere müdahale ise, ancak bir güvenlik sorununun ortaya çıkması halinde meşruiyet kazanabiliyor. Güvenliğe yönelik tehdit belirginleşip, düşman profili ortaya çıktıkça, siyasi otoritelerin de her türlü kısıtlayıcı önlemi almaktan kaçınmadığı görülür. Giderek güvensizleşen ortam yöneticileri sertleştirirken, tehdidi yaratan unsurlara yönelik baskı da artırılır. Kullanılan baskı ve zorlamalara rağmen meşruiyetin sağlanması ise ancak güvensizlik duygusunun halk tarafından da paylaşılması ile mümkün olabilir.

Üçüncü sorun, baskıcı önlemlerin meşru kabul edilmemesi halinde, devleti engelleyecek mekanizmaların tanımlanmasıdır. Güvensizlik duygusunun kaynağının dışarıdan değil, bizzat yönetimin kendisinden kaynaklandığı durumlarda halkı, resmi devlet otoritelerine karşı koruyacak kurumların oluşturulması son derece önemlidir. Otoritelerin "devletin bekaasını"

sağlamak adına özgürlükleri kısıtlayıcı önlemler alması ve kimi zaman kendi vatandaşları ile karşı karşıya kalması durumunda, "toplumsal bir sözleşme" yoluyla devlete kimi yetkilerini devretmiş olduğu farz edilen insanlar ne yapacaklardır? Diktatörlere karşı halkı kim koruyacaktır? Devlet denilen şey, halkın yaşamını kolaylaştırmak, ona hizmet etmek için oluşturulmuş bir aygıt ve örgüt müdür, yoksa, her şeyin üstünde kutsallığı olan ve herkesin ona hizmet etmekle yükümlü olduğu soyut bir Leviathan figürü müdür? Hobbes'çu gelenek mi, Rousseau'cu gelenek mi tercih edilecektir?

Bu sorularla bağlantılı olan dördüncü sorun ise, insanların meşru kabul etmedikleri müdahalelere karşı direnme haklarının varlığı ve sınırları üzerinedir. Vatandaşların tümü ya da bir bölümü meşru kabul etmedikleri bir devlet otoritesine karşı direnebilir mi? Mutlak itaat, hangi koşulda olursa olsun tartışmasız bir zorunluluk mu? İtaat etmeyene karşı devlet otoriteleri her türlü önlemi alabilme ve gerekirse tüm tanınmış özgürlükleri kısıtlayabilme yetkisine sahip midir? Öyle ya, her devlet, vatandaşlarını korumakla yükümlü olduğu kadar, kendi varlığını sürdürme sorumluluğunu da taşır. Kendi kendisini feshedebilme ya da "Verin misketlerimi oynamıyorum!" deme özgürlüğüne sahip değildir. Bu nedenle varlığına karşı girişilen her türlü faaliyete karşı meşru savunma hakkını kullanacaktır. Kendisini, kendi halkına karşı savunurken(!) kullanabileceği yöntemlerse direnişin ölçüsüne ve tehditin ciddiyetine göre değişecektir.

Tarihteki örnekleri siyasi otoritelerce uygulanan sertliğin dozunun inanılmaz boyutlara varabildiğini gösteriyor. Örneğin Suharto'nun 1966 yılında Endonezya'da gerçekleştirdiği askeri darbe sonrası, Komünist Partisi üyesi 1 milyon kişinin devlet düşmanı oldukları gerekçesiyle öldürüldüğü bilinmekte. Stalin dönemi Sovyetler Birliği'nin bilançosunu ise 10 milyonun üzerinde can kaybı olarak özetlemek mümkün. Birleşmiş Milletler

Kalkınma Programının (UNDP) 2002 yılı için yayınlanan İnsani Kalkınma Raporunda, 20. yüzyıl boyunca kendi hükümetleri tarafından katledilen sivil insan sayısı 169 milyon olarak belirtiliyor. Bunların 138 milyonu totaliter, 29 milyonu otoriter, 2 milyonu ise demokratik yönetimler tarafından gerçekleştirilmiş. Kaldı ki bu tür örnekleri yalnızca son yüzyılda değil, tarihin her döneminde, hemen her zaman diliminde bulmak mümkün. Siyasal otoriteler kendilerine direnen ve itaat etmeyenlere karşı şiddet kullanırlar. Peki, ya direnenler?

Direnişin sınırları nerede başlayıp, nerede bitmelidir? Despotizme karşı, terörizmi meşru bir direnme yöntemi olarak kabul etmek mümkün mü? En demokratik devletin bile, tabiatı gereği empoze ettiği sınırlamalar, birileri tarafından baskıcı olarak kabul edilirse, direnme hakkı doğurur mu? Bunca sübjektif kavram arasında objektif bir değerlendirme yapmak ne kadar mümkün dersiniz? Kullandığımız terörizm, demokrasi, devlet, halk, özgürlük, direnme hakkı, despotizm gibi tüm kavramlardaki muğlaklık, herkesçe kabul edilen bir yorum yapmayı imkansız kılıyor. Kavramların sınırları ve göreceliliği nedeniyle anlatmak istediğimizi anlatamaz hale geliyoruz. Demokrasi kavramının, eski Yunanca *demos*(halk) ve *kratos*(iktidar) terimlerinin bir araya gelmesinden oluştuğunu biliyoruz da, demos, kratos'a karşı ayaklanınca neler olabileceğini çözemiyoruz.

Terörizm, çoğunlukla kendilerini demos'un temsilcisi olarak nitelendiren örgütlü gruplarca kullanılan bir direniş veya çatışma stratejisi. Bu strateji, kimi zaman resmi devlet otoritesine ve temsilcilerine, kimi zamansa kendilerinden farklı ve düşman olarak tarif ettikleri insan gruplarına karşı yöneltilen şiddet faaliyetleri çerçevesinde şekillenmekte. Terörist örgütün varolan siyasi veya iktisadi sistemde kendi lehine değişiklikler talep etmesi ve kendisine daha fazla haklar tanınmasını istemesi halinde, şiddetin daha ölçülü ve sınırlı kalacağı söylenebilir.

Ancak etnik bir temizleme hedefi ya da dinsel bir motifin söz konusu olması durumunda, şiddetin boyutlarını kestirmek oldukça zor. Ruanda'da 1994 yılı içerisinde yalnızca birkaç hafta içerisinde etnik sebeplerle öldürülen insan sayısı yarım milyonun üzerinde. Yugoslavya'nın parçalanması sürecinde dini ve etnik sebeplerle hayatını kaybeden insanlar ise yüzbinlerle ifade edilmekte. Avrupa'nın, yani uygarlığın zirve noktasının(!) göbeğinde etnik ve dinsel sebeplerle yüzbinlerce insanın öldürülmesi, buna karşın yıllarca süren bir duymadım, görmedim felsefesinin sürdürülmesini açıklamak oldukça güç. Sessiz kalmak, susmak, suça katılmak anlamına gelmez mi dersiniz?

Terörün devlet dışı gruplar arasında ya da devlete karşı sürdürülmesinde şiddetin dozu ne kadar artarsa, alınacak önlemlerin ve gösterilecek tepkinin de o kadar sert olacağı bilinir. En demokratik ülkelerde bile bu etki-tepki dengesi geçerlidir. 11 Eylül sonrası ABD hükümetince alınan önlemlerin demokratik gelenekle ne ölçüde uyumlu olduğu, gerçekten sorgulamaya değer. Kendisini dünyanın en demokratik ülkesi olarak nitelendiren, demokrasinin kalesi olarak gösteren bir ülkede bile, güvensizlik ortamı nedeniyle, son derece sert ve antidemokratik önlemler alınması mümkün. Yürütmenin, yani başkanın yasamaya, yani Temsilciler Meclisi ve Senato'ya karşı gücünü artıracak önlemler paketinin "Executive Order" çerçevesinde kabul edilmesi esaslı bir örnek. Keza vatanseverlik yasasının kabulü ile birlikte, sansür, gözaltı, tutuklama gibi konularda hükümete geniş yetkiler tanınması da unutulmamalı. Ayrıca Guantanamo üssünde tutuklu bulunan kişilere karşı hukuk dışı muamele ve işkence konusunda uluslararası basında çıkan yazılara bakılırsa, bugünkü koşullarda ABD'nin kendisini demokratik bir hukuk devleti olarak tanımlamasının anlamsızlığı ortaya çıkıyor. Demokrasinin korunması adına ödenen ilk bedel, demokrasinin kendisi oluyor.

Şu konu oldukça açık ki, en demokratik ülkelerde bile demokrasinin ilkeleri belirli şartlar altında geçerliliğini koruyabiliyor. Savaş, iç savaş, terörizm ya da siyasal sisteme yönelik herhangi bir potansiyel tehdidin varlığı durumunda, bu ilkelerin askıya alınması işten bile değil. Demokrasinin dünya sathında yayılması ve yerleşmesi de, sürekli gündeme gelen güvenlik krizlerine bağlı olarak sekteye uğramakta. Demokratikleşme kimi zaman yükselen değer, kimi zamansa modası geçmeye başlayan bir eğilim olarak irili ufaklı dalgalar halinde bir ileri bir geri hareket etmekte. Bu dalgalar, med-cezir dönüşümleri içerisinde iktisadi, siyasal ve sosyal hayat için belirleyici trendler oluşturarak, dünya gündemine gelmekte ve hemen ardından geri çekilmekte. Özellikle 20. yüzyıl, bu dönüşümlerin iki zıt kutup arasında ne kadar büyük bir hızla şekillendiğini gösteren özel bir dönem.

Yüzyılın ilk yarısında iki savaş arası dönemde ortaya çıkan "demokratikleşme dalgası", 1929 Dünya ekonomik buhranı ile sona ermiş, faşizmin devleti kutsayan ideolojisi, kısa sürede tüm Avrupa'yı kasıp kavurmuştu. Savaş sonrasında ise, sosyalist blokun varlığı, demokratik genişlemenin önündeki en büyük engel olarak ilan edilmişti. Esasen demokrasinin yayılımından ne anlaşıldığı da oldukça karmaşık noktalara varıyordu. Sosyalist blokun üyeleri kendi sistemlerinin daha demokratik olduğunu ısrarla vurgularken, ne tür bir sistemin, teorideki demokrasi ile daha uyumlu olduğu tartışmalı hale gelmişti. Tartışmanın galibi, soğuk savaşın bitimiyle ilan edildi. Francis Fukuyama'nın, Madonnavari bir üne kavuşmasını sağlayan "Tarihin Sonu" isimli eseri, boksörlerden mavi köşenin elini havaya kaldırdı. Kırmızı köşede ise gözyaşları vardı.

Esasen her iki köşenin de siyasal anlayışları ve demokrasi kavramına yükledikleri değer anlamında hem birbirlerine karşı, hem de kendi aralarında ciddi farklılıkları bulunuyordu. Çin'in, Sovyetler Birliği'nin ya da Yugoslavya'nın siyasal anlayışlarındaki çeşitlilikler, liberal Batı bloku içerisinde de söz

konusuydu. Dünyanın farklı yerlerinde farklı uygulamaları olan sosyalizm gibi, liberal demokrasinin de değişik uygulamaları bulunmaktaydı. Demokratikleşme algılaması, siyasal sistemlere farklı düzeylerde ve biçimlerde yansıyordu. ABD ideolojisi, 1776'dan bu yana monarşi karşıtlığı, aristokrat sınıflardan arınmışlık ve ırk ayrımı olgusu bir kenara bırakılırsa, hak eşitliği gibi kavramlarla özdeşleşmişti. Avrupa demokrasisine bakışı da, bu anlamda küçümseyici idi.

Karşı tarafı küçümseyen bu tavır, Avrupalıların ABD'ye bakışlarında da söz konusuydu. İngiliz ve ABD demokrasileri arasındaki anlayış farkını anlatan şu anekdot oldukça ilginç; İngiliz, Amerikalıya sorar, "Bir akşam yemeğine davet etmeyi bile asla düşünmeyeceğiniz adamlar tarafından idare edilmeye nasıl tahammül edebiliyorsunuz?" ABDli cevaben sorar, "Ya siz? Sizi bir akşam yemeğine davet etmeyi bile asla düşünmeyecek insanlar tarafından yönetilmeye, siz nasıl tahammül ediyorsunuz?"[53]

Farklı demokrasi anlayışlarına rağmen, Batı'nın bir blok olarak, Demir Perde ülkelerine karşı kazandığı ideolojik zafer, sevinçle karşılanmıştı. Dünya değişecek ve düzelecekti(!). Gelişmeler oldukça iyiydi. 1985 yılı itibariyle, Batı terminolojisi çerçevesinde, dünyadaki devletlerin %38'i demokratik, %45'i otoriter ve %8'i ise geçiş hükümetleri iken, 2000 yılında bu oranlar %57 demokratik, %30 otoriter, %11 ise geçiş hükümetleri düzeyine kadar yükseldi. Aradaki on beş yıl içerisinde Batı demokrasisi ve liberal değerler, tsunami dalgaları halinde dünya sathında yayılmaya ve uygulanmaya başlandı. Ancak dalgaların yıkıcı etkisi, eski sistemlerin çözülmesine ve yerle bir olmasına yol açmasına karşın, yeni sistemlerin yerleşmesi ve yeniden kurulması adına çok da iç açıcı görüntüler yoktu. Milyonlarca insan enkazın altında kalmış, demokratik haklar

53 Aktaran Anthony Giddens, Runaway World, New York, Routhledge, 2000, s.87

ve özgürlükler, sıkıntı ve sefalet ile kolkola gelmişti. Ve sonuç; *etiam periere ruinae.**

Yeniden yapılanmanın ise zaman alacağı kuşkusuzdu. Kimi ülkeler uluslararası acil müdahalenin de yardımıyla hızlı toparlandı. Ancak kimileri için hayat zor geçmeye devam ediyordu. Dalgalarının yıkıp geçtiği bazı yerlerde muhalifler yeniden güç kazanmaya, radikal uçlar sivrilmeye başladı. Yoksulluk ve aşağılanmışlık, bir yandan dini ve etnik hareketlerin güç kazanmasına neden olurken, diğer yandan da savaş asalakları ile terör örgütlerinin prestijlerinin artmasına neden oldu.

Demokratikleşme dalgaları adına "med" zamanı sona ermiş, "cezir" zamanı gelmişti. Artık geri dönüş başlamıştı. Nitekim 11 Eylül öncesinde bile, yaklaşık 140 ülkede çok partili seçimler yapılmakta, ancak bunlardan yalnızca %57'si insan haklarını garanti altına almaktaydı. 106 ülke ise hâlâ sivil ve siyasal hakları sınırlandırmaktan kaçınmıyordu. Bugün bakıldığında, 11 Eylül eyleminin etkilerinin tüm dünyada hissedildiği ve devletlerin otoriter eğilimleri artarken, klasik demokrasi ilkeleri ile uyumlu olmayan birçok sınırlamanın getirildiği görülmekte. Oysa ki, liberal demokrasinin zaferi sonrası sürekli gündemde tutulan ana hedef, ilkelerden taviz vermek bir yana, demokratik işleyişin daha da mükemmelleştirilmesi üzerine oturtulmuştu. Demokratik ülkelerde bile demokrasinin derinleşmesi gerekiyordu ki, Anthony Giddens buna "demokrasinin demokratikleştirilmesi" adını vermişti.[54] Her düzeyde siyasal yozlaşmanın önüne geçecek, etkin önlemlerin alınması, anayasal reformların yapılması, siyasette daha fazla saydamlık sağlanması ve sivil kültürün güçlendirilmesi bu çerçevede ana hedefler olarak sıralanıyordu. Ancak her şeyin bir yeri ve zamanı vardı. Bu tür iddialar Dünya Ticaret Merkezi'nin enkazında binlerce kişi yatarken, insanlar

* Yıkıntılar da yıkıldı.

54 Anthony Giddens, age., s.93

biyolojik terör korkusu ile evlerine hapsolmuş dehşet içinde gün sayarken, ya da uçaklara binemezken söz konusu edilemezdi. 21. yüzyıl 2001'in Eylül ayında yeniden başlamıştı ve yeni zamanla, yeni hikâyeler yazılacaktı. Gün, Leviathan'ın günüydü. Mistik canavar sudan karaya çıkmış ve keskin kılıcını kullanmaya başlamıştı.

Böyle zamanlarda demokrasinin gerekliliği ve gerçekten en uygun yönetim rejimi olduğu konusundaki kuşkuların daha fazla dile getirilmeye başlaması son derece olağan. Her ne kadar çağdaş dünyada, demokrasinin "tercih edilmesi gereken" bir sistem olduğu kanaati hakimse de, "tercih edilen" modeller yarattığı konusu tartışmalı. Demokrasinin tarifi konusundaki zorlukların yanı sıra, demokrasinin yaşatılması konusundaki sıkıntıların da varlığı, onun en mükemmel sistem olduğu savını zayıflatmakta. Ne de olsa Adof Hitler de, demokratik gelenekler içerisinde iktidarla tanışmıştı.

Buradaki temel sorun, demokrasinin bizzat kendisini hedef alan akımların, demokratik sistem içerisindeki varlıklarına izin verilip verilemeyeceği. Örneğin İslami radikalizmi temsil eden partilerin Avrupa'da ya da ABD'de faaliyet göstermesinin nasıl karşılanacağı? Ya da bir terör örgütü ile bağlantısı olduğu düşünülen siyasal grupların, sistem içerisinde özgürce davranmasının kabul edilip edilemeyeceği?

ETA ile bağlantısı olduğu bilinen, Herri Batasuna'nın özgürlükler ve demokrasi diyarı Avrupa'nın orta yerinde yasaklanmasının hangi çerçeveye oturtulabileceği, bu önemli sorunun basit bir yansıması. 1980'li yıllarda ETA üyelerine suikastler düzenleyen, destekleyici yazılar yazanları tutuklayan, özel terörle mücadele yasaları çıkaran İspanyol hükümetinin, 1990'lı yıllarda nisbeten yumuşamaya başlayan tavrını, 11 Eylül sonrasında bir anda sertleştirmekten kaçınmadığı bu örnekte görüldü. Tüm dünyaya yayılan tavizsiz politikalara yöneliş eğilimi ve etkileri, yaklaşık 800 yıllık Magna Carta'nın yaratıcısı olan İngilizlere de

sıçradı. Bu tarihten sonra İngiliz hükümetinin, Sinn Fein'e yönelik ılımlı tutumu, ülke içerisinde daha yüksek sesle eleştirilmeye başlandı. Siyasal partilerle terör örgütlerinin bağlantılarının olması halinde, parti kapatmaların daha sık gündeme geleceği ortaya çıktı. Bir tek eylemle birlikte, küresel değerler yeniden tanımlandı ve demokrasinin ana ilkelerinden olan siyasal partilerin özgürce faaliyette bulunmaları gereği, rafa kaldırıldı. Daha çok özgürlük isteği ve zincirleri kırma iddiasındaki eylemciler, daha çok tutsaklık ve daha sağlam prangalarla karşılaşıverdiler. Kimi zaman yakılan ateş, sadece ortalığı aydınlatmakla kalmayıp, evi de küle çevirebiliyordu. Terörse yalnızca bir tek evi değil, Roma'yı bile kül eden ateşlerdendi. Tehlikeli, zaptedilmez ve her yaktığıyla daha da palazlanan cinsten.

"Demokrasi", yangında ilk kurtarılacaklar sınıfına girmesi gerekecek kadar hayati bir unsur olsa da, ilk alev alanlardan. Zira terörizm ile arasında kaçınılmaz bir zıtlık bulunuyor. Başlangıçta, terörün ortaya çıkması ve kolayca yeşerebilmesi için demokratik kanalların varolması gerekliliği çoğunlukla kabul ediliyor. Terörizm literatürünün en bilinen ve oydaşılan tezlerinden bir tanesi de bu, "terörizmin demokratik sistemlerde daha kolay serpildiği". Teorik düzeyde tartışmaya çok açık olan bu varsayımı yanlışlayabilecek birçok karşı tez geliştirilebilirse de, geçerli olmasını sağlayan nedenlerin varlığı inkar edilemez. Her şeyden önce demokratik sistemler, terör eyleminin etkilerinin daha geniş kesimlere yayılması aşamasında en elverişli şartları sağlamaktalar.

Medyanın, herhangi bir denetime tabi olmadan, eylemi, teröristleri ve kurbanları haber malzemesi olarak kullanmasıyla teröristin arzu ettiği tepki düzeyine ulaşmak mümkün olabiliyor. Teröristin eylemi kendi başına "hiçbir" anlam ifade etmezken, bu eylemin herkesçe tanınması, duyulması ise "her şey" anlamına geliyor.[55] Eğer terörizm uzmanlarca iddia edildiği gibi, bir

55 Walter Laqueur, "The Futility of Terrorism", Harper's, March, 1996, s.104

tiyatrodan ibaret ise, oynanılan oyunun boş sandalyelere ve seyircisiz gösterime girmiş olmasının bir anlamı yok. En sansasyonel senaryoların, en çok seyirciyi toplayacak bir biçimde izleyicilere aktarılması, terörist açısından ana hedef. Bu da ancak sansür uygulanmayan sistemler içerisinde yerleşik medya-iletişim araçları kanalıyla gerçekleştirilebiliyor.

Demokratik olmayan sistemlerin en büyük özelliği, iletişim araçlarının tek merkezden kontrol edilerek, bilgilendirme işlevinin devletin denetimine alınması olduğundan, teröristlerin gerçekleştirdiği eylemlerin halka duyurulmaması sağlanabilmekte. Böyle bir durumsa tiyatronun sahne alması, ancak kimsenin seyretmemesi anlamına geldiğinden, yapılan eylem verimsiz hale geliyor. Yani çok kullanılan örnekteki gibi ağaca yıldırım düşüyor, ağaç yıkılıyor, ağaçtaki kuşlar ölüyor, ama o ağacın yakınındakilerin dışında, ne ormandaki, ne tarladaki, ne de şehirdeki kimsenin haberi olmuyor.

Eylemin bir haber haline gelmemesi, o eylemin "yok" olarak kabul edilmesi anlamını taşımakta. Nitekim en demokratik sistemlerde bile terör eylemlerinin popüler hale gelmesini engellemek, kitlesel dehşeti önlemek amacıyla oto-kontrol uygulanmakta, gerçekleştirilen eylemin toplumsal etkilerini azaltma arayışına girilmekte. Terörizmin kurbanı değil, olayın dışındaki izleyici kitlesini hedef aldığı düşünülürse, bu tür bir denetimin ne kadar anlamlı olduğu da görülebiliyor.

Demokratik sistemlerin teröriste sağladığı diğer bir kolaylık, teoride, örgütlenme ve fikirlerini yayabilme özgürlüğünü kısıtlamamaları. Demokrasi, herkese düşüncelerini ifade edebilmesi ve kendi fikirlerine yandaşlar bulabilmesi için yasalar çerçevesinde garanti edilmiş haklar sunuyor. Demokratik bir sistemde sosyalist, faşist, deist, feminist ya da anarşist, ne tür bir düşünceniz olursa olsun, bu düşüncelerinizi ifade etmekte hür olmanız beklenmekte. Hürriyetlerinize ise, ancak toplumun diğer kesimlerini rahatsız edecek eylemlere girişmeniz halinde set çekilebilir. Peki toplumun diğer kesimleri sizin düşüncelerinizden

"çok çabuk" rahatsız oluyorlarsa ne yapılmalı? Ya da, bu düşünceleriniz bir terör grubunun ideolojik alt yapısına kaynak teşkil ediyorsa ne olmalı?

Pratikte demokratik olduğu iddiasında olan birçok devlet bile, toplumun diğer kesimlerinin rahatsızlığını öncelikli olarak vurgulamaktan geri durmaz ve ileri sürülen düşüncelerin terörizme destek olduğunun altını çizerek, kimi hürriyetleri sınırlamaya çalışırlar. Buna karşın totaliter ya da otoriter rejimlerde, zaten bu hürriyetlerin varlığı bile tartışma konusu olduğundan, düşünceler, zararlı ya da zararsız ifade imkanı bulamazlar. Keza örgütlenme özgürlüğünün kısıtlanması, aynı düşüncedeki insanların bir araya gelmelerini ve ortak faaliyetlerde bulunmalarını engellediğinden, değil terörizme destek verecek toplulukların oluşması, en yararlı sivil toplum kuruluşları bile faaliyet gösteremezler.

Demokratik sistemlerin teröre karşı zayıf kaldığının bir başka göstergesi de, terör ile mücadelede kullanılabilecek yöntemlerin sınırlı olması ve özellikle teröre karşı verilen cezaların caydırıcılığı konusundaki endişeler. Demokratik hukuk devletlerinde teröristin suçu kesinleştikten sonra bile, cezaların insani olması gerekliliği ön plana çıkmakta. Cezalandırmadaki amaç, suçlunun ıslah edilmesi olduğundan, caydırıcı niteliği olan ağır cezaların uygulanması söz konusu olamıyor. Anti demokratik sistemlerde ise, ucunda ölüm korkusu olmayan hiçbir cezalandırmanın işe yaramayacağı ve diğerlerini bu suçu işlemekten alıkoymayacağı düşüncesi hakim. Suçluya yönelik şiddetin, suçluyu düzeltmese de, suça meyledenleri, ister istemez adam edeceğine inanılmakta. Kullanılan şiddet, yalnızca cezalandırıcı değil, aynı zamanda önleyici ve caydırıcı da.

Demokratik sistemlerde terörle mücadelede kullanılan yöntemlerin şiddete dayalı çözümlerden çok, sosyal ve siyasal araçlar vasıtasıyla yapılması da bir eleştiri konusu. Özellikle sempatizanlara yönelik tavrın oldukça ılımlı olması nedeniyle, örgütün kendisini destekleyebilecek kişilere kolaylıkla ulaşabildiği

düşünülmekte. Terörle mücadele edenlerin eğilimi ise, genellikle sempatizanların da terörist kategorisinde değerlendirilmesi yönünde. Her sempatizan, potansiyel bir terörist olarak nitelendirildiğinden, onların da ceza görmesi ve hasım olarak algılanması kaçınılmaz bulunuyor. Sempatizan kitlenin lehine olacak şekilde sosyal ve siyasal önlemler alınması ise, demokrasinin bir gereği olarak değil, şantajcıya verilen bir taviz olarak düşünülüyor. Bu nedenle, sempatizan olmak bile riskli hale geldiğinden, terörist örgüt ile kitle arasındaki bağlantının önemli ölçüde kopması sağlanabiliyor.

Demokratik ilkelerin ve hukuk kurallarının fazla anlam taşımadığı sistemlerde, terörizmin kendisine fazlaca zemin bulamadığı temel varsayımlardan birisi. Ancak bunun doğruluğunun da oldukça tartışmalı olduğunu belirtmek gerek. Her şeyden önce özellikle son dönemlerde terör eylemlerine mekan olma açısından Latin Amerika, Kuzey Afrika ve Ortadoğu büyük öncelik kazandı. Buna karşın Avrupa merkezli terörün, esas olarak ideolojik bazlı şekillenmesi ve soğuk savaş sonrası, bu çatışmanın ortadan kalkmasıyla birlikte Avrupa, önemli ölçüde iç barışa ulaştı. Baader Meinhoff, Kızıl Tugaylar, RAF gibi terör örgütlerinin çözülmesi ya da marjinal hale gelmesi, demokratik ilkelerle idare edilen Avrupa ülkeleri açısından büyük bir rahatlama yarattı. Nitekim 1960 ve 1970'li yıllarda bu bölgede yoğunlaşan terör faaliyetleri önemli ölçüde gündemden çıktı.

Etnik, dinsel ve organize suç bağlantılı terörizmin yaygınlaşması ise, eylemlerin üçüncü dünyaya doğru kaymasını doğurdu. Batı'yı ve özellikle ABD'yi hedefleyen eylemlerin bile Kenya, Tanzanya, Suudi Arabistan merkezli olarak gerçekleştirilmesi de, aslında baskıcı ve antidemokratik sistemlerin de terörizme karşı ciddi bir koruma sağlayamadığını gösteriyor. Nitekim son on yılda adını sıkça duymaya alıştığımız El Kaide (Afganistan), Abu Sayyaf (Filipinler), Hizbullah (Lübnan), FIS (Cezayir), Tamil Eelam (Sri Lanka), M19 (Kolombiya) gibi örgütlerin ne ölçüde demokratik sistemlerin ürünleri olduğu tartışmalı.

Demokratik olmayan sistemlerin terörizmin duyulmasını engelleme, yani iletişim özgürlüğünü kısıtlama gibi bir konfora sahip bulunması ve eylemin alenileşmesini engelleyebildiği gerçeği ise, bizi bir başka olumsuzlukla karşı karşıya bırakıyor. Enformasyonun kontrolünün hangi boyutlara varacağı tahmin edilemediğinden, yanlışlarla doğrular birbirine karışıyor, merkezi otoritenin yeğlediği ve kurduğu sanal bir dünyanın yaratılması sürecine giriliyor. Bu sanal dünyada bütün "iyiler", varolan otoritenin yanında, destekler pozisyonda yer alırken, sorgulamak ve eleştirmek kusur biliniyor. Farklı düşünenlere karşı mücadele etmekse, vatanseverlik olarak addediliyor.

Böyle bir dünya, "komutların hakimiyeti" anlamına geliyor. "Saldır" deyince saldırılacak, "öl" denince ölünecek, "vur" deyince vurulacak. Tam itaatin sağlanması kuşkusuz çok kolay. Tüm ilişkiler, kötülerle iyilerin mücadelesinin gölgesinde kaldığından, gerçeklik bilgilendirildiği kadarıyla kendisini gösterebilmekte. Devleti temsil eden liderlerin ışığında, halkın milyonlarcası birden ölümle tanışmakta mahzur görmediğinden, devlet otoritesi gücünün doruğuna ulaşmakta. Saddam Hüseyin, El Kaddafi, Ariel Şaron ya da Ayetullah Humeyni gibi liderlerin, halkları tarafından bu denli desteklenmelerinin sebebi de bu olsa gerek. Irak'ta ambargo nedeniyle her ay 6 bin çocuğun ölmesinden yalnızca ABD'nin ve George Bush'un sorumlu olduğunu düşünmek, olsa olsa bir bilgilendirme eksikliği olarak düşünülmeli. Aksi halde kim, on yıllar boyunca savaşmaktan, ölmekten, öldürmekten hoşnut olur? Kim, kendi yaşam kalitesini yirmibeş yıl öncesine nazaran 10 kat daha kötüye götüren bir lidere, yüzde yüz oranında(!) itaat gösterebilir? Elbette, onsuz ne olacağını bilmeyenler, başka bir yaşamın varolabileceğinin farkında olmayanlar!

"İyi" ve "kötü", "doğru" ve "yanlış"a ilişkin algılamalarımız, kuşkusuz daha önce edindiğimiz deneyimlerimize ve bilgilerimize dayanıyor. Farklı düşünmenin kötü ve tehlikeli olduğu konusunda eğitilen, bilgilendirilen bir topluma düşünmeyi

öğretmek hiç kolay değil. Yüzyıllar boyu dünyanın tepsi biçiminde öküzün boynuzunda durduğuna ikna edilmiş bir topluluğa, "Dünya yuvarlak ve kendi ekseni etrafında boşlukta dönüyor." iddiasında bulunmaktan farksız. Ne kimseyi bu iddiaya inandırmak mümkün oluyor, ne de özgürce bu iddiayı ortaya atabilmek. Bilgi yukarıdan empoze diliyor ve tek doğru olarak kabul ettiriliyor. Güzel olan, her şeye rağmen, yüzlerce yıl sonra Galileo'yu herkesin tanıması ve dünyanın kendi ekseni etrafında dönmeye devam etmesi. En azından bilgimiz, şimdilik böyle!

Demokratik olmayan sistemlerin bilgi akışını cebren tek elden kontrol edebilme özelliğinin gerileticı etkilerinin yanı sıra, şiddet kullanma ve ağır cezalara başvurarak caydırıcılık sağlayabilmelerinin son derece olumsuz sonuçlarına da dikkat çekmek gerekiyor. Şiddet nereden gelirse gelsin yıpratıcı, çözücü ve zayıf olanı ezici bir niteliğe sahip. Üstelik devlet otoritesi, insanlar üzerinde şiddet kullanma eğiliminde olan tüm unsurlara karşı esas koruyucu. Bu, devletin "varlık sebebi". Kuramsal olarak insanlar, kendilerinden daha güçlü olanlara karşı, güvenliklerini kendi başlarına sağlama yeteneğine sahip olamadıklarından, devlet, bir emniyet merkezi olarak görevlendirilmiştir. Beklenti, devletin kendi vatandaşlarına yönelik yasadışı şiddet kullanımlarına karşı onları koruması ve güvenliklerini sağlamasıdır. Bunun karşılığında da vergi ödenir, asker olunur, devlet hizmetinde çalışılır ve en önemlisi otoriteye itaat edilir.

Demokratik sistemlerde vatandaşların hak ve sorumluluklarının yasal olarak belirlenmiş ve dengeli bir ilişkinin kurulmuş olması gerekir. Yani vatandaşların gerek devlete, gerekse devletin dışındaki şiddet eğilimi taşıyan gruplara karşı, koruma altında bulunduğu farz edilir. Oysa ki, antidemokratik yönetimlerin önceliği, vatandaşlarının güvenliğinden çok, varolan siyasal sistemin, yani otoritenin devamlılığını sağlamaktır. Bu amaçla her türlü şiddet kullanımı meşrudur ve "devlet terörizmi" denilen olgu da, bu şekilde gerçekleşir. Devlet otoriteleri,

yarattıkları sanal dünya içerisinde, düşman imajları oluşturur ve içeride destekçi olduklarını düşündükleri kişilere karşı şiddet uygulamaktan kaçınmazlar. Dünyanın hiçbir yerinde model fazlaca değişmez. İnsanlar otoritenin kurallarına uyarlar ya da ceza görürler.

Demokratik olmayan sistemlerde siyasi otoritenin genellikle iktisadi kontrolü de elinde tuttuğu ve refahı kendi uygun gördüğü biçimde dağıttığı bilinir. Refahtan en fazla pay alanlarsa, sistemle barışık yaşayanlar, dolayısıyla otoriteye en fazla desteği verenlerdir.

Zenginlik ve refahın, piramidin üst kısmındaki küçük bir azınlığın elinde bulunması, demokratik olmayan sistemlerin tipik özelliği. Refahın, dolayısıyla gücün, toplumsal katmanlara adil yayılımı ise, demokratik ilkelerin işlerliğini kolaylaştırdığı gibi, oligarşik ve tiranik yapıların önüne de set çekebilmekte. Nitekim demokrasi ile azgelişmişlik ve yoksulluğun ters yönlü ilişkisi, demokrasi teorisinin en tutarlı önermelerinden bir tanesi.

Siyasal katılım, siyasal kültür, tarihsel özellikler ya da coğrafi konum gibi faktörler, bir ülkede demokrasinin geleceğini tayin etmek adına önemli veriler olsa da azgelişmişlik, demokrasinin karşısındaki en önemli bariyer. Bu nedenle yoksulluğun pençesinden kurtulamayan toplumları ve sistemleri demokrat olmaya zorlamak, demokrat olmadıkları için yargılamak ve hatta cezalandırmak anlamsız. Kimilerine göre demokrasi, ancak zengin bir toplumda mümkün. Üstelik zenginler, fakirliklerine neden oldukları toplumların demokratikleşmelerini önce engellemekte, sonra onları demokrat olmamakla suçlamakta ve bazen de bombalamaktalar. Bu durumda demokrasi de, bir Amerikan ideolojisi halini alarak, insanlığın büyük bir kesimi için olanaksız bir ütopya haline gelmekte.[56] Ütopyaların gerçeğe dönüşme ihtimalleri ise, maalesef oldukça düşük.

56 Kılıçbay, age., s.111

Kaldı ki, ABD'nin önümüzdeki dönemde "liberalizm ve demokrasi"yi bir ideoloji olarak kullanmaya devam edeceği de artık şüpheli. Ünlü stratejist Robert Kaplan'ın 11 Eylül sonrasında kullandığı şu ifade oldukça ilginç; "Demokrasi görüşümüz bile değişmeli. Pakistan, Mısır ve Tunus gibi ülkelerin demokratikleşmelerini istemek yerine, zararsız diktatörlüklere ve karışık rejimlerin farklı türlerine, bu çabamızda (terörle mücadelede) destek verdikleri sürece hoşgörüyle yaklaşacağız. Bunda ahlak dışı ya da ikiyüzlü bir şey yok. ABD kendini iyi hissettiği sürece, dünya daha iyi bir yer olur."[57]

Ekonomik, sosyal, siyasal alanlarda azgelişmişlikle cebelleşen, savaşlar ya da iç çatışmalarla sosyal yapıları bozulan, stratejik konumları itibariyle fazlaca militarize olmuş otoriter sistemlerin, demokratik gelişmelere kapalılığı bilinmekte. Bu da kaçınılmaz bir biçimde, taleplerini yasal siyasal zeminlerde ifade imkanı bulamayan tüm muhalif unsurların, terörizmi bir eylem stratejisi olarak benimsemelerine neden oluyor. Oysa insanların kendilerini ve kendi geleceklerine ilişkin planlarını, yasal platformlarda ifade edebilmeleri, başka araçlar arama gereğini de ortadan kaldırabilir. En zararlı ideolojinin bile, şiddet unsuruna dayanan bir eylem stratejisinden daha az maliyetli olduğu açık. Şiddet, şiddete davetiye çıkarır ve kurduğu otoriteyi gönüllülük esasında değil de, korku üzerine bina etmiş olan her yönetim bunun bedelini ödemeye hazır olmalıdır. Bu bedel de çok hafife almaya gelmez doğrusu!

57 29 Eylül 2001,Washington Post, aktaran Robert Kaplan, "Dış Politika İçe Dönmeli", Küreselleşme ve Terör, Der. Mehmet Ali Civelek, Ankara, Ütopya, 2001, s.299

Nükleer Bomba mı, Yoksa Şarbon mu Tercih Ederdiniz?

Teröristin Eylem Araçları

İnsanoğlunun ilk kullandığı silah, kaba gücüydü. Elleri, hasmını boğmaya yetecek güçte olmalıydı. Kendi yaşam alanını yaratabilmek için kendi cinsleriyle, yarattığı yaşam alanında varlığını sürdürebilmek için ise, tabiatla mücadele etmek zorundaydı. Elleri her şeyiydi. Sonra, aynı ellerle barınaklar inşa etti, tohumlar ekmeye ve ürün yetiştirmeye başladı. Sevgi dolu elleriyle evcil hayvanlar yetiştirip sevdi. Maharetli elleriyle kendisine oklar, mızraklar yaptı. Güçlü elleriyle yaşam alanını genişletti, büyüttü. Hoyrat elleriyle köleler edindi. Üretken elleriyle tarlaları ekti, ürünlerini sattı. Giderek ustalaşan elleriyle gemiler inşa etti, tüfekler, tabancalar üretti. Kirlenen elleriyle kölelerini okyanuslar ötesinden taşımaya başladı. Kutsal elleriyle kiliseler, saraylar, evler inşa etti. İlahi elleriyle sanat eserleri yarattı, yaşam mekanını süsledi. İşleyen elleriyle fabrikalar kurdu. Nasırlaşan elleriyle devrimler gerçekleştirdi. Büyüyen elleriyle uçaklar, uçaksavarlar, denizaltılar üretti. Kana susamış elleriyle milyonlarcasını öldürdü. Dua eden elleriyle milyonlarca sevdiğini toprağa verdi. Teknolojik elleriyle, bilgisayarlar, televizyonlar, ölüme meydan okuyan ilaçlar üretti. Zehirlenen elleriyle nükleer, biyolojik, kimyasal silahlar yarattı.

Ağaç dikti, ağaç kesti. Yaşam verdi, yaşam aldı. İnsanoğlu elleriyle tüm tarihini yazdı.

Tarihi, insanın yaptığı da, insanın yazdığı da doğrudur. Tarih zaten, insan için anlamlıdır. Geçmişimize bakarak, ama hep geleceğe doğru yaşamamız kaçınılmazdır. İnsan, iyisi, kötüsü ile kendisini, geçmişini bilmek ve geleceğini hesaplamak arayışını hiç bırakmamıştır. İyiler de, kötüler de ademoğlunun elinden ve beyninden üremiştir. Tabiata nisbet yaparçasına en muhteşem güzellikleri tahayyül ederek yaşama geçirdiği gibi, en şeytani kötülükleri de kurgulamayı başarmıştır insan. Milyonlarca masumu toplama kamplarında, gaz odalarında yok etme fantazisi de, Sabra ve Şatilla katliamları da, Hiroşima ve Nagazaki de, Sibirya toplama kampları da, 11 Eylül saldırısı da insanlar tarafından kurgulanmıştır. Holywood senaristlerinin bile hayal edemeyeceği gaddarlıktaki insan kıyımlarının, sıradan faniler tarafından gerçekleştirilebilmesi ne ürkütücü! Ya en dehşetengiz hayallerimizi hayata geçirebilme yeteneklerine her gün biraz daha fazla sahip olmamız!

Yüce Roma İmparatorunun yalnızca Akdeniz havzasını kontrol edebilmek ve bölge insanlarını teslim alabilmek adına kullanmak zorunda olduğu asker sayısını, silahları, organizasyonu ve maliyetleri düşünün. Sonra da onu, birkaç on milyon dolara sahip olduğu nükleer silahlarla tüm dünyayı tehdit edebilen, yeni postmodern eşkıya liderleri ile karşılaştırın. Ne de olsa "az maliyetle büyük iş", terörizm literatürünün en bilinen ifadelerinden bir tanesi. "Güç", ucuza, kolay ve çabuk elde edilebiliyor. "Etki" ise, istemediğiniz kadar.

Şiddetin kullanımı yoluyla dolaylı bir etki yaratmak düşüncesi, tarih kadar eski. Varolan siyasi otoriteye karşı başkaldırmanın, isyan etmenin en verimli yöntemlerinden birisi de siyasal otoritenin temsilcilerine karşı yasadışı şiddetin kullanılması olmuş. Örgütler kurulmuş, kurbanlar seçilmiş, şiddetin en vahşi yöntemleri hayata geçirilmiş.

Roma yönetiminin kabusu haline gelen sicariiler, terörizmin bir siyasal araç olarak kullanımının ilk örneklerini oluşturmuştu. Üyeleri toplumun aşağı sınıflarından olan ve zealot mücadelesinde yer alan bağnaz din adamlarınca kontrol edilen bu grup, son derece iyi örgütlenmişti. Düşmanlarına gündüz, kalabalık ortamlarda saldırmayı tercih ederlerdi. Sicae denilen küçük bir kılıcı ceketlerinin altına saklar, kalabalığın en yoğun olduğu yerde kurbanlarına saldırarak, hemen kalabalığa karışırlardı. Sicariiler rahiplerin evlerini, devlet adamlarının saraylarını tahrip etmiş, kamu arşivlerini yakma yoluyla tefecilerin evraklarını yok ederek, borçları silmişlerdi. Halklarını, Roma kuşatmasına karşı savaşmaya zorlamak için, şehrin yiyecek depolarını ve su kanallarını tahrip ederek, insanları ölümle terbiye etmeyi düşünmüşlerdi.[58]

Roma yönetimi aleyhtarı bir grup olmalarına ve yönetime karşı mücadele ettiklerini iddia etmelerine rağmen, kurbanları ılımlı Yahudilerdi. Bu nedenle de, Roma yönetiminin, esasında onlardan hoşnut olduğuna ve onları taşeron olarak kullandığına dair söylentiler her zaman varolmuştu. Özellikle Papaz Jonathan'ı, Romalı vali Felix'in emri ile öldürdükleri konusu uzun süre gündemde kalmıştı.

Sicariilerin eylemleri süresince sıkıntıyı çekenler Romalılar olmadı. Kudüs halkı ise yıllarca hem içeriden, hem de dışarıdan vuruldu. Kurbanlar, sistemi kontrol edenlerden olmamalarına karşın, sistemin içerisinde yer almanın bedelini ödeyen ilk masum örneklerdi. Muhalefet etmemekle suçlanıyorlardı ve cezalarını çekmeliydiler. Tarafsızlıkları, masumiyetlerini ortadan kaldırıyordu ve şiddete karşı olmalarının bedelini, şiddetin hedefi olarak ödediler. Sicariilerin mücadelesi yaklaşık 7 yıl sürdü ve elbetteki Roma'nın zaferi ile sonuçlandı. Roma kuşatmasından kaçan Sicarii militanları ise, Eleazar Ben Jair'in liderliğinde

58 Walter Laqueur, age., s.7

Masada kalesine sığındılar. Kale, Romalılar tarafından düşürüldüğünde, tüm Sicariiler ölü bulundular. Teslim olmak yerine ölümü tercih etmişlerdi.

Sicaeler, tarihin ilk örgütlü terörist grubunun kimliğini şekillendiren ana unsur olmuştu. Onlar, isimlerini kullandıkları silahtan aldılar. Tarihte, onlardan sonra sicariilerin misyonunu devralanlarsa, yalnızca küçük silahlarla yetinmediler. Şiddete tapanlar Sicae'nin yanı sıra kimi zaman urgan, kimi zaman bıçak, bazen tüfek, bazense bomba kullanmaktan kaçınmadılar. Bilinen deyişle "Farklı silahlar, farklı sebepler, ama bir tek ölüm vardı." Önemli olansa o ölüme bir anlam yükleyebilmek, ölümü yaşamsal taleplerin bir aracı olarak kullanabilmekti.

Haşhaşinler, "hançeri" sırf güvenilir bir silah olması nedeniyle değil, cinayete kutsal bir mana yükleyebilmek amacıyla da kullanmışlardı. Avrupalılar, Haşhaşinlerin anlamını ve eylemlerinin dehşetini evlerine dönen Haçlılardan ve gezgin Marco Polo'dan öğrendiler.[59] Gerçekleştirdikleri eylemlerden sonra liderleri Hasan Sabbah'ın sunduğu haşhaşla ödüllendirilen ve kendilerinden geçmiş bir halde cennete ulaştıklarını düşünen eylemciler, liderlerine, onlara cenneti sunabilmesi dolayısıyla sonsuz bir bağlılık göstermişlerdi. Sarayların içerisi de dahil, en iyi korunabilen yerlere de kolayca ulaşabilen Haşhaşinler, siyasi suikastlere dayalı terörizm biçimini en başarılı uygulayan örgüttüler.

Hindistan'da faaliyette bulunan Thug, yani katiller olarak bilinen örgütün üyeleri ise çeşitli soygun olaylarına karışmış ve kurbanlarını ipek bir bağ ile boğarak öldürmüşlerdi. Eylemlerini Tanrıça Kali'ye kurban verme geleneğinin bir uzantısı olarak tanımlayan örgüt üyelerinin siyasal amaçlarını tanımlamakta zorluk bulunmasına karşın, eylem performansları

59 Robert A. Friedlander, "The Origins of International Terrorism", Terrorism: Interdisciplinary Perspectives, Yonah Alexanderve Seymour Finger eds, New York, The John Jay Press, 1977, s.31

açısından oldukça etkili olduları gözlenmişti. Ölümü basit bir dönüşüm olarak nitelendiren[60] bu vahşi grubun ömrü de, 1830'larda Britanya yönetimince ortadan kaldırılana kadar sürmüştü.

Modern öncesi terörün kullandığı basit silahların popülaritesi yüzyıllarca geçerliliğini korudu. Ancak ateşli silahların muhteşem gücü de teröristleri cezbetmiyor değildi. Rakamlardan bağımsız "kısa 20. yüzyıl", Gavrilo Principe'in, Arşidük Ferdinand'a yönelttiği silahın gölgesinde başladı. Habsburg yönetimine karşı mücadele eden gençlerden kurulu örgüt, kent kökenli, Bosna Hersek milliyetçisi gençlerden oluşmaktaydı. Crna Ruka, yani Kara El grubu üyelerinin bir dünya savaşı başlatmak, ya da on milyonlarca insanın ölümüne yol açmak gibi bir amaçları olmadığı biliniyor. Ama bu suikastin, tarihin en sansasyonel ve derin etkiler yaratan terör eylemlerinden biri olduğu da açık. Bir el silah sesi ve 15 milyon kurban!

I. Dünya Savaşı'nın bütün sorumluluğu ve yükünü Gavrilo'nun ve Mlada Bosna olarak bilinen Genç Bosnalıların üzerine yıkmak elbette insafsızlık olur. Zira böyle bir yaklaşım, uluslararası alandaki temel siyasi sorunları, iktisadi tıkanmayı, sömürgecilik sürecinin sonuna gelindiğini görmezden gelmemiz anlamını taşıyor. Oysa ki, 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyılın başları tarihin en çalkantılı siyasi gelişmelerine sahne olurken, hem sistemin üst yapı kurumlarında, hem de alt yapısında büyük değişimler gerçekleşmişti. Bu değişimlerin getirisi olan olağanüstü enerji birikimininse, bir şekilde aniden ortaya çıkması kaçınılmazdı. En basit ifadesiyle, patlayıcı gaz sıkışmış ve bir kibrit ateşi büyük patlamayı yaratmıştı.

Gazın bu denli yoğunlaşmış ve sıkışmış olması da, kibritin çakılması da, esasen tarihsel döngünün bir gereği olan, kaçınılmaz süreçlerdir. Bir gün mutlaka gerçekleşir ve "Keşke gaz

60 Walter Laqueur, age., s.9

sıkışmasaydı!", ya da "Kibrit çakılmasaydı!" biçimindeki hayıflanmalarınız da bir anlam ifade etmez. Eğer o dönemde, sistemin yönlendirici güçlerinden birisi yayılma stratejisi gereği stratejik bir noktaya müdahale etme kararlılığındaysa, 11 Eylül olmasa bile, 18 Kasım, 21 Ocak, hatta 35 Mayıs eylemi gerçekleşir ve arzulanan patlama sağlanır. Sorun gazın sıkışmasının önüne geçmektir ki, o da her yükselen ve çöken gücün geride bıraktığı bir enerji boşalması olduğundan çok mümkün değildir. Tarih böyle ilerler. Terör örgütleri ise çoğunlukla tarihi kendilerinin değiştirdiklerini düşündüklerinden, kendileri olmadan da kibriti çakan birileri bulunabileceğinin farkında olmazlar. Onlar kendi mücadelelerini verirler, sistemse kendi dönüşümünü sağlar.

Teröristin mücadelesi farklı dönemlerde ve ortamlarda, farklı aygıt ve stratejilere ihtiyaç gösterir. Kaldı ki, örgütlerin motivasyonları ile örgüt elemanlarının tipolojileri, liderlik organizasyonu ve eylem stratejileri arasında da anlamlı bir paralellik vardır. Örneğin etnik temelli terör örgütlerinde eylemcilerin genç, belirli bir eğitime sahip, fakir ve varoş temelli oldukları görülür. Genel kabul gören inanışa göre, bunların rejimi çökertme ve devlet otoritesini yok etme gibi bir arzuları olmasına karşın, bunu nasıl gerçekleştirecekleri konusunda fazla bir fikir sahibi değildirler. ETA, IRA gibi örgütlerin tipik militanları böyledir.

Bu tür örgütler, spesifik hedeflere yönelerek kurbanlarını seçebildikleri gibi, rastgele bir eylem stratejisi de güdebilirler. Örneğin ETA'nın eylem stratejisi hem adam kaçırma, öldürme gibi kişiye yönelik olarak, hem de demiryolları, alışveriş merkezleri gibi insanların toplu halde bulundukları yerleri hedef alarak şekillenmiştir. Kişiye yönelik eylemler cezalandırma, topluluğa yönelik olanlarsa gözdağı verme arayışındadır. Bu nedenle her iki yöntemin de kendi içerisinde tutarlılığı ve mesajı bulunur.

1968'de örgüt liderlerinden Etxebarrieta'nın hükümet güçlerince öldürülmesine misilleme olarak, polis şefi Meliton Manzaras'ın vurulması ETA açısından önemli bir başlangıçtır. Siyasi suikastler 1973'te Franco'nun halefi olarak gösterilen Amiral Blanco'nun, 1995'te ETA'yı eleştiren Halk Partisi sözcüsü Gregorio Ordonez'in, 1997'de belediye meclisi üyesi Migel Angel Blanco'nun, 1998'de Manuel Zamarreno'nun öldürülmesiyle süregidecektir.

Kişilere yönelik eylemler kadar, halka yönelik rastgele uygulanan terör de örgütün geleneksel eylem stratejilerinden kabul edilir. Ancak ETA terörünün esas hedefi güvenlik görevlileridir. Örgüt tarafından tercih edilen öldürme yöntemi ise, bombalama ya da silahla vurmadır.

1959'da kuruluşundan bu yana kurban sayısı yüzlerle ifade edilen örgütün, "light" marksist bir devlet kurabilmesi zor görünse de, İspanyol hükümeti açısından oldukça ciddi bir tehdit oluşturduğu da açık. 1995 yılında hem kral Carlos'a, hem de muhalefet lideri Jose Maria Anzar'a karşı giriştikleri suikast girişimlerinin başarısız olması, tehdidin gücünü hafifletmiyor. Blanco'nun öldürülmesi olayında, Amiral'in eve giden yolun altına tünel kazarak, bomba yerleştirmeyi başarmış bir örgütün, son otuz yılda gelişen teknolojiyi de destek alarak çok daha büyük çaplı eylemler yapabileceği düşünülmekte. Buna karşın etnik terörizmin, kitle imhasına dayalı bir stratejisinin bulunmamasının, ETA'nın eylemlerini sınırlı tuttuğu da biliniyor.

Etnik terörün en bilinen örneklerinden IRA da, bu anlamda güvenli sayılabilir. Kitle imhasına dayalı bir strateji, onlara da uzak görünmekte. Zira İrlanda milliyetçiliğinin dinsel motifleri bulunmaktaysa da bu, örgütün dini içerikli olduğunu göstermiyor. Burada "din", örgütün değil, etnik kimliğin belirleyicisi ve Çeçen terörizmi ile daha fazla benzerlikler gösteriyor. Örgütün söylemlerinde Tanrı adına değil, tersine dinsel farklılıkları nedeniyle, etnik bir sömürüye tabi tutulduğunu, topraklarından edildiğini iddia eden insanlar adına bir talep söz konusu.

Eylemler yoluyla verilen ceza da, şeytana ya da dinden çıkmışlara değil, kendilerini ezen siyasal yapıların destekçilerine yönelik. Operasyon tarzları açısından IRA militanlarının da, ETA'nın stratejisine paralel eylemler gerçekleştirdiği söylenebilmekte. Metro istasyonları, barlar, restoranlar gibi kamuya açık alanlarda bombalı saldırılar düzenlemek örgütün klasikleşmiş eylem strateji'lerinden.

Örgütün ana hedeflerinden bir tanesi de her dönemde siyasi otoriteler olmuş, gerek milletvekillerine gerekse bakanlara yönelik saldırılar sıkça gündeme gelmişti. 1984'teki Muhafazakâr Parti konferansı sırasında konferansın düzenlendiği otele yapılan bombalı saldırıda 5 kişinin ölmesi, tüm İngiliz siyasi elitlerinin algılayabileceği kadar net bir siyasal mesajdı: "Bizi yok farz ederek, politika yapamazsınız."

Varlıklarını ispat edebilmek adına giriştikleri eylemler yalnızca rehin almak, suikast düzenlemek, bombalamak, öldürmekten ibaret kalmadı. Örgütün ciddi bir kitlesel desteğe sahip olması, kamuoyuna yönelik, propaganda ve destek arama faaliyetlerine girişmesini de gerektiriyordu. Politik kanadı Sinn Fein'in de desteğiyle IRA, meclisi, medyayı, okulları, kiliseleri propaganda araçları arasına aldı. Açlık grevleriyse IRA militanlarının birer efsane haline gelmesine neden oldu. Örgüt üyelerinin Thatcher hükümeti tarafından siyasi suçlu kategorisinden çıkarılması ve 1970'den beri sahip oldukları özel statülerinin kaldırılması sonrası, 1981'de başlatılan açlık grevleri tüm dünyada geniş yankı uyandırdı. Taviz vermeyen hükümet, Bobby Sands'in açlık grevindeyken, ölmeden üç hafta önce İngiliz parlamentosuna milletvekili olarak seçilmesiyle ciddi yara aldı. Arabasında bulunan bir silah nedeniyle 14 yıl hapse mahkum edilen ve İngiliz mahkemelerini "işgal kuvvetlerinin mahkemesi" olarak tanımlayan 27 yaşında bir delikanlının, bilincini kaybetmiş yatağında ölümü beklerken parlamentoya girmesinin hükümet açısından oldukça sarsıcı olduğu açıktı. Sivil direniş, çoğu zaman silahlı direnişten çok daha

etkili oluyordu. Hangi bombalama eylemi, Sands'in yarattığı etkiyi yaratabilirdi ki?

IRA'nın da tıpkı ETA gibi kitlesel imha silahları yerine genellikle konvansiyonel, küçük çaplı silahlara yöneldiği ve düşmanı imha etmekten çok, yıpratma amaçlı davrandığı biliniyor. Somut politik talepleri var ve bunların karşılanması için otoriteleri zorlamaya çalışıyorlar. Kimyasal, biyolojik veya nükleer bir saldırı, onların tercihleri arasında yok. Bomba ya da tabanca, onlar açısından çok daha işlevsel. Hedeflerine ulaştırabilecek kadar öldürücü. Ancak küçük çaplı, hafif silahların yarattığı tehdidin, kitle imha silahlarının olası etkilerinin gölgesinde fazla ciddiye alınmaması ciddi bir hata. Zira yüzbinlerce insanın hayatını kaybetmesine yol açan o küçük çaplı silahlar, on yaşındaki bir çocuğun bile kullanabileceği kadar basit ve el altında bulunuyorlar. 50 milyon dolarlık bir savaş uçağı yerine, 200 bin hafif silah alınabileceği düşünüldüğünde, bu tür silahların tahrip kapasitesi hakkında bir fikir sahibi olmak mümkün.

Yaklaşık 7 milyar dolarlık bir piyasası olan hafif silahların en bilineni AK-47'ler, yani mucidi Mikhail Timofeyevich Kalashnikov'un adıyla anılan Kaleşnikoflar. Bu silahlar, Uziel Gal'ın dizaynı İsrail yapımı Uziler, ABD yapımı M-16'lar ve Alman yapımı G-3'lerin de aralarında bulunduğu geniş bir portföy halinde müşteriye sunuluyorlar. ABD gibi, neredeyse nüfusu kadar silahı olan ülkelere, gelişmekte olan ülkelerde yaratılan pazarlar da eşlik etmekte. 1990'ların başlarında gelişmekte olan ülkelerdeki askeri tip hafif silah sayıları 40 milyon olarak verilirken, bu rakamlar bugün 100-500 milyon arasında telaffuz ediliyor.[61] Kısaca hafif silahlar, kitle imha silahlarının henüz tahmini olarak ifade edilen gücünden çok daha gerçek, çok daha kullanıma hazır bir biçimde herhangi bir yerde bizlere, sevdiklerimize yönelebilmekte. Bu nedenle

61 UN General Assembly Disarmament and International Security Committee, Regional Training Conference, Spring, 2002, papers ss.1-3

kimyasal, biyolojik ya da radyolojik silahların halen geniş çaplı olarak kullanılmıyor olması, geceleri huzurla uykuya dalma lüksünü sağlamıyor. Namlusu size dönük bir Uzi'nin de, tepenize düşecek bir nükleer bombanın sizde yaratacağı tahribat aynı: "Ölürsünüz!" 500 milyon hafif silahın serbestçe ortalıkta dolaşıyor olmasını küçümseyenlere de, hafif bir tebessümle yaklaşılması normal.

Hafif silahlar özellikle 1970'li yılların terör örgütleri açısından en elverişli eylem aracı olarak görünmekteydi. Uçak kaçırırken, rehin alırken, konsolosluk basarken ya da suikastler düzenlerken hep hafif silahlar tercih edilmişti. Buna karşın bombalar, eylemin tamamlayıcı parçalarıydılar. Baskın yapılıp, rehineler ele geçirildikten sonra, teröristlerin esas tehdidi, eyleme müdahale olması halinde, yerleştirilen bombaların patlatılacağına ilişkin olurdu. Amaç karşı tarafı bir operasyona girişmekten alıkoymaktı. Bazı kazalar da olmuyor değildi. 1976 Nisan'ında RAF üyelerinin, Baader-Meinhoff grubunun serbest bırakılması amacıyla, Stockholm'deki Batı Almanya büyükelçiliğine düzenledikleri baskın sırasında, yerleştirilen bombaların aniden patlaması sonucu hem rehineler, hem de teröristlerden can kaybı olmuştu. Eylemin başında RAF militanları binaya baskın düzenlemiş ve hemen ilk etapta askeri ateşeyi öldürmüşlerdi. Taleplerinin yerine getirilmemesi halinde rehineleri öldüreceklerini ve bombaları patlatacaklarını söyleyen örgüt üyeleri, Dr. Hein Hillegard'ı da öldürdükten hemen sonra yerleştirilen TNT kalıplarının patlamasıyla şaşkına dönmüşlerdi. "Kaza, geliyorum demiyordu."

RAF üyeleri sol görüşlü öğrencilerden kurulu küçük heterojen bir gruptu. %30'u kadınlardan oluşan kent kökenli bir hareketi temsil ediyorlardı. Stockholm'deki patlama sırasında ölen Ulrich Wessel, bir milyonerin oğlu olmasına karşın gruba dahil olmuştu. Baskın sırasında elçilik sekreterine, dışarıya iletilmek üzere bir metin yazmasını emretmiş, ancak sekreterin özenle yazdığı kâğıdı yırtıp atmıştı. Zira sekreter her koyduğu

noktadan sonra büyük harfle, yani İngilizce ifadesiyle "kapital" harfle yeni cümleye başlamıştı. Ulrich ise "kapitalizm"e o kadar düşmandı ki, "kapital" harfin kullanılmasına bile tahammül edemiyordu. Metni baştan yazdırdı. Hepsi küçük harf olacak şekilde!

Fanatizmin bu boyuta ulaşması ve rasyonel düşüncenin önüne geçmesi terörizmin alt yapısını kuran en önemli taşlardan biri. İnançlar, diğer tüm duyuları tutsak alıyor. Her türlü araç kullanılabilir hale geliyor ve kılıçlar bileniyor. Kimi zaman hafif silahlar, kimi zamansa Stinger füzeler kullanılıyor. Kimyasal ve biyolojik silahlardan medet umuluyor. Hedef, ideolojiyi yaymak ve reklam yapmak yerine, karşı tarafa mümkün olabildiğince daha fazla zarar vermek veya tamamen ortadan kaldırmak olunca, kitle imha silahları da gündeme giriyor.

Kitle imha silahlarını kullanma düşüncesi, esasen çok eski tarihlerde gündeme gelmiş ve karşı tarafa yönelik önemli bir tehdit oluşturmuştu. İlk biyolojik terör silahları çok eski kültürlerde bile bilinen şarbon, çiçek veya veba mikroplarından üretilmişti. Yöntem çok ilkeldi. Hasta hayvanların veya ölülerin karşı tarafa fırlatılması veya yaşam ortamlarına gizlice sokulması yoluyla düşman kısa sürede çökertiliyordu. Helenler M.Ö. 300'lerde düşmanlarının kullandıkları içme sularını zehirlemeyi ya da ölü hayvan leşleri ile kirletmeyi önemli bir savaş taktiği sayıyorlardı. Karşı tarafın hem insanlarına hem de hayvanlarına yönelik bir strateji olduğundan, en hayati kaynağın kullanılamaz hale getirilmesi sonucu neredeyse kesinleştiriyordu.

Ortaçağlarda biyolojik silahların kullanımına yeni bir boyut eklendi. Kalelerin içerisinde kurulu ve duvarlarla çevrili şehirlerde, düşmanın kaleyi ele geçirme çabalarına karşılık olarak hastalıklardan ölen insanların cesetleri kuşatmacıların üzerlerine fırlatıldı. Kimi zamansa bu silahlar, 1347 yılında olduğu gibi tersine bir maksatla, kaleyi korumaya çalışan şehir halkına yönelik olarak kullanıldı. İşgalci Tatarlar, başlayan veba salgını

nedeniyle, Kırım'daki Kaffa kasabasına yönelik kuşatmalarına son vermek durumunda kalınca, kale duvarlarının ardına vebadan ölenlerin cesetlerini fırlatarak şehir halkının telef olmasına yol açtılar. Kasabadan kaçan Cenevizlilerin Avrupa'ya taşıdığı mikroplarsa, o yıllarda Avrupa'da ortaya çıkan vebanın tek nedeni olmasa da, en önemli hızlandırıcılarından birisi oldu. 1347 ile 1350 yılları arasında Avrupa nüfusunun yaklaşık üçte biri yani yaklaşık 25 milyon kişi bu hastalıktan hayatını kaybetti.[62]

İlk modern biyolojik savaş uygulamasıysa, 1763'te Kuzey Amerika'daki Pontiac ayaklanması sırasında, İngilizler tarafından gerçekleştirildi. Fransız desteğini arkasına alan kızılderili lider Pontiac, güçlü karizmasıyla Delaware, Huron, İlinoi, Kickapoo, Miami, Potawatomi, Seneca, Shawnee Ottowa ve Chippewa kabilelerini bir araya getirmeyi başarmış ve oldukça güçlü bir kızılderili paktı kurmuştu. İngilizlere karşı girişilen saldırıda, düşmanı Apalache dağlarının ötesine sürmeyi başarmış ve bugünkü Pittsburgh şehrinde, yani Pitt kalesinde kıstırmıştı. İngiliz kuvvetleri komutanı savaş dahisi Sir Jeffrey Amherst'ün kuşatmayı yarabilmek için parlak bir fikri vardı. Uygulamaya konuldu ve kuşatma düştü.

Kızılderililerle alışveriş yapan beyaz tüccarlar, o günlerde yeniden ortaya çıkan çiçek virüsünü bilinçli olarak battaniyelere bulaştırmak ve bunları yerlilere dağıtmak yoluyla etkili bir biyolojik silah yaratmışlardı. Çiçek hastalığı, daha önce bu virüsle hiç karşılaşmamış, dolayısıyla hiç bağışıklığı bulunmayan yerliler için korkunç sonuçlara yol açtı. Savaş kazanılmıştı. Sir Jeffrey'nin adı, ABD'nin Massachusetts eyaletinde bulunan Amherst şehrine verildi; üstün başarısından ötürü!

Biyolojik silahlar 20. yüzyılda da etkinliğini korudu. Almanlar 1915'de gizli bir biyolojik araştırma laboratuvarı kurdular.

62 Henri Pirenne, Ortaçağ Avrupasının Ekonomik ve Sosyal Tarihi, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1983, s.156

I. Dünya Savaşı sırasında Almanların, karşı tarafın atlarını ve sığırlarını hedef alacak şekilde "şarbon" kullandığı ve İtalya'da "kolera", St. Petersburg'da ise "veba" mikrobu saldıkları iddia edildi. Aynı Almanların, Romanya'da çocuklara yönelik bir strateji uygulayarak, hastalık virüsü bulaşmış oyuncaklar ve tatlılar dağıttıkları söylendi. Önemli olan düşmanın imha edilmesi olduğuna göre her yöntem kullanılabilirdi, kullanıldı da.

1931'de Japonya'da "Biyolojik Savaş" birimi kuruldu. 1932-1945 yılları arasında Mançurya ve Çin'de kurulan laboratuvarlarda veba, tifüs, çiçek, sarı humma, hepatit, kolera, beyin humması, menenjit gibi hastalıklar, 10 binden fazla insan üzerinde denendi. Dâhiyâne fikirler bitmiyordu. 1940'da pire ve fareleri çeken veba mikroplu hububatın, uçakla Çin'in 11 şehrine atıldığı ve yüzbinlerce kişinin ölümüne neden olduğu[63] iddia edildi.

Biyolojik silahların terörist örgütlerin kullanımına girmesi ise 1970'lerle birlikte gündeme geldi. 1972'de ABD'de aşırı sağ eğilimli Order of the Rising Sun, yani bilinen adıyla Yükselen Güneş Tarikatı'na mensup örgüt üyelerinin, orta-batının su kaynaklarına tifo kültürü karıştırmak isterken yakalanması bir başlangıç oluşturmuştu. 1980'de Baader Meinhoff'un kontrolündeki bir biyoloji laboratuvarında "clostridium botulinum" adlı bakteri kültürünün çoğaltıldığı tesbit edilmiş ve olası bir biyolojik saldırının ilk sinyalleri gelmişti. 1984 yılında ilk başarılı biyolojik saldırı Oregon'da Bhaqwan Shree Rajneesh grubunca gerçekleştirildi. 10 restorandaki salata büfelerine karıştırılan "salmonella typphimurium" yani tifo bakterisi, kimseyi öldürmese de, yaklaşık 750 kişinin hastalanmasına yol açmıştı.

Yeni yüzyılın biyolojik saldırılarının eskilere nazaran çok daha öldürücü olacağına kuşku yok. Bir kez açığa salındıktan sonra sinsice ve fark edilmeden gelişebilecek bir mikrop ya da bakterinin kimyasal silahlara nazaran yüzlerce kat daha etkili

63 http://www.dunyadanbihaber.com/biyolojik.html

olabileceği biliniyor. Kimyasal bir silahın kullanılması durumunda, yalnızca silahın kullanıldığı bölgede bulunan insanlar etkilenmekteyken, biyolojik saldırıda bir sınır bulunmuyor. Geliştirilmiş bir şarbon ya da çiçek virüsünün bundan sonraki olası insan maliyetini hesaplamak mümkün değil. Kaldı ki, teröristler açısından biyolojik silahlara ulaşmak, diğer tüm silahlardan çok daha kolay ve sorunsuz. Yıllar boyunca yapılmış olan araştırmalar ve kaynaklar hakkındaki bilgiler, kütüphanelerde herkese açık olarak sunuluyor. Teknolojideki gelişim ve uluslararası bağlantıların sıklaşması, karşılıklı bilgi alışverişini fazlasıyla mümkün hale getirdiğinden, artık her yeni üretim, teröristlerin bilgi havuzuna dahil olabiliyor. Bu nedenle de 11 Eylül sonrasında girişilen biyolojik saldırı çok büyük bir sürpriz sayılmıyor.

Aum Shrinkyo'nun, metrodaki sarin gazı saldırısından bir ay önce, bir şarbon saldırısı planladığı ve bu amaçla Zaire'ye uzman biyologlarla doktorlardan oluşan bir heyet gönderdiği biliniyor. Çoğu uzmana göre, biyolojik bir saldırının "olup olamayacağı" değil, "ne zaman olacağı" sorusu daha anlamlı. Yalnızca ABD endüstrisi bu konularda çalışan yaklaşık 60.000 yaşam bilimci istihdam ediyor. Irak dahil birçok ülkenin biyoteknoloji enstitüleri bulunuyor. Zeki, kararlı ve mikrobiyoloji alanında eğitim gören herkesin biyolojik bir silah üretmesi ve normal bir bombalamanın kat kat üzerinde bir hasar yaratması mümkün.

Ürkütücü olan, 100 kg'lık bir şarbon tozunun, bir şehri, tek bir saldırıda yok edebilecek güce sahip olması. Birleşmiş Milletler analistleri, büyük bir biyolojik saldırıyla karşılaşmamızın bir an meselesi olduğunu iddia ederek, hâlâ neden gerçekleşmediğini de anlayamadıklarını söylüyorlar.[64] 1918 yılında tüm dünyayı saran grip salgının yeryüzündeki insanların beşte birini etkilediği ve 20 ila 40 milyon insanın ölümüne yol açtığı

64 Bioterrorism and Bioweapons Special Report, www.newscientist.com/hottopics/bioterrorism/bioterrorism.jsp?id=20294300

düşünülürse, biyolojik bir saldırının, çıkabilecek bir dünya savaşından bile daha tehlikeli sonuçlara yol açmasının mümkün olduğu görülüyor. Bir kilo İspanyol gribi virüsü mü, yoksa nükleer bomba mı tercih ederdiniz? AIDS, Ebola ya da çiçek hastalığı virüslerine ne dersiniz? Modern dünyanın, post modern teknolojilerinin bile mücadele etmekte hâlâ yetersiz kaldığı ilkel dönem silahları onlar. Ok ile yay kullanılırken de vardılar, kıtalararası çok başlıklı füzeler ve uzay silahları kullanılırken de hâlâ varlar.

Kimyasal silahlar da benzer etkilere sahip. Biyolojik silahlar gibi "pandemik", yani tüm dünya sathında etkili olamıyorlarsa da, yüzbinlerce insanı tehdit edebilecek bir potansiyele sahipler. Yüzbinlerce toksik madde arasında yalnızca 60 tanesinin silah yapımında kullanılabiliyor olması sevindirici bir haber, bunlardan bir tanesinin bile yeterli miktarda üretilmesi halinde milyonlarca insanı ortadan kaldırabileceği ise korkutucu.

I. Dünya Savaşı sırasında sıkça kullanılan kimyasal silahların yeniden dünya gündemine girişi, İran-Irak savaşı ile birlikte söz konusu olmuştu. Irak'ın kullandığı kimyasal silahlar yüzünden yaklaşık 50 bin kişi ciddi etki altında kalmış, bunlardan 5 bini ise yaşamını yitirmişti. Saddam Hüseyin yönetimi kimyasal silahlarını son kez sandıktan çıkardığında ise, binlerce Irak vatandaşı Kürt, Halepçe'de çoluk çocuk demeden katliama uğramışlardı. Ölümün gelişi korkunç ızdıraplı ve travmatikti. İnsanların çeşitli zehirleyicilerin kullanılarak öldürülmesi, öylesine olumsuz etkiler yaratıyordu ki, psikolojik etkileri nesiller boyunca sürebiliyordu. Felsefenin en büyük isimlerinden Immanuel Kant, "Ebedi Barış" isimli eserinde dünyada sürdürülebilir bir barışın sağlanmasının ön koşulları arasında, "düşman ülkesinde katliama girişmenin ve zehirleyiciler kullanmanın yasaklanması"nı da sayıyordu.[65] Öldürmenin bile, bir kuralı olmalıydı. Izdıraplı, vahşice gerçekleşen ölümler toplumsal hafızalara

65 Immanuel Kant, Ebedi Barış Üzerine Felsefi Bir Deneme, çev. Yavuz Abadan ve Seha Meray, Ankara, AÜSBF Yayınları, 1960, s.11

kazınmakta ve asla unutulmadığından, savaşan tarafların, savaş sonrasında iyi ilişkiler kurmasını imkansız hale getirmekteydi.

Devletlerin karşılıklı olarak, ileride kurabilecekleri bir barışın yatırımı olarak, bu tür düşmanlıklar yaratmaktan kaçınmaları anlamlı olabilir. Ancak ya teröristler! Geleceğe ilişkin hiçbir istikrar beklentileri olmayan, yalnızca varolan düzeni yıkmak suretiyle karşılıklı gerilimi daha da artırmak yoluyla beslenen şiddet düşkünleri! Aum tarikatının kullandığı sarin gazı, 12 kişinin ölümü, 3800 kişininse yaralanmasına yol açsa da, silahın tüm kapasitesinin altında bir etki yaratmıştı. Olayı inceleyen uzmanlardan Clark Staten, saf sarin gazının kullanılması halinde yüzlerce, hatta binlerce insanın ölmesi gerektiğini, bu kadar az sayıda kayıp olmasının nedeninin ise zehirli maddelerin eksik ya da yanlış karıştırılması olduğunu söylemişti.[66] Kısaca ilk sinir gazı saldırısı ucuz atlatılmıştı. Ya sonrası? Sırada Tabun, Soman ya da VX olarak bilinen sinir gazları da olabilir mi? Belki de teröristlerin kullanmasına gerek kalmadan, anti terör ekiplerinin girişeceği bir kurtarma operasyonunda bu maddelerden birisi kullanılıverir. Moskova'da girişilen inanılmaz rehine kurtarma operasyonunda, Çeçen teröristlerle birlikte ölenlerin sayısı yüzlerce olarak ifade edilmekte. En kurtarıcı zehirli gazın(!) öldürme kapasitesi buysa, gerisini düşünmeli.

Kimyasal ve biyolojik kitle imha silahlarının yanı sıra göz önüne alınması gereken bir başka önemli kitlesel yıkım aracı da nükleer silahlar kuşkusuz. 5 ila 6 kilogramlık plütonyum veya 25 kg'lık zenginleştirilmiş uranyumla basit tasarım bir nükleer bomba yapabilmek mümkün.[67] "Kirli bomba" denilen radyolojik etkili bombaların yıkım kapasitesi düşük gibi görünse de, ciddi bir nükleer bombanın yüzbinlerle ifade edilen insan kaybına yol açması mümkün. Rahatlatıcı olan, bu tür bir bombayı yapabilecek bilgi düzeyi, niyet ve malzemenin, henüz örtüşmemiş olması. Nükleer terörizmin bir başka uzantısı ise, nükleer

66 http://www.emergency.com/japanatk.htm
67 http://www.nci.org/k-m/makeab.htm

reaktörlere yönelik sabotajların gündeme gelmesi, ki belki de en tehlikeli durum bu. Çernobil'de oluşan nükleer sızıntının yaklaşık 9 milyon kişiyi etkilediği biliniyor. Etkilenmek yalnızca o an, radyoaktiviteye maruz kalmak ve ölmekle sınırlı değil. Kanser, genetik bozukluklar, sakat doğumlar on yıllarca sürebilecek etkilerden bazıları. Bu nedenle kitle imha terörizminin en tehlikeli yöntemi, nükleer terör olarak kabul ediliyor.

Bu tür bir terör stratejisinin yalnızca düşüncesi bile, insanların tüylerini diken diken etmeye yetiyor. Ancak şimdiye kadar hiçbir kitle imha girişimi başarıya ulaşamadığı gibi, bu tür eylemler terör örgütlerinin birinci tercihi de olmadı. 11 Eylül saldırısı kitle imha silahı kullanmadan kitlesel imhanın gerçekleşebileceğinin en güçlü kanıtı. Eğer konvansiyonel bir silah olarak kabul edilebilirse, bir "yolcu uçağıyla" gerçekleştirebileceğiniz bir saldırı, 3 bin kişiyi ortadan kaldırmanıza yetebiliyorsa, nükleer bomba yapmakla uğraşmanın da fazla anlamı yok gerçekten. Etki mi istiyorsunuz, eylemi milyarlarca insana seyrettirdiniz, onları terörize ettiniz; tepki mi istiyorsunuz, trilyonlarca dolarlık bir askeri gücü Afganistan'dan Ortadoğu'ya, Kenya'dan Filipinler'e kadar seferber ettiniz. Dünya yerinden oynadı, tarih yeniden yazılmaya başlandı. Az değil!

Esasen yolcu uçaklarının birer silah olarak kullanılması bir devrim niteliğinde. Terörist eylemcilerin uçakları birer araç olarak kullanması çok alışıldık bir durum olsa da, onlarla binaları devirme projesi 1990'lı yılların hayali; uygulama ise 2000'lerin ürünü. Oysa ki, uçakların terör eylemlerinde kullanılmaya başlanması 1960'lı ve 1970'li yılların modasıydı. Bu gelenek halen kimi zaman Filistinliler, kimi zaman Çeçenlerin yardımıyla sürdürülüyor. Devlet mekanizmaları ise, bu eylemlerin önüne geçebilmek için her geçen gün daha da ağırlaşan denetim uygulamaları ve hukuk kuralları ihdas ediyor.

1980'li yıllarla birlikte, teröristlerin uçakları kaçırmak yerine, düşürmeyi tercih etmeleri, yeni bir geleneğin ilk habercisi oldu. 1985 yılında Hindistan Havayolları'na ait bir uçağın Atlantik

Okyanusu üzerinde düşürülmesi, 329 kişinin ölümüyle sonuçlandı. Bir yıl sonra TWA uçağı henüz kalkmadan bombalanınca, bu eylem yalnızca 4 kişinin hayatını kaybettiği, ucuz atlatılan eylemler kategorisinde yer almıştı. 1987'de Kore Havayolları'na ait bir uçağa yapılan sabotaj, 1988'de ise bir Pan-Am yolcu uçağının Lockerbie kasabasının üzerinde düşürülmesi, sivil havacılığa yönelik anti terör önlemlerinin ciddi biçimde artırılmasına yol açtı. Düşen uçaklarda ortaya çıkan can kayıpları genellikle birkaç yüz kişiyle ifade ediliyordu. Yılda bir iki uçağın kaybı, kabul edilebilir bir maliyet olarak kabul edilmekteydi.

Deniz taşımacılığı da bu tür eylemlerden nasibini aldı. 2000 yılının Ekim ayında USS Cole'ye, Aden körfezinde yapılan saldırı, dev destroyeri tam can evinden vurmuş ve 17 denizcinin ölümüne yol açmıştı. 1985'te Achille Lauro gemisinin Filistinlilerce kaçırılışından sonraki en medyatik deniz eyleminin şiddeti, sonuçları itibariyle çevre felaketlerine neden olabilecek birçok eylemin de mümkün olabileceğini göstermekteydi. Denizler de, en az gökyüzü kadar tehlikeli olabilirdi.

1990'lı yıllarda uçaklar, birer eylem aracı olarak farklı bir konsept içerisinde gündeme gelmeye başladı. 1994 yılında Fransız hükümeti, istihbarat servisleri arası bir bilgi akışının da yardımıyla, Eyfel Kulesi'ne uçaklarla çarpmayı düşünen Cezayirli bir grup teröristi ele geçirdi. Özellikle dini motivasyonla hareket eden grupların uçakları kaçırarak kamikaze saldırısı yapabilecekleri, birer bilgi olarak istihbarat servislerinin dosyalarına girmeye başlamıştı. İslamcı terörist Remzi Yusuf'un, Kenya ve Tanzanya'da gerçekleştirilen terör saldırılarının ardından El Kaide kamplarının bombalanması üzerine, CIA karargahına patlayıcılarla yüklü bir uçak dalışı yapmayı planladığı biliniyordu. Hayal edilen ve korkulan şey, 2001 yılında gerçekleşti. Artık yeni bir silah, dünya terör literatürüne, en tehlikeli eylem araçlarından birisi olarak girmişti. Hareket edebilen ve motorları olan her şey bir silah olarak kullanılabilirdi. Kamyon, kamyonet, uçak, gemi ve belki de bir gün uzay araçları!

Silahların patlayan, yakan, yıkan araçlardan ibaret olduğunu düşünmek ve terörist eylemleri bunlarla sınırlı tutmak, elbette yetersiz. Zira teröristlerin eylem portföylerinde insanları en az yaşamlarını kaybetmek kadar etkileyebilecek türlü yöntemler bulunuyor. Yaşamlarımızın doğal akışında teknolojiye olan bağımlılığımızın her geçen gün daha da artması, kullandığımız, kolaylaştırıcı tüm sistemlerin bir gün bizlere doğrultulmuş birer silah haline gelebileceğini gösteriyor. Kışın en sıcak günlerinde doğal gaz sistemlerimizin merkezine yönelik onarılamaz bir saldırının gerçekleştirildiğini düşünün! Ya da isterseniz, haftalarca süren elektrik kesintilerine yol açabilecek sabotajları, kullanım sularımıza karıştırılabilecek mikropları, bilgisayarlarla kontrol edilen güvenlik sistemlerimize giren virüsleri hayal edin! Odun sobalarıyla ısınan, gaz lambalarıyla aydınlanan ve sayfalarca evrağı mürekkep kalemle yazan insanlar kadar huzurla uykuya dalabilmek ne kadar mümkün bugün? Bir saniye içerisinde dünya finans piyasalarının çökertilebileceği gerçeği ile nasıl başa çıkmalı?

2000'li yılların terörizm piyasasının en flaş ürünü de bu. Artık ses duyurabilmek için ya da bir sistemi çökertebilmek adına birilerini öldürmekten, binaları yıkmaktan çok daha uygun ve kolay bir yöntem var; "siber terörizm". Siber terörizm bilgisayarlar, bilgisayara bağlı ağlar ve bu bilgisayarlarda saklı bilgilere karşı kişileri, kurumları, hükümetleri rahatsız ederek, politik veya sosyal bir hedefe zorla ulaşmak amacıyla yapılan saldırılar olarak tanımlanıyor.[68] Tüm bilgiler bu tür eylemlere karşı yedekleniyor, virüslere karşı koruma programları geliştiriliyor ve büyük bir saldırının gerçekleşmemesi için dua ediliyor(!). İşin kötü yanı siber terör, terör örgütleri için çok cazip bir eylem aracı haline gelmiş durumda. Dünyanın dört bir yanında farklı motivasyonlara sahip gruplar "uzman hacker"ları vasıtasıyla

68 Dorothy E. Denning, "Cyberterrorism", Testimony before the Special Oversight panel on Terrorism Committee on Armed Services, Georgetown University, 23 Mayıs 2000, s.1

bilgi merkezlerine giriyor, sistemleri kilitliyor ve büyük saldırının gününü bekliyorlar.

Japon hükümeti, siber terörizmin ülke içerisindeki olası etkilerinden en fazlasıyla haberdar olanlardan. Zira Aum Shrinkyo, dünya üzerindeki en yüksek siber terör potansiyeli taşıyan örgüt olarak kabul ediliyor. İşin ilginç yönü, tarikatın Japonya'nın iç ve dış güvenlik sistemlerine hakim durumda olması. Japon emniyet teşkilatı, polis araçları arasında eşgüdüm sağlamak ve onları izlemek üzere merkeze bir bilgisiyar yazılımı satın aldığında, yazılımı yapanların Aum tarikatı üyeleri olduklarını fark ediyor. Biraz derin bir inceleme sonrasında örgütün, en az 80 Japon firması ve 10 devlet kurumu için de çeşitli bilgisayar yazılım programları geliştirdiği anlaşılıyor.[69] Örgüt "hacker"larının hükümetin bilgi depolarına rahatlıkla giriş yapabilmeleri nedeniyle, Aum'un üst düzey siyasi yöneticilerle ilgili birçok gizli bilgiye vakıf olduğu da bilinmekte. Japon hükümeti açısından en korkutucu olansa, Aum'un ülkenin Deniz Kuvvetleri ve Savunma Bakanlığı'nın software sistemlerini üretmiş olması ve Japonya'nın savunma sistemini bir an içerisinde felç edebilecek güce sahip olması. Aum'un elinde Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan bombalardan çok daha etkili bir silah var gibi görünüyor. Bu da hükümeti oldukça çaresiz kılıyor..

Dini motivasyonla hareket eden diğer grupların da siber terörizm açısından son derece tehlikeli oldukları bilinmekte. Monterey'deki Terörizm Araştırma Merkezi'nin 1998 yılında hazırladığı Siberterörizm Raporuna göre, dini, etnik-ayrılıkçı, New Age, devrimci ve aşırı sağ çerçevesinde gelişmesi beklenen gelecekteki potansiyel terörist hareketlerden en tahrip edici olanlar, dini nitelikli olacaklar. Zira bilgisayar sistemleri ve ağlardan edindikleri bilgileri, en katıksız şiddetle bütünleştirme potansiyeli yalnız onlarda var.[70] Bu da 21. yüzyılın teknoloji

69 age. s.3

70 Dorothy E. Denning, "Is Cyberterror Next?", s.3 http://www.ssrc.org/sept11/essays/denning.htm

ağırlıklı postmodern terörizm olgusuna en kolay adapte olabilecek olan grupların, dinsel argümanlı küresel terör örgütleri olacağını gösteriyor. Yeni yüzyılın en kötü haberlerinden birisi de bu. Saldırının limitlerinin ve çökertici etkisinin çok yüksek olacağını gösteriyor. Şeytanla savaşanların, kötülerle ya da muhaliflerle savaşanlardan daha kuralsız olacağı ortada.

Teröristlerin her türlü eylem aracını kullanarak sisteme karşı muhalefetlerini sürdürecekleri açık. Eylem yapmaları engellenemez, zira eylem yapmak onların varlığını meşrulaştıran esas gerekçe.[71] Bir bıçak, bir tabanca, TNT yüklü bir kamyon, bir uçak ya da "truva atı" isimli bir virüs onlara yetebilir. Floransalı dahi Niccolo Machiavelli "amaca ulaşmak adına her aracı meşru gören" bir felsefeyle hareket eden bu örgütleri görse, ne düşünürdü acaba? O ki, tüm zamanların en lanetlenen ve en fazla tartışılan ismiydi. Onun tiranların hain danışmanı mı, bir ulusun özgürlüklerinin asil savunucusu mu, gerçekçi politikacıların en katı yüreklisi mi, yoksa zamanın kaldırabileceğinden daha modern bir filozof mu olduğu hep tartışılmıştı.[72] Ölümünden iki yıl sonra, kilise tarafından lanetlenen Machiavelli'nin, 15. yüzyıla hiç yakışmadığı açık. Oysa tüm lanetliler şimdi yaşıyorlar; onun düzen için ürettiği fikirleri, düzensizliğin anayasası haline getirerek!

71 Martha Crenshaw, Motivation For Terrorism, The Terrorism Reader, David J. Whittaker eds., New York, Routledge, 2001, s.25

72 Kenneth Thompson, Fathers of International Thought, Baton Rouge, Lousiana State UniversityPress, 1994, s.62

Tarihin Sonundan,
Barışın Sonuna...

Küreselleşen Terör

Çoğunlukla masalsı sinema filmlerinde görürüz. Esrarengiz ifadeli falcı eline aldığı küreye uzun uzun baktıktan sonra, geleceğe ilişkin kehanetlerde bulunur. Acılar, mutluluklar, savaşlar, barışlar görür, bir tek cam kürenin içerisinde. O küçücük cam parçası, tüm yerkürenin bilgisini içerisinde taşır, eğer bakmayı bilirseniz. Zamandan, mekandan soyutlanmış türlü varlıklar, cam kürenin içerisinden kendilerini izleyen falcıya göz kırparlar. Tüm yaşamlar, insanoğlunun tüm bilgisini içeren, o kürenin içerisine yerleşiktir. Falcı bakar ve geçmişle geleceği bir arada görür. Her şeyi dışarıdan gördüğünüzde tüm unsurların, tüm zamanların ve mekanların nasıl entegre bir bütün oluşturduğunu gözleyebilirsiniz. Ne bugün, dünden kopuktur; ne Amerika, Afrika'dan, ne de Kim Wou, Hans'tan. Elinize alıp bakın küreye, neler göreceksiniz. Her birimizin yaşamlarının ne kadar diğerinin yaşamıyla bağlantılı olduğunu fark etmediyseniz eğer, küreye dışarıdan bakmalısınız. Bu zincir, dün vardı, bugün var, yarın da varolacak bir bağ aramızda. Peki neden bunu şimdi anlamaya başladık. Neden bir anda küremize, küre demeye, bütünsel dünyevi varlığımıza ise "küreselleşme" diye ad koyma arayışına girdik?

Her şeyden önce dünyanın bazı sosyal bilimcilerin "küresel köy" diye nitelendirdikleri kadar, küçük ve homojen bir yapı haline gelmeye başladığı gerçeğiyle yüz yüzeyiz. İnsanlar aynı müzikleri dinleyecek, aynı hamburgerleri sevecek, aynı film starlarına âşık olacak, aynı teknolojileri kullanacak ve aynı korkuları yaşayacak kadar benzeşti kimilerine göre. Yüzmilyonlarla ifade edilen diasporalar, dünyanın her yerinde ırkları kaynaştırmaya, ortak inançlar yaratmaya başladılar. İngilizce, Latince'nin Avrupa kıtası ile sınırlı yüzlerce yıllık egemenliğine son vererek, tüm dünyanın ortak ikinci dili haline gelince, insanlar arasındaki iletişimi engelleyen en önemli bariyer de yıkılmış oldu. Sosyal ve moral değerler evrenselleşmeye, yerel hukuk kuralları da evrensel standartlara kavuşmaya başladı. İnsanlar diğer tüm alt kimliklerinin üzerinde bir yerlere küresel kimliklerini oturtarak, kendilerini dünya vatandaşı olarak tanımlamayı tercih ettiler. Ve evrensel barışın yolunu açtılar(!). Ve savaşlar sona erdi(!). Ve tarihin sonu geldi(!).

Kimileri küreselleşmeyi bunlarla tanımlarken, bazıları farklı iddialarla ortaya çıktılar. Onlara göre "küresel küre", insanları homojenleştireceği yerde farklılıklarının bilincine vardırdı. Yoksul yoksulluğunun, zenginse zenginliğinin bilincine erince, aradaki uçurum giderek derinleşti. Diasporalar ve yerel kültürle asla uzlaşmayan tavırları, nefreti körükledi. Uzakta iken sempati ile yaklaştığı bir etnik grubun, kendi yaşam kalitesi ve ilkelerine karşı bir tehdit olduğunu anlayan insanlar birbirlerini dışlamaya başladılar. İngilizce, sömürünün dili haline gelirken, insanlara kendi dilleriyle yani kendi dünyalarıyla düşünmeyi unutturdu. Buna karşı gelişen reaksiyon ise, İngilizce'yi bildiği halde konuşmamak ve yerel dillerin moda haline gelmesi biçiminde gelişti. Sosyal ve moral değerler yalnızca Batı'nın değerleri olarak şekillendiğinden, ortaya çıkan tepkisellik fundamentalizmin güçlenmesine, tutuculuğun artmasına neden oldu. Alt kimlikler mikro düzeylere kadar parçalanarak

dağıldı. Ulusal kimlikler bile etnik, mezhepsel kimliklere dönüştü. İnsanlar kendilerini dünya vatandaşı olarak tanımlamayı reddettiler, Ve yukarıdan gelen baskı çatışmalara yol açtı(!). Ve postmodern terörizmle beslenen uygarlıklar çatışması başladı(!). Ve tarih yazılmaya devam etti(!).

Küreselleşen dünyanın sonuçları ile ilgili türlü spekülasyonlar yapmak mümkün elbette. Burada da madalyonun hangi yüzüne baktığınız en önemli detay. Her iki farklı görüş için de yeterince destekleyici veri keşfedebilirsiniz. Ancak tartışmasız olan, insanların özellikle bilişim-iletişim devriminin etkileriyle, farklı bir etkileşim içerisine girdiği ve yeni kavramların, yeni kuramların daha açıklayıcı hale geldiği.

Bu etkileşim asla yalnızca 20. yüzyıla özgü bir yapı olmadığı gibi, tarihin farklı dönemlerinden gelen birikimlerle oluşmakta. 15. yüzyıldan itibaren sömürgecilik hareketleriyle birlikte ivme kazanan bu sürecin, 19. yüzyılın sonlarında klasik sömürgeleştirme faaliyetlerinin bitmesi ile tamamlandığı varsayılıyor. Ünlü fütürist Peter Drucker, bu dönem süresince ortaya çıkan gelişmelerin belirli bir hedefe yönelik olduğunu ve dört yüzyıllık tarih boyunca yapılan siyasal hamlelerin ulus-devlet kapsamını aşarak devletler ötesi bir sistem kurmak yönünde geliştiğini ifade etmekte.[73] Onun iddiasına göre küreselleşme, yüzyıllardır bir amaç olarak var. Kapitalizmin genişlemeye yönelik doğası, bu amacı kaçınılmaz kılıyor. Küreselleşmenin ideologları günümüzde bu amaca ulaşıldığını ve ulus-devlet sınırlarının gerçekte yalnızca harita üzerinde kalan, ekvator çizgisi kadar sanal bir hale geldiğini öne sürüyorlar.

Dünyanın entegre bir yapı olarak şekillenmesi, kimi pozitif gelişmelere önayak olduğu kadar, birçok soruna da kaynak teşkil etmekte. Bölücü ve farklılaştırıcı sosyal hareketlerin, küreselleşmenin öngördüğü benzeştirici ve birleştirici akımlara

73 Peter Drucker, Kapitalist Ötesi Toplum, Çev. Belkıs Çorakçı, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 1993, s.162

karşı diyalektik bir gelişme göstermesi, bu sorunların ana çerçevesini oluşturuyor. Yeni ihtilaf konusu belli; "sıcak, soğuk her türlü savaşın yerine, küresel Mc kültüre karşı, yerel töreler ve geleneklerin savaşı". Çatışmaların özünde yatan gerçeklikler farklı olsa bile, olaylar kısa süre içerisinde bu şablonun içerisine oturmakta, siyasal kutuplaşmalar, ideolojik gerilimler, etnik kavgalar, ekonomik çelişkiler eninde sonunda aynı noktaya doğru evrilmekte. Birileri küresel kültürün ve değerlerinin taraftarları haline gelirlerken, bazıları da buna karşı şiddetle muhalefet göstermekte ve muhafazakâr bir tutum içerisine girmekteler.

Bu çelişki hem yerel toplumsal düzeydeki, hem de uluslararası siyasal platformlardaki ilişkileri şekillendiriyor. Devletlerarası çatışmalar bile evrensel standartlara(!) uyum gösteren 21. yüzyıl devletlerine karşı, kendi standartlarına inanan ortaçağ devletleri arasında gerçekleşmekte ve uygarlarla barbarlar birbirlerinden açıkça farklılaşmaktalar(!). Barbarlar kimyasal silahlar üretip, nükleer silahlara sahip olmaya çalışırlarken, uygar devletler zaten varolan kimyasal ve nükleer silahlarını modernize etmekte, kullanılabilir hale getirmekteler. Barbarlar intihar saldırıları düzenleyip, uçaklarla kulelere çarparlarken, uygarlar füze saldırıları ve tankları tercih etmekteler. Barbarlar yoksulluk ve çaresizliğin batağında Allah'a sığınıp, "kutsal cihad"a kalkışırlarken, uygarlarsa refah ve gücün tutsaklığında, Tanrı'ya şükredip, onun verdiklerini koruyabilme adına "haklı savaş"a girişmekteler. Barbarlar ölmekte ve öldürmekte, uygarlar ölmekte ve öldürmekteler.

Ölümün de, yaşamın kendisi kadar sıradanlaştığı bu küresel düzen içerisinde terörizm çok özel bir yer tutuyor. Uygar ile barbarın birlikte ateşlediği bir silah olan terörizm, küresel köyün bereketli tarlalarının en zararlı böceği haline gelmiş durumda. Zararlı böcek, ekonomik, siyasal, sosyal yaşamı felce uğratarak, toplumsal uzlaşmayı yok ederek ve her yönlü şiddeti

meşrulaştırarak hızla çoğalmakta, her yanı istila etmekte ve saldırganlaşmakta. Esas problem, onunla mücadele etmek için geliştirilen ilaçların da en az onun kadar ciddi tehlikeler yaratması ve uluslararası çevrenin ekolojik dengesini harap etmesi. Kısaca, durum oldukça ciddi. Küresel köyün kurtarılması planını uygulamaya koymanın tam zamanı. Ancak maalesef henüz anlamlı bir kurtarma planı bulunmuyor. Varolan kurtarma planlarının ise, daha acil kurtarma planlarına ihtiyaç göstereceği açık. Tarlayı istila eden böcekleri imha etmek için çıkarılan yangın önce tarlayı sonra da tüm kasabayı yaktığından, herkes ne yapacağını bilemez bir halde, sığınacak bir yer aramakta. Ancak sorun şu ki, sığınılacak güvenli bir alan kalmamış. Ormanlar yanmış, duvarlar çökmüş, buzdan kale bile sıcaktan erimiş. Cam kürede duman ve isten başka bir şey görünmüyor. Falcıysa çaresiz!

Terörü bu denli yıkıcı ve tehlikeli hale getiren faktörler neler acaba? 20. yüzyılda ne oldu da, terör bir anda dünya gündeminin ilk sırasına oturarak, kurduğumuz küresel pembe rüyaları bir anda kabuslara dönüştürdü? Bu yüzyılda yaşayanların günahı ne? Yalnızca bizler miyiz, bizim değerlerimiz mi değişen, çürüyen, yok olan? Esasen bin yıllardır aynı terane! Güneşin altında değişen bir şey yok! İnsanlık tarihi boyunca savaşlar nedeniyle hayatını kaybeden insan sayısı yaklaşık 6 milyar. Henüz kaybettiğimiz insan sayısına ulaşamadı nüfusumuz. Ama küreselleşiyoruz. Küresel dünyanın savaşları da, sahip olduğu teknolojinin hakkını verecektir muhakkak. Artık daha nezih ölüm yöntemleri var!

Küreselleşmenin aslında zaten sürmekte olan, ancak daha önceleri çok da fark edemediğimiz bazı sorunları gün ışığına çıkarttığı, alenileştirerek, dünya sathında fark edilir hale getirdiği ortada. Her şeyden önce dünya artık tek vücud. Kürenin dört bir yanında yaşayan insanlar, küresel iletişim zinciri vasıtasıyla birbirlerinden haberdar hale gelerek, aynı ekosistemin

parçaları oldular. Bu şekilde gerçekleştirilen bir tek terör eylemi bile, tüm dünya çapında etki yaratır hale geldi. Yaşanan dehşet, küresel köy halkı tarafından ortaklaşa paylaşılmaya başlandı.

Ünlü uluslararası ilişkiler bilimcisi James Rosenau'nun "uluslararası sonrası politika" olarak nitelendirdiği soğuk savaş sonrası siyasal düzen, duvarların yıkılması ve blokların çözülmesinin ardından, sınırsız bir etkileşim içerisine girdi. Bu yeni düzende birçok eski kavram önem ve değerini yitirirken, yeni kavramlar daha anlamlı hale geldiler. Artık savaş değil, düşük yoğunluklu çatışma; ideolojik gerilim değil, uygarlıklar arası çatışma; devlet değil, devlet-dışı aktör; ulusal değil, küresel kavramlar popülerdi. Soğuk savaşın "nükleer dehşet dengesi"nin yerine farklı perspektiflerden gelebilecek tehlikelerle tanımlanan "kitlesel dehşet dengesizliği" ikame edilmişti. Kimi zaman füze haline getirilmiş bir uçak, kimi zaman kimyasal ya da biyolojik bir silah, kimi zamansa bir terör örgütünden gelebilecek nükleer bir saldırı tehdidi uluslararası dengeleri yerinden oynatabiliyordu. Yeni küresel düzende denge değil, dengesizlik; düzen değil, düzensizlik hakimdi. Giderek kayganlaşan uluslararası zeminde, artık ayakta durmak ve dengeyi sağlamak neredeyse imkansız görünmekte. Küre yuvarlandıkça hızlanıyor ve herkes, kalesinde "gol" görmeye hazırlıklı olmak durumunda.

Soğuk savaş sonrası yapının ekonomik ve siyasal alanlarda devletlerin kontrolünü aşındırarak, devletdışı aktörlerin etkinliğini artırması, beraberinde köklü değişiklikleri de getirmekte. Küresel şirketlerin, bankaların, sivil toplum kuruluşlarının ve uluslararası örgütlerin dünya sathında yaygınlaşan faaliyetleri, kendi alanlarında bağımsız aktörler haline gelmelerine yol açmakta. Yeni aktörlerin devletsel sınırların getirdiği engelleri tanımamaları ise, devletlerin egemenlik alanlarını ve meşru yetkilerini tehdit etmeye başladı. Bu gelişmenin doğal sonucu

devletlerin bir yandan birbirlerine karşı mücadele ederlerken, bir yandan da egemenliklerine karşı bir tehdit olarak gördükleri, bu yeni aktörlerle savaşa girişmeleri oldu. Özellikle sermaye ile devlet arasındaki ilişkinin değişen doğası ve farklılaşan çıkarlar rekabetçi, kozmopolit bir yapılanmaya yol açtı.

Doğal olarak bu yeni tip mücadele, yeni çatışma biçimlerine ve yeni silahlara ihtiyaç gösteriyor. Orduları olmayan devlet dışı aktörlerin, terör örgütlerini bir silah olarak kullanabildikleri varsayımının en gözde örneği ise, 11 Eylül sonrası gündeme gelen komplo teorileri. Bir iddiaya göre saldırının failleri Afganistan'daki uyuşturucu potansiyelini eline geçirmeye çalışan, bunun için de Taliban yönetiminden kurtulma arayışında olan mafiosolar. Bir başka teori de uzunca bir süredir ciddi bir savaş yaşanmadığı için, rezervleri kabaran silah üreticileri ve tüccarlarının bu işi planlayanlar olduğu yolunda. Kimileri Cumhuriyetçi ABD hükümetinin prestij kaybetmesini isteyen demokrat sermaye sınıfını itham ederken, kimileri ise enerji lobilerinin petrol fiyatlarını fırlatma arayışının altını çizdiler. Olayı Bilderberg grubu, Trilateral Komisyon gibi uluslararası beyin takımının yeni bir küresel düzenleme operasyonu olarak görenler de yabana atılmamalı. Tüm bunların arasında Usame Bin Ladin'in zavallılığını düşünmeden geçemiyor insan. Hindikuş Dağlarının efendisi, New York sokaklarında da aynı kıvraklıkta dans edebilir mi acaba?

Devlet dışındaki aktörlerin etkinliğinin artması anlamında küresel düzen, terörist grupları yeni aktörler olarak gündeme yerleştiriyor. Terör örgütleri bir yandan farklı devlet dışı aktörlerin devlet otoritelerini yönlendirme ve bazı davranışlara sevk etme amacıyla geliştirdiği bir silah olarak kullanılırken, diğer yandan da bağımsız aktörler olarak uluslararası siyaset sahnesine giriyor. Terör örgütlerinin ağırlıklı birer siyasal odak olarak siyaset içerisindeki yerlerini almaları, özellikle FKÖ, IRA, ETA, PKK gibi yerel toplumsal desteğe ve dış yardımlara sahip olanlar

açısından diğerlerinden daha kolay gerçekleşiyor. Örgüt liderleri birer devlet başkanı gibi davranabiliyor ve uluslararası ilişkiler alanında saygı görüyorlar. Ancak onların otonomisi hiçbir zaman dış destek olmadan sürdürülebilen türden değil. Mutlak surette birilerinin desteğine gereksinim duyuyorlar. Zira bu tür örgütler tamamen hasım bir siyasal ortamda varlıklarını sürdürüp faaliyette bulunamıyor, güvenli üslere, hareket serbestliğine, emin bölgelere (safe heaven), finansmana ve insan gücü potansiyeline ihtiyaç gösteriyorlar.[74] Bu nedenle de kendilerine destek sağlayacak siyasal otoritelerin arayışına giriyor, en kolaylıkla da antidemokratik rejimlerden destek buluyorlar. Şimdiki popüler deyimiyle şeytan ekseni ile ittifaka giriyorlar(!). Şeytanın adamları terörü beslerken, adaletin savaşçıları ise karşılığını veriyorlar. Ancak bu arada Rupert Emerson'un şu sözünü hatırlamakta fayda var; "Bir yalanı yutarsanız, peşinden gelen her şeyi yutmak zorunda kalırsınız."[75]

Şeytanla işbirliği yapanların ve onunla mücadele edenlerin küresel düzeyde tanımlandığı böyle bir ortamda kuşkusuz, eylemler ve sonuçları da küresel etkiler yaratmakta. ABD'de gerçekleşen bir eylem, Afrika'dan Asya'ya dünyanın her yerindeki insanlar tarafından naklen izlenmekte, dehşet ve travma küreselleşmekte. Medyanın olağanüstü gücü, bizlerden kilometrelerce uzakta gerçekleşen bir terör eylemini evimizin içine kadar getirmekte ve bizler şaşkınlık ve korkuyu bir arada yaşarken, Tanrı'ya şükretmekteyiz; "İyi ki buralarda olmadı, iyi ki bizi vurmadı."

Bu defalık kurbanın bizlerden birisi olmaması rahatlatıcı gibi görünse de, aslında teröristin bizlere ulaşma hedefini gerçekleştirdiği aşikâr. Bizler vurulduk bile. Olayları defalarca televizyonlarda izledik, korktuk, aylarca uçaklara binemedik, yüksek binalarda oturma heveslerimizi askıya aldık, iktisaden

74 David E. Long, age., s.9
75 Aktaran Temel Demirer, "Terrorist mi Dediniz?", Küreselleşme ve Terör, s.154

çöktük, işsiz kaldık, savaş planları yaptık, askerlerimizi dünyanın bir ucuna yolladık, savunma harcamalarımızı artırdık, Müslüman olmamızın bedelini ödeyerek yurt dışına çıkamaz olduk, havaalanlarında ayakkabılarımızın içine kadar aranarak aşağılandık, kızdık, terörize olduk. Gerçekten terör bizi değil de, New York'u mu vurdu dersiniz? Yoksa vurulduk da, ölmedik mi? Belki de ölmekten beter olduk; biz, onlar ve herkes.

Küresel terör bu olsa gerek, "Bir tek ağacı kes ve bütün orman yıkılsın." 20. yüzyılın büyük savaşları bile böylesine bir toplu psikolojik çöküntü yaratamadı. Cephedeki askerler savaşır, üzerine bombalar düşen halklar madur olur, insanlar ölür, bizlerse önce gazetelerden sonraysa tarih kitaplarından olayları izlerdik. Mutlaka kaçacak güvenli bir yerlerin varolduğunu düşünürdük. 1990'lara kadar tek korkumuz nükleer bir savaştı ki, onda da Avustralya'nın sağlam kalacağını hayal ederdik. Hem, nükleer kapasite yalnızca ABD ve Sovyetler Birliği'nin elinde bulunan bir ayrıcalıktı. Her iki ülke de uluslararası ilişkiler alanında çok iyi bilinen teoriye göre "nükleer bir yılgı dengesi" içerisinde asla nükleer savaşa başvuramaz ve caydırıcılık sağlanırdı. Bizler ABD başkanına ve Komünist Partisi genel sekreterine sonuna kadar güvenirdik. Zaten bu ülkelerin belirli bir devlet gelenekleri, rasyonaliteleri ve nükleer bir savaşı başlatacak kadar delirmiş bir başkanı engelleyecek bürokratik yapıları bulunurdu. O nedenle korkar gibi yapar, yine de güvenle uyurduk. Oysa şimdi ne olmuştu?

Nükleer silahlar onlarca devletin elinde oyuncak haline geldiği gibi, nükleer kapasite terör örgütlerinin de eline geçmiş ve bir ayrıcalık olmaktan çıkmıştı. Nükleer terörizm kapıdaydı. Kaldı ki, nükleer silahlara sahip devletlerin yöneticileri kendi diktatörlüklerini sürdürebilmek adına, her an çılgınlıklar yapabilecek nitelikteydiler. Meşruiyetleri tartışmalıydı ve onları engelleyebilecek hiçbir bürokratik mekanizmaya ve devlet geleneğine sahip değildiler. Her şey Saddam'ın ya da Muammer'in

insafına kalmıştı. Eğer tahmini fail "El Kaide", 11 Eylül günü kulelere çarpan uçakların içerisine kimyasal silahlar doldurabilmiş olsaydı ölü sayısı onbinlerle, nükleer bir silah yerleştirseydi yüzbinlerle ifade edilecekti. Dünyanın en büyük finans merkezine yıllarca adım atılamayacak, Manhattan ve New York'un tamamı yaşanamaz hale gelecek, saldırının etkileri nesiller boyu sürecekti. Dünyanın ekonomik kalbi olarak kabul edilen merkezin çöküşü, tüm dünyada büyük bir depresyona yol açacak, milyonlarca insan işsiz kalacak, bankalar batacak, küresel kapitalizm ölçülemez büyüklükte darbe alacaktı.

1929 buhranının sonuçlarına bir göz atılırsa liberalizmin en büyük savunucularının bile New Deal'a, Keynesyen doktrinlere bel bağladığı, iktisadi duvarların nasıl bir anda aşılmaz engeller olarak yükseldiği ve devletin kutsallığı ilkesinin yaşama geçirilmesiyle, Avrupa'nın nasıl bir anda faşizmin kalesi haline geldiği hatırlanabilir. Kaldı ki nükleer bir terör saldırısının boyutlarının sadece ekonomik ve siyasal kayıplardan ibaret olmadığı da bilinmekte. Hiroşima'da atom bombasının kullanımı ilk anda 140 bin, Nagazaki'de ise 70 bin insanın ölümüne yol açmıştı. Bugünkü nükleer kapasitenin eskisinden yüzlerce kat daha güçlü ve tahripkâr hale geldiğini hatırlatmakta fayda var.

Teknolojinin gelişimi, küreselleşen dünyanın belirleyici özelliklerinden bir tanesi. Bilişim-iletişim devriminin en önemli getirisi, geçirgen sınırlar, her türlü işlemde olağanüstü bir sürat, gittikçe küçülen bir dünya ve coğrafi uzaklık ölçütünün bir veri olarak devreden çıkması oldu. Son on yıllarda bu gelişmelerin etkisi, sosyal, siyasal ve ekonomik yaşamın tüm alanlarında hissedilmişti. Business Week dergisinin 1998'de yayınlanan "21. Yüzyıl Ekonomisi" temalı özel sayısında, teknolojik devrim ve küreselleşme ile birlikte dünyanın onlarca yıl sürecek, inanılmaz bir refah dönemine doğru ilerlediği iddia edilmekteydi. Bu iddiaya göre "Üretkenlik artacak, düşük enflasyonlu hızlı büyüme sağlanacak ve ekonomide büyük bir dinamizm

yaşanacaktı." [76] Oysa ki, şimdilik görünen, bu iddiaların gerçekleşmesinin çok da mümkün olmadığı yönünde. Krizin kronikleşmesi, küresel yoksulluğun olağanüstü boyutlara ulaşması, finans piyasalarında yaşanan dalgalanmalar ve bloklar arası rekabetin getirdiği sınırlamalar küresel ekonomik yayılımın önüne set çekmiş görünüyor. Belki de yeni arayışlara girmenin zamanı ve o yüzden de savaş çığlıkları atılıyor. İnişe geçen ekonomilerin en büyük kurtarıcısı savaşlar ne de olsa! ABD ekonomisinin II. Dünya Savaşı süresince %50 büyüdüğünü hatırlatmaya gerek yok.[77] Özellikle askeri sanayisi güçlü ülkeler açısından, savaş bulunmaz bir nimet, hele ki kendi enerji ihtiyacını karşılayabiliyor, buna karşın ekonomik rakipleri enerji fiyatlarının artışından olumsuz etkileniyorsa.

Bu nedenle terörist eyleme karşı gösterilecek tepkininin boyutlarını yerel bazda değerlendirmenin doğru olmayacağı ortada. Terör eyleminin kendisi de, ona karşı gösterilen tepki de küresel etkiler yaratıyor ve yalnızca eyleme maruz kalanlara ait kalmıyor. Hem mağduriyet, hem de gerekli cevabı verme hakkı sahipleniliyor. Tony Blair'in bir başka ülkede gerçekleşen bir terör eylemine bu kadar kızması sadece insaniyetinden kaynaklanıyor olmasa gerek! Britanya bu fırsattan istifade, yeniden bir dünya gücü olma yoluna giriyor, Avrupa Birliği içerisinde pasifize edilmiş konumunu dengeliyor, ekonomik sıkıntılarını aşıyor, silah satıyor ve yeni düzenin belirlenmesinde masaya oturmayı hak ediyor. Kısaca terör, küresel dengelerin yeniden belirlenmesi aşamasında başlatıcı rol oynayarak, siyasal operasyonlara elverişli zemin hazırlıyor ve kullanılacak şiddeti meşrulaştırıyor.

Şiddetin devletlerle örgütler arasında asimetrik kullanımı, devlerle cücelerin küresel çarpışmasına kadar varmakta. Bu da,

76 Keith Hammonds, "The Optimists Have it Right", Business Week, 31 August 1998, s.146

77 Paul Kennedy, age., s.432

doğal olarak çok komik görüntülere sebebiyet veriyor. ABD'nin Afganistan'a karşı yürüttüğü savaşın hava aygıtlarından birisi hayalet uçaklar. B-2 de denilen bu ağır bombardıman uçaklarının her biri 2.2 milyar dolar, buna karşılık Afganistan'ın yirmi yıllık ihracatının toplamı uyuşturucudan elde edilen gelir hariç-1.6 milyar dolar. Kişi başına milli geliri 160 dolar olan ülkeyi cezalandırmak adına, ABD'nin bölgeye yaptığı askeri yığınağın bedeli ise, 500 milyar doları buluyor.[78] Gazetelerin "uçaktan ucuz ülke" başlığını atmakta ne kadar haklı oldukları aşikâr. "Açlara karşı, fazlasıyla tokların savaşı!"

20. yüzyılın ilk yarısında yapılan savaşlar hiç olmazsa birbirine yakın güçler arasında gerçekleştiğinden, böylesine anlamsız ve rahatsız edici bir adaletsizlik söz konusu olmuyordu. Bugünün bağımsız küçük devletleri o zamanlar büyük sömürge imparatorluklarının parçası olduklarından, en azından sömürücülerinin koruması altında varlıklarını sürdürmekteydiler. Bugünün sömürücüleri ise, sömürgelerini koruma sorumluluğundan kurtulmanın rahatlığı içerisinde, sömürülerine daha özgürce ve maliyetsiz devam edebilme ayrıcalığına sahip bulunmaktalar.

Küresel düzenin, bir önceki yüzyıldan en belirgin farklılığı da bu noktada ortaya çıkıyor. 18. ve 19. yüzyılların küresel efendisi Büyük Britanya, sömürgeci sistemini aleni ve dürüst(!) bir biçimde uygulamış, Pax Britannica'nın kurallarını da net olarak tarif etmişti. Doyumsuz bir toprak iştahıyla üzerinde güneş batmayan imparatorluklarını kuran İngilizler, yukarıdakiler ve aşağıdakiler ayrımını tüm dünyada hayata geçirmişti. Hobbes'un mistik canavarı Leviathan'ın rolüne önce onlar soyunmuş ve çevrelerinde ne varsa acımasızca parçalayarak yemişlerdi. Yaklaşık iki yüzyıl süren muhteşem hakimiyetleri boyunca, tüm rakipleri ile amansız bir mücadeleye girmiş ve

78 "Uçaktan Ucuz Ülke", Radikal, 10 Ekim 2001, s.1

uyguladıkları vandalist yönetim metodlarıyla ulu imparatorluklarını fazlasıyla hak etmişlerdi(!).

Oysa ki, 20. yüzyılın ikinci yarısında şekillenen küresel düzende artık böylesine açık ve net bir hükümranlık sağlamak gerçekten de son derece zordu. Emperyal sistemlerin yüzyılı sona ermişti ve yüzlerce devletten oluşan bir uluslararası sistem kurumlaşmıştı. Küreselleşme olgusunun önemli boyutlarından biri olan, parçalanarak genişleme olgusu, görece küçük birimlerin de sistemde anlam sahibi olmalarına ön ayak olmuştu. Buna karşın emperyal yayılma stratejileri, bu dönemde de, en az eski sömürgeci dönemlerde olduğu kadar "güç kullanımı"na dayanmaktaydı. Sistem içerisinde sürekli değişen dengeler ve büyük devletlerin sayıca artması, hegemonik iddialara sahip tüm devletleri dikkatli davranmaya zorluyordu.

Vahşi ormanda yakalayıp parçaladığı avı yemek, her zaman avcıya düşmeyebiliyordu. Kurnaz tilkilerin varlığı, ormanın kurallarını değiştirdi. Melek yüzlü şeytan tavrı, avı yakalamak ve sonra da gövdeye indirebilmekte kullanılabilecek en uygun yöntem haline geldi. Yeni emperyalistler tıpkı kemirgen fareler gibi, bir yandan kemirirken, bir yandan da üfleyip uyuşturmaktaydı. Kaçınılmaz son yavaşça, fark ettirmeden tam da uykudayken geliveriyordu. Dönem bir "namert-izm" çağı idi ve düzen de 21. yüzyılın namert düzeninin, namert hükümranları ve ona karşı duran namert savaşçılar/teröristlerden kuruluydu. Küreselleşmenin en net görünen çehresi de bu oldu.

Her gelişmenin kendi antitezini yarattığı iddiası, Antik Yunan uygarlığından bu yana ortaya atılan en önemli sosyal tez. Küresel düzen de, kuşkusuz kendi zıtlıklarını içerisinde barındırmakta. Ünlü felsefeci Jean Baudrillard'ın ifadesiyle küreselleşme, aydınlanmanın son aşaması anlamında tüm karşıtlıkları ortadan kaldıran bir gelişme olarak yüceltilmesine karşın, gerçekte her şeyi, ticareti yapılır ve karşılığı ödenebilir bir mala dönüştürüyor.

Ve bu süreç, aşırı zorlayıcı bir tabiata sahip. Baudrillard'a göre küreselleşmenin, insan hakları konusuna yaptığı vurgu ise, reklamdan ibaret.[79] Bir imaj ve reklam döneminde yaşadığımız düşünülürse çok da haklı görünüyor. İnsan hakları kavramı bile bazılarının diğerleri üzerinde kurmuş oldukları baskı ve üstünlüğü yansıtıyor. Soru şu olmalı; kime göre insan hakları? Gerçekten evrensel bir oydaşma ile kabullenilmiş kriterleri var mı bu hakların?

Serge Latouche "Dünyanın Batılılaşması" adlı eserinde bugünkü kültürün tamamen Batı tarafından üretilmiş ve üçüncü dünyaya ihraç edilmiş bir değerler sistemi olduğunu iddia etmekte. Ona göre dünyanın Hindistan tarafından fethedilmesi halinde, dul kadınların bir daha evlenmemesi kadın haklarından birisi olacak, ineklerin katledilmesi ise yaşama karşı işlenmiş birer suç olarak kabul edilecekti.[80] Düşünebiliyor musunuz, inek katili terör suçluları hapislerde çürümekte. Onlar diğer insanların inançlarına saygısızlık ederek, toplum içerisine nifak tohumu sokmaya çalışan azılı etoburlar. Kutsal ineklerin katilleri! Uzakdoğu'da insanların büyük bir iştahla köpekleri yemelerinden ne kadar midemiz bulanıyorsa, Hintlilerin de bizlere öyle korkunç gözlerle baktığından emin olabilirsiniz. İneklere karşı Müslümanların saygısız tavırlarının, Hindistan ile Pakistan arasında ciddi gerilimler yarattığını ve binlerce insanın ölümüne yol açtığını da göz ardı etmemek gerek. Ne de olsa inançlarımız, kimliğimizin en önemli parçasını oluşturmakta ve onlara karşı girişilen ihlaller, bize karşı yapılmış sayılmakta. Haklarımıza ve inançlarımıza yönelik saldırılara ne şekilde cevap vereceğimiz ise bizim tercihimize kalmış. Güçlüysek askeri müdahale, zayıf isek terörizmi kullanıyoruz. Terör ile ilgili çok bilinen şu sözü tekrar hatırlamalı; "Bombaları olup da hava kuvvetleri olmayana terörist denir."

79 Jean Baudrillard ile Der Spiegel'in yaptığı söyleşiden, Silinen Yüzler Karşısında Terör, Haz. Cemal Güzel, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2002, ss.369-370

80 Serge Latouche, Dünyanın Batılılaşması, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1993, ss.152-153

Küresel düzen inançlarımızı ve kültürel değerlerimizi bütünüyle aynı kılamasa da, birbirimizi tanımamıza yardımcı olduğu kesin. Bu tanışıklığın iyi mi, yoksa kötü mü olduğunu kestirmek ise oldukça zor. Önceleri aynı gökkubbe altında nefes aldığımızı bilirdik de, aynı yerküre üzerinde yaşadığımızın pek farkına varamamıştık. Küreselleşme, eğer başka hiçbir şeye yaramadıysa da, bizleri aynı mekana taşımayı başardı. Birbirimizi tanımak zorunda kaldık; birbirimizi sevdik ya da sevmedik, ama birbirimizin bilgisine ulaştık. Karşımızdakileri tanıdıkça ve zayıflıklarını keşfettikçe fetih isteğimiz daha da kamçılandı. Gördüğümüz tüm tepelere kendi bayrağımızı dikmek için yanar tutuşur olduk. Ama bizden başka birileri de o tepelere bayrak dikme arayışına girince, tepelerin esas sahipleri de bize ve diğerlerine karşı cengaverce savaşmaya başladı. İşte terörizm de tam bu noktada, tepe uğruna mücadele eden tüm taraflar açısından uygun bir silah haline geldi. Terör silahı, bir yandan tepe sakinlerinin, tepenin otoritelerine olan güvenlerini sarsmanın ve onları zayıflatmanın bir yolu olurken, diğer yandan da tepe otoriteleri tarafından tepeyi istila etmeye çalışan ordulara karşı kullanıldı. Savaş yapmaktan daha az maliyetli ve kimi zaman da daha efektif bir araç oldu. Nitekim ünlü bir terör uzmanının 1970'lerde belirttiği gibi terörizm, az maliyetle muazzam getirileri olan, dünyanın en kârlı endüstrilerinden birisi haline geldi. Bu sektörde terörist liderler girişimci konumundayken, terör, faaliyet alanlarının en önemli ürünü olarak sivrildi.[81]

Sektörler arası geçişkenlik küreselleşme ile birlikte yoğunlaşınca, terörizm endüstrisi, organize suç, silah sanayi ve uluslararası enerji sektörleriyle ilişkilerini artırdı. Karşılıklı olarak birbirlerinden beslenen, birbirlerini şekillendiren bir etkileşim yarattılar. Ve karşımıza son derece karmaşık bir ilişkiler ağının

81 John Laffin'den aktaran Christopher Dobson ve Ronald Payne, The Carlos Complex; A Study in Terror, New York, G. P. Putnam's sons, 1977, s.226

içerisine yerleşik, kimilerinin deyimiyle post-modern terörizm olgusu çıktı. Terör örgütlerinin kendi aralarında kurduğu sınırlar aşırı ittifaklara ek olarak, özellikle organize suç örgütleri ile olan yakınlaşmaları tüm dünyada "güvenlik" algılamasında köklü değişikliklere yol açtı. Aum Shrinkyo tarikatının Rusya'daki bağlantıları, Çeçen mafyası ile El Kaide'nin ortaklığı, Tamil Eelam ile Latin Amerika kaynaklı terör örgütlerinin anti Amerikan çizgideki işbirliği arayışları, sınırsız ve küresel bir ittifaklar zinciri içerisinde gelişen yeni bir terörizm kültürünün ilk işaretleriydi. Elbette post-modern terörizme karşı küresel ölçekte sürdürülen mücadelenin de post-modern olduğunu söylemeden geçmemeli.

11 Eylül'ün ardından Usame Bin Ladin'e karşı savaş açan ABD kuvvetlerinin önce tüm Afganistan'ı bombalaması ve sonrasında mücadeleyi Ortadoğu bölgesine doğru yaygınlaştırması, yeni bir oluşumun parçaları. Artık terörizm küresel ölçekli bir olgu olarak ele alınıyor ve onunla küresel ölçekte savaşmak gerektiği düşünülüyor. Saldırı New York'da gerçekleşiyor, olayla ilgili bilgiler İsrail ve Avrupa istihbaratından geliyor, fatura ise Arap kökenli bir Amerikan yetiştirmesi olan Ladin'in Afganistan'da faaliyet gösteren El Kaide'sine kesiliyor. Afganistan, NATO tarafından bombalanıyor ve medya tarafından tüm dünyaya izlettiriliyor.

Savaş süresince uydular vasıtasıyla edinilen bilgilerden faydalanılarak, en üst teknoloji uygulamaya geçiliyor, insansız uçaklar kullanılıyor. ABD hükümeti istenirse tek bir Amerikan askerini bile cepheye sürmeden dünyanın öbür ucunda operasyon kabiliyetinin varolduğunu gösteriyor. 1990'ların başında ilk kez Körfez'de denenen post-modern savaş teknolojisi, Afganistan'da zirveye ulaşıyor.

Bir kişiye, yani Usame'ye(!) karşı kullanılan teknoloji tarif edilemeyecek kapasite ve büyüklüğe sahip. İtalyan Ulusal

Araştırma Konseyi üyesi Daniele Archibugi, ABD tarafından gösterilen tepkinin, tahmini fail Usame Bin Ladin'in yarattığı etkiden ne kadar bağımsız olduğunu şöyle dile getiriyor; "İntihar saldırısını gerçekleştirenler Florida'da uçuş eğitimi aldılar. Allahtan kimse Florida'nın bombalanması gerektiğini düşünmüyor. Öyleyse neden Afganistan bombalanıyor? Yalnızca ABD'nin askeri karşılık verme yeteneğinin varolduğunu göstermek için mi?"[82]

Yoksa küresel bir şov mu sergileniyor? Küresel düşmanlar yaratılıyor; küresel kahramanlar tanıtılıyor; küresel teknolojiler sergileniyor; küresel kahramanlık destanları yazılıyor; küresel izleyici büyülenmişçesine şovu izliyor.

Şovun yerküre üzerinde her noktada sergilenebilir hale gelmiş olması ise küreselleşen terörün bir diğer yüzü. 1990'lara kadar dünyanın yalnızca belirli bölgelerinde kendisini gösterebilen terör eylemleri, Latin Amerika'dan Asya'nın en uç köşelerine, Afrika'ya kadar yaygınlaşmış durumda. Kenya'da, Arabistan'da, Endonezya'da, ABD'de gerçekleşmesi fark etmeksizin, çoğunun arkasında benzer ideolojik motivasyonlara sahip, işbirliği içerisinde bulunan örgütler görmek mümkün. Aralarındaki iletişimin kolaylaşması, gelişen teknikler ve özellikle de internet teknolojisi, Afrika ve Uzak Asya'da aynı anda, koordine edilmiş bir eylemi gerçekleştirmeye imkan veriyor. Terör örgütlerinin dünya sathında yayılmış onbinlerle ifade edilen üyelerine, her gün yenileri katılabiliyor. Ortak amaçlar etrafında bütünleşiliyor ve ülkesel sınırlar belirsizleşiveriyor. El Kaide militanlarının arasında dünyanın her yanından Müslümanlar bulunduğu gibi, sistem karşıtı farklı dinlere mensup üyelerin de varolduğu rapor ediliyor; kısaca terör örgütleri de artık küreselleşiyor. Bunun adı "büyük dönüşüm". Neredeyse değişmeyen,

82 Daniele Archibugi, "Terrorism and Cosmopolitanism", http://www.ssrc.org/sept11/essays/archibugi.htm

dönüşmeyen hiçbir şey yok. Herakleitos'un meşhur, "Her şey akar." ifadesindeki gibi. Mesele akıntıya kapılıp boğulmamak, ya da en azından bu akıntıyla birlikte yüzebilmek. Etrafta çıkabilecek bir kara parçası da bulunmuyor. Kötü olan, akıntının sonunun da meçhul olması. Her yol okyanuslara mı çıkacak, yoksa çağlayanlardan aşağı tepetaklak yuvarlanmaya devam mı edeceğiz dersiniz?

Her şeye rağmen "umut", baki. *"Nondum omnium dierum sol occidit?"* *

* Bütün günlerin güneşi henüz batmıyor. Yani dünyanın sonu yakın değil.

Mikroba
Gününü Göstermek...

Terörle Mücadele

1977'nin 18 Ekim gecesi, Stuttgart'taki Stammheim Hapishanesi için unutulmaz bir geceydi. Silah seslerine karışan çığlıklar, kimse tarafından duyulmamıştı. Karanlık gecenin sabahında, Andreas Baader, Gudrun Ensslin ve Irmgard Möller isimli tutukluların cesetleri torbalara konarak taşındı. Jan-Carl Raspe ise hastahanede birkaç gün yaşadıktan sonra hayatını kaybetti. Ölümlerinden 25 yıl sonra bu mahkumların beyinlerinin yerlerinden çıkarıldığı ve bilimsel deneylerde kullanıldığı yazıldı. Onları terörist yapan şeyin beyinlerindeki bir arızadan kaynaklandığı düşünülmüştü. Beyinlerindeki arıza yüzünden masum insanları ideolojilerine kurban etmiş, açlık grevleri yapmış ve nihayetinde kendilerini öldürmüşlerdi.

Andreas ve Jan-Carl kendilerini nereden buldukları belli olmayan birer tabanca ile vurmuşlardı. Baader Meinhoff üyeleri mahkumiyetlerini duvarları parlak beyaza boyanmış ve 24 saat kuvvetli ışıklarla aydınlatılan küçücük hücrelerinde çekmekteydi. Kimse ile temas kurmalarına izin verilmiyor ve tam bir izolasyona tabi tutuluyorlardı. Onlar için mahkemeleri bağlayıcı özel kanunlar çıkarılmıştı. Baader yasalarına göre, örgüt üyelerinin avukatları, sanıklarla ortaklaşa suç örgütü oluşturdukları gerekçesiyle mahkemeden çıkarılabiliyorlar, açlık grevleri

nedeniyle duruşmalara gelemeyen sanıkların bulunmadığı hallerde de mahkeme sürecine devam edilebiliyordu. Baader üyeleri kendileri ile ilgili alınan hiçbir kararı tanımamakta direndiler ve sürekli işkence altında olduklarını iddia ettiler. Ta ki, "ölüm gecesi" olarak bilinen o geceye kadar. Andreas, söylendiğine göre kendisine tabanca ile ateş etmeden önce tabanca ile arasına bir yastık koymayı ihmal etmemişti. Ses çıkmasın ve ortalık batmasın istiyordu anlaşılan. Tabancayı duvara dayamış, araya bir yastık koymuş ve iki eliyle silahı ateşlemişti. Öyle söylendi!

Gudrun, tıpkı 1976 yılının anneler gününde kendini pencerenin demirine asan Ulrike Meinhoff gibi, asarak öldürmeyi tercih etmişti. Irmgrad'ın seçimi ise kendisini dört kez bıçaklayarak intihar etmekti. Öyle söylendi!

Baader-Meinhoff adı bir gecede listeden çıkarılmıştı. Örgüt üyelerinin çok şüpheli intiharları(!) hukuki bir sorun da çıkartmamıştı. Ölenlerin hepsi kendi seçimlerini kendileri yapmışlardı. Zaten bunlar, açlık grevi yaparak ölmekten de kaçınmayanlardandı. Öyleyse ölümü bilinçli olarak isteyebilecek bir düşünce mekanizmaları vardı. İntihar etmiş olmaları, prosedürü kolaylaştırıyordu. Örgüt bitmiş, herkes rahatça uyur hale gelmemiş miydi? RAF sonradan intikam eylemlerine devam etti gerçi ama, Baader adı bir daha duyulmadı. Mücadele başarıyla sonuçlanmıştı.

Dar kadrolu örgütlere yönelik bu tür temizleme operasyonlarının işlevsel oldukları düşünülse de, bu tür mücadelelerin yeni çatışma zeminleri oluşturduğu da ortada. Öldürülen her bir teröristin, kendisini seven insanlar, aileleri, dostları hesaba katıldığında, en azından üç-beş kızgın insana yol açtığı biliniyor. Tıpkı ağacın dallarının budanması gibi, her kestiğiniz daldan birkaç ayrı dal uzuyor ve yeşilleniyor. Canavarı yok etmeye çalışırken, onu güçlendiriyor, varlığını meşrulaştırıyorsunuz. Düzeni bozanlara karşı mücadele eden bir iktidar görünümünden, özgürlük peşindeki savaşçıları katleden tiranlara dönüşüyorsunuz. Bu çelişki, terörle mücadelenin en temel sorunu. Nasıl

olup da, teröristleri durduracak ama bunu diğerlerinin özgürlüklerine halel gelmeden yapacaksınız? Belki öldürecek, ama toplum gözünde meşru kabul edileceksiniz? İstihbarat toplayacak, ama zorlama kullanmayacaksınız? Teröristi, sempatizanı ve ilgisiz kişileri farklılaştıracak, masumlara teröristlerin verdiği zararın daha fazlasını vermeyeceksiniz? Nasıl yapacaksınız?

Terörle mücadele edenlerin genellikle bu tür sorulara cevap aramadıkları söylenebilir. Hastalıkla savaş anlamında hedef, "vücudun kurtarılmasından ziyade, mikroba gününü göstermek" olunca, sertlik gösterisi ve cezalandırma arayışı kaçınılmaz hale geliyor. Doktorsa, mükemmeliyetini hastayı kurtararak değil, mikrobu yok ederek ispat ediyor. Kimi zaman hastanın da yok olması pahasına! İlaç tedavisi, moral destek ya da bünyenin kuvvetlendirilmesi gibi yöntemler göz ardı edildiğinde, hastalıklı organın kesilip atılması çözüm olarak sunulmakta. Bu ise hastalık kurutulsa bile vücudun sakat veya eksik kalması anlamına geliyor. Oysa ki amaç, vücudu en sağlıklı ve kuvvetli kılacak şekilde tedavinin yapılması ve gelecekte tehlike oluşturabilecek aynı tür mikroplara karşı bağışıklığın geliştirilmesi.

Terörle mücadelede öncelikli hedefin, düzeni bozanların cezalandırılması olması, yönetimler düzeyinde esas ilginin bu yöne kaymasına neden oluyor. "Terörizm" devlete ve otoriteye, dolayısıyla da huzura yönelik bir "suç" olarak ele alındığından, suçluların güvenlik mahkemeleri ya da askeri mahkemelerde cezalandırılması arayışına gidiliyor. Farklılaştırılmış mahkemelerin bir uzantısı da, farklılaştırılmış hukuk kuralları ve haklar. Bu durum terörizm suçları için hukuk alanındaki evrensel standartların ve hukuk kurallarının geçerli olamayacağını gösteriyor. Devlet mekanizmaları bu tür suçların tamamını kişiselleştirerek, kendi varlık ve otoritesine karşı yapılmış sayıyor. Bombalanan binalar da, soyulan bankalar ya da kaçırılan uçaklar da, öldürülen masumlar da kendi kimliklerinin üzerinde bir değer taşıyor ve devlete karşı girişilen eylemlerin süjesi haline geliyorlar. Bu nedenle de terörist örgütler siyasal

yönetimler tarafından büyük bir kızgınlıkla karşılanıp, öç alma duygusu çerçevesinde karşılık görüyorlar. Hükümetler resmi söylemleri olarak da "Benim binama, benim uçağıma, benim vatandaşıma kalkan eller kırılır." mantığıyla hareket ediyorlar. Eylemler, sivil insanlara ve onların yaşam haklarına değil de, devletin varlığına ve "sahip olduklarına" yönelik davranışlar olarak algılanınca, olağanüstü ve askeri yargılamalar kaçınılmaz hale geliyorlar.

Siyasi nitelikli suçların askeri mahkemelerde ele alınmaya başlaması, esasen Batı açısından çok yeni bir gelişme sayılmaz. ABD'de askeri mahkemeler 1780'de George Washington tarafından kurulmuş ve Amerikan topraklarında faaliyette bulunan bir İngiliz ajana karşı işletilmiş. Abraham Lincoln yönetimi ise, bu tür mahkemeleri kurumlaştırarak, iç savaş süresince yaklaşık 4000 kişinin yargılamasını gerçekleştirmiş. ABD'de askeri mahkemelerin en son uygulaması, II. Dünya Savaşı sırasında Nazi ajanlarına karşı söz konusu olmuş. Ancak 11 Eylül sonrasında yeniden gündeme gelen askeri yargılamalar, 1776'dan bu yana demokrasinin kalesini koruyan(!) ABD'nin en ciddi tavizi. Artık "güvenlik", öncelikli tercih. İnsanlar yaşamlarını idame ettiremediği müddetçe, onlara tanınan hakların, özgürlüklere ilişkin hukuki korumanın çok anlamlı olamayacağı düşünülüyor. Askeri mahkemeler hızlı ve kuralları çok net. Olaylar bir savaş durumu şartları içerisinde ele alınıyor ve yargılamalar o durumun koşullarına göre şekilleniyor. "Ya dost", "ya düşman" olunur felsefesinin hakim olduğu bu yaklaşımda, düşman olarak algılananlara özgürlükler ve haklar tanınması gibi bir lüks yok.

Askeri mahkemeler Çin, Kolombiya, Peru, Mısır gibi birçok ülkede bulunmasına karşın, uluslararası örgütler tarafından hukuki bulunmuyor. Orada gerçekleştirilen yargılamaların tarafsız yapılmadığı ve sanığa kendisini savunma fırsatı verecek bir ortam sunulmadığı düşünülüyor. Hatta diktatörlüklerin kendi tiranik otoritelerini sürdürebilmek için bu tür aygıtlara

ihtiyaç duyduğu ve yargı denetiminin yürütmenin eline geçerek siyasallaştığına inanılıyor. Bu anlamda siyasal muhalifler, direnmenin ve farklı düşünmenin bedelini, "terörist" kategorisine sokularak ödüyor.

Dünyanın birçok ülkesinde "yargının siyasallaşması" sıradan bir hadise. Mahkemeler yargılama merciilerinden ziyade, suçu zaten sabitlenmiş birilerini cezalandırma mekanizmaları haline gelmiş. Haksız ve hukuksuz uygulamalara çok sık rastlanmakta. 1996'da Peru'daki bir askeri mahkemenin insan hakları aktivisti, gazeteci Lori Berenson'u marksistlere yardım ettiği gerekçesiyle yargılaması ve ömür boyu hapse mahkum etmesi, ABD hükümetinin bile protestosuna hedef olmuş. Peru köylülerinin hakları konusunda araştırma yaparken, terör örgütüne yardımcı olmakla suçlanan genç kadın, yıllar süren mücadeleden sonra 2001 yılında sivil mahkemede yargılanarak, cezası 20 yıla indirilmiş. Halen hapiste ve "Haksızlıklar karşısında sessiz kalmak, ona ortak olmaktır; susmayacağım."[83] diye haykırmakta. Dört gözle ABD başkanının Peru'ya yapacağı ziyareti bekliyor ve kendi özgürlüğünün, terörle savaş konusunda Peru hükümetinden bile daha sert görünen George W. Bush'a verilecek politik bir hediye olmasını diliyor. Guantanamo'daki tutuklularınsa, Lori kadar şansı ve umudu yok. Özgürlüklerini, hediye olarak kabul edecek birileri de bulunmuyor. Onlar, tarihin en büyük çaplı terör saldırısının failleri ya da destekçileri olarak algılandıklarından, her türlü eziyete katlanmak durumundalar. Yeni Amerikan doktrini açık. Suçlu bulunmak için yargılanmalarına gerek yok, suç zaten sabit. Hükümet yetkilileri açıkça söylemiyorlar mı? "Bir kanıt bulunamaması, o kanıtın olmadığını değil, iyi saklandığını gösterir. Bu da bizi bağlamaz."

Yaklaşan Irak operasyonunun meşruiyeti de bu temele dayanıyor. İlk başlarda uluslararası terörizmi ve El Kaide'yi desteklemekle suçlanan Saddam Hüseyin'in yeni belirlenen suçu, kitle imha silahlarına sahip bulunması. Bunlarla ilgili bir kanıt

83 Bilgi için bkz. www.freelori.org

bulunmasa da, yorum belli "Demek ki iyi saklamış." Afganistan'dan sonra, Irak da 11 Eylül'ün bedelini ödeyecek. Bu tür cezalandırma operasyonları, uluslararası terörizmle mücadelede yeni yüzyılın temel mücadele stratejisi gibi görünüyor.

Dış politika tavırları giderek daha da küreselleşen bir dünyanın, küresel mücadele stratejilerine ihtiyaç göstermesinden kaynaklanıyor. Bu tip konularda en demokratik sistemlerde bile devlet adamlarının fazlaca müdahaleye açık olmadıkları kolayca görülebilmekte. Dış politikalar genellikle küçük bir azınlık tarafından denetlenip, şekillendiriliyor. Bundan taviz vermeye de kimsenin niyeti yok. Medyanın ve etnik lobilerin etkinliği ise eleştirilere konu olmakta. Wolfowitz doktrininin destekleyicileri "Eğer bir Vizigot ya da Mısır lobisi olsaydı, Roma varolabilir miydi?" diye soruyorlar. Onlara göre ciddi işlerle, ciddi adamlar ilgilenmeli ve gerek terörizmle mücadele, gerekse dış politika yapımı son derece ciddi işler. Çünkü insanoğlunun en temel ihtiyacı olan "güvenlik" endişesiyle şekilleniyorlar.

Uluslararası alanda güvenliğin sağlanması ise neredeyse imkansız. "Şer eksenleri" var, "haydut devletler" var, "kızıl komünistler" ve "kan emici kapitalistler" var. Her yer sarılmış durumda. Uluslararası ilişkiler teorisyeni Arnold Wolfers'a göre "Mutlak güvenlik dünya hakimiyetinden geçmekte." Bu "Ya tüm dünyayı kontrol edersiniz ya da güvende olamazsınız." anlayışına dayanıyor. Tüm dünyayı kontrol edebilecek bir imparatorluk kurmak, Roma'dan bu yana tüm büyüyen güçlerin ortak fantazisi. Ancak imparatorluklar oldukça pahalıdır. Hem ekonomik, hem de sosyal ve siyasal maliyetleri olan bir proje, "imparatorluk". Direnenlere karşı alınacak önlemler ise ciddi fedakârlıklar gerektirebilir. İmparatorluklar sertliğe meyledip ve geniş topraklar üzerinde kontrol sağlama eğilimine girdikçe, anayurdun korunması güçleşiyor. Bir yandan fethetmek, diğer yandan da fethedilenleri korumak zorunluluğu, maliyetleri olağanüstü boyutlara taşıyor. Örneğin 11 Eylül öncesi ABD'nin terörle mücadele bütçesi yıllık 7 milyar. dolar

civarında seyrederken, 2002 yılının bütçe görüşmelerinde ise, Amerikan topraklarının korunması çerçevesinde 38 milyar dolarlık fondan söz edilmekte. Amerikan savunma bütçesine gelince, en fazla harcama yapan ülkeler sıralamasında kendisinden sonra gelen 25 ülkenin toplamını da aşıp, 400 milyar dolarları yakalamış durumda. "Amerikan İmparatorluğu"nun bedelini Amerikalılar da ödemekte.

Ödenen maddi bedellerin daha güvenli bir dünya yaratıp yaratmayacağı da kuşkulu. ABD hükümeti "daha güvenli değil, daha iyi bir dünya" yaratma güdüsüyle hareket ettiğini iddia etse de, dünya halklarını buna ikna edebildiği söylenemez. Tüm dünyada "en nefret edilen" ünvanını ele geçirmiş olmaları da cabası. Kimse Amerikalılarca kurtarılmak istemiyor anlaşılan. Kaldı ki, baskı ve zorlama, diyalektik karşıtlarını da besleyip, sisteme salıyor. Farklı formalar giyseler de, aynı oyunu oynamaya çalışıyorlar.

Fundamentalist, küreselleşme karşıtı, anarşist, Hıristiyan, tarikatçı, antisiyonist ya da her neyse. Devletler arası ilişkiler düzleminde verilemeyen karşılıklar, devlet dışındaki küresel örgütlenmeler aracılığıyla esas olarak, ABD'ye yönelik terörizm akımları çerçevesinde gelişiyor. Amaçları farklı görünse de hedefleri ortaklaşıyor. Tamillerin lideri Prabhakaran bile, eylemlerinin güney Asya ile sınırlı kalmayacağını söyleyerek, günün modasına uymayı düşündüğünü belirtiyor. Oyunun sahnesi yer değiştirmeye başlamış görünüyor. Amerikan halkı alınan tüm güvenlik önlemlerine karşın, artık huzurla uykuya dalamayacak kadar tehlike ile yüz yüze ve bunun farkındalar. Dünyanın en kozmopolit, en renkli, en heterojen toplumuna sahipler. İşin kötü yanı ise tüm farklılıkların, çatışma potansiyelini içerisinde barındırması. Ya uyuyan yılan uyanırsa!

Çatışma ve uzlaşmazlığın, su yüzüne çıkmasa da, tüm toplumlar için potansiyel bir tehdit olarak varolması, devlet otoritelerini telaşlandırmakta. Dış politika alanında, alınan önlemlerin terörizmle mücadelede son derece önemli bir etkisi olmasına

karşın, yeterli olmadığı da biliniyor. Zira esas hedef, anayurdun korunması. Dışarıda gerçekleştirilen müdahaleler de bu amaca yönelik. Müdahalede bulunulan yerlerin ortak özelliği, anayurdun ve vatandaşların korunması adına stratejik bir öneme sahip olmaları. Aksi halde Kore'den Afganistan'a, Somali'den Panama'ya kadar her yere uzanan bir güç oluşturmaya ne gerek var?!

Dünya çapında gerçekleştirilen ekonomik ve ticari faaliyetlerin, o ülke vatandaşlarına ayrıcalık sağlayacak ve üstünlüklerini koruyacak biçimde sürdürülebilmesi öncelikli hedef. Rakip ülkelerin gücünü dengelemek ve mümkünse baltalamak zorunlu. Bu nedenle enerji ve özellikle de petrol piyasalarının denetlenmesi gerekiyor. Vatandaşların dünya üzerinde hangi ülkede olurlarsa olsunlar güvende olmaları, yatırım yapmaları ve serbest dolaşmaları arzulanıyor. Bu nedenle muhalif rejimlerin devrilmesine, pazarların benzeştirilmesine, zıt kültürlerin uyumlaştırılmasına çalışılıyor. Bunlar dış politikaların uzantısı olan genel önlemler; ama bir de özel uygulamalar bulunuyor.

Terörle mücadelede kullanılan özel araçlar arasında en çarpıcı olanlardan bir tanesi, suikastler. Direnişi örgütleyen, karizmatik lider konumundaki kişilerin ortadan kaldırılmasının, terör örgütlerinin belini kıracağı düşünülüyor. Gerçekten de sıradan bir hareket ve anlaşılmaz bir iddia bile sıradışı, özel bir lider öncülüğünde çok etkili bir hareket haline dönüşebilmekte. Kaldı ki, eylemler sonrasında ortaya çıkan toplumsal infialin ve örgütçe yapılan eylemlerin tüm sorumluluğunun örgütün liderine yüklenmesi, "kötü" algılamasını sınırlı kılıyor. Lider ortadan kaldırıldıktan sonra örgütün diğer üyeleri göz ardı edilebiliyorlar. "Esas kötü"ler temizlenince, devlet otoriteleri de rahatlıyor ve prestij kazanıyorlar. Bu nedenle de suikastler, terörle mücadelede kullanılan etkin yöntemlerden birisi olarak kabul ediliyor.

Örgüt liderlerine suikast düzenleyerek mücadele konusunda en atak yönetimler, İsrail hükümetleri. Her dönem, bu yöntemi bir araç olarak kullanmışlar. ABD yönetimi de bunlara sıcak bakıyor. Üstelik Amerikan halkının da bu konuda hükümete

desteği var. Christian Science Monitor'da yayınlanan bir Gallup araştırması gösteriyor ki, ABD halkı eğer terörizmi sonlandıracak yöntem buysa, suikastlere "evet" diyor. İlginç olan 1981'de yapılan bir kamuoyu araştırmasında, ABD halkının %82'sinin siyasi suikastleri her ne şartla olursa olsun "kabul edilemez" bulmaları. Bugünkü araştırma sonuçları ise çok farklı. Amerikan halkının %60'ı suikastleri benimsemekte. Sonuçlar Amerikan demokrasisi ve değerleri açısından şok edici. İnsanlar kendilerini güvenlikte hissetmedikleri zaman, daha önce sahip çıktıkları tüm değerleri bir kenara bırakıp, en kötü araçlara, senaryolara bile razı olabiliyorlar. Tarihçi Michael Birkner'in sorusu da bu noktada çok anlamlı; "Kötü bir şeyden iyi bir sonuç çıkarmak mümkün mü, ya da amaçlar araçları meşru kılar mı?"[84]

Suikastlerin hangi şartlar altında olduğu fark etmeksizin hukuki bir dayanağı bulunmuyor. Nitekim ABD hükümeti tarafından görevlendirilen ya da onun adına davranan hiç kimsenin suikast düzenleyemeyeceği ve suikast eyleminin hiçbir aşamasına dahil olamayacağı yasalar çerçevesinde belirlenmiş bir ilke. Oysa kimilerine göre suikast, kişiye özel ve ölçülü bir eylem olduğundan olumsuz etkileri de yaygın değil, sınırlı. Bu nedenle de terör eylemleri sürdüğü müddetçe tavsiye edilen bir önlem biçimi.[85] Kısa yoldan, etkili bir temizlik faaliyeti olduğu düşünülüyor. Hem temizleyene prestij kazandırıyor, hem de liderini kaybeden grubu moral açıdan çökertiyor. Kısaca oldukça işlevsel.

Terörle mücadele edenler adına en büyük sıkıntı ve engel, sıkça ifade edildiği üzere hukuki kısıtlamalar. Suikastlerse, hukuki prosedürlerle uğraşmadan, kanıt ihtiyacı gözetmeden ve fazla maliyet çıkarmadan kullanılabilen bir yöntem. Hedef kişinin suçu da önceden sabitlendiğinden, suikast eyleminin etik bir sorun teşkil etmediği düşünülmekte. ABD hükümeti açısından

84 http://www.christiansciencemonitor.com/2001/1114/p1s3-usju.htm, Christian Science Monitor, Vol 93, issue 246, Nov., 2001, s.1

85 Christopher C. Harmon, age., s.263

suikastleri bir silah olarak kullanmak çok yeni bir olgu değil, hatta bir savaş aracı olarak da değerlendirilmiş. Örneğin Phoenix programı, Vietkong'a karşı geliştirilmiş özel bir mücadele stratejisi. İçeriği, özel timler ve keskin nişancıların şüphelileri temizlemek amacıyla bölgeye gönderilmesi ve kullanılması. Ancak bu, hukuksuz olduğu kadar verimsiz de bir program olmuş. Zaten Vietnam macerası, ABD açısından kesin bir hayalkırıklığı ve başarısızlık. Uygulanan yöntemler uluslararası toplumda her düzeyde eleştirildiği gibi, mücadele stratejilerinin hukuki bir çerçeveye oturmaması ciddi bir prestij kaybı. Bazen hatalar yapılabilir, ama ya onu tekrar etmek!

İster uluslararası düzeyde, isterse ulusal alanda olsun hukuki sınırlamaların varlığı, terörle mücadelenin en büyük handikapı olarak değerlendiriliyor. Zira hukuk devreye girince, prosedürler ön plana çıkıyor, bürokrasi uzuyor ve sanıkların haklarından konuşulmaya başlanıyor. Bu da mücadele edenlerin elini kolunu bağlıyor; önce eylem bekleniyor, sonra kanıtlar aranıyor, bağlantılar tespit ediliyor, şüphelinin hukuka uygun şekilde yakalanarak, gözaltına alınması gerekiyor, sanığın haklarına saygı olgusu gündeme giriyor, mahkemeler sürüyor, kararlar alınıyor ve bu süreç uzadıkça uzuyor. Oysa ki terörle mücadele edenler hızlı hareket etmek durumunda olduklarını iddia ediyor ve şüpheliye eylemden önce müdahale edebilme hakkı talep ediyorlar.

1995 yılında Japonya başbakanı Tomiichi Murayama'nın, Aum tarikatının kapatılması amacıyla Soğuk Savaş dönemi yasalarının bazılarını uygulamaya sokmak istemesi, bu durumun ciddiyetini gösteren önemli bir örnek. Zira başbakanın Aum'u hedef alan bu teklifi, Japon hukukçular ve entellektüellerin yoğun tepkisi ile karşılaşmıştı. Oysaki devlet güvenlik görevlileri tarikatın kamu güvenliğini tehdit edebilecek ölçüde karanlık işlere bulaştığını, otomatik silahlar satın aldığını ve silah niteliğinde kimyasallar ve zehirler edindiğini tespit etmişlerdi. Başbakanın tarikatı kapatma istemiyse, anayasaya aykırı olarak

nitelendirildi. Kör lider Sohoko Asahara, tonlarca kimyasal silah üretebilecek bir fabrikanın inşası emrini daha 1990'ların başlarında vermişti bile. O, gereksinim duyduğu her şey için önceden yatırım yapabiliyordu, oysa hükümet önceden haber alabildiği halde, önceden önlem alabilme konusunda birçok engele takılmaktaydı. Kısaca suç işlenmeden önce yapılabilecek bir şey yoktu. Önlem alabilmek için insanların ölmesini beklemek gerekirdi. Öyle de oldu. Önce Tokyo metrosuna sarin gazı saldırısı yapıldı, sonra müdahale geldi.

ABD hükümetinin ulusal güvenlik stratejisinin en önemli parçası olarak kullandığı "önceden vuruş" ilkesi, bu tehlikeye dikkat çekerek geliştirilen uluslararası bir tavır. Eylemin yapılabileceği şüphesinin ve eylem potansiyelinin varlığı, yeterli kabul edilmekte. "Şer ekseni harekete geçmeden biz önlemimizi alalım." diye düşünmekteler. Bu inanışları, iç politikalarına da yansıyor. Ülkedeki tüm İslamcılara terör potansiyeli olan kimseler olarak bakıldığından, Guantanamo'nun nüfusu her gün daha da kalabalıklaşıyor. Ruslar Çeçenlere, Fransızlar Cezayirlilere, Çinliler Doğu Türkistanlılara karşı aynı hisleri duyuyor. Onlar sistemden hoşnut olmayan, değişiklik yapmayı arzulayan gruplar ve terörizme başvurma ihtimalleri de, emsaller çoğaldıkça artmakta.

Oysa ki bilinir ki, "Bir devleti hiçbir şey yenilik kadar rahatsız etmez ve değişiklik hep kötülüğe, zorbalığa yol açar."[86] Devlet kurulu statükonun temsilcisi ve mutlak koruyucusudur. Statükonun sorgulanması onun işi olmadığı gibi, her ne şart altında olursa olsun devam ettirilmesi, bizatihi devletin varlık sebebidir. Kurulu düzenin devam ettirilmesi ana amaç olunca, onu değiştirmek isteyenlere karşı baskı uygulanması da kaçınılmaz hale gelir. Değişiklik isteyenlerin sayısı arttıkça, şiddetin dozu da artar, "zorbalık" siyasetin hakim karakteri biçimine bürünür. Değişiklik talep eden en masum istekler bile "tehlikeli" kabul edilmeye başlanır.

86 Montaigne, age., s.63

"Tehlikeli" kavramının buradaki en önemli ayrıntı olduğuna dikkat çekmek gerek. Bir şey, tehlikeli bulunmaya başlandığı andan itibaren, objektif olarak değerlendirilme konforunu yitirmekte. Suç işlenmeden suçlular tespit edilmekte ve cezalandırılmakta. Holywood senaryolarındaki "insan aklını okuma" fantazileri gerçeğe dönüşmekte. Acaba tüm Araplar ya da Müslümanlar birer Usame Bin Ladin olabilir mi? Olabilir; o zaman tüm Araplar ve Müslümanlar göz hapsine alınmalı, bazen tutuklanmalı, kimi zamansa Guantanamo'ya götürülmeli. Ondan sonrasını bilmiyoruz.

Acaba Irak'taki bütün ilaç üretim fabrikaları biyolojik ve kimyasal silah üretim merkezleri mi? Olabilir; o zaman ilaç üretimine izin verilmeyip, yüz binlerce çocuğun ölümüne seyirci kalınmalı, bu tür merkezler saptandığında, hatta saptanmayıp varolduklarından şüphelenildiğinde bile, o topraklar bombalanmalı, yakılıp yıkılmalı. Başka türlü düzenin sağlanması mümkün değil. "Güvenlik" ancak böyle sağlanabiliyor. En azından sistemin efendisi(!) böyle öngörüyor.

Olası terör saldırılarına karşı önceden müdahale edilmesi gerektiğini düşünenlerin iddiaları da yabana atılır gibi değil. "Eylemin gerçekleşmesini mi beklemek gerekir; göz göre göre insanların ölümüne seyirci mi kalınmalı?" diye düşünüyorlar. Japonya'da gerçekleşenler onlara göre en net gösterge. Eğer önlem alınmazsa, binlerce masum insanın eylemden etkilenmesi söz konusu olacağına göre, eylemi beklemek korkunç bir aymazlık, umursamazlık. Ve buna izin verilemez.

Kendisini böyle bir tehlike ile yüz yüze gören ve güvenlik endişesi taşıyan devletlerin terörizmle mücadele çerçevesinde ne kadar sert önlemler alabileceği biliniyor. Bu nedenle de, terörizmle mücadele kimi zaman terörizmin bizatihi kendisinden çok daha tehlikeli sonuçlara yol açabiliyor. Artan güvenlik kaygılarının bedeli, kendi vatandaşlarını bile düşman olarak gören, merkezi devlet anlayışı oluyor. Ancak bu tür bir yaklaşım "devlet otoritesinin" güçlü bir biçimde tesisi yerine, tam tersine

sonuçlara da yol açabilmekte. Özellikle motivasyonları fark etmeksizin ülke içerisinde kitlesel desteğe sahip olan örgütlere karşı yapılan mücadele, otoriteye karşı toplu bir başkaldırının öncüsü olabiliyor. Birkaç kişi ile başlayan ve dar bir çekirdek kadroya sahip olan örgüt, alınan baskıcı önlemler nedeniyle diğer hoşnutsuz kimseleri de ardına alarak güçleniyor. Güçlenen örgüte karşı alınan önlemler de sertleşiyor, sertleşen otorite hoşnutsuz sayısını artırıyor. Bu bir kısırdöngü.

Terörist açısından eylemleri ne kadar sertlikle karşılaşırsa, arzulanan hedefe de o kadar çok yaklaşılıyor. Terörist, devlet otoritesinin zayıflamasını, devlete olan güvenin sarsılmasını arzu ediyor. Herkese göstermek istiyor ki, bu düzenin, bu statükonun sahibi değiştirilmeli. Yeni bir anlayış ve düzen kurulmalı. Yapılan eylemin kendi başına bir devleti yıkması, ortadan kaldırması zaten mümkün değil. Oysa oluşacak tepkinin, yuvarlanarak büyüyen bir kartopu misali giderek büyümesi ve bir çığa dönüşmesi mümkün. Çığın altında kalanlarsa, yalnızca teröristler olmayacak kuşkusuz. Uçakları birer füzeye dönüştürüp binalara çarpma eyleminin, ABD'yi ortadan kaldırmasına imkan yok belki ama, terörle mücadele adına dünyanın dört bir tarafına fütursuzca saldırmanın ABD'nin liberal demokratik ilkelerin savunucusu, tüm dünyanın koruyucusu(!) imajını tepetaklak edeceği ortada.

İlk Dünya Ticaret Merkezi saldırısında yalnızca bombalamayı gerçekleştirenlerin yakalanması yöntemi izlenmesine karşın, 11 Eylül'de bir savaş durumu ilan edilmesini ve tüm Afgan halkına yönelik bir operasyon düzenlenmesini dünya üzerinde kaç kişi içine sindirebilmiştir acaba? Kaç kişi Irak operasyonunun meşruiyetine Amerikalılar kadar inanıyor dersiniz? Dünya üzerinde kaç kişi Amerikalılarca kurtarılmayı arzu ediyor? Nasıl oldu da, bir anda dünyanın en çok nefret edilen ulusu haline geliverdiler? "Efendilerden a priori nefret edilir." söylemi ile açıklanabilir mi her şey? Yoksa tarihte bundan daha başarılı bir terör eylemi hiç gerçekleşmedi mi? Yalnızca ikiz kuleleri değil, ABD egemenliğinde

şekillenen koca bir uluslararası sistemi çökerttiği, dünya çapında genel geçerliliği olan ortak düşman algılamasını değiştirdiği, güvenlik kavramının içeriğini yeniden doldurduğu için. Kim hayal edebilirdi ki, 20. yüzyıl içerisinde önce faşizme, sonra kızıl komünizme karşı tüm dünya halklarını savunan(!) ABD, bir gün gelip bütün olumlu imajını yitiriversin. Hani tarihin sonunun gelmiş ve liberal demokrasiler ABD'nin nezdinde zaferlerini ilan etmişlerdi? Tam şampiyonluk kutlamaları sırasında, bunca yuhalamanın ne âlemi vardı? Ne olmuştu bu insanlara? "Neden bizi bu kadar çok seviyorlar?" sorusunun cevabını tartışmak varken, Amerikan medyası niçin "Neden bizden bu kadar çok nefret ediyorlar?" sorusunun peşine takılmıştı. Yanlış giden bir şeyler olmalıydı. Terörle çok da iyi mücadele edemiyorlardı anlaşılan. Terör ağacını budarken, bir anda balta girmemiş bir ormanla karşılaşmak da mümkündü bu işte.

Terörle mücadele, en zorlu savaşımlardan birisi ve bu savaşta herkesin aynı hisleri duyması, alınan önlemleri doğru bulması ve omuz omuza çarpışmasını beklemek anlamsız. Nitekim Samir Amin'in de belirttiği gibi terörizme karşı birleşik bir cephe oluşturabilme ihtimali yok. Umutsuzca bu tür davranışlara başvuran sistem kurbanlarının eylemleri, yalnızca uluslararası eşitsizliğe, sosyal adaletsizliğe karşı kurulacak bir cephe ile anlamsız ve sürdürülmesi imkansız kılınabilir.[87] Önlemlerin bir uzlaşma ile hayata geçirilmesi ve terörizme karşı mücadelenin teröristle savaş yerine, uluslararası bir sorunla baş etme mücadelesi olarak ele alınması en önemli adım. Mücadelenin standartlaşması ve herkese mal olması adına ortak kavramlar ve kurallar konulması, benzer hukuk sistemleri uygulanması esas. Ancak bunu gerçekleştirmek de pek kolay görünmüyor. En standart uygulamaları olan Avrupa Birliği bünyesinde bile, pek çok devlette terör suçlarıyla ilgili belli kanunlar bulunmuyor. Terör eylemlerinden muzdarip

87 Samir Amin, "US Hegemony and the Response to Terror", çev. Inea Bushnaq, Monthly Review, November, 2001, s.22

İngiltere, Almanya, İrlanda gibi ülkelerle, Danimarka, İzlanda gibi ülkelerin teröre bakışı farklılaşıyor. Bu farklılıklar terör eylemlerinin tanımlanmasından, zanlıların yakalanması ve cezalandırılması konusundaki prosedürlere kadar uzanıyor.[88] Herkesi ortak bir noktada buluşturmak gerçekten çok zor. Zira her sistemde devlet-toplum ilişkisi farklı dizayn edilmiş. Bireye, topluma, devlete farklı değerler atfedilmiş. "Terör", "terörist", "örgüt", "terörle mücadele" gibi kavramlar değişik içeriklere sahip. Bazısı denize bakıp su görüyor, bazısı balık, bazısı martı. Destroyer, denizaltı, uçak gemisi görenler de var kuşkusuz. Tümünü aynı potaya sokmak da olanaksız gibi. Terörle mücadeledeki en temel handikap bu.

Sıkıntı, mücadele yönteminin belirlenmesinde değil, daha neyle mücadele edildiğinin saptanması aşamasında ortaya çıkıyor. Kısaca çatışma kaçınılmaz. Buna mukabil özellikle 11 Eylül sonrasında devletler arası işbirliği anlamında oldukça ciddi mesafelerin alındığı da söylenmeli. Terör örgütlerinin malvarlıklarını dondurma konusunda dünya çapında bir ortak tavır söz konusu. Toplam 161 ülkede 100 milyon dolarlık malvarlığına el konmuş. Polis ve istihbarat servisleri arasında bilgi alışverişi öngörülmüş ve ortak çalışmalar başlatılmış. Terörle mücadelenin uluslararası ve çok taraflı çabalarla sürdürülmesi gerekliliğinde herkes hemfikir. Küresel terörizmle, küresel düzeyde mücadele edilmeli. Dünya Ticaret Merkezi kurbanları 80'den fazla ülkenin vatandaşlarından oluşmaktaydı, Şüpheliler ise yaklaşık 60 değişik ülkeden toplandılar.[89] Küresel bir ağın bölgesel düzeyde ele alınması ve yok edilmesini hayal etmekse yersiz görünüyor. Üstelik hâlâ birilerinin teröristi, diğerlerinin özgürlük savaşçısı iken.

Mücadelenin verimli bir gelişme sağlayabilmesi "terörizm"in doğru bir tanımının yapılmasıyla yakından alâkalı. Onu, sadece

88 Bruce George ve Timothy Watson, "1992 Sonrası Terörizmle Uluslararası Mücadele", Çev. Başak Özger, Silinen Yüzler Karşısında Terör, s.191

89 Ian O. Lesser, "Coalition Dynamics in the War Against Terrorism", International Spectator, 2/2002, s.44

yasadışı bir şiddet gösterisi olarak algılamak ve zararlı bir davranış olarak nitelendirmek yetersiz bir yaklaşım. Ancak terörizmi, tiranlara karşı bir mücadele stratejisi olarak düşünmek ve "Başka çareleri yoktu" ya da "Hak ettiler." düşüncesiyle ele almak da aynı derecede sığ. Her şeyden önce terörizm, "ekonomik ve sosyal nedenlerden kaynaklanan siyasal taleplerin, felsefi dayanaklarla beslenen şiddet kullanımı yoluyla, çatışmacı yöntemlerle karşı tarafa iletilmesi" olarak düşünülmeli. Yani terörizm, olgusal olarak iktisadi, sosyal, siyasal, felsefi ve çatışmacı dinamikleri bünyesinde barındıran son derece karmaşık bir yapıya sahip. Devletler açısından ordular arası "savaş" deneyiminden farklı ve anlaşılması daha zor. Belirli bir hukuku ve sınırlamaları yok. Ne "Sivil hedefler bombalanmaz, esirlere kötü muamele edilmez." tarzı savaş hukuku kuralları, ne de "Kadına çocuğa kurşun sıkılmaz." tarzı geleneksel mafya kanunlarıyla bağlı. Kısaca kuralsızlık, terörizmin genel kuralı.

Terör uzmanı Paul Wilkinson, terörist şiddetin özelliklerini şöyle sıralıyor; doğası gereği rastgele ve etkileri önceden tahmin edilemez; savaş kuralları ve teamülleri reddettiği gibi, ahlaki sınırlamaları da yadsır; araçsal ve gerekçelendirilebilir.[90] Olabildiğince daha fazla ölüme yol açabilmek için, IRA'nın Londra'daki bombalama eylemlerinde yaptığı gibi, bombalara bilya ve civatalar ilave etmek bile, teröristin gözünde bir açıklamaya sahip. Meşru bir amaçla yaptıklarını düşündükleri eylemlerinin daha fazla ses getirebilmesi adına, bombanın daha da tahripkâr hale getirilmesi gerekiyor. Amaç öylesine kutsal ve meşru ki, tüm araçları müsait kılıyor.

Buna karşın mücadele edenlerin, tüm araçları kullanabilme lüksüne sahip oldukları söylenemez. İster istemez belli kurallar içerisinde kalmak durumundalar. Bu nedenle de hayıflanmaktalar; "Bir taraf kuralsızca dövüşmekte iken, diğerini kurallar içerisinde tutmaya çalışmak reva mı?" diye. İşin ilginç tarafı te-

90 Paul Wilkinson, Terrorism and the Liberal State, London, The Macmillan Press, 1977, s.54-56

rörizmi kullanarak çatışanların da aynı argümanı kullanması. Onlar da kendilerine ve temsil ettikleri gruba karşı uygulanan şiddetin ve baskının kuralsızlığından şikayet etmekte ve başka çarelerinin kalmadığına dikkat çekmekteler. Ne de olsa asimetrik bir savaşın güçsüz tarafını temsil ediyorlar ve ordulara, uçaklara, gemilere sahip bulunmuyorlar. Kısaca her iki taraf da muzdarip bu garip çatışmada.

Terörizmle mücadelenin en zor yönlerinden birisi de amaçların ve motivasyonların büyük bir çeşitliliğe sahip olması. Her türlü kimlik ifadesi tahmin edilemeyen bir süratle terörist bir potansiyele dönüşebiliyor. İdeolojiler, etnik talepler, milli kimlikler, iktisadi dinamikler gibi birçok dinamit bulunuyor. Fitilleri ateşlenmediği müddetçe orada bir yerlerde öylece duran, ama ateşe kavuştuğundaysa inanılmaz bir tahribat yaratan silahlar onlar. Bir de küçücük molotof kokteylleri var, ateşle kucaklaşmayı bekleyen. Küçük radikal gruplar, tarikatlar, aktivistler gibi. Radikalleşerek ve örgütlenerek karşı taraf olarak nitelendirdikleri kişilere yönelik şiddet eylemlerine girişmeleri onları "terörist" kategorisine sokmakta. İddiaları siyasal nitelikte görünmemekle birlikte, muhalif duruşları itibariyle varolan otoritenin benimsediği hukuk kurallarının ya da ahlaki normların dışındalar. Kolayca şiddet kullanma yoluna gidebildikleri gibi, kendilerince yanlış buldukları davranışı cezalandırmaktan da çekinmiyorlar. Kürtaj karşıtlarının ve hayvan hakları aktivistlerinin bebeklerin katledilmesi ya da masum hayvanlara zarar verilmesi gibi son derece insani nedenlerle geliştirdikleri muhalefet, eylem aşamasında kuralsız, gayr-i insani ve vahşi bir şiddet gösterisine dönüşebiliyor. Eylemleri ve muhalefet biçimleri hukuki olarak tanımlanmış özgürlükler çerçevesinin dışına taştığı andan itibaren de örgütlü suç işleyen gruplar arasında yer alarak terörist kimliğini ediniyorlar. Örneğin kürtaj karşıtları eylemlerini protesto gösterileri ve karşı propaganda ile sınırlı tuttukları zaman, demokratik muhalefet haklarını kullanıyor konumunda olmalarına karşın, kürtaj yapan doktorlara ve kliniklere

zarar vermeye başladıkları noktada terörist olarak kabul ediliyorlar. Muhaliflerin siyasi nitelikli bir iddia gibi görünmeyen talepleri, varolan hukuk sistemine yönelik bir tutum olarak değerlendirilip, çoğunlukla da dini sebeplerle gerekçelendirildiğinden, eylem stratejileri güvenlik güçlerince terörizm olarak nitelendiriliyor, ona göre cezalandırılıyorlar. Yani iddianın insani yönü ya da cazibesi eylem biçimlerini meşrulaştıramıyor.

Terörizmin, küçük çaplı ve marjinal grupların kullandığı bir araç olarak da son derece tehlikeli olabildiği biliniyor. Kimi zaman tek bir kişinin giriştiği bireysel terör saldırısı, yüzlerce insanın ölümüne yol açabiliyor. Bir kamyona doldurulan bombalar, bir binanın yakınına bırakılıyor ve uzaktan patlatılıyor. Bina çökerken, yüzlerce insan altında kalıyor. Oldukça basit bir eylem! Planlama yaparken kimseye danışma ihtiyacı yok, güvenlik güçleriyle işbirliği yapan diğer örgüt üyeleri tarafından ihbar edilme korkusu yok, cesaretsiz ve başarısızlığa mahkum ortaklar yok, planları beğenmeyip eleştiren ya da alternatif sunan yok. Yalnızca birey olarak terörist var. Yakalanması en zor, izi sürülmesi en imkansız olan kişi. Takip altında değil, kimse tarafından tanınmıyor, sıradan bir kimya profesörü olabilir. Devlete kızgın, sistemden hoşnutsuz. En kolay yapabildiği şey bir bomba. Arzu ederse kimyasal bir saldırı da düzenleyebilir. Solunan havaya karışan zehirli bir maddeyi, bir torbanın içerisinde toplu taşıma araçlarından birinin içine bırakması ya da büyük bir binanın havalandırma sistemine giriş yapması yeterli. Her alınan nefeste ölüme biraz daha yaklaşan yüzlerce, binlerce insanın kaderinin avucunda olduğunun bilincinde. Kimse tarafından tanınmıyor, bilinmiyor. Torbayı bırakıp evine gidiyor ve arkadaşları ile akşam yemeğine çıkıyor. Güvenlik güçleri açısından tam bir kabus!

Oysa bir terör örgütü ile muhatap oldukları zaman eylemin biçiminden, kullanılan silahın tipinden, örgüt üyelerinin aralarındaki mesajların içeriğinden eylemin kime ait olduğu saptanabilir. Kaldı ki, terör örgütleri ilkesel olarak yaptıkları eylemi

sahiplenirler; zira varlık sebepleri bu eylemlerdir. Eylemi gerçekleştirip sonra yapmadıklarını söylemeleri mantık dışı olduğu gibi, bazı eylemleri kendileri yapmadıkları halde üstlenirler. Taleplerini herkese duyuracak yükseklikte seslendirebilmelerinin vazgeçilmez önkoşulu, çok çarpıcı eylemler gerçekleştirebilmeleridir. Bu nedenle bir örgütün kendilerine atfedilen bir eylemi kabul etmemesi, ilkesel olarak eylemin, o örgütçe yapılmadığını gösterir. El Kaide'nin, 11 Eylül eylemini gerçekleştirdiği halde üstlenmemesi neyi gösteriyor olabilir dersiniz? Ya da o eylemi Japon Kızıl Ordu Fraksiyonunun, Filistin Demokratik cephesinin ve daha onlarca değişik terör örgütünün üstlenmesi ne anlama geliyor? Esasen bir örgütün gerçekleşen eylemi üstleniyor olması, eylemin mutlak surette o örgüt tarafından yapıldığını göstermez, ancak üstlenmemesi ise eylemi yapmadığının işaretidir. Ne kadar aksi iddia edilirse edilsin!

Eylemin bir örgütün üzerine yüklenmesi, bir devlet politikası olarak da şekillenebilir. Tıpkı bir okun atılmasından sonra hedef tahtasının yerinin değiştirilmesi gibi, eylem, devletin arzu ettiği sonuçları verecek şekilde yönlendirilebilir. En etkili mücadele stratejilerinden bir tanesi de budur. Örneğin siyasi bir kimliğe karşı düzenlenen bir suikastin, terörist açısından nedeni, o kişinin ideolojik yaklaşımı olabilir. Kurbanın ideolojisi, teröristin muhalif olduğu esas çizgidir. Buna karşın kurban, aynı zamanda bir etnik gruba da mensup olabilir ve güvenlik güçleri, stratejik bir tercih olarak, medyayı da yanlarına almak suretiyle, suikasti kişinin etnik kimliğine karşı düzenlenmiş gibi gösterebilirler. Tepkinin güvenlik güçlerinin istedikleri yönde oluşması, mücadele stratejisinin başarılı olduğunu gösterir. Terörist yaptığı eylemlerin yön değiştirebileceği riskini göze almak durumundadır.

Bu tarz hedef değiştirme operasyonları, dış politika davranışlarını etkileyecek kadar büyük de olabilir. Örneğin büyük çaplı bir terör saldırısının failleri tespit edilmemiş olsa da, "yaratılan failler" o devletin dış politikada gerçekleştirmeyi

düşündüğü operasyonları kolaylaştırabilir. Sarışın, mavi gözlü bir eylemci arzu edildiği takdirde, siyah bıyıklı, kara yağız Arap militana dönüştürülebilir(!). Bu bir mücadele stratejisi ve uluslararası politikanın bir uzantısı olarak algılanır. Madem eylem yapılmıştır, o zaman en fazla faydayı sağlayacak şekilde kullanılmalıdır. Eylem ardından gelecek büyük çaplı operasyonları meşrulaştıracaktır.

Terörizmle mücadelede hedefin değiştirilmesi, tepkinin yönlendirmesi, örgüt üyelerine suikastler düzenlenmesi, farklı hukuk sistemlerinin uygulanması, uluslararası düzeyde yaptırımlar uygulanması gibi birçok farklı önlem kullanılabiliyor. Direkt olarak örgüte yönelik stratejilerin en fazla kullanılanı ise, örgüt üyeleriyle silahlı çatışmalara girmek. Kırsal bölgelerde yerleşik örgütlerle gerilla mücadelesine girmek, çok tercih edilir bir yöntem olmasa da, sıklıkla karşılaşılan bir durum. Bu tür örgütlerin toplumsal tabanının da genellikle geniş olduğu bilindiğinden, mücadele edilmesi en zorlu gruplar arasında yer almaktalar. Özel olarak eğitilen yarı askeri birlikler ve hatta zaman zaman ordularla, örgüt üyeleri arasındaki çatışmalar neredeyse bir savaş kadar maliyetli olabilmekte. Hem insan kaybı, hem de iktisadi maliyetler nedeniyle son derece yıpratıcı olabiliyorlar. Kaldı ki mücadele süresince terörist ile bölge insanını birbirinden ayırmanın güçlüğü, çatışmanın geniş kesimlere yayılmasına neden olabiliyor. Terörist örgüt üyelerinin "vur-kaç" esasına dayalı gerilla taktikleri uygulamaları ve kendi yaşam alanlarında kolayca saklanabilmeleri nedeniyle, dar kadrolu kentli gruplara oranla daha tehlikeli kabul ediliyorlar. Genellikle etnik veya ideolojik motivasyonlara sahip olan bu grupların kitle imha silahlarına yönelmemeleri tek olumlu durum olarak kabul edilmekte. 21. yüzyılın esas korkulan teröristleri onlar değil. Üçüncü dünyanın ürünleri olarak değerlendirildiklerinden, küresel terörizm dinamiklerinin dışında yer aldıkları düşünülüyor.

Geniş desteğe sahip gruplara karşı uygulanan stratejilerde en önemli unsurlar, doğru istihbaratın toplanması ve psikolojik

savaş çerçevesinde alınacak çeşitli önlemlerin hayata geçirilmesi. Medyanın yönlendirilmesi ve terörizmin yalnızca askeri bir fenomen olmaktan çok sosyal, iktisadi ve siyasal boyutları ile değerlendirilmesi gibi. ABD uçaklarının Taliban'a ve El Kaide'ye karşı mücadele ederken, bir yandan Afgan topraklarını bombalayıp diğer yandan da yiyecek, içecek kutuları atıyor olmasının mantığı, bu. Kadınların "burka"larını çıkarttıkları ve artık özgürlüklerini kazandıkları tarzındaki senaryolarsa, uluslararası propaganda faaliyetlerinin bir uzantısı. Karşı tarafın bir blok haline geldiği bir mücadelenin kazanılması mümkün değil. Mutlak surette, farklı düşünen birilerinin yaratılması gerekiyor.

Terörle mücadelenin kolay olmadığı ve ciddi maliyetler yarattığı açık. Ancak devletler açısından özellikle önümüzdeki dönemde daha da gündeme gelecek bir zorunluluk. Zira küresel sistem, artık yalnızca devletler arasında şekillenen bir ilişkiler alanından ve ağından müteşekkil değil. Devlet dışındaki birçok aktör sistemin içerisinde dahil olduğu gibi, güvenlik algılamaları da yalnızca devletler arasında meydana gelebilecek savaş senaryolarından ibaret bulunmuyor. Nükleer bir savaş riskinin ortadan kaldırılabilmesi için devletler arasında bir dehşet dengesi kurulması mümkün olsa da, bu dengenin terör örgütleri ile gerçekleştirilmesi imkansız. Zira onlar kimyasal, biyolojik ve nükleer bir saldırıya geçmeden önce "Savaş hukuku kuralları bunu yasaklıyor; sonradan devletler arası bir blok bana bunu ödetebilir!" korkusunu taşımıyorlar. Terör yanıbaşımızda. İkiz kuleler, Bali adası, Moskova tiyatrosu ya da Filistin'de birileri büyük bedeller ödüyor. Üstelik birileri yüzlerce yıl önce hepimizi uyarmış; *"Vulnerant omnes, ultima necat."*, yani "Hepsi yaralar, sonuncusu öldürür."

TARİHİN SONUNDAN BARIŞIN SONUNA

Terörizmi Anlamak ve Anlamlandırmak

Bu kitap, her şeye rağmen terörizmin kontrol edilemez bir boyuta gelmediği ve gelemeyeceği umuduyla tasarlandı. Önümüzdeki dönemin, "***keşke hiç yaşamasaydık***" diyeceğimiz günlere gebe olmayacağı ümidiyle. Bir şeyi anlamanın, onu çözmenin önkoşulu olduğunu görerek ve mümkün olduğunca objektif kalmaya çalışılarak yazıldı. Ancak her şeye rağmen terörizm gibi bir konuda tam bir tarafsızlık sağlamanın imkansızlığını da belirtmek gerek. "*Terör*" kavramını kullanıyor olmamın bile, ne tarafta durduğumu yeterince gösterdiği düşüncesindeyim. Hiçbir özgürlüğün bedeli başkalarının tutsaklığı olmamalı, hiçbir yaşamın bedeli, başkalarının ölümü olmamalı inancındayım. Özgürlük ve haklar adına verilen mücadelelere olan saygım, kabul edilemez metotları çare olarak benimsememi gerektirmiyor. Terörü bir mücadele stratejisi olarak reddediyor ve onunla mücadele edebilmek için çok yönlü bir analizin önemli olduğunu düşünüyorum

ISBN 975-362-765-3
TİMAŞ
9 789753 627657